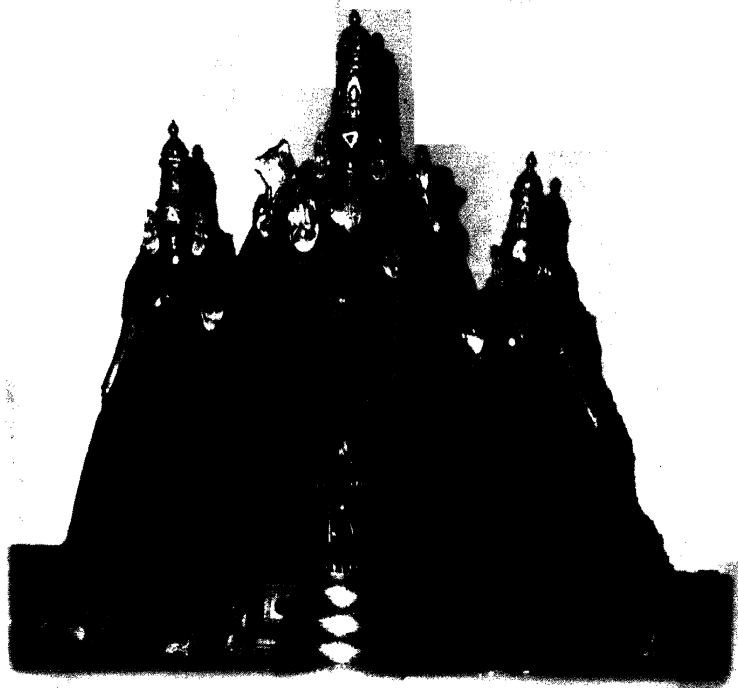

శ్రీమతే లక్ష్మీవేదాంతానాం నమః
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీదేవేరాజగురు (ఎలుమ్బియప్పా) ప్రణీతమైన
అమృతేఫలవేరచేతీర్ము-రెగుస్యెరిదిగీర్వాన్యాసేము

- ఈ. వకుల

సరిస్కర్తులు

న్యాయవేదాంత విద్వాన్ - ఉ.వే. శ్రీమాన్
ఈయుణ్ణి రంగాచార్యస్వామివారు

**శ్రీ దేవరాజగురు విరచితమైన
అమ్మేతీఫ్‌లావేరి శతీర్థమ్ -
రసస్యందినీ వ్యాఖ్యానసహితమ్**

ఈ. వకుళ

**పరిష్కర్త
న్యాయవేదాంతవిద్వాన్
ఉ.వె. శ్రీమోన్ ఈయుణ్ణి రంగాచార్యస్వామివారు**

శ్రీ దేవరాజగురు విరచితమైన
అమృత ఫలావళి శతకము -
రసస్యందినీ వ్యాఖ్యాన సహితము
ఈ. వకుళ

Amrutaphalavali Satakamu

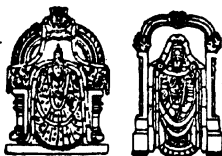
by *Sri Devaraguru* with *Rasasyandini* Commentary of
E. Vakula

సర్వహక్కులు ప్రకాశకులవే

ప్రథమముద్రణ - స్వభాను-గరుడపంచమి

ప్రతులు : 1000

మూల్యము : రూ. 100/-

ఆధ్యాత్మికగ్రంథప్రచురణ సహాయం అను పథకం క్రింద
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారు అందించిన
ఆర్థికసహాయంతో ముద్రింపబడినది

భారద్వాజ ప్రచురణలు - 7

For Copies :

1. Smt. E. Jayalakshmi

18-3-58/7, Shanti Nagar, K.T.Road

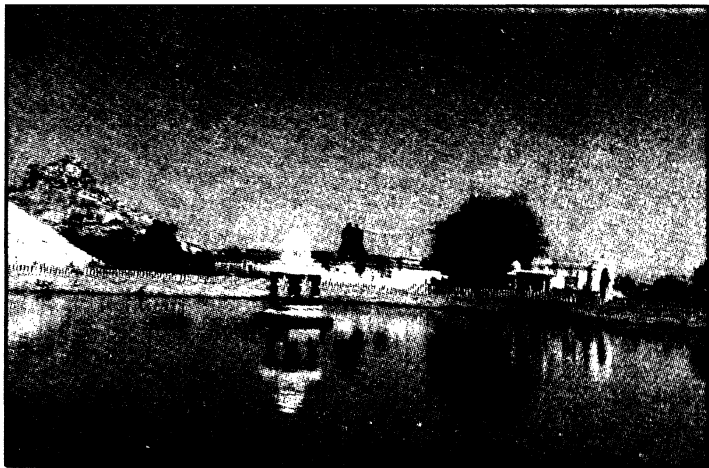
Tirupati - 517 507 (A.P.) Ph. : 0877-2232091

అక్షరయోజనము మరియు ముద్రణ

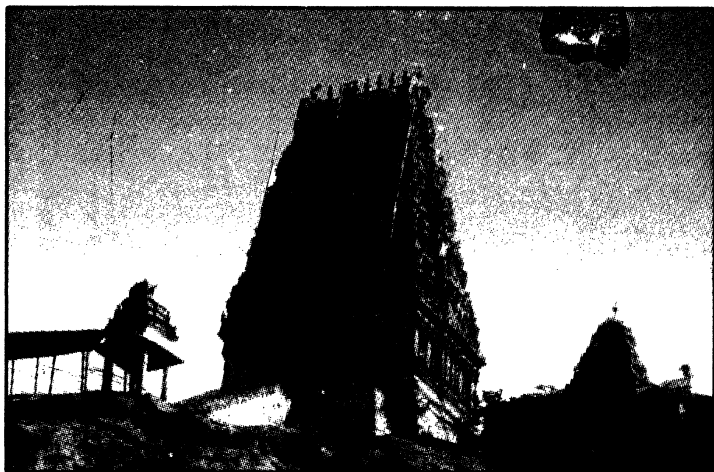
అషీషూర్ట్ గ్రాఫిక్స్ ఆఫ్ సెట్ & స్టైల్ ప్రింటర్స్

53/4, ఆర్.ఎస్. గార్డెన్స్ తిరుపతి

ఫోన్ : 0877-2235006 & 2287844

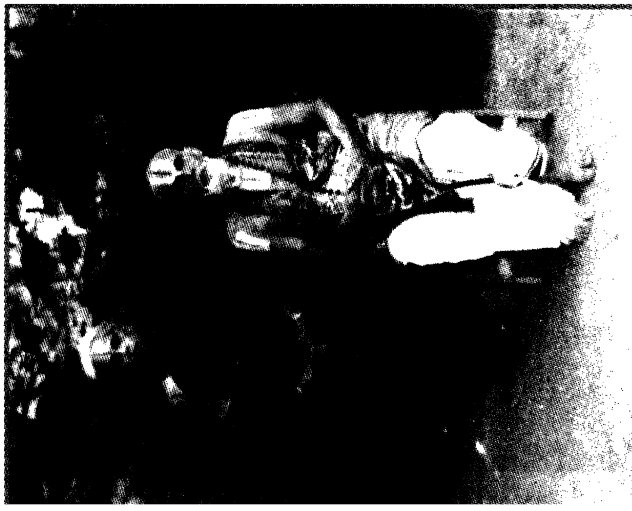
షోళంగర్ - బ్రహ్మతీర్థము (తక్కాన్ కుళమ్)

షోళంగర్ - పెద్దకొండ - రాజగోపురము

వ్యాఖ్యాత ప్రతిపాదనాపాదులు, నైకుంఠవాసులు
ఉ.వే.సుపరిచివ్యాస ఈయన శిష్యుని రంగారాచార్యసోమివారు
వారిధర్మపత్ని నైకుంఠవాసుని ల.స. శిష్యుగారు

వ్యాఖ్యాత ప్రతిపాదనాపాదులు
స్వామివేదాంతవిద్వాన్ ఈయన రంగారాచార్యసోమివారు
వారి ధర్మపత్ని ల.స. శిష్యుగారు.

శ్రీమతే లక్ష్మీనారసింహాయ నమః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీ దేవరాజగురువీరచిత్రమైన

అమృతఫలావళిశతకము - అను

శ్రీ ఘటికాచలనారసింహస్తోత్రము

రసస్యందినీవ్యాఖ్యానసహితము

1. శ్రీవేంకటేశచరణౌ శిరసి కరోమి స్మితాబ్జసుహృదౌ తౌ ।

పృథుతర మపి భవజలధిం పిబతితరాం యత్పరాగపరమాణుః ॥

యత్పరాగపరమాణుః = ఏపాదములకు అంటుకొనియుండు ఒక చిన్న ఇసుక రేణువుకూడ, పృథుతరమ్ = మిక్కిలి పెద్దది అగు, భవజలధిమ్ = సంసారసముద్రమును, పిబతితరామ్ = పూర్తిగా పీల్చునో, తౌ = ఆ, స్మితాబ్జసుహృదౌ = వికసించిన తామరలతో ఒప్పు, శ్రీవేంకటేశచరణౌ = శ్రీ వేంకటేశ్వరుని పాదములను, శిరసి = నాతలయందు, కరోమి = ధరించుచున్నాను.

“ఎఱుప్పియప్పా” అని శ్రీ వైష్ణవనంప్రదాయమున ప్రసిద్ధులైన దేవరాజగురువర్యులచే తాము రచింపఁజలపెట్టిన అమృతఫలావళిశతకము నిర్విఘ్నముగా పూర్తిఅగుటకొఱకు తమ ఇష్టదైవమగు శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి విషయమున మంగళశ్లోక రూపముగా ప్రకృత శ్లోకము రచింపబడినది.

ఏ పాదములకు అంటుకొనియున్న చిన్న ఇసుకరేణువుకూడా అపారమైన సంసారసముద్రమును సైతము నిశ్శేషముగా గ్రసించగల్గినో, అట్టి, వికసించిన తామరపూలవలె నున్నవి అగు శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామిపాదములను నాతలయందు ధరించుచున్నాను.

నీటిని పీల్చుటకు ఆ నీటిపరిమాణముకంటె ఎక్కువ పరిమాణమును కల్గిన ఇసుక ఆవశ్యకము. ఇచట అట్లుకాక, శ్రీ వేంకటేశ్వరుని పాదములకు అంటియున్న

చిన్న రేణువుకూడా తన మహిమాతిశయముచే సంసారసాగరమును నిశ్శేషముగా పీల్చగల్గుననుట ఒక విధమైన ఉక్తి చమత్కృతి. దీనివలన స్వామి శ్రీపాదముల మహిమ కింపునః న్యాయసిద్ధము. పాదములకు అంటిన పరమాణువునకే అట్టి శక్తి ఉన్నచో, ఇక పాదముల మహిమనుగూర్చి చెప్పవలసిన అవసరము లేదుకదా ! అవి “లింగ్ కల్లో” కదా !

శ్లోకమును “శ్రీ” శబ్దముతో ప్రారంభించుటద్వారా ప్రారంభమున కవి మంగళాచరణమును చేసినట్లయినది. కావ్య ప్రారంభమున ఇట్టి మంగళకరములైన శబ్దములను ప్రయోగించుట శుభావహము. “అశీః వమస్త్రియా వస్తునిర్దేశో వాఽపి తస్మై” అను ప్రసిద్ధమైన సూక్తిని అనుసరించి ఇచట నమస్కారపూర్వకమైన మంగళాచరణమును చేసినట్లయినది. పాదములను శిరస్సుతో ధరించుట అనగా, పాదములను తలతో తాకుచు, అభివందనమును చేయుటయే కదా !

స్వామి పాదములకు వికసించిన పద్మములతో సామ్యమును తెలుపుటవలన సౌకుమార్యము, శైత్యము, కాంతి, ఎఱ్ఱదనము, సౌగంధ్యము మొదలగు గుణములన్నియు వ్యక్తములగుచున్నవి. దీనివలన భోగ్యత, తద్వారా ఉపేయత్వమును తెలుపబడినవి. అట్లే, “పృథుతర మపి భవజలధిం పిబతితరాం యత్పరాగపరమాణుః” అను ప్రయోగము ద్వారా అనిష్టనివృత్తి సూచింపబడినది. అందుచే స్వామి పాదముల ఉపాయత్వము సూచితము ఇట్లు ఈ శ్లోకమున భగవానుని పాదములే ఉపాయోపేయములని సూచించినట్లయినది “స్మితాబ్జసుహృదా” అనుటచే ఉపమాలంకారము, “పృథుతర మపి” ఇత్యాదిగా ఉత్తరార్థమున అతిశయోక్తి, ఈ రెండిటియొక్క సంస్పృష్టియు శ్లోకమున కలవు.

కవులు కావ్యప్రారంభమున చేయు స్తుతి తమఇష్ట దైవమును గూర్చిగాని, సముచిత దేవతను గూర్చిగాని సంబంధించియుండుట పరిపాటి. ఇవట స్తోత్రకర్త తమకు ఇష్టదైవము శ్రీవేంకటేశ్వరుడగుటచే, ఆస్వామి విషయమున ప్రార్థనాశ్లోకమును ప్రారంభమున రచించిరి. దివ్యనారూలు తమ వ్రబంధములలో ఆయా దివ్యదేశములలోనున్న అర్చామూర్తులను ధర్మైక్యభావనతో స్తుతించిన సందర్భములు ఎన్నియో కలవు. తిరుప్పావ్ ఆఘ్నార్లు అమలనాదిపిరాన్ అను తమ వ్రబంధమున ప్రారంభపాశురములోనే- “విల్లవర్కోన్ విరైయార్ పాఠ్ఠిల్ వేల్గడవన్ . . . నీళ్ళునల్ అరజ్జత్తమ్మాన్” అనుచు శ్రీ వేంకటేశ్వర- శ్రీరంగనాథులను అభేదభావనతో కీర్తించిరి. కవియు ఇచట శ్రీవేంకటేశ్వర - శ్రీఘటికాచలనారసింహమూర్తుల మధ్య అట్టి భావనను అనుసందించిరిని తలచినచో, వ్రస్తుత శ్లోకము సముచిత - ఇష్టదేవతాస్తుతిగా కూడ గ్రహింపవచ్చును. ఈ స్తోత్రమునందు అంతట ఆర్యావృత్తము వ్రయోగింపబడినది. శ్లోక ప్రారంభమున తగణమును వ్రయోగించుటయు శుభావహమే అగును. “సామ్యగ్రహాధిష్ఠితత్వాత్ తగణోఽపిచ శోభనః” అను సామీత్యచంద్రోదయ సూక్తి ఇచట అనుసంధేయము.

శరకోపసూరికృత తిరువాయ్మొట్టి ప్రబంధములోని “నిన్ శెమ్మాపాదపఱ్ఱు తలైశేర్త్తు” (2-9-1) అను సూక్తిని అనుసరించి “స్మితాబ్జసుహృదా శ్రీవేంకటేశచరణా శిరసా కరోమి” అని ప్రస్తుత శ్లోకమున ప్రయోగింపబడినది. వీనికి మూలమైన “యావ న్న చరణౌ భ్రాతుః పార్థివవ్యంజనాన్వితౌ శిరసా ధారయిష్యామి” అను శ్రీరామాయణశ్లోకము ఇచట స్మరణీయము. కవి ఈ స్తోత్రమును ఘటికాద్రి నృసింహస్వామిని గూర్చి రచించిరి. కాని స్తోత్రారంభమున మంగళశ్లోకములో ఆ స్వామిని కీర్తింపక వేంకటేశ్వరుని విషయమున శరణాగతిని ఎందులకు చేసిరి ? అనినచో శ్రీశరకోపసూరి తిరువాయ్మొట్టి ప్రబంధమును “అరణ్గిరవణ్మకథ్తమేల్ ఆష్టతమిథ్తమతైకళాయిరమ్” అనునట్లు శ్రీరంగనాథునిగూర్చి రచించినను ఆ ప్రబంధములో శ్రీవేంకటేశ్వరుని గూర్చి శరణాగతినిచేసినట్లే ఇచటకూడ కవి ప్రారంభములో శ్రీవేంకటేశ్వరుని పాదపద్మములకు శరణాగతిని చేసిరిని చెప్పనగును. అడైయార్ లైబరివారు ప్రచురించిన పాఠమున “శ్రీవేంకటార్యచరణా” అనియున్నది ఈ వేంకటాచార్యులెవరో తెలియకున్నది. ప్రాయశః ఇది అపపాఠమే అగును. మఱియు ఈ శ్లోకము స్తోత్రములోని శ్లోకములకంటె వేరుగా చూపబడినది.

2. శ్రీతఘటికాచలశృంగం శీతలకరుణాతరంగితాపాంగమ్ ।

మనసి మమోల్లసదంగం వసతి మహాః కి మపి వాససా పింగమ్ ॥

శ్రీతఘటికాచలశృంగమ్ = ఘటికాచలశిఖరమును ఆశ్రయించినది, శీతలకరుణా తరంగిత + అపాంగమ్ = చల్లని కరుణచే తరంగితములైన కటాక్షములను కల్గినది, వాససా పింగమ్ = పీతాంబరముచే బంగారురంగును కల్గినది, ఉల్లసత్ + అంగమ్ = మిక్కిలి ప్రకాశించు దేహమును కల్గినది అగు, కిమ్ + అపి మహాః = అసమానమైన, అనిర్వచనీయమైన తేజము, మమ మనసి = నామనస్సులో, వసతి = నిలచియున్నది.

ఘటికాచలమును ఆశ్రయించినది, చల్లని కరుణచే తరంగితములైన దివ్య కటాక్షములను కల్గినది, పీతాంబరద్యుతిచే బంగారు వస్త్రము కల్గినది, ప్రకాశించు దివ్యదేహమును (అవయవములను) కల్గినదగు అనిర్వచనీయమైన తేజము (నరసింహస్వామి) నా మనస్సున నిత్యనివాసమును చేయుచున్నది. ఘటికాచలస్వామి అను తేజస్సు నామనస్సున నిలచియుండుటచే అజ్ఞానమును చీకటి తొలగి, యథార్థజ్ఞానమును ప్రకాశమును పొందినవాడనైతిని. ఇకపై, ఆ స్వామిని యథార్థముగ దర్శించి, ఈ స్తోత్రమును రచించి, పూర్తిచేసెదను - అను తమ మనఃస్థైర్యమును కవి ఇందు తెలిపిరిని చెప్పనగును. “శీతలకరుణాతరంగితాపాంగమ్ మహాః” అనుటచే తేజస్సుయొక్క అప్రాకృతత్వము, అసాధారణత్వమును తెలుపబడినది. లౌకికమైన తేజస్సు చల్లగా నుండదు కదా ! “తిరువేళ్ళడత్తు ఎత్తేల్ కొళ్ళోడి”, “ఎన్కణ్పాళమ్మనైత్త పరమ్ళుడర్ళోడి”, “తుళక్కమిల్ ఘడరై” ఇత్యాది దివ్యసూరిసూక్తుల భావమును కవి ఘటికాద్రినారసింహుని విషయమున అనుసరించిరి. “జ్వలంతమ్” అని కీర్తింపబడు

నృసింహస్వామిని తేజముగా రూపించుట మిక్కిలి తగినది కదా ! “శీతలకరుణా-
తరంగితాపాంగమ్” అను విశేషణము వలన స్వామినేత్రములకు సముద్రనదీతటాక-
సామ్యములు ప్రతీతములగుచున్నవి. విష్ణుసహస్రనామములోని “మహాద్భుతిః” అను
నామమును భట్టర్ వివరించుచూ, “యత్ బాహ్యంతరతమోవిరోధి వ్యవరవర్గయోః క్రమేణ
రమణీయం భీషణం చ భవతి. అన్యభిందుః ద్యుమణిమాణిక్యాదేః ప్రకాశః” అని పల్కిరి.
సూర్యమాణిక్యాదుల తేజస్సు కేవలము సోపాధికము, లోకికము అగుటచే
బాహ్యతమస్సును మాత్రము కొంతవరకే పోగొట్టగలదు. కాని భగవానుని తేజస్సు
అలోకికము, నిరుపాధికము అగుటచే బాహ్య, ఆభ్యంతర తమస్సులను పూర్ణముగా
పారదోలగలదు. సూర్యుని తేజస్సు అందరికిని దుర్నిరీక్ష్యము, కాని స్వామి అనుకూలరకు
రమణీయముగా, ప్రతికూలరకు భీషణముగా నుండును. “ప్రపన్నాదిత్యవర్చనమ్” అని
స్వామి స్తుతింపబడుచున్నాడు కదా ! స్వామి తేజస్సులో కలామాత్రము సూర్యుడు
మొదలగు తేజఃపదార్థములందు కలదు. కావుననే వానికట్టి ప్రకాశము కలిగినది. “యస్య
భాషా నర్వ మిధం విభాతి” అని కదా ! స్తుతివచనము. స్వామి దివ్యదేహము “వ
మాంసచక్షుభి రభివీక్షతే” అనురీతిలో మాంసచక్షువులకు గోచరముకానిది కావున “మమ
మనసి వవతి” అని తెలుపబడినది. ఇట్లు స్వామి తనయందు నివసించుట తన
ప్రయత్నముచే కాక “తానాట్టివస్తు” అనురీతిలో స్వామి తనకుతానే మిక్కిలి ప్రీతితో
వచ్చి వేంచేసియున్నాడనియు ఇచట అర్థవశమున స్ఫురించుచున్నది.

3. వ్యత్యస్తచరణకమలాం వినిహితభుజయుగళమిత్రజానుయుగామ్ ।
విలసితరథాంగశంఖాం వ్యక్తి ముపాసే విరుద్ధజాతిమతీమ్ ॥

వ్యత్యస్తచరణకమలామ్ = (కూర్చున్న భంగిమలో ఎడమ పాదమును కుడివైపున,
కుడిపాదమున ఎడమవైపునను ఉండునట్లు) వ్యత్యస్తముగానుంచిన పాదపద్మములను
కల్గినది, వినిహితభుజయుగళమిత్రజానుయుగామ్ = ఉంచిన రెండుభుజములకు
మిత్రములగు (సన్నిహితములగు) రెండు మోకాళ్లను కల్గినది, (రెండు మోకాళ్లపై చేర్చినట్లు
పెట్టకొనిన రెండు భుజములను కల్గినది), విలసితరథాంగశంఖామ్ = మిక్కిలి వెలుగొందు
సుదర్శనమును చక్రమును, పాంచజన్యమును శంఖమును కల్గినది, విరుద్ధజాతిమతీమ్
= ఒక దానితో వేరొకటి విరుద్ధములగు నరత్వ, సింహత్వములను రెండు జాతులను
తనయందు కల్గినది అగు, వ్యక్తిమ్ = రూపమును, ఉపాసే = ఉపాసించును.

ఘటికాచలశిఖరమును అధివసించియున్న “మూలవర్” అనబడు
నృసింహమూర్తియొక్క సన్నివేశ విశేషమును కవి ఇందు మనకు కళ్లకు కట్టినట్లు
వర్ణించుచున్నారు. ఘటికాచలనృసింహమూర్తి యోగాసనమున వేంచేసియున్నాడు. కావున
యోగ నరసింహస్వామి అను పేరుతో పిలువబడుచున్నాడు. స్వామి తన ఎడమపాదమును
కుడివైపున, కుడిపాదమును ఎడమవైపున నుంచుకొని, మోకాళ్లపై రెండు భుజములను

అన్ని, కూర్చునియున్నాడు. చేతులలో శంఖచక్రములను ధరించియున్నాడు. నరత్వ - సింహత్వములను పరస్పరము విరుద్ధములైన జాతులను తనరూపమందు కల్గియున్నాడు. అట్టి యోగనరసింహమూర్తిని నేను ఉపాసించును అని భావము. ఘటికాచల మాహాత్మ్యములోని “జానుస్వస్తకరద్వయం యోగాసనే సమాసీనం శంఖచక్రమహాయుధమ్, నమ నమతద్ఘటికా శైలాధ్యక్షమ్” ఇత్యాది సూక్తులు ప్రకృత శ్లోకార్థమునకు అనుగుణముగా అనుసంధేయములు.

4. కలితదనుతనయభంగం కరకమలాభరణవారిజరథాంగమ్ ।

కృతఘటికాచలసంగం కి మపి మహో జయతి కేతనవిహంగమ్ ॥

కలితదనుతనయభంగమ్ = దనువుయొక్క తనయుడగు హిరణ్యకశిపుని సంహరించినది, కరకమల + ఆభరణవారిజరథాంగమ్ = పద్మములవంటి చేతులలో ఆభరణములుగా శంఖచక్రములను దాల్చినది, కృతఘటికాచలసంగమ్ = ఘటికాచలముతో సంబంధమును కల్గినది, కేతనవిహంగమ్ = ధ్వజమందు గరుడుని కల్గినది అగు, కిమ్ + అపి = అనిర్వచనీయమైన, మహాః = తేజస్సు, జయతి = మిక్కిలి ఉత్కర్షితో ప్రకాశించుచున్నది.

కశ్యపప్రజాపతి భార్యలో ఒకతెఅగు దనువు అను ఆమెకు కల్గిన సంతానమే దనుజులు. (వీరే దానవులు). దితికి కల్గిన సంతానము దైత్యులు. వీరిద్దరు అసురులే. దితి కుమారుడగు హిరణ్యకశిపుని ఇచట దనుజునిగా కవి పల్కినాడు. ఇందులకు కారణము వారిద్దరిమధ్యగల అసురత్వరూపసామ్యమే. ఇట్లు దైత్యులను దానవులుగా, దానవులను దైత్యులుగా నిర్దేశించు సందర్భములు పురాణములలో అనేకములు కలవు. దనువుకుమారుడగు హిరణ్యకశిపుని సంహరించినది, కమలములవంటి హస్తములకు ఆభరణములనదగిన శంఖచక్రములను ధరించినది, ఘటికాచలముతో సంబంధమును కల్గినది, ధ్వజమునందు గరుడుని గుర్తుగా కల్గినది అగు అనిర్వచనీయమైన తేజస్సును (న్యసింహమూర్తిని) నేను ఆరాధించును. శ్లోకములోని అన్ని పాదములలోగల అంత్యప్రాస శ్రవణసుభగత్వమును కల్గించుచున్నది. “కరకమలాభరణ” అనునపుడు “కరమలయోః ఆభరణే” అని తత్పురుష సమానముగా గ్రహించినచో పై భావము సిద్ధించును. అట్లుకాక “కరకమలే ఆభరణే యయోః” అను బహువ్రీహిగా గ్రహించినచో “సర్వభూషణ భూషార్థాః” అనునట్లు స్వామి కరకమలములు శంఖచక్రములకు ఆభరణములగు చున్నవని స్ఫురించును. స్వామి దివ్యాంగములు అట్టివేకదా ! “ఆభరణస్యాభరణమ్” అని ఒక లోకీక వ్యక్తి విషయమున పల్కుట చమత్కారకరమైనచో, భగవానుని విషయమున అట్లుగటలో ఏమి లోటు ?

5. సర్వరసగంధభరితం సంగత మేక మపి సకలశాఖాసు ।

అమృతఫల మఖిలపుంసా మాస్వాద్యం చిత్ర మస్త్రీఘటికాద్రౌ ॥

ఏకమ్ + అపి = ఒకటే అయినను, సర్వరసగంధభరితమ్ = అన్నివిధములైన రుచులతో, సువాసనలతో నిండినది, సకలశాఖాసు = అన్ని కొమ్మలయందు, సంగతమ్ = కూడినది (సంబంధమును కల్గినది), అఖిలపుంసామ్ = ఆత్మలన్నిటికీ, ఆస్వాద్యమ్ = అనుభవింపఱగినది, చిత్రమ్ = (కావునినే) ఆశ్చర్యకరమైనది అగు, అమృతఫలమ్ = అమృతమువలె తీయగానుండు ఫలము, ఘటికాద్రౌ అస్తి = ఘటికాచలముననున్నది.

అన్ని రసములతో, సువాసనలతో నిండినది, అన్నిశాఖలయందు సంబంధమును కల్గినది, అందఱును ఆస్వాదింప యోగ్యమైనది, అమృతమువలె తీయనిది అగు ఫలము ఒకటి ఘటికాచలముననున్నది.

ఒకే ఫలము పలు రుచులను, సువాసనలను కల్గియున్న దనుటచే, పలుశాఖలతో సంబంధమును కల్గినదనుటచే, అందఱికిని ఆస్వాదయోగ్యమనుటచే అర్థమున విరోధము భాసించును. కాని, అమృతమువలె తీయగానుండు ఫలముగా రూపింపబడిన ఘటికాచలనారసింహుడను భగవానుడు ఒక్కడే. చాందోగ్యోపనిషత్తులో “సర్వగంధ సర్వరసః” అని అన్ని గంధములను, అన్ని రుచులను కల్గినవాడుగా స్వామి కీర్తింపబడుటవలన, వేదమును వృక్షముయొక్క శాఖలగు ఋక్-యజుః - సామ - అధర్వణములను భాగములు అన్నిటియందును భగవానుడు వరదైవముగా తెలుపబడుటవలన, స్వామిని అందఱును శరణుజొచ్చి, సేవింపవీలగుటవలన అర్థమునందలి విరోధము తొలగును. అనగా లోకములోని ఏఫలముకూడ పైన వర్ణింపబడినట్లు ఉండదు. కాని నరసింహమూర్తి అను ఫలము అట్లు ఉండుటలో విరోధ మేమియు లేదని తాత్పర్యము.

ఈ అమృత శబ్దము నృసింహమూర్తిరూపమున ప్రయోగించుట అత్యంతము సార్థకము ఈ అంశము పూర్వపీఠికలో వివరింపబడినది. “సితాక్షీరన్యాయేవ పంగమితాంగకమ్” అనచు భట్టరు నృసింహమూర్తి రూపమాధుర్యమును పొగడియున్నారు కదా ! “ఆస్వాద్యమ్” అను ప్రయోగమును “ఆ- సమంతాత్ స్వాద్యమ్” అని వివరించుటద్వారా లొకికఫలముకంటే భగవానుడను పదమునకు కల వైశిష్ట్యము స్ఫుటమగును. లోకములోని పదములన్నియు పరిపూర్ణముగా స్వాద్యములు కావుకదా !

6. ఆరణ్యకాప్తవాక్యై రవగమ్యో గ్రామ్యజనదృశా మపదమ్ ।

స్ఫురత ఘటికాచలాగ్రే పురుషమృగః కోఽపి పుణ్యకృదుపేయః ॥

ఆరణ్యక+ఆప్తవాక్యైః = ఆరణ్యకమును నమ్మదగిన వేదపురుషుని వాక్యములచే, అవగమ్యః = (కలదని) తెలిసికొనబడతగినది, గ్రామ్యజనదృశామ్ = (గ్రామ్య) పామరజనుల దృష్టికి, అపదమ్ = స్థానముకానిది, పుణ్యకృత్ + ఉపేయమ్ = పుణ్యమును చేసినవారిచే పొందదగినది, అగు, కః+పి = ఒక (అసాధారణమైన), పురుషమృగః =

వరమృగము (నరసింహము), ఘటికాచల + అగ్రే = ఘటికాద్రిశిఖరమునందు, స్ఫురతి = ప్రకాశించుచున్నది.

ఆరణ్యకములనునవి వేదవాఙ్మయములోని ఒక భాగము. ఆవాఙ్మయము వేదమునకు చెందినదగుటచే, వేదమంతయు ఆప్తవాక్యరూపమగుటచే, ఆరణ్యకములును ఆప్తవాక్యములే. అట్టి ఆప్తవాక్యములచే భగవానుడు తెలియబడుచున్నాడు. భగవద్రూపము గ్రామ్యజనులకు అనగా - పామరజనులకు అందనిది. ఎంతో పుణ్యముచేసినగాని భగవానుని రూపమును యథార్థముగ ఎఱుగలేము. అట్టి భగవానుడు ఘటికాచలముయొక్క శిఖరముపై విశిష్టమైన నరసింహరూపమున నృష్టముగా ప్రకాశించుచున్నాడు.

పురుషమృగము ఒక అపురూపమైన, అరుదైన వింతజంతువు. ఇది సామాన్యులకు కనుపింపదు. దీనిని చూడగల్గిన వ్యక్తి ధన్యుడు, పుణ్యాత్ముడును. ఈ మృగము హిమవత్పర్వతప్రాంతములో సంచరించునని ప్రసిద్ధి. ఈ మృగముసంచరించు ప్రాంతమంతయు అతి పవిత్రముగా భావింపబడుచున్నది. ఇది గొప్ప బలశాలియనియు చెప్పబడుచున్నది. ధర్మరాజు ఆశ్వమేధయాగమును చేసినపుడు స్థలపవిత్రతకొరకు ఈ మృగమును తెప్పించినట్లు పురాణప్రసిద్ధికలదందురు.

ఈ శ్లోకములోని పదప్రయోగస్వారస్యమునుబట్టి గ్రామములోనుండు జనులచే గ్రామమున చూచుటకు సాధ్యముకానిది - ఆరణ్యములో సంచరించు నమ్మదగిన వేటగాండ్రు వెుదలగువారి వలుకుల సహాయముతో ఆరణ్యముననున్నదని తెలియదగినది, అదృష్టవంతులచే బంధించి, సంపాదించితగినదగు ఒక మగసింహము ఘటికాచలశిఖరమున ప్రకాశించుచున్నదను వేరొక అప్రస్తుతమైన, సామాన్యమైన అర్థముకూడ స్ఫురించుచున్నది. కావున సమాసోక్తి అలంకారము ఇందు కలదని చెప్పనగును. “ఆప్తవాక్యైః అవగమ్యః” అనునపుడు శబ్దమను ప్రమాణము సూచింపబడినదని చెప్పనగును. “ఆప్తవాక్యం శబ్దః” అని ఆ ప్రమాణముయొక్క లక్షణము కదా ! అప్పుడనగా యథార్థవక్త. యథార్థమునుపల్కువాని మాట శబ్దప్రమాణముగా స్వీకరింపబడుచున్నది. ఆ విధముగానే వేదవాఙ్మయములోనికి చేరిన ఆరణ్యకములందు తెలుపబడిన వాక్యములు ఆప్తవాక్యములు, అవి భగవానునిగూర్చి యథార్థమును తెలుపునవి కావున వానిని శబ్దప్రమాణముగా పెద్దలు తెలిసిరి. ఈ వాక్యములద్వారా మనము భగవానునిగూర్చి తెలిసికొనుటకు సాధ్యమగుచున్నది.

7. మహతి ఘటికాద్రివిషయే మహతా స్నేహిన నిర్మలదశాయామ్ ।

దేదీప్యతే స్థిరోఽయం దివ్యైః మునిభిః ప్రవర్తితో దీపః ॥

మహతి = గొప్పదైన, ఘటికాద్రివిషయే = ఘటికాచలమును చోట, మహతా

స్నేహన = గొప్పదైన భక్తితో (నేతితో), నిర్మలదశాయామ్ = మిక్కిలి శుద్ధమైన సమయమునందు (మలినములేని వత్తియందు, స్వచ్ఛమైన అవస్థయందు), దివ్యైః మునిభిః = గొప్పవారైన సప్తర్షులచే, ప్రవర్తితః = ప్రకాశింపజేయబడినది (వెలిగింపబడినది) అగు, ఆయం దీపః = ఈ దీపము (నరసింహస్వామి అను దీపము), స్థిరః దేదీప్యతే = స్థిరముగా మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్నది.

గొప్పదైన ఘటికాచలమును ప్రమిదలో గొప్పభక్తి అనునేతిని పోసి, శుద్ధమైన సమయమును నిర్మలమైన వత్తిని వేసి, మహర్షులు, దివ్యసూరులు నరసింహస్వామి అను స్థిరమైన దీపమును వెలిగించిరి. ఆ దీపము స్థిరముగా ప్రకాశించుచున్నది.

ఈ శ్లోకమున ఘటికాచల నృసింహస్వామి గొప్ప దీపముగా రూపింపబడెను. సాధారణ దీపమును మానవులు పరిమితమైన వైశాల్యమునుకల ప్రమిదలో పరిమితమైన పరిమాణమునుకల నేతిని పోసి, కొన్ని జానలు పాడుగుగల వత్తిని వేసి వెలిగింతురు. నెయ్యి, వత్తి ఉన్నంతకాలము ఆ దీపము వెలుగును. ఆ పిమ్మట ఆరిపోవును. ఘటికాచల నారసింహస్వామి అను దీపము అట్టిది కాదు. గొప్పమహిమనుకల అత్ర మొదలగు మునులచే ఏనాటికిని తరగని తమభక్తి అను నేతిని ఘటికాచలమును ప్రమిదలో ఉంచి, మంచి సమయమున వెలిగింపబడిన నారసింహస్వామి అను ఈదీపము ఎప్పటికిని ఆరిపోక, ఎల్లప్పుడును నిశ్చలముగా వెలుగుచున్నదని తాత్పర్యము. శ్లోకమున 'స్నేహ-దశా' శబ్దములు రెండు శ్లిష్టములు. కావున శ్లేషానుప్రాణితమైన రూపకము ఇందు కలదు. తిరుమణ్ణిఆఱ్ఱార్లు భగవానుని "నన్దావిళక్కు" అనుచు ఎప్పటికిని ఆరని దీపముగా కీర్తించుట ఇచట స్మరణీయము. ఈ ప్రయోగమును పెరియవాచ్చాన్పిళ్లై వివరించుచు "నన్దావిళక్కే - విచ్చేద్రియాద విళక్కు. ప్రభా - ప్రభావాన్దళాయుర్మక్రైయితే విళక్కాకిఱదు. నిత్యమాయ్, స్వయంప్రకాశమాన జ్ఞానత్తై స్వరూపమాకవుడైయవనెష్టపడి" అని పల్కిరి. కావున "నన్దా"శబ్దము నిత్యత్వమును, 'విళక్కు' అను పదము దీపము అను శబ్దమును తెలుపును. ప్రస్తుత శ్లోకమున 'స్థిరః దీపః' అను రెండు పదములు ఈ అర్థములను తలపింపజేయుచున్నవి. అట్లే, భూతయోగి తమ అన్తాది ప్రబంధప్రారంభములో "అన్నే తకళియా ఆర్యమే నెయ్యాక" ఇత్యాదిగా పల్కుటయు, "మత్తైయాయ్ విరిన్ద విళక్కై . . తక్కానై" అని పరకాలసూరి పల్కుటయు స్మరింపనగును. కావున "దివ్యైః మునిభిః" అను ప్రయోగము దివ్యసూరులను తెలుపుచున్నదనియు చెప్పవచ్చును. శ్లోకములోని "మహతా స్నేహన", "నిర్మలదశాయామ్", "దేదీప్యతే" అనుపదములు సామాన్యదీపముకంటే ఘటికాద్రి నారసింహునకుకల వైలక్షణ్యమును స్ఫురింపజేయుచున్నది. లోకములోని దీపము నిర్మలదశతో - అనగా పగటి సమయమున ప్రకాశింపనేరదు కదా ! "తిరుత్తన్గాల్" అను క్షేత్రములో స్వామికి "దీపప్రకాశః" అను పేరు కలదు. "మహతా స్నేహన" అనుటచే భగవానుని విషయమున కవికి గల స్నేహము

“శేముషీ భక్తిరూపా” అనురీతిలో భక్తిదశను పొందిన జ్ఞానవిశేషము అని తెలిపినట్లయినది. “నిర్మలదశాయాం” అనుటచే త్రికరణములచే పరిశుద్ధమైన దశ- అనగా అవస్థ తెలుపబడినది. దశ అనగా వత్తి. వత్తికూడ స్వచ్ఛముగా, తెల్లగా నుండును కదా !

8. ముష్ణం స్తమో జనానాం మూర్ధని ఘటికాచలస్య సంభూతః ।

ఆలోకతోఽఖిలార్థా నవగమయతి నిత్య మచ్యుతో దీపః ॥

ఘటికాచలస్య మూర్ధని = ఘటికాచలముయొక్క అగ్రభాగమున, సంభూతః = జనించిన, అచ్యుతః దీపః = అచ్యుతుడను (ఆరిపోని) దీపము, ఆలోకతః = తనకటాక్షముచే (తన ప్రకాశముచే) జనానామ్ = జనుల, తమః = తమోగుణమును (చీకటిని), ముష్ణన్ = హరించుచు, అఖిల + అర్థాన్ = సమస్త పురుషార్థములను (అన్ని వస్తువులను), నిత్యమ్ = ఎల్లప్పుడు, అవగమయతి = అనుభవింపచేయుచున్నది (కనుపించునట్లు చేయుచున్నది).

పూర్వశ్లోకములోవలెనే ఈ శ్లోకమునందును ఘటికాచలస్యసింహస్వామి నిత్యముగా వెలుగు దీపముగా రూపింపబడుట విశేషము. లోకములోని దీపము ఎత్తైన చోట పెట్టబడినచో దాని ప్రకాశము నలు దెసల వ్యాపించి, అచటనున్న వస్తువుల స్వరూప స్వభావములను చూచువారికి తెలియునట్లు చేయును. అట్లే, అచ్యుతుడను పేరుగల, ఎన్నటికిని ఆరిపోని దీపము ఘటికాచలమను ఉన్నతమైన స్థలమున నున్నదై తనకటాక్షములను ప్రకాశముతో, తనభక్తుల తమోగుణమును పోగొట్టి, సకల పురుషార్థములను అనుభవింపచేయుచున్నదని తాత్పర్యము.

ఈ అచ్యుతదీపము లోకములోని దీపములకన్నా విలక్షణమైనది. పరిశుద్ధమైన భక్తితో తనను ఆశ్రయించినవారి అజ్ఞాన, అన్యధా జ్ఞాన, విపరీత జ్ఞానములనేడి చీకటిని పోగొట్టుచున్నది. లోకములో దీపముయొక్క ప్రకాశము ప్రసరింపగానే చుట్టును గల పదార్థములు ప్రకాశించునట్లే, అజ్ఞానాది అంధకారము పోయి సమ్యక్జ్ఞానము కలుగగానే పురుషార్థము ప్రకాశించును. ఆ పురుషార్థమేమనగా “కదాపా మైకాంతికనిత్యకింకరః” అనురీతిలో భగవానుని విషయమున చేయు నిత్య కైంకర్యమే. అట్టిపురుషార్థమును ఈ అచ్యుతదీపము లభింపచేయుచున్నది.

లోకములోని దీపము నిత్యము వెలుగదు. బాహ్యతమస్సును మాత్రమే నశింపచేయగలదు. పదార్థములను కొన్నిటిని మాత్రమే కొంతవరకే ప్రకాశింపచేయగలదు. కాని ఘటికాచల న్యసింహమూర్తి అను దీపము అచ్యుతదీపము అనగా - చ్యుతిలేనే దీపము. అది ఆంతరతమస్సును కూడ నశింపచేయును. సకల పురుషార్థములను పూర్ణముగా ప్రకాశింప చేయును- అనగా ఇచ్చును. “మత్తైయామ్ విరిష్ట విశక్కు.” కదా ! ఈ విధముగా ఇచట లోకీకదీపముకంటె అచ్యుత దీపముయొక్క ఆధిక్యము

న్నురించుటచే వ్రక్కతమున శాబ్దికమైన రూపకాలంకారము ద్వారా ఉపమేయాధిక్యరూపమైన వ్యతిరేకాలంకారము ధ్వనించుచున్నది. ఇట్టి ధ్వనిని ఈ స్తోత్రము ముందు శ్లోకములలో, మఱియు పిమ్మట పలుశ్లోకములలో గమనింపనగును.

స్వయంప్రకాశరూపుడైన భగవానుడు అట్టి స్వభావమునేకల్గిన దీపముతో రూపింపబడుట విశేషము. ప్రస్తుత శ్లోకమున 'ఆలోక, తమస్, అర్థ' శబ్దములు శ్లిష్టములు. "ఆలోకా దర్శనోద్ద్యోతా" అని "రాహౌ ధ్యాంతే గుణే తమః" అని, "అర్థో భిధేయ . . . ప్రయోజననివృత్తిషు" అనియుగల అమరకోశ వ్రమాణములు క్రమముగా స్మరణీయములు. తిరుమజ్జియార్వార్ "మజ్జియామ్ విరిన్ద విళత్తై" అనుచు దీపముగా ఘటికాద్రినారసింహుని కీర్తించుట ఈ శ్లోకమున, ముందు శ్లోకమున స్మరణీయము. అట్లే, "శ్రీశం సమామి శిరసా యదుశైలదీపమ్" ఇత్యాది ప్రయోగములు, "తిరువేళ్ళడమ్ మేయ విళత్తే" అని మొదలగు దివ్యసూరి ప్రయోగములును భావ్యములు.

9. రస్యం సకృదుపసేవ్యం లభ్య మపథ్యసహ మసుహిత మమోఘమ్ ।

త్వరితం హరతి భవార్తిం శుద్ధం ఘటికాద్రిమౌళిజం మూలమ్ ॥

ఘటికాద్రిమౌళిజమ్ = ఘటికాద్రి శిఖరమునందు పుట్టినది, శుద్ధం మూలమ్ = నృసింహస్వామి అను పరిశుద్ధమైన మూలిక, రస్యమ్ = రుచికరమైనది, లభ్యమ్ = దొరుకునది, అపథ్యసహమ్ = పాపమను అపథ్యమును ఎంతచేసినను సహించునది, అసుహితమ్ = ఎంత గైకొన్నను చాలునని అనుపించనిది, అమోఘమ్ = వ్యర్థముకానిది, అది (ఎల్లప్పుడు సఫలమగునది), సకృత్ ఉపసేవ్యమ్ అపి = ఒకమాటు మాత్రమే సేవింపబడినను, భవార్తిమ్ = సంసారమను క్లేశమును, త్వరితం హరతి = త్వరగా హరించును.

ఈ శ్లోకమున కవి లొకికమైన ఔషధమూలిక కంటే భగవానుడను మూలికకు గల వైశిష్ట్యమును ప్రతిపాదించుట ముఖ్యాంశము. లోకములోని మూలికలు రస్యములుగా నుండవు. చేదుగా నుండును. వానిని పలుమార్లు పలుదినములపాటు సేవించినగాని వ్యాధి నయముకాదు. అవి త్వరగా, సులభముగా లభింపవు. వానిని సేవించునపుడు తగిన పథ్యమును చేయవలెను. లేనిచో వాని ప్రభావము వ్యాధిపై ఉండదు. అవి నిర్వీర్యములగును. ఒకసారి మూలికను సేవించినవానికి అది చేదుగానున్న కారణమున తిరిగి తీసికొనవలెనను ఇచ్చ కలుగదు. విధిలేక, వ్యాధినయము అగుటకొరకు మాత్రమే రోగి వానిని సేవించును. ఇట్టి మూలికాప్రయోగము కూడ ఒక్కొక్క పర్యాయము నిష్ఫలమగును. వ్యాధినయమగుటకు కొంతకాలము పట్టును. అది కేవలము శారీరకమైన బాధనుమాత్రమే తొలగింపగలవు. నేలనుండి తవ్వితీసిన మూలిక శుద్ధముగా నుండదు.

ఇట్టి పరిమితులు, దోషములు ఘటికాద్రినృసింహమూర్తి అను మూలికకు లేవు.

ఈ మూలిక మిక్కిలి రస్యమైనది. “సర్వగంధః సర్వరసః” అని వేదమే కీర్తించినది కదా ! “అఱుఱువైయడిశిల్” (తి.వా 3-4-3) అనుచు నమ్మాళ్వార్లు భగవానుని అఱు రసములను కల్గిన రస్యమైన పదార్థముగా స్తుతించిరి. ఈ మూలికను ఒకే ఒక్కసారి సేవించిన చాలును. “సక్కదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీతి చ యాచతే” అని కదా భగవానుని సూక్తి. ప్రపన్నులు నిత్యము చేయు ద్వయానుసంధానము కేవలము భోగ్యతాప్రకర్షచే తప్ప, ఉపాయభావనతో కాదు. కావున “సక్కదుపసేవ్యమ్” అను ప్రయోగము సక్కల్ ప్రపదనమును సంప్రదాయరస్యరహస్యార్థప్రకాశకము. లభ్యమనగా సులభముగా లభించునది. స్వామి సర్వసులభుడు. అందఱికిని అందుబాటులో నుండవలయుననియే ఘటికాచలముపై నసంహమూర్తి రూపమున వేంచేయున్నాడు. అపథ్యసహ మనగా జీవుడు చేయు పాపములను సహించు స్వభావమును కల్గియుండుట. సుహితమనగా తృప్తము. అసుహిత మనగా అతృప్తము. అనగా - తృప్తికి విషయము కానిది అని భావము. లేక “అసుహితం” అనుటకు ప్రాణములకు హితమైనది అనియు అర్థము చెప్పవచ్చును. “తావ దార్తిః తథా వాంఛా తావ నోహ స్రథా సుఖమ్, యావ న్న యాతి శరణం త్వా మశేషాఘనాశనమ్” అనునట్లు భగవానుని శరణాగతిని చేసినవారికి వెంటనే సంసార భీతి తొలగును. “అథ సోఽభయంగతో భవతి” అనుచు వేదమును తెలిపినదికదా ! సకలకల్యాణగుణవూర్ణుడును, దోషవిదూరుడును అగు భగవానుడును పరమపవిత్రుడు. “పవిత్రాణాం పవిత్రం యః” అని కీర్తింపబడుచున్నాడు కదా ! ఈ విధముగా సామాన్యమైన మూలికకంటె నసంహమూర్తి అను మూలిక మిక్కిలి విశిష్టమైనదను విషయమును శ్లోకములోని విశేషణములు తెలియజేయుచున్నవి. పేయాల్వార్లు మూన్డామ్ తిరువన్నాది అను దివ్యప్రబంధములో “మరున్దమ్ పారుళుమ్ అముదముమ్ తానే” అనుచు భగవానుని రస్యమైన అమృతముగా, (మరున్దమ్ అనుట ద్వారా) మూలికగా అభివర్ణించిరి. నమ్మాళ్వార్లును తిరువాయ్మొళ్ళి ప్రబంధములో “అడియవర్ విన్నెకెడుక్కుమ్ నచ్చు మామరున్ద మెన్గో నలఙ్కడలముదమెన్గో” (3-4-5) అనుచు ఇట్టి ప్రక్రియలోనే పల్కిరి ఈ సూక్తిని నమ్మిలై అను ఆచార్యులు వ్యాఖ్యానించుచు “నచ్చుమామరున్దమ్ - ఇడర్పట్టపోతాక ప్పోయ్మలైప్పుకవేణ్డాదే, “అవన్ దూరప్థవానే యాకిలమ్ నామ్ ఆపన్నరాససయత్తిలే వన్దు రక్షిక్కుమ్” - ఎన్దు విశ్వసిక్కులామ్మడియిరుప్పానారువన్. నచ్చుమామరున్దమ్ - ఆళైప్పడు మొరు ఔషధమ్. మామరున్దమ్ - మహాషధమ్ వ్యాధియినళవల్లాద భేషజమ్. అతావదు- మేల్ కాన్ద్రులే కాట్ట నోయేతీరుమాయిరుక్కై. ఏకమూలికైయాయ్, సక్కతోసేవ్యమాయిరుక్కై, అన్తిక్కై, అపథ్యసహమాన ఔషధమెన్నుదల్. అతావదు ఇవన్ ప్రామాదికమాక ప్పణ్ణమ్ పాపఙ్గళైయుమ్ కాణాక్కుణ్ణిడవల్లనాయిరుక్కై” అని పల్కుటను గమనింపనగును. పై ఆల్వార్ల సూక్తిని, దానిని వివరించుచు నమ్మిలై అను గ్రహించిన సూక్తులను ఆధారముగా చేసికొని ప్రస్తుత శ్లోకము రచింపబడినదనుట

స్పష్టము. 'రస్య'మను విశేషణముద్వారా "అముదమ్", అను దివ్యసూరిప్రయోగమును, "నక్కదువసేవ్యమ్, అవధ్యసహమ్, అమోఘమ్" ఇత్యాది విశేషణములద్వారా "నచ్చుమామరున్దమ్" అనుదివ్యసూరి సూక్తి భావమును కవి అనుసంధించినదగును. 'మూలమూలేతి' అన్నట్లు సృష్టికి మూలమగు భగవానుని ఇందు మూలశబ్దముతో నిర్దేశించుటయు గమనార్హము. మందు అనారోగ్యమును పోగొట్టును. రోగము భోగానుభవమునకు ప్రతిబంధకము. అట్టి ప్రతిబంధకమును తీర్చునది ఔషధము. ఈ చేతనునకు నిజమైన భోగము భగవదనుభవమే కదా ! దానికి ప్రతిబంధకమైనది సంసారమను భోగము. దానిని ఆ రోగమును పోగొట్టువాడు భగవానుడే కావున మందుగా రూపింపబడుచున్నాడు. దీనివలన భగవానుని యొక్క విరోధినిరసన శీలత్వము సూచింపబడినది. ఇట్టి మూలికారూపణము అనంతరశ్లోకమునను కలదు. ఈ మందు "వినైతీర్ మరున్దానాయ్" అని అనిష్టనివారణమును, "మరున్దే నజ్గో పోకమక్తిర్నచ్చిక్కు." అనునట్లు ఇష్టప్రాప్తికిని ఉపకరించును. ప్రకృతమునను "భవార్చిం త్వరితం హరితి" అనుట ద్వారా అనిష్ట నివృత్తి, "రస్యం, అసుహితం" ఇత్యాదిగా ఇష్టప్రాప్తియు తెలుపబడినవి. "ఏకాగ్రతామూల్యబలేన లభ్యం భవాషధ స్త్వం భగవన్ కిలైవ", "దేవా దేవర్షయ శ్చైవ యం విదుః దుఃఖభేషజమ్" వంటి ప్రమాణములు, "ఔషదమ్, భేషజమ్" వంటి భగవన్నామములు, "శ్రీకృష్ణదివ్యాషధమ్" వంటి ప్రయోగములును ప్రకృతశ్లోకార్థమునకు అనుగుణముగా అనుసంధేయములు.

10. స్థిరశోకశల్యహరణం జగతాం విచ్చిన్నకుశలసంధానమ్ ।
సంజీవన మపి ఘటికాశైలజమూలం కరోతి సారూప్యమ్ ॥

ఘటికాశైలజమూలమ్ = ఘటికాచలమందు పుట్టిన మూలిక, (నరసింహమూర్తి అను మూలిక), జగతామ్ = లోకములోని వారికి , స్థిరశోకశల్యహరణమ్ = చిరకాలముగా బాధించు క్షేమమును శల్యమును (శరీరములో గుచ్చుకొనిన బాణముయొక్క తునకవలన ఏర్పడిన వ్రణమును) నయము చేయునది, విచ్చిన్నకుశలసంధానమ్ = (విరిగిన) విచ్చిన్నమైన క్షేమము (అను ఎముకను) అతుకుకొనునట్లు, సరి అగునట్లు చేయునది, సంజీవనమ్ = నశించు ఆత్మన్వరూపమును జీవనము నశింప కుండునట్లు రక్షించునదియును (బతికించునదియు) అయినదై, సారూప్యమ్ అపి కరోతి = (మరణించిన పిదప) పరమపదమున తనతో సామ్యమును (తనతో సమానమైన, ఉజ్జ్వలమైన రూపము మొదలగువానిని) పొందునట్లు చేయును.

మూలికలు అనేకవిధములు. ఒక్కొక్క మూలికకు ఒక్కొక్క శక్తి కలదు. పోయిన చైతన్యమును తిరిగి పొందించు శక్తిగల్గినది సంజీవకరణి. శరీరమున బాణములు నాటుకొని విరుగుటవలన ఏర్పడిన గాయములను మాన్చునది విశల్యకరణి. విరిగిన ఎముకలను అతుకుకొనునట్లు చేయునది సంధానకరణి. గాయముయొక్క గుర్తుకూడ

లేకుండ అదేరంగును చర్మమునకు కల్లునట్లు చేయునది సావర్ణ్యకరణి. వీనిని గూర్చి శ్రీరామాయణ యుద్ధకాండములో (102వ సర్గ) ప్రస్తావనకలదు. రావణుడు ప్రయోగించిన శక్తియొక్క ప్రభావముచే లక్ష్మణుడు మూర్ఛపోయెను. అప్పుడు సుషేణుడు హనుమంతునితో ఓషధిపర్వతము వద్దకు పోయి, అచటగల సంజీవకరణి, విశల్యకరణి, సంధానకరణి, సావర్ణ్యకరణి అను పేర్లనుకల మూలికలను తీసికొనిరమ్మనెను. శ్రీరామాయణములో అచటి శ్లోక మిట్లున్నది “విశల్యకరణీం నామ విశల్యకరణీం ఘభామ్, సవర్ణకరణీం చాపి తథా సంజీవనీ మపి, సంధానకరణీం చాపి గత్వా శీఘ్ర మిహానయ” (102-22,23), ఇట్టి మూలికలతో ఘటికాచలనృసింహస్వామిని నిరూపించుచు కవి స్తుతించుట ప్రస్తుత శ్లోకములోని విషయము. సంధానకరణి మొదలగు మూలికలు ఒక్కొక్క శక్తిని మాత్రమే కల్గియుండగా, నృసింహస్వామి అను మూలిక ఈ అన్ని శక్తులను కల్గియుండుటతో పాటు, వాటికి లేని సారూప్యకరణసామర్థ్యమును కూడ కల్గియుండుట విశేషము. తమను సేవించువారికి సారూప్యమును పొందించుశక్తి మూలికలకు లేదు కదా !

ఘటికాచలమందు పుట్టిన నృసింహమూర్తి అను మూలిక లోకములోనివారి దుఃఖములనబడు గాయములను మాన్పు విశల్యకరణి. కకావికలైన, భగ్నుమైన కుశలమును సరిచేయునట్టి శక్తినికల్గిన సంధానకరణి. నశించు ఆత్మస్వరూపమును జీవనమును తిరిగి ప్రసాదించు సంజీవకరణి. “నిరంజనః పరమం సామ్య ముపైతి”, “తస్మైయే యొక్క అరుఢ్ శెయ్‌వర్” అనునట్లు తనతో సమానమైన రూపాదులను కల్గించు సారూప్యకరణి అని తాత్పర్యము. శ్లోకమున సావర్ణ్యకరణి ప్రస్తుతము లేకున్నను అదియు మిగిలిన మూడింటిచే లేక, “అపి” అను అనుక్తసముచ్చాయకముచే ఉపలక్షింప బడినది.

సంజీవ, విశల్యకరణాదులు ఓషధిపర్వతమున పుట్టును. కాని, సారూప్యకరణి ఆ పర్వతమున జనింపదు. కాని, నృసింహమూర్తి అను సారూప్యకరణి ఘటికాద్రిపై పుట్టుటచే ఓషధి పర్వతముకంటె దానియొక్క వైశిష్ట్యము స్పష్టమగుచున్నది.

11. అతిబలభవాహిదష్టా నభిలాషవిషాగ్నిమూర్చనానష్టాన్ ।

ఘటికాశిఖరినరేంద్రో ఘటయత్యసుభిః కటాక్షమాత్రేణ ।

ఘటికాశిఖరినరేంద్రః = ఘటికాచలమునందున్న నృసింహమూర్తి అను విషవైద్యుడు, అతిబలభవ + అహిదష్టాన్ = మిక్కిలి బలమునుకల సంసారమను సర్పముచే కఱువబడిన, అభిలాషవిష + అగ్నిమూర్చనానష్టాన్ = ఆశ అను విషాగ్నిచే కల్గిన మోహమువలన నశించినవారిని, కటాక్షమాత్రేణ = కేవలము తనకటాక్షమాత్రముతో, అసుభిః = ప్రాణములతో, ఘటయతి = చేర్చును.

ఘటికాచలములోని నృసింహభగవానుడు అను విషవైద్యుడు మిక్కిలి బలమైన సంసారమును సర్పముచే కలువబడి, ఇచ్చ అను విషాగ్నిచే మూర్ఛను పొందిన సంసారులను కేవలము తన కటాక్షముతో ఉజ్జీవింపచేయును. ముందు శ్లోకములలో స్వామిని ఔషధముగా వర్ణించిన కవి ఆ ఔషధమునిచ్చు వైద్యుడెవ్వడు ? అను ప్రశ్నకు వైద్యుడు స్వామియే అనుట ద్వారా ఇందు సమాధానమిచ్చుచున్నారు. లోకమున ప్రసిద్ధులైన విషవైద్యులు పాముకాటుచే విషము శరీరమున వ్యాపించిన వారిని పాము కఱచినచోట మందుపూసి, లోనికి మందును ఇచ్చి, బ్రతికింతురు. కాని, సంసారమును పాము కఱచి, ఆశ అను విషము వ్యాపించి, ఆత్మ నాశనమును పొందినవారిని భగవానుడను విషవైద్యుడు ఏమందు ఉపయోగింపకనే తన కటాక్షముచేతనే ప్రాణములకు ప్రాణమువంటి తనతో, తనకు ప్రాణస్థానీయులగు నిత్యసూరులతో చేర్చి రక్షించును. ఈ విధముగా లౌకిక విషవైద్యుని కంటే భగవానుడను విషవైద్యునకు గొప్ప వైశిష్ట్యము కలదు. భగవానుడు భక్తులకు ప్రాణమువంటివాడు అనుటను “ఎన్నుడైయావియే” (తి.వా7-2-9), “ఎనదుయిరే” (తి.వా. 10-7-8) అను నమ్మాళ్వార్ల సూక్తులు, “అస్మదమాన్” అనుచు శ్రీరంగరాజస్తవమున పరాశరభట్టరు పల్కుట ఇత్యాది ప్రమాణములు తెలుపుచున్నవి. అట్లే, ‘ప్రాణః’ అను విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములోని (200,371,426) నామములను, వానిని వ్యాఖ్యానించుచు భట్టరు “ఉజ్జీవనహేతుః” “ఉపజీవివాం జీవితహేతుత్వాత్ ప్రాణః” ఇత్యాదిగా పల్కుట, ఆసందర్భములోవారు ప్రమాణములుగా ఉట్టంకించిన - “ప్రాణో రక్షతి విశ్వ మేజత్” (యజు.2.5.1), “కో హ్యేవాన్యాత్ ? కః ప్రాణ్యాత్” (తై.ఆనం.7) ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములను స్మరింపనగును. మఱియు, భగవానునకు భక్తులు (నిత్యసూరులవంటి భక్తులు) ప్రాణస్థానీయులనుటకు “మమ ప్రాణా హి పాండవాః” ఇత్యాది సూక్తులు నిదర్శనములు. నరేంద్రుడనగా విషవైద్యుడు. “సునిగ్రహో నరేంద్రేణ ఫణీంద్రా ఇవ శత్రవః” అను శిశుపాలవధ (2-88) ప్రయోగము, “నరేంద్రః పార్థివే రాజ్ఞి విషవైద్యే చ కథ్యతే” అను విశ్వనిఘంటువచనము ఇత్యాదులు ఇందులకు ప్రమాణములు. యథాపూర్వము శబ్దతః రూపకము, అర్థవశమున వ్యతిరేకాలంకారధ్వనియు కలవు. ఇట్టి వైద్యవర్ణన 50వ శ్లోకములో కూడ కలదు.

12. చోరం స్వతః శ్చ్యుతం మాం స్వామీ ఘటికాద్రిపో విచిన్వానః ।

దృష్ట్వా కుతోఽభ్యుపాయాత్ దృష్ట మబధ్ధాత్ దయాగుణేన దృఢమ్ ॥

స్వామీ ఘటికాద్రిపః = నాయకుడగు ఘటికాద్రినృసింహస్వామి, చోరమ్ = నాకు చెందని నన్ను నా సొత్తుగా భావించి, దొంగనై, దృష్టమ్ = గర్వించినవాడనై, స్వతః చ్యుతమ్ = స్వతః భ్రష్టుడనైన, మామ్ = నన్ను, విచిన్వానః (సన్) = నిరంతరము వెదకుచున్నవాడై, కుతః + అపి ఉపాయాత్ = ఏదో ఒక ఉపాయముతో, దృష్ట్వా = చూచి, దయాగుణేన = దయ అను గుణముతో (దారముతో), దృఢమ్ అబధ్ధాత్ = దృఢముగా బంధించెను.

ప్రభువు తనసొత్తును దొంగిలించిన చోరుని బంధించుటకై ఒక ఉపాయమును పన్ని, దాని సహాయముతో అతనిని పట్టుకొని, దారముతో స్తంభమునకు కట్టి వేయును. అట్లే, ఘటికాచల వ్రభువగు నృసింహస్వామి “కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణా” అనునట్లు తనకు చెందిన సొత్తు అగు నాఆత్మను నాది అని భావించి, దొంగనై, మదమును చెందినవాడనై, సత్రువర్తననుండి పతితుడైన నన్ను ఏదో ఉపాయముతో పట్టుకొని, తన దయాగుణముతో గట్టిగా బంధించెను.

శ్లోకమున గల “కుతోఽపుపాయాత్” అను ప్రయోగము సాభిప్రాయకము. ఏదో ఒక తంత్రముతో అని దీని అర్థము. అజ్ఞాతసుకృతమను ఒక ఉపాయమును కల్పించి, ఆత్మాపహారియైన నన్నుకూడ కటాక్షించి, తన దయ అను దారముతో బంధించి తన వద్దకు చేర్చుకొనును, పిమ్మట అతనిని ఏనాటికిని తిరిగి పోనీయడు. - అని దీని భావము. అజ్ఞాతసుకృతమునుగూర్చి శ్రీవచనభూషణమును రహస్యగ్రంథమున నాల్గవ ప్రకరణప్రారంభమున వివరింపబడినది. అజ్ఞాతసుకృత మనగా జీవుడు తనకు తెలియకనే చేసిన సుకృతము. “య త్త్వత్ ప్రియం త దిహ పుణ్య మపుణ్య మన్యత్” అని కూరోశులు అతిమానుషస్తవమున పక్కిరి. అందుచే జీవునకు తెలియకచేసినను, భగవానునకు తెలిసినది, ఆ స్వామి దృష్టిలో సుకృతమైనది అగు పని ఏదియో అదియే అజ్ఞాత సుకృతము. ఇది యాదృచ్ఛికము, ప్రాసంగికము, ఆనుషంగికము అను మూడు భేదములను కల్గినది. వీనిని ఆధారముగాగాని భగవానుడు జీవులను రక్షింపప్రయత్నించునట.

దుష్టుడైన వాడొకడు గోవును వధించుటకొఱకై దానిని పట్టుకొననెంచి తఱుమును. అప్పుడు ఆ గోవు భయముతో ఒక కోవెల చుట్టు పరుగెత్తును. దానిని పట్టుకొనుటకొఱకు అతడును దాని వెంటపడి కోవెలకు తనకు తెలియకనే ప్రదక్షిణము చేయును. నిజమునకు అతడు కోవెల చుట్టును తిరుగుట ప్రదక్షిణచేయుటకు కాదు. అయినను భగవానుడు దానిని సుకృతముగానే ఎంచును. అతనిని అట్లే విడచివేసినచో ఇంకను మఱిత క్రూరములైన పనులను చేసి, తాను పతనము చెంది, లోకమునకు కూడ ఉపద్రవమును కల్గించునని తలచిన భగవానుడు తన అపారమైన కరుణతో అతడు అబుద్ధిపూర్వకముగా కోవెల చుట్టును చేసిన ప్రదక్షిణమును సుకృతముగా లెక్కించి, అతనిని కటాక్షించి, మోక్షమిచ్చుటయేకాక, ఇక ఎన్నటికిని అతడు భూమండలమునకు తిరిగిరాకుండునట్లు చేయును. ఈ అంశమును కవి ప్రస్తుత శ్లోకమున అతిగంభీరముగా సూచించినవిధము గమనింపతగినది.

“చోరమ్” అను ప్రయోగమునకు అనుగుణముగా “కళ్యణేన్ ఆనేన్” ఇత్యాది దివ్యసూరి సూక్తులను అనుసంధింపనగును. గుణశబ్దము శ్లిష్టము. (దయ అను) సద్గుణము అని, దారము అని ప్రకృతమున అర్థములు. ఇందులకు “గుణో. . . శౌర్యాదిపంధ్యాదిసత్త్వాద్యావృత్తిరజ్ఞుః” అను మేదినినిఘంటు పదనము ప్రమాణము.

“స్వతః చ్యుతమ్” అనుటకు తననుండి జారినవాడు - అనగా స్వామి చేతినినుండి జారినవాడనియు అర్థమును చెప్పవచ్చును. అట్లు చేయజారిపోవుచున్నవారిని సోనీయక తన దయాగుణముతో స్వామి బంధించునని భావము. గుణపదమునకు దారము అనియు అర్థము. అపరాధమును చేసినవాడు దారముచే కట్టబడి, శిక్షింపబడినపిమ్మట మరల ఏ అపరాధమును చేయనట్లే, భగవానుని దయాగుణముచే బద్ధుడైనవాడు తిరిగి ఏ పాపకృత్యమును చేయడు. స్వామి అజ్ఞాత సుకృతమును గమనించి తన దయాగుణముతో ఈ జీవుని ఏల బంధింపవలెను ? అనినచో ఈ జీవుడు భగవానునియొక్క సాత్త్వికావున, అతడు సాత్త్వికదారుడు కావున, తన సాత్త్వును రక్షించుకొనవలసిన బాధ్యత సాత్త్వికదారునదే కావున, స్వామి ఇట్లు దయాగుణముతో బంధించి జీవుని కాపాడుకొనుచున్నాడని చెప్పనగును. “ధరణీధర మే శిక్షయ మనః” అని శ్రీయామునులు తమ మనస్సును శిక్షించి సక్రమమార్గములో పెట్టవలసినదిగా ప్రార్థించిరి కదా ! కావున జీవుని శిక్షించువాడు, సక్రమమార్గములో పెట్టువాడు స్వామియే.

13. విమలకపిసేవ్యమానా విలసితసన్నిహితశంఖచక్రాబ్జా ।

కాశి పి ఘటికాద్రిశిఖరే కరుణారసపూరనిర్భరా సరసీ ॥

విమలకపిసేవ్యమానా = (తూర్పుదిక్కున) మాలిన్యములేని మనస్సునుకల ఆంజనేయునిచే సేవింపబడునది, (ఆంజనేయుడను సూర్యునిచే సేవింపబడునది), (కావున), విలసితసన్నిహితశంఖచక్ర + అబ్జా = వికసించినవి, సమీపముననున్నవి అగు శంఖ చక్రములనెడి తామరపూవులను కల్గినది, కరుణారసపూరనిర్భరా = కరుణ అను నీటిప్రవాహముచే నిండియున్నది అగు, కా+ అపి = అనిర్వచనీయమైన (అలోకికమైన), సరసీ = సరస్సు, ఘటికాద్రిశిఖరే = ఘటికాచల శిఖరమునందు (అస్త్రీ = ఉన్నది)

సరస్సులో నీరు నిండియుండును. సూర్యకిరణములు సోకుటచే అందలి పద్మములు వికసించును. భగవానుడను సరస్సులో దయ అను జలము నిండియుండును. అతడెల్లప్పుడును వికసించిన తామరపూవులనదగిన శంఖచక్రములను ధరించియుండును. ఘటికాచలమునకు తూర్పుదిక్కునగల చిన్న కొండపై వెలసియున్న సూర్యునివంటి హనుమానునిచే సేవింపబడు నృసింహస్వామి హస్తములలో వెల్గొందు ఆశంఖచక్రములు నూతన తేజమును పొంది, మఱితగా జ్వలించుచున్నవి. ఈ శ్లోకమున ఘటికాచలములో వేంచేసియున్న నృసింహమూర్తి తామరలతో కూడిన తటాకముగా రూపింపబడెను. అర్చామూర్తిని తటాకముతో పోల్చుట మిక్కిలి యుక్తము. ఇందులకు “పిష బ్రహ్మ ప్రవిష్టోఽస్మి గ్రీష్మే శీత మివ ప్రాదమ్” అను మహాభారతసూక్తి, “మహాప్రాదః” వంటి నామములు, “యత్రచ పుణ్యకృతో గాహంగాహం తృప్యంతి” అను భట్టర్ భగవద్గుణదర్పణసూక్తి, కులశేఖరుల “కరచరణసరోజే ... హరిసరసి” అను శ్లోకరత్నము, శ్రీరంగరాజస్తవములోని “పిబ నయన పుర స్తే రంగధుర్యాభిధానం స్థిత మిహ పరిపుల్లత్

పుండరీకం తటాకమ్” (64), “ఉత్పల్లపంకజతటాక మివోపయాని శ్రీరంగరాజమ్” (63), “శ్రీరంగరాజమిషపద్మసరః ప్రసన్నమ్” అను శ్లోకములును, వీనికి మూలమైన “వాళత్తడవ్”, “మరదకమణిత్తడవ్”, పాల్గ్రామరైక్కయవ్” ఇత్యాది దివ్యసూరిసూక్తులును ప్రమాణములు. అట్లే శ్రీవచనభూషణమను రహస్యగ్రంథములో మొదటిప్రకరణమున శ్రీపిళ్లైలోకాచార్యులవారు - “అదిలే తేజీన మడుక్కళ్పోలే అర్చావతారమ్” (39) అనుచు పల్కిన సూక్తియు ఇచట అనుసంధేయము. కపిశబ్దమునకు సూర్యునిపరముగా “కం పిబతీతి కపిః”, ఆంజనేయుని పరముగా “కంపతే చలతి, కపి - చలనే” అను వ్యుత్పత్తులను చెప్పనగును. రెండవపాదములోని “విలసిత, సన్నిహిత” ఇత్యాది విశేషణములకు ప్రకాశించు, సన్నిహితములైన శంఖములను, చక్రవాక పక్షులను, పద్మములను కల్గినదను అర్థమునుకూడ సరస్సు పరమున చెప్పవచ్చును. సరస్సులో ఇవి అన్నియు ఉండుట సంభావ్యమే కదా ! కం అనగా నీరు. ఆ నీటిని తాగువాడు కపి అనగా సూర్యుడు. సముద్రములనుండి, నదులనుండి సూర్యుడు తన కిరణములద్వారా నీటిని గ్రహించి “సహస్రగుణ ముత్రస్త్వ మాదత్తే హి రసం రవిః” అనునట్లు తాను గ్రహించిన నీటికి వేయిరెట్లు వర్షించును. అట్లు సూర్యునిద్వారా నీటిని గ్రహించిన తటాకములు స్వచ్ఛముగా నుండును. అందుచే విమలత్వము, కపిసేవ్యమానత్వమును సరస్సు విషయమునకూడ అన్వయించును. నృసింహస్వామి హస్తములలో శంఖము, చక్రము, పద్మము ఉన్నట్లు ఇచట తెలువబడినది. ఇవి మిగిలిన ఆయుధములకును ఉపలక్షణములు. శ్లోకమున పూర్వార్థములో “విలసతి” అను పాఠాంతరము కలదు.

14. నిర్ముక్తభోగశుద్ధాన్ నిత్య మహీనాన్ వహన్ నిజాసక్తాన్ ।

భాతి ఘటికాద్రిశిఖరే భద్రశ్రీః కోఽపి పరిమళీ శాఖీ ॥

ఘటికాద్రిశిఖరే = ఘటికాచల శిఖరమునందు, పరిమళీ = సుగంధము నిండినవాడు, భద్రశ్రీః = మంగళకరమైన లక్ష్మీదేవితో కూడుకొనినవాడు, కః + అపి = అద్వితీయుడైన, శాఖీ = వేదశాఖలను ప్రమాణముగాగలవాడు, (పరిమళీ = గొప్ప సువాసనను కల్గినది అగు, భద్రశ్రీః = చందనవృక్షము అను, కః+అపి శాఖీ = ఒకానొక గొప్ప చెట్టు), నిర్ముక్తభోగశుద్ధాన్ = ఇహలోక, పరలోక సుఖములను త్యజించుటచే పరిశుద్ధులైన (కుబుసమును విడుచుటచే పరిశుద్ధమైన శరీరమును కల్గిన), నిజ + ఆసక్తాన్ = తనపట్ల మిక్కిలి ఆసక్తిని కలవారైన, (తనతో చేరియున్న), అహీనాన్ = పైరెండు కారణముల వలన తనచే విడువబడని గొప్పభక్తులను (సర్వశ్రేష్ఠములను) నిత్యం వహన్ = నిత్యము పరమపదమునకు కొనిబోవుచు (ఎల్లప్పుడు ధరించుచు), భాతి = ప్రకాశించుచున్నాడు (ప్రకాశించుచున్నది).

ఈ శ్లోకమున ఘటికాచలనృసింహమూర్తిని కవి చందనవృక్షముగా శ్లేషాలంకార ప్రక్రియలో అభివర్ణించిన తీరు అమోఘము. చందనవృక్షము సుగంధమును కల్గియుండును. భగవానుడును “సర్వగంధః” అనునట్లు సమస్తసుగంధభరితుడు. చందనవృక్షమునకు

భద్రశ్రీ: అని పేరు. “గంధసారో మలయజో భద్రశ్రీ: చందనోఽప్రియామ్” అని అమరనిఘంటువు. భగవానుడును మంగళదేవత అగు లక్ష్మిని నిత్యము కల్గియున్నవాడు. శ్లోకమున గల భద్రశబ్దము భగవానుని పరమున మంగళవాచకము. చందనవృక్షము వలు శాఖలను కల్గియుండును. భగవానుడును వేదశాఖలను ప్రమాణముగా కల్గియున్నాడు. చందనవృక్షము చుట్టును కుబుసమును విడుచుటచే పరిశుద్ధమైన శరీరమునుకల సర్వశ్రేష్ఠములు చేరియుండును. వానిని ఆ వృక్షము ధరించును. భగవానుని చెంతకు ఇహలోక -పరలోక సుఖములందు ఏమాత్రము ఆసక్తిలేని, సాత్త్వికగుణాగ్రేసరులైన భక్తులు నిత్యము చేరుదురు. వారిని అతడు పరమపదమునకు కొనిపోవును. ఈ విధముగా పలురీతులలో ఘటికాద్రి నరసింహస్వామి చందనవృక్షముతో పోలియున్నాడు.

శ్లోకములోని ‘భోగ, అహీన, వహన్, భద్రశ్రీ:, శాఖీ’ అను శబ్దములు శ్లిష్ఠములు. “వహన్” అనునప్పుడు అర్థశ్లేష ‘అహీన’ అనునప్పుడు సభంగశ్లేషయు కలదు. భోగమనగా పాము శరీరము, సుఖము అని అర్థములు. “భోగ: సుఖే ధనే పుంసి శరీరభణికాయయో:” అని విశ్వనిఘంటువు. ‘అహీనా:’ అనుటకు తనచే విడువబడనివారు అని, అహి + ఈనా: = అనగా సర్పశ్రేష్ఠములనియు వరుసగా భగవానుని, చందన పక్షములయందు అర్థము. ‘వహన్’ అనుటకు కొనిపోవుచు అని, ధరించుచు అని అర్థము. ‘శాఖీ’ అనుటకు చందనవృక్షపక్షమున శాఖలను కల్గినదని, భగవానుని పక్షమున ఋక్-యజుస్-సామాదివేద శాఖలను ప్రమాణముగా కల్గివాడనియు అర్థము. “శాఖీ ద్రుమాంశే వేదాంశే” అని హైమనిఘంటువు. “వృక్ష ఇవ స్తబ్ధో దివి తిష్ఠత్యేక:”, “నివాసవృక్ష: సాధూవాం” ఇత్యాది ప్రమాణములు భగవానుడు గొప్పవృక్షము వంటివాడనుటను నిరూపించుచున్నవి కదా ! “భద్రా శ్రీ: యస్య స:” అను వ్యుత్పత్తి చందనవృక్ష భగవానుని పక్షములలో సమానమైననూ, మంగళరూపిణి అయిన లక్ష్మిని కలవాడని స్వామి పక్షమున, శుభస్వరూపమైన ఒప్పదమును కల్గినదని చందనవృక్షపక్షమున అర్థము. “విమర్శోత్థే పరిమళే గంధే జనమనోహరే” అను అమరకోశవచనమును బట్టి పరిమళమనగా సమర్థము వలన పుట్టిన, జనమనోహరమైన గంధము.

15. కరుణామృతరసవర్షై: ఘటికాచలఘటితక్ష్మమేఘ ! నిజై: ।

సంసరణతరణితప్తం సంజీవయ వినతసస్యజాల మిదమ్ ॥

ఘటికాచలఘటితక్ష్మమేఘ = ఘటికాచలమునకు వచ్చి చేరిన ఓ కారుమేఘమా ! నిజై: = నీయొక్క (నీకు సహజముగానున్న), కరుణా + అమృతవర్షై: = కరుణ అను అమృతవర్షముతో, సంసరణతరణితప్తమ్ = సంసారమను సూర్యునిచే తపింపచేయబడిన, ఇదమ్ = ఈ, వినతసస్యజాలమ్ = (నీ) భక్తులను (వంగిన) సస్యసమూహమును, సంజీవయ = ఉజ్జీవింపచేయుము.

ఘటికాచలమునకు వచ్చి చేరిన ఓ కృష్ణమేఘమా ! (నృసింహమూర్తి అను వర్షకాలమేఘమా!) నీ సహజమైన కరుణ అను అమృత వర్షమును కురిపించి, సంసారమును సూర్యునివలన ఎండి, తపించు భక్తులను సస్యసమూహమును చక్కగా ఉజ్జీవించునట్లు చేయుము.

ఇందు నృసింహస్వామిని మేఘముగా, ఆస్వామి కరుణను అమృతవర్షముగా, జన్మపరంపరారూపమైన సంసారమును సూర్యునిగా, భక్తులను సస్యముగా కవి రూపించిరి. గ్రీష్మములోని సూర్యతాపము వలన సస్యములు ఎండిపోయినపుడు అవి చావకుండ మేఘము వర్షించినచో “వర్షేణ బీజం ప్రతిపంజవార్ష” అనునట్లు అవి ఉజ్జీవించును. స్వామీ ! ఆ విధముగానే నీ భక్తులమైన మా వంటివారు సంసారముచే తపింపబడి స్వరూపహాశమును పొందనుండగా నీవు ప్రత్యక్షమై, నీ సహజమైన కరుణామృతవర్షమును కురిపించి, మమ్ములను కాపాడుము అని తాత్పర్యము.

కృష్ణమేఘమనగా నల్లని మేఘము. నల్లని మేఘములో నీరు పూర్ణముగా నుండును. అవి చక్కగా వర్షించును. లోకములోని మేఘము వర్షించిన పిమ్మట తెల్లబడిపోవును. కాని భగవానుడను కృష్ణమేఘమునకు అట్టిదశ ఏనాడును కలుగదు. “కఙ్క్రియామ్ ఇన్నమ్ కార్వణ్ణనే” అని శరకోపసూరి ఈ అంశమును తెలిపిరి కదా ! ఇచట భగవానుని గల నలుపు వ్యామోహమునకు చిహ్నము. స్వామికి భక్తులవిషయమున గల ప్రీతి అధికముగా నుండును కావున, ఆ ప్రీతి ఏనాడును తరగనిది కావున అతడు ఎల్లప్పుడును కృష్ణవర్ణమును కల్గియున్నాడు. మరియు ఆ ప్రీతి కారణముగా అతడు ఎల్లప్పుడును భక్తులపట్ల దయను వర్షించును. సంసారమనెడి సూర్యుని వలన కలిగిన తాపమును పోగొట్టుకొనుటకు భగవానుని దయామృతవర్షము మిక్కిలి ఆవశ్యకము. సూర్యుని, తాపమునకు పంటలు ఎండి వంగిపోయినట్లే, సంసారతాపమునకు ఈజీవులు బలహీనులై వంగిపోవుదురు. కావున “వివత సస్యజాల” అను ప్రయోగము రెండు విధములా సార్థకము. సూర్యునితాపముచే ఎండిపోయిన పంటలు వర్షము వలన రక్షింపబడునట్లే, సంసారతాపముచే బుష్కించి, శరణాగతిని చేసిన చేతనులు భగవానుని దయ అనెడి అమృతవర్షముద్వారా తిరిగి ఉజ్జీవింతురని సారాంశము. అట్టి కృపావర్షమును కురింపవలసినదిగా కవి నృసింహస్వామిని ప్రార్థించుచున్నారు.

భగవానుని కాలమేఘముతో పోల్చుట కవి సమయము “కార్వణ్ణన్”, “మేగవణ్ణన్”, “కార్మేగవణ్ణన్” ఇత్యాదిగా పలుమార్లు పలువురు దివ్యసూరులు ఈ భావమును అనుసందించిరి. అర్పామూర్తి సౌలభ్యపరాకాష్ఠ అగుటచే, మేఘమును అట్టి గుణమును పూర్ణముగా కల్గినదగుటచే ఇట్టి రూపణము ఘటికాచలనృసింహుని అర్పామూర్తి విషయమున మిక్కిలి యుక్తము. శ్రీవరాశరభట్టరు శ్రీరంగనాథుని అర్పామూర్తిని అభిషేక సమయమున మేఘముగా వర్ణించుచు పల్కిన ఈ క్రింది

శ్లోకరత్నమును గమనింపుడు - “పద్మావిద్యుదలంకృతాంగవిభవం గంభీరనాదాశ్రయం, సాంద్రేంద్రోపలకాంతి చోరవపుషం సంతాపవిధ్వంసినమ్, కారుణ్యాంబుభరాశ్రయం విదధతం సచ్చాతకానాం ముదం మాన్యం మేఘ మమోఘపూర్ణఫలదం రంగాధిపం మన్మహే”.

కృషీవలుడు సస్యమును నాటి పెంచి పోషించునట్లే, భగవానుడును జీవులను సస్యములను సృష్టించి వారిని పోషించును. కావున అతడు విశ్వక్షేత్రకృషీవలుడు. భగవానుని కృషీవలత్వమును “హలాయుధః”, “కృష్ణః” వంటి నామములు, “శోచ్చాదే పల్లరునై యెల్లామ్ పడర్ విత్తా”, “సారుశ్చెన్బులకమ్ పడైత్తవన్” ఇత్యాది దివ్యసూరి సూక్తులు, పూర్వోదాహృత శరకోపసూరి సూక్తిని వివరించుచు పెరియవాచ్చాన్ పిళ్ళై “పణ్ణినకృషి తప్పినాలుమ్ శోచ్చాదే కృషి పణ్ణమ్ కర్తకనైస్సోలే” అని, “మూవా త్తనిముదలా” అను శరకోపసూరి సూక్తిని నమ్మిలైయ్ “కర్తకనాయిరుక్కుమవన్ ఒరుకాల్ పదర్త్త దితే ఎన్ఱు శోమ్మి త్తైవాణ్ణాదే మేలేమేలే కోలుమాపోలే, ఒరుకాలల్లదు వారుకాలాకిలుమ్ ఆకిఱదు ఎన్ఱు పృష్ఠియానిఱ్ఱుమ్” వివరించుటయు ప్రమాణీకరించుచున్నది. కావున ఈ శ్లోకమున కవియు జీవులను సస్యముగా రూపించిరి. లోకమున సస్యవృద్ధికి కర్తకుడు మేఘమును యాచింపవలసియుండగా, ఇచట విశ్వక్షేత్రకృషీవలుడైన స్వామి మాత్రము ఎవ్వరి కొఱకును ఎదురుచూడ నవసరము లేదు. తానే ఒక మేఘము కావున తన కరుణ అను అమృతవర్షమును కురిపించి జీవసస్యమును వృద్ధిపొందించుట విశేషము.

“కరుమ్మైఱ మేకఱ్గళ్ కాణిల్ కణ్ణనెన్ఱేఱప్పఱుకుమ్” అను శరకోపసూరి సూక్తిని వ్యాఖ్యానించుచూ నమ్మిళ్ళై ఉదాహరించిన ఈ ఉదంతము ప్రకృతమున అనుసంధేయము. “రాజేంద్ర శోఘ్నిలే తిరువాయ్కులత్తారాఱ్ఱార్ ఎన్ఱొరుత్తరుణ్ణ. ఇవర్ వర్నావిలే పయిర్పాక్క్క, ఎన్ఱు పుఱప్పట్టు మేఘదర్శనత్తిలే మోహిత్తు విఱ్ఱున్దార్. ఇవర్ విఱ్ఱున్దత్తైక్కణ్ణనిన్ఱ కుడిమకనోడివన్ఱ అవరై యెడుత్తు క్కొణ్ణవన్ఱ, గృహత్తిలే విట్టు, ఇవర్ ప్రక్కతి యఱ్ఱిరున్ఱమ్ ఇన్నాళిలే యివరై పయిర్పాక్క్క పుఱప్పడ విడువారుణ్డో ? ఎన్ఱాన్” (రాజేంద్ర శోఘ్న్ అనుచోట తిరువాయ్కులత్తార్ ఆఱ్ఱార్ అను భక్తులు ఒకరుండెడివారు. వారు ఒక వర్షాకాలసమయమున పంటను చూచి రావలెనని బయలుదేరి, దారిలో మేఘమును చూచి మూర్ఛపోయిరి. అట్లు మూర్ఛనొందుటను చూచిన కృషీవలుడొకడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి, వారిని లేవదీసి, ఇంటికికొని వచ్చి ‘ఇట్టి వీరి స్వభావమును తెలిసిన పిమ్మట కూడ ఈ కాలములో పంటను కాపాడుటకు పంపెడువారుందురా ?’ అని పలికెనట. ఈ వృత్తాంతము వలన భగవానుని మేఘసామ్యమును, ఆ సామ్యము కారణముగా మేఘమును చూచినపుడు పరమభక్తులకు కల్గ తాదాత్మ్యస్థితియు తెలుపబడినవి.

16. విమలతరభక్తిపూరే వ్యపగతపంకే వికస్వరాంబురుహే ।

మానససరసి మునీనాం రమతే ఘటికాద్రిరాజహంస ! భవాన్ ॥

ఘటికాద్రిరాజహంస = ఘటికాద్రియందున్న ఓ రాజహంసమా ! (రాజ హంసమువంటి ఓ నృసింహస్వామి!) భవాన్ = నీవు, వ్యపగతపంకే = కామక్రోధాది దోషములనెడి మాలిన్యములను లేనిది, విమలతరభక్తిపూరే = మిక్కిలి నిర్మలమైన భక్తి అను నీటిప్రవాహముచే పూర్ణమైనది, వికస్వర + అంబురుహే = వికసించిన హృదయమనెడి తామరపూవును కల్గినది అగు, మునీనామ్ = మునులయొక్క, మానస సరసి = మనస్సు అను మానస సరస్సులో, రమతే = క్రీడించుచున్నావు.

ఇందు ఘటికాద్రినృసింహమూర్తి రాజహంసగా రూపింపబడినాడు. రాజహంస బురదలేని, స్వచ్ఛమైన నీటిని కల్గిన, తామరపూలు వికసించిన మానససరస్సులో విహరించును. “రతిం న కురుతే హంసః కదాచిత్ కర్తవ్యమాంభసి” అనునట్లు బురదనీటిలో హంస విహరింపదు. ఆ విధముగానే కామక్రోధాదిమాలిన్యములు లేని, స్వచ్ఛమైన భక్తిని కల్గిన, హృదయకమలము వికసించిన మునీంద్రుల మనస్సులలో మనఃపూర్వకముగా నీవు నిలచియుండువు. కావున ఘటికాద్రియందున్న స్వామి ! నీవు రాజహంసవలె శోభిల్లుచున్నావు.

ఈ శ్లోకమునందు మానససరస్సు అను పదమునకు (భగవానుని పక్షమున) మనస్సు అను సరస్సు అని, (రాజహంసపక్షమున) హిమవత్పర్వత ప్రాంతములోనుండు మానసమను సరస్సు అని అర్థము, రాజహంసమనగా హంసలలో గొప్పహంస అని అర్థము. “రాజహంసాస్తు తే చంచుచరణైః తోహితైః సితాః” అని హంస శరీరమంతయు తెల్లగా, ముక్కు, కాళ్లు మాత్రము ఎఱ్ఱగా నుండును. “పంకోఽస్త్రీ కర్తమే పాపే” అను మేదినీవచనమును బట్టి పంకమనగా బురద, పాపము అను అర్థములను మానససరస్సు పక్షమున, హంసపక్షమున గ్రహింపనగును.

ఘటికాద్రిలోని అర్చామూర్తి రాజహంసగా రూపింపబడిన ఈ శ్లోకమునకు అనుగుణముగా శ్రీపరాశరభట్టర్ శ్రీరంగనాథుని అర్చామూర్తిని అభీషేకవేళలో హంసగా వర్ణించుచు అనుగ్రహించిన ఒక రస్యమైన శ్లోక మిచట ఉట్టంకింపబడుచున్నది. “సత్సక్షపాతాత్ భువనాశ్రయత్వాత్ సన్మానసావాసనిబంధనత్వాత్, పద్మాశ్రయత్వా చ్చ భవానిదానీం హంసో యథా రాజతి రంగనాథ !”

17. స్తంభో హి విఘ్నకారీ సందృష్టో జగతి సర్వకార్యేషు ।

దానవవిదారణే తే తస్యైవ హరే కథం సు సాచివ్యమ్ ॥

హరే = నృసింహమూర్తి ! జగతి = లోకమున, స్తంభః = స్తంభము, సర్వకార్యేషు = అన్ని కార్యములయందు, విఘ్నకారీ హి = విఘ్నములను కల్గించునదిగా కదా ! సందృష్టుః =

చూడబడుచున్నది, తే = నీకు, దానవవిదారణే = దానవుడగు హిరణ్యకశిపుని వధించుటలో, తస్య+ఏవ = (అందఱికిని విఘ్నములను కల్గించు) ఆస్తంభమునకే, సాచివ్యమ్ = సహాయముగానుండు స్వభావము, కథం ను (జాతమ్) = ఎట్లు (సంభవించెనో) కదా !

నృసింహస్వామీ ! లోకమున స్తంభము అనునది అందఱికి అన్ని కార్యముల యందు విఘ్నకారికదా ! కాని, నీకు ఆస్తంభమే దానవుడగు హిరణ్యకశిపుని సంహరించుటలో ఎట్లు సహాయపడినది ! ఆశ్చర్యము !

ఇందు కవి భగవానుని అమటితఘటనాసామర్థ్యమును ఉక్తి చమత్కారముద్వారా కీర్తించుట విశేషము." స్తంభ-ప్రతిఘాతే" అను ధాతువునుండి పుట్టిన స్తంభమను శబ్దమునకు ఆటంకమును కల్గించునది అని అర్థము గ్రహింపనగును. అలంకార శాస్త్రములో తెలుపబడిన "స్తంభప్రళయ" ఇత్యాది ఎనిమిది విధములైన సాత్త్వికభావములలో స్తంభము ఒకటి. "స్తంభః స్యాత్ నిష్క్రియాంగత్వం రాగభీత్యాది సంభవమ్" అని స్తంభలక్షణము ఆ శాస్త్రములో తెలుపబడినది. అనగా ఏ పనిచేయుటకును శక్తిలేక బిగుసుకొని పోయిన స్థితియే స్తంభము. ఇది అన్ని పనులకును ఆటంకముకదా ! నృసింహస్వామిని చూడగానే హిరణ్యకశిపుడు భయముతో ఇట్టి భావమునే పొందెను. అప్పుడు స్వామి అతనిని తన గోళ్లతో అనాయాసముగా చీల్చి సంహరించెను. లోకములో అన్ని పనులకును ఆటంకమైన స్తంభమే భగవానునకు దుష్టశిక్షణలో సహాయపడినది కదా ! అని కవి ఆశ్చర్యపడుచున్నారు.

18. దేవత్వ మాగమాత్ తే సిద్ధం తిర్యక్ష్వ మపి నరత్వేన ।

సహద్భష్ట మద్య ఘటికాస్థావర ! సర్వాత్మకస్య కి మయుక్తమ్ ॥

ఘటికాస్థావర = ఘటికాద్రిలోస్థావరముగా (స్థిరముగా) నివసించు స్వామీ ! (ఘటికాద్రిలోని స్థావరము), తే = నీ యొక్క, దేవత్వమ్ = దేవతగానుండు స్వభావము, ఆగమాత్ సిద్ధమ్ = వేదమువలన తెలిసికొనబడుచున్నది, నరత్వేన సహ తిర్యక్ష్వమ్ అపి = మనుష్యత్వముతో పాటు తిర్యక్ష్వము (సింహత్వము)ను, అద్య = ఇప్పుడు (నీ రూపమునందు), దృష్టమ్ = చూడబడినది, సర్వ + ఆత్మకస్య = దేవ-తిర్యక్-మనుష్య-స్థావరములనెడి అన్ని విధములైన రూపములను శరీరములుగాకల, తే = నీకు, కిమ్ అయుక్తమ్ = ఏది తగనిది ? (ఏదియు లేదని భావము)

ఈ బ్రహ్మాండములోనున్న దేవ - తిర్యక్ - మనుష్య స్థావరము లన్నిటియందు ప్రవేశించియుండి, అవి అన్నియు తానే అనునట్లున్న దివ్యాత్మస్వరూపమును కల్గియుండుట అను ఆశ్చర్యకరమైన స్వభావమునుకల నృసింహభగవానునకు తన రూపమునందు అన్ని విధములైన (దేవ్యతిర్యగాది అన్ని విధములైన) స్వభావములను కల్గియుండుట ఆశ్చర్యముకాదు, తగినదే - అని భావము. శ్లోకములో దేవ-నర-స్థావర-

తిర్యక్పదములు సుమతితములై, సార్థకములగుట గమనింపతగినది. ఇందు నృసింహమూర్తియొక్క సర్వాత్మకత్వము ప్రస్తుతింపబడినది.

19. పంచాస్య ఏవ హి త్వం ప్రథితో భగవన్ | కథం సహస్రాస్యః |

ఘటికాద్రిపక్షపాతీ ఖ్యాతోఽసి కథం చ విశ్వసాక్షీతి ||

. భగవన్ = పంచాస్యడవుగా (అయిదు ముఖములనుమాత్రమే కలవాడవుగా) ప్రథితః హి = ప్రసిద్ధుడవుకదా ! అట్లుండగా, సహస్ర+ఆస్యః = సహస్రముఖములను కలవాడవుఅవుట, కథమ్ = ఎట్లు, చ = మరియు, ఘటికాద్రిపక్షపాతీ త్వమ్ = ఘటికాచలమందు పక్షపాతమును కల్గిన నీవు (ఏదో ఒకచోట మాత్రము పక్షపాతమును కలనీవు), విశ్వసాక్షీ ఇతి (ఏతత్) = అందఱి పట్ల సమమైన ప్రేమనుకలవాడవై, సాక్ష్యమును పల్కువాడవనుట, కథమ్ = ఎట్లు .

కవియొక్క అసాధారణ ఉక్తిచమత్కారమునకు ఈ శ్లోకము వేరొక ఉదాహరణము. నృసింహస్వామి ! నీవు పంచాస్యడవు కదా ! మఱి సహస్రాస్యడవు ఎట్లయితివి? ఘటికాచలపక్షపాతివగు నీవు విశ్వసాక్షివి ఎట్లయితివి - అని భావము.

ప్రస్తుతశ్లోకము విరోధాభాసాలంకార ప్రక్రియలో రచింపబడినది. పంచాస్యడు- అనగా అయిదు ముఖములను కలవాడు వేయిముఖములను కలవాడు ఎట్లగును ? అనునది అర్థమున తోచు మొదటివిరోధము. పంచాస్యడనుటకు అయిదు ముఖములను కలవాడు అని, సింహమని రెండర్థము లున్నవి. ఇచట సింహమను అర్థమును గ్రహించిన, సింహరూపుడగు స్వామి సహస్రముఖములను కల్గిన విశ్వరూపుడగు భగవానుడను అర్థము ఏర్పడును. అప్పుడు విరోధము తీరును. అట్లే, ఘటికాచలమున పక్షపాతమును కలవాడు దానికి మాత్రమేకదా సాక్షి అగును? అందఱికి సాక్షిఎట్లు అగును? అనునది శ్లోకము ఉత్తరార్థములోని భావమునందలి విరోధము. విశ్వసాక్షి అనుటకు అన్నిటిని అందఱిని నేరుగా చూచువాడు అని అర్థము. ఘటికాచలమునందు ఆదరమున్న స్వామి లోకములో అన్నిటిని నేరుగా చూడగల్గిన వాడగుటచే ఆవిరోధము పరిహరింపబడినది. “యో వేత్తి యుగవత్ సర్వం ప్రత్యక్షేణ సదా స్వతః” అని, “ఉల్లువా రుల్లిగ్రుగ్గ్ ల్లామ్ ఉడనిరున్దటిది” అనుచు కదా భగవానుడు అభిజ్ఞులచే కీర్తింపబడు చున్నాడు. విరోధాభాసాలంకారము శ్లేషమూలకమగుటచే ఇచట ‘పంచాస్య, విశ్వసాక్షి’ శబ్దములు శ్లిష్టములు. పంచశబ్దమునకు గల విశాలమైన అను అర్థమును వంచ పాత్రవంటి వ్రయోగములందును గమనింపవచ్చును. విశాలమైన ముఖమును కలిగియుండుట మహాపురుషలక్షణముగా శాస్త్రములో తెలుపబడినది. పంచాస్యడనుటకు అయిదు ముఖములను కలవాడనియు చెప్పవచ్చును. మంత్రశాస్త్రమున సుదర్శన, గరుడ, వ్యాఘ్ర, వరాహ, సింహముఖములను కల పంచముఖ నారసింహము తెలుపబడుట ఇచట స్మరింపతగినది.

20. బహుదేశ మల్పదేశా దపి సింహత్వా దధః స్థితం పుంస్త్వమ్ ।

మూర్తే తవాత్ర నృహరే ! ముఖ్యః కో వాఽవగమ్యతేఽన్యేన ॥

* నృహరే = నృసింహస్వామి ! తవ అత్ర మూర్తే = నీ ఈ రూపమునందు, అల్పదేశాత్ = తక్కువ ప్రదేశమున (శిరస్సులో మాత్రము) మాత్రమేకల, సింహత్వాత్ అపి = సింహస్వరూపముకంటె, అధః స్థితమ్ = తలకుక్రింద (మిగిలిన శరీరమంతయు) ఉన్న, పుంస్త్వమ్ = పురుషుని రూపము, బహుదేశమ్ = ఎక్కువ ప్రదేశముననున్నది (ఇట్లుండగా), అన్యేన = వేరొకనిచే, అత్ర = ఈ రెండుస్వరూపములలో, కః+వా = ఏదియో కదా ?, ముఖ్యః = ముఖ్యము అని, అవగమ్యతే = తెలియబడుచున్నది.

కవియొక్క ఉక్తిచమత్కృతికి ఈ శ్లోకము ఇంకొక ఉదాహరణము.

ఓ నృసింహస్వామి ! సింహరూపము నీ శిరోభాగమునమాత్రమే ఉన్నది. అనగా తక్కువ భాగముననే ఉన్నది. కాని, అదిపైన ఉన్నది. మానవరూపము శిరస్సు క్రిందగల శరీర మంతట ఉన్నది. అనగా- ఎక్కువ భాగమున వ్యాపించియున్నది. కాని, అది అధోభాగముననున్నది. ముఖ్యమైనవి ఉన్నతముగా, ముఖ్యము కానిది క్రిందగా ఉండును. ముఖ్యమైనది ఎక్కువ భాగమున, ముఖ్యముకానిది తక్కువ భాగమున నుండును. ఇట్లుండగా, నీరూపమున సింహత్వ-నరత్వములలో ఏది ముఖ్యమో ఎట్లు నిర్ణయించుట?.

ఇచట ఆపాతతః ముఖమున మాత్రము ఉన్న సింహత్వము కంటె, మిగిలిన శరీరమునందు అంతట వ్యాపించియున్న నరత్వమే ముఖ్యమని తోచును. కాని, ముఖ్యమనుటకు ఇచట ముఖమున నున్నది అను అర్థమును గ్రహింపవగును. అప్పుడు ముఖముననున్నది సింహరూపమే, కావున అదియే ముఖ్యమని తెలియును. ఈ అర్థము శ్లోకమున “అధః స్థితమ్” అను ప్రయోగముద్వారా వ్యక్తమగుచున్నది. ఇచట సింహత్వమునకు తెల్పిన ప్రాధాన్యమును “న హి నిందా” న్యాయము చొప్పున అన్వయింపవగును. ఇట్టి ప్రక్రియ అనంతర శ్లోకమున ఈ క్రమము వ్యత్యస్తమగుటను గమనింపవగును. నృసింహవతారమున నరత్వ, సింహత్వములు రెండిటికిని ప్రాధాన్యము కలదు కదా !

21. పుంసూక్తపూర్వకై స్తైః పురుషత్వం ముఖ్య మేవ తే విదితమ్ ।

కథ మియ మముఖ్యతాఽస్మిన్ ఘటికాద్రిమనుజమ్మగరాజ ॥

ఘటికాద్రిమనుజమ్మగరాజ = ఘటికాచలమునందున్న నరసింహస్వామి ! తైః = ప్రసిద్ధములగు, పుంసూక్తపూర్వకైః = పురుషసూక్తము మొదలగు వేదభాగములచే, తే = నీయొక్క, పురుషత్వమ్ = పురుషరూప మనునది, ముఖ్యమ్+ఏవ = ముఖ్యమైనదిగానే, విదితమ్ = తెలియబడినది, (ఇట్లుండగా), అస్మిన్ = ఈ పురుషత్వమునందు, ఇయమ్ అముఖ్యతా = ఈ అముఖ్యత్వము, కథమ్ = ఎట్లు, (ఘటతే = తగును)

ఘటికాచలమందు వేంచేసియున్న నృసింహస్వామి ! పురుషసూక్తము మొదలగు వేదభాగములందు నీ పురుషత్వము ప్రసిద్ధము కాని, ఆపురుషత్వము అముఖ్యము ఎట్లయినది?

ముఖ్యత్వ మనుటకు ప్రాధాన్యమని, ముఖముననున్నది అని రెండర్థములు. పూర్వశ్లోకమున ముఖ్యమనుటకు ముఖమున నున్నది అను అర్థమును గ్రహించి, సింహత్వము ముఖమున నున్నదగుటచే అదియే ముఖ్యమని సమర్థింపబడినది. ఈ శ్లోకమున ప్రాధాన్యమను అర్థమును గ్రహించి, పురుషసూక్తాదులలో తెలుపబడిన పురుషత్వమే ముఖ్యమని కవి స్పష్టపరిచిరి. ప్రధానమైన పురుషత్వమనగా బద్ధ - ముక్త నిత్యులకుగల పురుషత్వముకంటె ఉత్తమమైన పురుషత్వమును కల్గియుండుట. భగవానుడు పురుషోత్తముడు. “ఉత్తమః పురుష స్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః” అని కదాగీతాహక్యము. పురుషత్వము “సహస్రశీర్షా పురుషః” ఇత్యాదిగా పురుషసూక్తాదులచే ప్రధానత్వరూపమైన ముఖ్యత్వము తెలుపబడినను, ముఖమునందుండుట అను ముఖ్యత్వము సింహత్వమునకే అనుట ఇచట సూచింపబడినది. “ప్రాధాన్యేన వ్యపదేశాః భవంతి” అను న్యాయము ప్రస్తుత శ్లోకార్థమున స్మరణీయము.

22. విదధతి న భాగ్యలక్ష్మీవిరహవిలాపాత్తవిక్రియా మనుజాః ।

శ్రవణామృతేషు ఘటికాశైలవనప్రియ ! వచస్సు తే శ్రద్ధామ్ ॥

ఘటికాశైలవనప్రియ = ఘటికాచలములోని వనమునందు ప్రియముగా నివసించు స్వామి !, భాగ్యలక్ష్మీవిరహ = అదృష్టమను లక్ష్మీ లేకుండుటయొక్క, విలాస+ ఆత్త విక్రియాః మనుజాః = విలాసమువలన మనోవైకల్యమునుకల్గిన మనుజులు, శ్రవణ+ అమృతేషు = చెవికి అమృతమువలె తీయని, తే వచస్సు = నీ మాటలయందు, శ్రద్ధామ్ = నమ్మికను, న విదధతి = ఉంచుటలేదు. (కల్గియుండుటలేదు).

ఘటికాచలవనవాసియైన నృసింహస్వామి ! భాగ్యహీనతచే మనోవైకల్యమును పొందిన మనుజులు చెవులకు అమృతమువలె తీయని నీ సూక్తులయందు శ్రద్ధను కల్గినవారు కారు.

“భాగ్యలక్ష్మీవిరహవిలాపాత్తవిక్రియా మనుజాః” అనుటకు ఇంకను సంసారమునందే చిక్కి, బాధపడునట్లు కామము, క్రోధముమొదలగు మనోవైకల్యములను కలవారై, జీవించువారు అని అర్థము. “విక్రియా” అనుటకు క్రియారూపిత్వము అనియు అర్థమును చెప్పవచ్చును. అనగా భగవత్కైంకర్యక్రియాశూన్యులని భావము. నృసింహచరమ శ్లోకమునందు నమ్మకమును కల్గి తదనుసారము ప్రవర్తించి, మోక్షమును పొందనివారైరికదా ! అని కవి తన మనస్సులోని బాధను తెలిపిరి. “సత్యం బ్రవీమి మనుజా ! స్వయం మూర్ఖబాహుః, యో మాం ముకుంద నరసింహ ! జనార్దనేతి, జీవన్

జపత్యనుదినం మరణే ఋణేవ, పాషాణకాష్ఠసదృశాయ దదామి ముక్తిమ్” అనునది నరసింహచరమశ్లోకము. ఓ మానవులారా ! చేతులను పైకెత్తి సత్యమును పట్టుచున్నాను. శ్రద్ధగా వినుడు. ఎవడు సజీవుడైయున్నప్పుడు నన్ను ముకుందా ! నరసింహా ! జనార్దనా ! అనుచు నిత్యము జపించునో, అతని పట్ల నేను ఋణుడైన వానివలె తలచినవాడనై, మరణ సమయమున, రాయివలె, కట్టెవలె అచేతన ప్రాయుడై పడియుండు అతనికి మోక్షమును అనుగ్రహింతును” ఈ శ్లోకము యొక్క అర్థము. “వచస్సు” అను బహువచనస్వారస్యమునుబట్టి వరాహచరమశ్లోకము, శ్రీరామచరమశ్లోకము, శ్రీ కృష్ణచరమశ్లోకము మొదలగు వానిని గ్రహించుటను తగినదే అని గురువర్యులు, శ్రీవైష్ణవసింహ, ఉ.వే. శ్రీమాన్ కృష్ణమాచార్యస్వామివారి సూక్తి.

23. కార్యం హిరణ్యహరణం ఘటికాచలలుబ్ధ ! కంస హరణం వా ।

అహర స్త్వ మాశ్రితానాం హంత ! కి మఖిలా న్యనర్థజాలాని ॥

ఘటికాచలలుబ్ధ = ఘటికాచలమందు లోభమును కలస్వామీ !, హిరణ్యహరణమ్ = హిరణ్యకశిపుని హరించుటయో (బంగారము దొంగిలించుటయో), వా = లేక, కంసహరణమ్ = కంసుని హరించుటయో (బంగారమువలె మెఱయు కంచును దొంగిలించుటయో), కార్యమ్ = నీవు చేయతగినపని, (అట్లుండగా) త్వమ్ = నీవు, అశ్రితానామ్ = భక్తుల, అఖిలాని+అనర్థజాలాని = అన్ని కష్టములను (సమస్తములైనకష్టములనెడి వలలను), కిమ్ అహరః = ఏల హరించితివి ? హంత ! = అయ్యో !

ఘటికాచలన్యసింహస్వామీ ! నీవు హరివి. కావున హిరణ్యకశిపుని హరించుటయో (లేక) కంసుని హరించుటయో కదా ! నీవు చేయతగిన కార్యములు. కాని, నీవు నీ భక్తుల అనర్థములను ఎందులకు హరించితివి ? అయ్యో !

స్వామి రూపమునుకల అసురులను హరించుట తగినదిదే. కాని, రూపమే లేని దుఃఖమును హరించుట తగినది కాదు కదా ! అనునది ఇవటి ప్రశ్న, కాని, భగవానునకు రూపమును కల్గినది, రూపమును లేనిది అను వ్యత్యాసములేదు. తనకు భక్తులైనవారిని బాధించు హిరణ్యకశిపుని, కంసుని హరించినట్లే, వారిని బాధించు సంసారదుఃఖములను కూడ స్వామి హరించెనని సమాధానము. తనను శరణు వేడిన భక్తులను మోక్షమును పొందనీయక అటంకమగునవి కదా వారు అనుభవించు సంసార దుఃఖములు ! ఇవట “హిరణ్యహరణ”, “కంసహరణ”, “లుబ్ధ”, “హరణ” అనుపదముల ప్రయోగ స్వారస్యమునుబట్టి అప్రకృతమైన వేరొక అర్థముకూడ ఇవట ధ్వనించుచున్నది. “లుబ్ధః” అనుటకు పేరాశను కలవాడని, ‘హిరణ్య’మనుటకు బంగారమని, ‘కంస’ అనుటకు కంచుకలశమని, ‘హరణ’మనుటకు దొంగిలించుట అని అర్థములను చెప్పవీలుండుటచే, “పేరాశకల్గినవాడా ! నీవు బంగారమునో లేక కంచు బిందెనో

హరింపవలసియుండగా దుఃఖములను ఏల దొంగిలించితివి ! అయ్యో ! దాని వలన నీకేమియు లాభము లేదే !” అను వేరొక అర్థము స్ఫురించును. హిరణ్యహరణ మనునపుడు హిరణ్యశబ్దమునకు హిరణ్యకశిపుడని అర్థము. ఈ నిర్దేశము “నామగ్రహణే నామైకదేశగ్రహణమ్” అను న్యాయమునుబట్టి చేయబడినది. కూరేశులు “యదపరాధసహస్ర మజస్రం త్వయి శరణ్య ! హిరణ్య ! ఉపావహత్” (68) అనుచు వరదరాజస్తవమున ఇట్లు నిర్దేశించుట గమనింపతగినది.

24. దోషా మమాంతరహితా ! స్వామిన్ ! ఘటికేంద్ర ! తావ కా శ్చ గుణైః ।
తదపి గుణై స్వదుపాగతైః స్థానే హీనాశ్రితా జితా దోషాః ॥

ఘటికా + ఇంద్ర = ఘటికాద్రిప్రభూ ! స్వామిన్ = నృసింహ స్వామీ ! మమ దోషాః = నా దోషములు, చ = మఱియు, తావకాః గుణాః = నీ గుణములు, అంతరహితాః = అంతులేనివి, తత్ + అపి = అయినను, త్వత్ + ఉపగతైః = ఉన్నతుడవగు నిన్ను ఆశ్రయించిన, గుణైః = నీగుణములచే, హీన+ ఆశ్రితాః = హీనుడనైన నన్ను ఆశ్రయించిన (నా), దోషాః = దోషములు, జితాః = జయింపబడినవి, స్థానే = ఇది తగినదే.

ఘటికాచలస్వామీ ! నా దోషములు, నీ గుణములు రెండును అసంఖ్యేయములే. కాని, ఉన్నతుడనైన నిన్ను ఆశ్రయించిన నా గుణములు హీనుడనైన నన్ను ఆశ్రయించిన దోషములను జయించుట తగినదే కదా !

కవి యొక్క ఉక్తిచమత్కృతిని నిరూపించు శ్లోకములలో ఇది వేరొకటి. గుణములు, దోషములును లెక్కలేనివి అయినచో ఒకదానిని వేరొకటి జయించుట సంభవము కాదు. అయినను గుణములు నిన్ను ఆశ్రయించినందున కల్గిన బలముచే నాదోషములను జయించినవని తాత్పర్యము. (లేక) గుణములు, దోషములు అని సాధారణముగా గ్రహించినచో గుణములకంటె దోషములే బలిమిని కల్గినవి. (గుణ శబ్దమునకు “గుణో మౌర్ఖ్యా మప్రధానే” అని వేదిసీ నిఘంటువును బట్టి అప్రధానమనియు అర్థము. కావున) అయినను గుణములు బలవంతుడవగు నిన్ను ఆశ్రయించినందున బలమును పొంది, నన్ను ఆశ్రయించినందున హైన్యమును పొందిన దోషములను (బలమును కోల్పోయిన దోషములను) జయించినవియు చెప్పవచ్చును. లోకమున సమానబలమును కల్గిన ఇద్దరు ప్రత్యర్థులైనచో, వారిలో ఎవడు బలవంతుని సహాయమును పొందుదురో అతడు జయించుట, హీనుని ఆశ్రయించినవాడు జయింపబడుటయు ప్రత్యక్షసిద్ధము కదా !

జీవుని దోషములు అనంతములనుటకు “యత్కల్పకోటినియతానుభవేఽప్య నాశ్యం తత్కల్పిషం పృజతి జన్తు రిహ క్షణార్ధే”, “అహ మస్మి అసరాధానా మాలయః”

ఇత్యాది పలు ప్రమాణములు, సర్వేశ్వరుని గుణములు లెక్కలేనివనుటకు “వాంతం గుణానాం గచ్ఛంతి”, “సంఖ్యాతుం వైవ శక్యన్తే గుణాః శార్ఙ్గీణః” ఇత్యాది అనేక ప్రమాణములును స్మరింపవగును. వేదమును భగవానుని కళ్యాణగుణత్వమును “సత్యకామః, సత్యసంకల్పః” ఇత్యాదిగా కీర్తించినది. రామాయణము శ్రీరామచంద్రుని గుణకీర్తనముతోనే ప్రారంభమైనది. ఇట్టి భగవానుని గుణములకు ఎవరైనను జితులు కావలసివచ్చినదే. దయాదాక్షిణ్యాది గుణములకు భక్తులు లోబడగా, శౌర్యపరాక్రమాదులకు ప్రత్యర్థులు లోబడుచున్నారు. శ్రీరామచంద్రుని ఎదిర్చిన రావణుడు పైతము “రంజనీయస్య విక్రమైః” అనుచు ఆ స్వామి పరాక్రమమునకు ముగ్ధుడై పాగడెను కదా ! అట్లే, శ్రీకృష్ణభగవానుని నిందింపగోరిన ధుర్యోధనుడు “కిమర్థం పుండరీకాక్ష భుక్తం వృషలభోజనమ్” అనుచు స్వామియొక్క పుండరీకాక్షత్వమును కీర్తించుటయును ఇవట స్మరణీయము. మరియు ఇచట వేరొక విషయము గమనింపతగినది. గుణములకు నిజమైన గుణత్వము భగవానుని ఆశ్రయించుట వలననే కల్గును. మరియు లోకములో దోషములుగా భావింపబడునవియును భగవానుని సంసర్గముచే గుణములుగా పరిణమించును. ఇందులకు కూరనాథులు అనుగ్రహించిన “సర్వం గుణాయ గుణినా మితి సత్య మేతత్, యత్తత్సహితరజనే మలినత్సహితుః, యద్గోపనీషవినిషేవణ ముత్తమం తే గోపాలనం చ గుణయంతి గుణం గుణేషు” అనుసూక్తి ఒక ప్రమాణము. లోకములో గుణములవలన ఆ గుణములు కలిగినవానికి ఉత్కర్ష కలుగుచుండగా, భగవానుని ఆశ్రయించుటవలన గుణములకు ఉత్కర్ష ఏర్పడుచున్నది. ఇది వేరొక విశేషము. “గుణాయత్తం లోకే గుణేషు హి మతం మంగళపదమ్, విపర్యస్తం హస్తక్షితిధరపతే తత్ త్వయి పునః, గుణాః సత్యజ్ఞానప్రభృతయ ఉత త్వద్గతతయా శుభీభూయం యాతా ఇతి హి నిరణైష్ఠ శ్రుతివశాత్” అని వరదరాజస్తవములో కూరేశులు పల్కిరికదా !

వేదాంతదేశికప్రణీతమైన అచ్యుతశతకములోని “అచ్యుత తవ గుణానాం మమ దోషాణా మపి నాస్తి కుత్రాపి గణనా, తథాపి జయః ప్రథమానా మధికం వీచానాం భవతి న ఖలు దౌర్బల్యమ్” అనుశ్లోకమునకు ప్రస్తుత శ్లోకమునకు గల అర్థసామ్యము గమనార్హము.

25. పాదాంబుజేన లసతా ప్రస్ఫుమరమధునా పరార్ఘ్యగంధేన ।

శ్రయతాం శ్రమయసి ఘటికాశైలప ! విపరీతవాసనాః సకలాః ॥

ఘటికాశైలప = ఘటికాద్రినాథ ! ప్రస్ఫుమరమధునా = ప్రవహించు మధువును కల్గినదై, పరార్ఘ్యగంధేన = గొప్ప సుగంధమును కల్గినదియై, లసతా = ప్రకాశించు, పాద+ అంబుజేన = (నీ) పాదపద్మములచే, శ్రయతామ్ = నిన్ను శరణముగా ఆశ్రయించినవారి, సకలాః = అన్ని, విపరీతవాసనాః = వ్యతిరేక సంస్కారములను, శమయసి = పోపునట్లు చేయుదువు.

ఈ శ్లోకములో కవి ఘటికాద్రినారసింహుడు విషయవాసనలను పోగొట్టుటను తెలుపుచున్నారు. ఘటికాచలనాథా ! మధువును స్రవించునది, శ్రేష్ఠమైన సుగంధమును కల్గినది అగు నీపాదపద్మముచే నిన్ను ఆశ్రయించిన వారి విపరీతవాసనలను నశింపచేసి, రక్షింతువు అని భావము. లోకమున దుర్గంధమును నశింపచేయుట సువాసనను కల్గిన వస్తువుతోనే సాధ్యపడును. భగవానుని పాదమును “విష్ణోః పదే పరమే మధ్య ఉత్తః”, అనుచు మధువును స్రవించునదిగా వేదమే కీర్తించినది. అట్లు, స్వామి పాదము గొప్ప సుగంధమును కల్గినది. కావున భక్తుల విపరీతవాసనను పోగొట్టుచున్నదని తాత్పర్యము. భక్తులు ఆశ్రయించునది పాదములనే కదా ! విపరీత విషయవాసనలనగా ఆభాసబంధుప్రీతి, సుఖభ్రాంతి మున్నగునవి. ఇట్టివి నశించినగాని వరమాత్మ సాక్షాత్కారము కలుగదు. ఇందులకు సాధనములు భగవానుని పాదారవిందములే. “సర్వగంధః” అని పాగడబడు స్వామిపాదములు పరిమళించు పుష్పములవంటివి. మధువును చిందించునవి కావున ఇవి విపరీత వాసనలను పోగొట్టగల్గినవి.

“ప్రస్థమరమధునా, వరార్ఘ్యగంధేన” అను విశేషణముల అర్థమున కనుగుణముగా “పాదాంబుజేన” అనునపుడు పాదమనెడి పద్మమును రూపక సమాసమును చెప్పనగును. ఆరోవ్యమాణమగు పద్మత్వము ప్రకృతకార్యమగు విపరీతవాసనాశమనము నందు ఉపయోగపడుటచే ఇచట పరిణామాలంకారము కలదని చెప్పనగును. వాసనాశబ్దము శ్లిష్టము. వాసన అని తన పూర్వజన్మసంస్కారమనియు అర్థములు.

26. ప్రగుణోదయప్రసాదం ప్రాప్తా నిపుణేన పదవిదా గ్రథితా ।

సుతరాం త్వయైవ ఘటికానాయక ! శోభేత సూక్తిహారలతా ॥

ఘటికానాయక = ఘటికాద్రినాథా ! ప్రగుణ + ఉదయ = గొప్ప సౌకుమార్యము, మాధుర్యము మొదలగు (చైత్ర్యము, కాంతి మొదలగు) గుణముల ప్రాదుర్భావమును కల్గినది, ప్రసాదమ్ = సులభముగా అర్థమగుట అను గుణమును (మాలిన్యములేక తేటగా నుండుటను), ప్రాప్తా = పొందినది, నిపుణేన = సమర్థుడైన, పదవిదా = వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞునిచే (కూర్పుటలో స్థానమును తెలిసినవానిచే), గ్రథితా = పదముతో వేరొక పదము (ఒక ముత్యముతో వేరొక ముత్యము) కూర్చబడినది అగు, సూక్తిహారలతా = (నా) సూక్తులను ముత్యాలసరము, త్వయా ఏవ = నీచేతనే, శోభేత = ప్రకాశించునుగాక.

ఇందు కవి తాము రచించు శ్లోకమాలికను ముత్యాలమాలగా, స్వామిని నాయకమణిగా రూపించుచున్నారు. అందులకు తగిన విధముగా శ్లిష్ట విశేషణములను ప్రయోగించుట గమనింపతగినది. శ్లోకములయొక్క ప్రగుణత్వమేమనగా వినుటకు కఠోరముగా నుండక, శ్రావ్యముగా నుండుట, మృదువుగా నుండుట, శబ్దార్థాలంకార పరిష్కృతమై యుండుటయును. ముత్యాలసరముల పక్షమున చైత్ర్యము, ప్రకాశము, అలంకరించుకొనువారి కంఠమునందు గుచ్చుకొనకుండ, మృదువుగా నుండుట

మొదలగునవి గ్రాహ్యములు. ప్రసాదమనగా స్వచ్ఛతాగుణము. శ్లోకముల పక్షమున - సులభముగా అర్థమగుట అని భావము. ముత్యాల సరము పక్షమున మాలిన్య రాహిత్యము అర్థము. రెండును పద విదునిచే గ్రథితమై యుండును. శ్లోకమాలిక వ్యాకరణశాస్త్రజ్ఞునిచే అనగా శ్లోకమాలికను కూర్చుటలో స్థానమును తెలిసిన వానిచే, “వదానాం పాఞ్చాత్రాదనిమిషనిషేష్యమ్” అనునట్లు పదప్రయోగకుశలునిచే, ముత్యాలమాల ఆకారములోని భేదమును తెలిసినవానిచే, అందముగా కూర్చబడును. (పదమనుటకు వ్యాకరణ శాస్త్రమని, స్థానమనియు అర్థము). ఏ ఏ ముత్యము ఎవట కూర్చిన అందముగా నుండునో తెలిసి కూర్చుటవలన హారము మిక్కిలి శోభించును. “హారలతా” అనగా ముత్యాల మాలిక అని అర్థము. “హారా ముక్తావళి” అని రభస నిఘంటువు. ముత్యాలమాల లతవలె సున్నితముగా నుండుటచే లతలో పోల్చబడినది. శ్లోకములోని నాయక శబ్దము ఈ స్తోత్రమునకు నాయకుడగు నృసింహస్వామిని, హారమునందు నడుమన కూర్చబడు నాయకమణిని తెలుపును. యతిరాజస్తవతిలోని “అమునా తపనాతిశయిభూమ్నా యతిరాజేన నిబద్ధనాయకశ్రీః, మహాతీ గురుపంక్తిహారయస్థిః” అను దేశికప్రయోగము ఇచట స్మరింపనగును. నాయకుడగు నరసింహస్వామిచే ఈ అమృతఫలావళి అను స్తోత్రము శోభించుచున్నదని, ఉన్నతమైన, మధ్యలోకూర్చబడిన నాయకమణిచే ముత్యాలమాల శోభిల్లుచున్నదని భావము.

27. సరససుమనోఽభిరామా సాధు చ సంస్కారసంభృతోల్లాసా ।

సముపైతి సూక్తిలతికా సంగా దమృతఫల ! తవ హి సాఫల్యమ్ ॥

అమృతఫల = అమృతమువలె తీయని, నశింపని ఫలమగు నృసింహస్వామి, తవ సంగాత్ = నీసంబంధమువలన, సూక్తిలతికా = నాసూక్తి అనేడి లత, సాధు = చక్కగా, సంస్కారసంభృత + ఉల్లాసా = మాటి మాటికి కవిత్వమును అల్లుటచే కల్గిన సంస్కారముతో నిండిన ప్రకాశమును కల్గినది (నీటిని ప్రవహింపచేయుట, ఎరువును వేయుట మొదలగు సంస్కారములచే మిక్కిలి ఏవుగా ఎదిగినది), సరససుమనః + అభిరామా చ = రసికులను విద్వాంసులకు సంతోషమును కల్గించునది, (తేనెతో కూడిన పుష్పములతో చూచువారికి ఆనందమును కల్గించునది) అయినదై, సాఫల్యమ్ = మోక్షమును ఫలముతో అనగా పురుషార్థముతో కూడియుండుటను (తీయని ఫలముతో కూడి యుండుటను), సముపైతి హి = పొందుచున్నది కదా !

లోకములో ఓషధులు వనస్పతులని, వానస్పత్యములని రెండు విధములు. పువ్వులు పూయకనే ఫలించునవి వనస్పతులు. వీనికి పుష్పములు లోపలనే ఉండును. పనస మొదలగునవి ఈ జాతికి చెందినవి. పువ్వులు పూచి ఫలించునవి వానస్పత్యములు. ఇచట కవి నృసింహస్వామిని వానస్పత్యముగా వర్ణించుచున్నారు.

ఈ శ్లోకమునందుకూడ కవి తన స్తోత్రమును ఒకలతగా రూపణమును

చేయుచున్నారు. కవిత్వమును చెప్పుటలో మిక్కిలి అనుభవమును గడించిన కవిచే అల్లబడిన కవిత మిక్కిలి ప్రకాశించును. రసకులను విద్వాంసులకు ఆనందమును కల్గించును. చివరకు భగవానుని గూర్చిన కవిత్వము దానిని చెప్పినవానికి, దానిని పఠించువారికిని మోక్షమును ఫలమును ఇచ్చును. నీటిని ప్రవహింపజేయుట, ఎరువును వేయుట మొదలగు సంస్కారములవలన చక్కగా ఎదిగి, తేనెతో నిండిన పూలను పూచి, చివరకు తీయని ఫలములను మనకు అందించును అనేడి సామ్యమును లతవిషయమున అనుసంధింపనగును. లతకు అంకుర, పల్లవ, కళిక, ప్రసూన, ఫలములను ఐదు అపస్థలు కలవు. అట్లే భక్తికికూడ శ్రవణ, మనన, ధ్యాన, నిధి ధ్యాసన, దర్శనములను ఐదు దశలు కలవు. లత పుష్పించిన పూలు భగవానుని పాదములు చేరినపుడు సాఫల్యమును పొందినట్లే భక్తి అనేడి పుష్పముకూడ భగవానుని విషయముగా కలిగినపుడే సఫలమగును. ఈ శ్లోకమున కూడ శ్లేషాలంకార ప్రక్రియలో విశేషణములు ప్రయోగింపబడినది. కావున శ్లేషానుప్రాణితమైన రూపకము ఇందు కలదు. ఈ స్తోత్రమునకు నాయకుడగు నృసింహస్వామిని అమృతఫలముగా కవి నిర్దేశించుట దివ్యసూరులు ఆ స్వామిని “అక్కారక్కనియన్” అని కీర్తించుటనుబట్టియే అనుట పూర్వోక్తమే.

28. సత్పక్షపాతసుభగం సన్మానససరసిజాంబుజాసక్తమ్ ।

భువనాశ్రయం విశుద్ధం బుద్ధ్యే ఘటికావనాకసం హంసమ్ ॥

సత్పక్షపాతసుభగమ్ = సత్పురుషులపట్ల పక్షపాతమును కల్గియుండుటచే మనోహరుడు (చక్కని టెక్కల చలనములచే అందమైనది), సత్ + మానససరసిజ + అంబుజ + ఆసక్తమ్ = మంచి మనస్సును కల్గియున్నవారు అను టటాకమునందు హృదయకమలమునందు మిక్కిలి ఆసక్తిని కలవాడు (గొప్ప మానససరస్సులో పూచిన తామరపూవులపట్ల మిక్కిలి ఆసక్తిని కల్గినది), భువన + ఆశ్రయమ్ = భూమికి ఆశ్రయమైనవాడు, (నీటిని ఆధారముగా కల్గినది) విశుద్ధమ్ = మిక్కిలి పరిశుద్ధమైన వాడు (మిక్కిలి తెల్లనిది), ఘటికావన + ఓకసమ్ = ఘటికాచలములోని అరణ్యమును నివాసముగా కలవాడగు నృసింహస్వామిని, హంసమ్ = రాజహంసగా, బుద్ధ్యే = తెలిసికొందును.

ఇందు ఘటికాచల స్వామిని కవి రాజహంసగా రూపించుచున్నారు. ఇందును విశేషణములు శ్లిష్టములగుటచే శ్లేషానుప్రాణితమైన రూపకమే. పక్షపాతమనుటకు ఆనుకూల్యమని, టెక్కల చలనములని అర్థము. అట్లే, భువన, విశుద్ధ శబ్దములును శ్లిష్టములు.

సత్పురుషులపట్ల ఆనుకూల్యమును కల్గినవాడగుటచే మనోహరుడు, మంచివారి హృదయకమలమునందు మిక్కిలి ఆసక్తిని కలవాడు, భూమిని ఆశ్రయముగా కలవాడు అని, పరిశుద్ధుడును అగు నృసింహస్వామిని సుందరములైన టెక్కల చలనములచే

అందమైనది, గొప్ప మానససరస్సులో పుట్టిన తామరపూవుపట్ల ఆసక్తిని కల్గినది, తెల్లనిది అగు హంసగా భావించుచున్నాను.

నృసింహస్వామి అనేడి హంస “జ్ఞానీ త్యాజ్యైవ మే మతమ్”, “మమ ప్రాణాః హి సాండవాః” అనురీతిలో భక్తులపట్ల పక్షపాతమును కలిగియుండును. వారి మనస్సులనెడి సరస్సులలో పుట్టిన భక్తి అనేడి పద్మములయందు నివసించును. అట్లు నివసించుట “తానొట్టి వస్తు” అనురీతిలో తనకు తానుగానే కాని, బలవంతముగా కాదు. మరియు “భవనాశ్రయమ్” అనునపుడు సమస్తభవనములను తనలోనే కలవాడు అని, సమస్తలోకములయందును తానున్నవాడు అనియు చెప్పవచ్చును. “భవనాశ్రయమ్ విశుద్ధమ్” అను వ్రయోగముచే ఈ విధముగా చరాచరములన్నిటియందు నివసించువాడైనను జీవులయొక్క కర్మసంబంధము ఏమాత్రము స్వామికి అంటదు కావున స్వామి పరిశుద్ధుడు, దోషరహితుడు అని స్ఫురించుచున్నది. అట్లే శుద్ధసత్త్వగుణ స్వరూపుడనియు ఏర్పడుచున్నది.

శ్రీవరాశరభట్టరు శ్రీరంగనాథుని అర్చామూర్తిని అభిషేకసమయమున “సత్సక్షపాతాల్ భవనాశ్రయత్వాత్, సన్మానసావాసనిబంధనత్వాత్ పద్మాశ్రయత్వా చ్చ భవా నిదానీం హంసో యథా రాజతి రంగనాథ” అనుచు హంసగా రూపించిరి. ప్రస్తుతశ్లోకమునకు, భట్టరు శ్లోకమునకు మధ్యగల శబ్దార్థసామ్యము గమనింపతగినది. విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రములో భగవానుడు హంసనామముచే నిర్దేశింపబడుట, స్వామి హంసావతారమును ఎత్తుటయును ‘అన్నమాయో’ ఇత్యాదిగా దివ్యనారాలు సాయించుటయును ఇచట స్మరణీయములు.

29. సుమనోరసకృతసంగం స్వరణవిశేషేణ తోషితానంగమ్ ।

కమలాలయాంతరంగం కలయే ఘటికాద్రికల్పతరుభృంగమ్ ॥

సుమనః+ రసకృతసంగం = జ్ఞానుల భక్తి అను రసమునందు సంగమును కలవాడు (పుష్పమునందలి రసమగు తేనెయందు ఆసక్తిని కల్గినది), స్వరణవిశేషేణ = తన మాట అను శబ్దముచే (తన ఝంకారమును శబ్దముచే), తోషిత + అనంగమ్ = సంతోషింపచేయబడిన ప్రాకృతశరీరమును లేని ముక్తులను కలవాడు (సంతోషింపచేయబడిన మన్మథుని కల్గినది), కమలాలయా + అంతరంగమ్ = తామరపూవును నివాసముగా కల్గిన లక్ష్మీదేవియందు మనస్సును కలవాడు (తామరపూవు అను నివాసములోపల తన శరీరమును కల్గినది) అగు, ఘటికాద్రికల్పతరుభృంగమ్ = ఘటికాచలమందున్న కల్పవృక్షమువంటి నృసింహస్వామి అను తుమ్మెదను, (ఘటికాద్రి అను కల్పవృక్షమునందున్న నృసింహస్వామి అను తుమ్మెదను) కలయే = ధ్యానింతును.

ఇందు ఘటికాచల నృసింహస్వామిని కవి కల్పవృక్షముగా నిర్దేశించుటతో పాటు

ఆస్వామిని భృంగముగా శ్లిష్ట విశేషణములతో రూపించుచున్నారు. లేక, ఘటికాద్రిని కల్పవృక్షముగా, అందు వెలసియున్న నృసింహస్వామిని తుమ్మెదగా వర్ణించుచున్నారనియు చెప్పవచ్చును. ఘటికాద్రినృసింహస్వామి జ్ఞానుల భక్తిరసమందు ఆసక్తిని కలవాడు. తన మధురవచోవిలాసముతో ప్రాకృతశరీరమును వీడి, ముక్తులైన వారిని ఆనందింపజేయువాడును. తామరపూవును నివాసముగా కల్గిన లక్ష్మీదేవియందు మనస్సును నిలిపినవాడును. అట్లే, భృంగముకూడ పూలలోని రసమగు తేనెయందు ఆసక్తిని కల్గినది. తన రఘంకారముతో మన్మథునకు సహాయపడి, అతనిని సంతోషపెట్టునది. (తుమ్మెద ధ్వని కామోద్దీపకము) తామరపూలలో ప్రవేశించి, అచటనే నిలచియుండునదియును. ఈ విధముగా నరసింహస్వామికి, భృంగమునకు మధ్య పలు సామ్యములు కలవు. కావున ఆస్వామిని భృంగముగ తలంతును. శ్లోకమున “సంగమ్, అనంగమ్, అంతరంగమ్; భృంగమ్” అను పదములు వరుసగా నాల్గపాదములచివర ప్రయోగించుటచే అనుప్రాసరూప శబ్దాలంకారము కలదు.

శ్లోకమున “సుమనస్” అనగా జ్ఞానులని, పుష్పములని అర్థము. తుమ్మెద సుమనోరస సంగమును కల్గియుండును. అనగా పుష్పములలోని మధువుయందు ఆసక్తిని కల్గి యుండును. నృసింహస్వామి అనేడి భృంగము కూడ సుమనోరస సంగమును కల్గినది. అనగా సత్పురుషులయందు వాత్సల్యమను రసముతోకూడిన సంగమును కల్గియుండును. సుమనశ్శబ్దమునకు దేవతలనియు అర్థము. వారిపట్ల స్వామి దయారసమును కలవాడనియు చెప్పవచ్చును. లేక సప్తర్షుల భక్తియందు సంగమును కలవాడనియు చెప్పవచ్చును. “సుమనసః పుష్పమ్” అని అమరకోశ వచనములో ఈ పదము బహువచనరూపముగానున్నను, “సుమనాః పుష్పమాలతోః స్త్రియాం నా ధీరదేవయో” అను మేదిని నిఘంటువునుబట్టి “సుమనాః” ఏకవచన రూపమును కలదని అమరసుధాకారుడు వివరించెను. పరమపదమున భగవానుని పలుకులు ముక్తులకు సంతోషమును కల్గించుననుటను భగవద్రామానుజుల వైకుంఠగద్యలోని - “కదా మాం భగవాన్ సృకీయయా స్నిగ్ధగంభీరమధురయా గిరా పరిచర్యాయా మా మాజ్ఞాపయిష్యతి” అను సూక్తిని ప్రమాణముగా గ్రహింపవచ్చును. “అనంగ” అనుటకు శివునిచే దగ్ధమై, శరీరమును కోల్పోయిన మన్మథుడని, పాంచభౌతిక శరీరమును విడచి, ముక్తిని పొందిన ముక్తుడనియు అర్థములు. భగవానుని పక్షమున “కమలాలయా అంతరంగమ్” అని, భృంగపక్షమున “కమల + ఆలయ + అంతః + అంగమ్” అనియు విడదీయవచ్చును. కావున ఇచట సభగశ్లేష మిగిలినవానియందు అభగ శ్లేషయు కలదు. “భృగ్-భరణే” అను ధాతువునుండి పుట్టిన భృంగశబ్దమునకు “భిభర్తి కార్ష్యం” అను వ్యుత్పత్తిని కృష్ణవర్ణమును కలిగియుండుటచే తుమ్మెదపక్షమున, భగవానుని పక్షమునను చెప్పవచ్చును. లేక “భిభర్తి భక్తుకూలి” అను వ్యుత్పత్తిని భగవానుని పక్షమున చెప్పవచ్చును.

భగవానుని భృంగముగా నమ్మాత్మార్లు “తూవియమ్ పుట్టుడై దెయ్ వవణ్ణ” అనుచు తిరువాయ్మొళి ప్రబంధమున (9-9-3) కీర్తించిరి. భట్టరును శ్రీరంగనాథుని అర్చామూర్తిని - “అంతఃస్థితః సుమనసా మమరేశరత్నచ్చాయావికల్పితరుచిః నయానభిరామః, అపాదితస్మరగుణః ప్రథితప్రచారః శాఖాసు రంగవృషతిః మధువో విభాతి” అనుచు భృంగముగా పొగడుట ఇచట స్మరణీయము. ఇందు భగవానునకు, భృంగమునకు మధ్యగల సామ్యములు రమ్యముగా వర్ణింపబడినది. అట్లే, ఇచట శ్రీరంగరాజస్తవములోని “శ్రీరంగరాజభృంగో మే రమతాం” అను సూక్తిని, శ్రీగుణరత్నకోశములోని “పుష్పావళివ రసికభ్రమరోపభుక్తా” అను సూక్తిని స్మరింపనగును.

30. దుర్గతిదుఃఖితచిత్తాః దుష్కరయోగాన్ విముచ్య సుఖసేవ్యామ్ ।

ప్రాజ్ఞాః ప్రయాంతి నిత్యాం భూతిం ఘటికాద్రిభూష మాలంబ్య ॥

దుర్గతిదుఃఖితచిత్తాః=సంసారమును నరకమునందు నివసించుటచే దుఃఖమును పొందిన మనస్సును కలవారు (దారిద్ర్యముచే దుఃఖించిన మనస్సును కలవారు) అగు, ప్రాజ్ఞాః = జ్ఞానులు (తెలివిగలవారు), దుష్కరయోగాన్ = కష్టముతోచేయవలసిన కర్మయోగ, జ్ఞానయోగాది మోక్షోపాయములను (శరీరమునకు కష్టమును కల్గించు వాణిజ్యము మొదలగు ధనసంపాదనోపాయములను), విముచ్య= వదలిపెట్టి, ఘటికాద్రిభూషమ్ = ఘటికాచలస్వామియగు నరసింహస్వామిని (ఘటికాద్రి పాలించు ప్రభువును), ఆలంబ్య = శరణముగా గాని, సుఖసేవ్యామ్ = ఎట్టికష్టములేక సుఖముగా అనుభవించుతగిన, నిత్యాం భూతిమ్ = నిత్యవిభూతి అను పరమపదమును, (నశించని సంపదను), ప్రయాంతి = పొందుచున్నారు.

ఇందు కవి నృసింహస్వామిని ఒక మహారాజుగా వర్ణించుచున్నారు.

దారిద్ర్యమువలన బాధపడువారు ధనసంపాదనకు తగిన వాణిజ్యము మొదలగు శ్రమసాధ్యములైన ఉపాయములను వీడి, ఘటికాచలప్రభువును శరణముగా గొనిన, చిరకాలము స్థిరముగానుండు సంపదను పొందుదురు. జన్మపరంపరల రూపమైన సంసారముచే క్లేశపడువారు మోక్షమునకు తగిన, శ్రమతో చేయవలసిన కర్మయోగాదుపాపములను విడచి, సిద్ధోపాయమగు ఘటికాచలేశ్వరుని వరణముగా భజించిన, దుఃఖరహితమైన సుఖరూపమగు మోక్షమును అనగా పరమపదమును పొందుదురు. ఇందుచే ఘటికాద్రినృసింహమూర్తి ఐశ్వర్యార్థులచే, మోక్షార్థులచే సేవింపబడుచున్నాడను విషయములు రెండును ఒకే విధమైన ప్రయోగముల ద్వారా శ్లేషాలంకార ప్రక్రియలో కవిచే తెలుపబడినవి. “చతుర్థాం పురుషార్థానాం దాతా దేవ శ్చతుర్భుజః” అనునట్లు స్వామి సకలపురుషార్థప్రదుడు కదా !

లోకములో సుఖజీవనమును సాగించుటకై, దారిద్ర్యమును తొలగించుకొనుటకై బుద్ధిమంతులు శ్రమసాధ్యములైన ఉపాయములనువీడి, ఉదారుడైన రాజును ఆశ్రయించి

అతని వలన తమకవసరమైన ఐశ్వర్యమును పొందుదురు. అట్లే సంసారమును దుర్గమమార్గములో వయనించు జీవులు తరించుటకై కష్టసాధ్యములైన కర్మజ్ఞానభక్తియోగాది ఉపాయములను ఆశ్రయింపక, సిద్ధోపాయమైన, రాజాధిరాజయైన భగవానుని ఆశ్రయించి శాశ్వతానంద రూపమైన పరమపదమును పొందుచున్నారు.

శ్లోకమున “సుఖసేవ్యమ్” అనుపాఠము ఉన్నచో దానిని “ఘటికాద్రిభూమ్” అనుపదమునకు విశేషణముగా అన్వయింపనగును అని శ్రీకృష్ణమాచార్యస్వామివారి పరిష్కారము. కష్టమైన ఉపాయములను వీడి, సుఖసేవ్యుడగు భగవానుని ఆశ్రయించి అను అర్థము దీనివలన ఏర్పడును. మిగిలిన ఉపాయములు కష్టసాధ్యములు. భగవానుడను ఉపాయము సుఖసాధ్యము అని కదా కవియొక్క తాత్పర్యము. ప్రాజ్ఞులనుటకు ఇచట సులభమైన ఉపాయమును తెలిసిన బుద్ధిశాలురని, జ్ఞానులనియు అర్థములు.

31. కలయంతి నైవ సంతః కాపురుషద్వారి కారణాత్ కథనమ్ ।

ఘటికాశిఖరిముకుందం కమపి నిధిం సులభ మనవధిం లబ్ధ్వా ॥

సంతః = సత్పురుషులు (భగవానుని మహాదాతృత్వమును తెలిసిన ప్రాజ్ఞులు), ఘటికాశిఖరిముకుందమ్ = ఘటికాద్రియందు వేంచేసియున్న ముకుందుడను, సులభమ్ = సులభముగా పొందదగిన, అనవధిమ్ = ఏనాటికి తరుగిని, కమ్ + అపి = అసమానమైన, నిధిమ్ = నిధిని, లబ్ధ్వా = పొంది , (పిమ్మట), కాపురుషద్వారి = నీచుడైన వాని ఇంటి గడపముందు, కారణాత్ = ధనముకారణముగా, కథనమ్ = అతనినిగూర్చి కవిత్వమును చెప్పుటను, న + ఏవ కలయంతి = ఎంతమాత్రము (తలంపరు) ఆలోచింపరు.

స్వామి ఇందు ముకుందనిధిగా కీర్తింపబడుచున్నాడు. బుద్ధిశాలురైనవారు ఘటికాద్రిశిఖరమునందు వేంచేసియున్న ముకుందుడను అంతులేని, అసమానమైన గొప్పనిధిని పొందినవారై, నీచప్రభువుల ఇంటిముందుకు వెడలి, అతని పొగడు ప్రయత్నమునుగూర్చి ఏనాడును ఆలోచింపరు. గొప్పనిధిని పొందినవారు నీచులవద్దకు యాచనకై పోరుకదా !

పూర్వశ్లోకమున దుష్కరయోగమగు, శ్రమసాధ్యమగు ఉపాయమును తెలుపుటచే, ఆ ఉపాయములో అంతర్భవించునట్టి (ఒకడు అగు) నీచుల ద్వారమువద్దకు చేరి స్తుతింప ప్రయత్నించుట అనేడి కార్యమును బుద్ధిమంతులు భగవానుని ఆశ్రయించిన పిదప విడతురు - అను తాత్పర్య మిచట స్ఫురించును. ముకుంద శబ్దము పాణినిచే వృషోదరాది గణములో చేర్చబడుటచే ప్రకృతిప్రత్యయ విభాగరూపప్రక్రియ అవసరము లేదు కాని “ముకుందః” అనుటకు “ముంచ కుంచ దదాతి” అను వ్యుత్పత్తివలన మోక్షమును, లౌకిక సుఖమును ఇచ్చువాడను అర్థము ఏర్పడును. “ముకుందః కుంద నీలశ్చ . . . నిధయో నవ”, “ముకుందః పారదే విష్ణే” అను కోశవచనములనుబట్టి ముకుంద పదము విధివిశేషమును, భగవానుని తెలుపును.

లోకములో ధనమందలి పేరాశతో నీచప్రభువులను ఆశ్రయించి వారిని స్తుతించువారు కలరు. ఇట్లు స్తుతించుటద్వారా వారు పొందునది “శాకాయ వా స్యాత్ లవణాయ వా స్యాత్” అను రీతిలో అత్యల్పము, మిక్కిలి హేయమును కాని, ముకుందుని ఆశ్రయించినవారు “మానిడమ్ పాడ కవియే నల్లేన్”, “పురుషోధమం నరం పేవామై న మృగయామహే” అనురీతిలో వేరొకరిని పొగడరు. వారి వలన ఏమియును ఆశింపరు. కావున కవి నిరుపమాన నిధియగు ముకుందుని ఆశ్రయించిన పిమ్మట కాపురుషుని పొగడనని పల్కుచున్నారు. భగవానుని మహానిధిగా ఛాందోగ్యోపనిషత్తు “తత్ యథా హిరణ్యనిధిం నిహితమ్” (8-3-2) అనుచు కీర్తించినది. దివ్యసూరులును “వైత్రమానిది”, “విదియినై” ఇత్యాదిగా ఈ భావమును అనుసంధించిరి. భట్టరు శ్రీరంగనాథుని “అస్మద్దనమ్” అనిరి. విష్ణుసహస్రనామమునందును “నిధి రవ్యయః” అని తెలుపబడినది. వేదాంత దేశికులును వరదరాజపంచాశత్లో “మాయానిగూఢ మసహాయమహానిధిం త్వామ్” అని పొగడిరి. ఇట్టి భావమే ప్రస్తుతమున కవిచే అనుసంధింపబడినది.

తిరువాయ్మొట్టి ప్రబంధములోని “వైత్రమానిది” (6-7-11) అను సూక్తిని నమ్మిల్లె వ్యాఖ్యానించుచు - “తళన్దార్ తావళమాయ్, ఎయ్పినిల్ వైప్పాయ్, ఉణ్ణు ఎన్ను యిర్ ఎణ్ఱుప్పడియాయ్, ఉడైయవన్కాలిలే యెల్లారుమ్ విఱ్ఱుజ్జుమ్ పడియాయ్, ఉడైయవనుక్కవిట్టు జీవిక్కలాయ్, అఱవిట్టుజీవిత్తాన్ ఎన్ఱు విశాతపడియుమాయ్, అవన్తనక్కు పెరుమదిప్పై క్కొడుప్పదుమాయ్, ఉడైయవనుక్కొన్ఱుక్కుమ్ కరైయ వేణ్డాపడియాయ్, ఎల్లామ్ తన్నెక్కొణ్డే కొళ్లలాయ్, ఎల్లారసజ్జుకుమ్, భోగజ్జుకుమ్ తన్నెక్కొణ్డే కొళ్లలాయ్ - ఏవమాదిగుణజ్జై యడైత్తాయరుక్కైయైప్పర్రుగ్గు నిది ఎన్నిఱదు” అని వివరించిరి. ఈ వివరణమువలన భగవానునకు, నిధికి మధ్యగల పలు సామ్యములు స్పష్టమగుచున్నవి. ఆపన్నులైనవారికి ఆధారమగుట, ఉన్నదని తెలిసినచో పోవు ప్రాణము కూడ తిరిగినచున్నట్లు. (భగవంతుడు ఉన్నాడనిన ఉజ్జీవించుట) కల్గినవాని పాదములయందు అందఱు పడుట, కలిగినవాడు యథావసరము వ్యయముచేసి జీవించుట, నిధిని కలిగినవానికి గొప్ప గౌరవము ఉండుట, నిధిని కలిగినవాడు ఏ విధముగను భయపడవలసిన అవసరము లేకుండుట, అన్నియు తనవలననే సాధ్యమగుట- ఇత్యాది సామ్యములు నిధికి, భగవానునకు మధ్యకలవు. “కలయంతి వైవ సంతః” ఇత్యాది సూక్తికి అనుగుణముగా తిరువాయ్మొట్టిలోని “శొన్నాల్విరోదమిదు” (3-9) అను దశకములోని పలు పాశుర భావములు అనుసంధేయములు. అప్పయ్యదీక్షితులు వరదరాజస్తవములో “ఉద్వాట్య యోగకలయా హృదయాజ్ఞకోశం, ధన్యై శ్చిరా దపి యథామతి గృహ్యమాణః, యః ప్రస్ఫురత్యవిరతం పరిపూర్ణరూపః, శ్రేయః స మే దిశతే శాశ్వతికం ముకుందః” అని భగవానుని ముకుంద రూపుడైన నిధివిశేషముగా అభివర్ణించుటను ప్రకృతమున స్మరించుట ఉచితము.

32. మకర మథ కూర్మరూపం వరశంఖం పద్మ మపి మహాపద్మమ్ ।

కుంద మసితం ముకుందం కో వా ఘటికాద్రినవనిధిం న భజేత్ ॥

మకరమ్ = మినరూపిగా అవతరించినవాడు, అథ = మఱియు, కూర్మ రూపమ్ = కూర్మరూపమును ధరించినవాడు, వరశంఖమ్ = గొప్పశంఖమును చేతీయందు కల్గినవాడు, పద్మమ్ = తామరపూవును హస్తమందుకలవాడు, మహాపద్మమ్ అపి = లక్ష్మీదేవిని భార్యగాకలవాడు, కుందమ్ = పాపమును పాగొట్టువాడు, అసితమ్ = నల్లనివాడు, ముకుందమ్ = మోక్షమును ఇచ్చువాడును అగు, ఘటికాద్రినవనిధిమ్ = ఘటికాచలముపైనున్న స్వామి అను తొమ్మిది విధములైన (అనగా మకర - కూర్మ - శంఖ - పద్మ - మహాపద్మ - కుంద - అసిత - ముకుంద - ఖర్వములను తొమ్మిది విధములైన) అపూర్వమైన నిధిని, కః వా = ఎవడు, న భజేత్ = భజింపడు ?

ఈ శ్లోకమున కవి నృసింహ భగవానుని తొమ్మిది విధములైన నిధుల రూపమున కీర్తించుచున్నారు. మహాపద్మము, పద్మము, శంఖము, మకరము, కచ్చపము, ముకుందము, కుందము, నీలము, ఖర్వము అనునది తొమ్మిది నిధుల క్రమము. వీనిలో ఒక నిధి వేరొకనిధి అగుటకు వీలు లేదు. కాని ఇచట ఇవి అన్నియు భగవానుడగుట విశేషము. కావున అతడు నవనిధి అనగా నూతనమైన, అపూర్వమైన నిధి అగుచున్నాడు. తొమ్మిది నిధుల వల్ల లభించు భాగ్యమంతయు భగవానునివలననే లభించునని తాత్పర్యము. ముందు శ్లోకమున, ఈ శ్లోకమునను భగవానుడు నిధిగా కీర్తింపబడినాడు. ఈ శ్లోకమున కేవలము ఎనిమిది నిధులపేర్లు మాత్రమే ఉట్టంకింపబడినవి. ఖర్వమును తొమ్మిదవ నిధిపేరు 'అపి' అను అవ్యయముచే సూచితము. ఈ నామమును భగవానుని విషయమున వామనుడను అర్థమున సార్థకము. ఇట్టి అపూర్వనిధి అగు ఘటికాద్రినృసింహమూర్తిని ఎవడు ఆరాధింపడు ? తప్పక అందఱును ఆరాధింతురు కదా ! అని తాత్పర్యము. లేక “వరశంఖమ్” అను ప్రయోగములో వరశబ్దముచే అట్టినామమును కల వేరొక నిధియు సూచింపబడినదనియు చెప్పవచ్చును. ఇందులకు “పద్మాదీనాం వరాంతానాం నిధీనామ్” అను లక్ష్మీఅష్టోత్తర శతనామస్తోత్రములో వరమను శబ్దముచే నిధి విశేషము తెలుపబడుటను ప్రమాణముగా గ్రహింపవచ్చును.

విష్ణుసహస్రనామములలోని 815వ నామము అగు ‘కుందః’ అను నామమునకు పరాశరభట్టు “జితపూర్వపూర్వజ్ఞానవైరాగ్యాదిభూమికేభ్యః ఉత్తరోత్తరాం పరభక్తి పరజ్ఞానాది భువం దదాతి ఇతి” అని, “అథవా కుమ్ ఇతి నిపాతః పాపార్థే నిపాతితః. పాపం దారయతీతి కుందరః అపి చ విదారితం పాపం శోధయతీతి కుందః” అని రెండు విధములుగా వ్యుత్పత్తిని చూపిరి. వీనిలో మొదటి వ్యుత్పత్తివలన జ్ఞానవైరాగ్యదులను పొందిన వారికి ఉత్తరోత్తరముగ పరభక్తిపరజ్ఞానాదులను అనుగ్రహించువాడని, రెండవ వ్యుత్పత్తి వలన తాను బ్రద్దలు (నశింపచేసిన) చేసిన పాపమును శోధించు వాడనియు అర్థము

ఏర్పడుచున్నది. తిరువాయ్మొళిలోని “శెయ్కున్దావరున్దీవై ఉన్నడియార్కు తీర్త్తు, అశురర్కుత్తీవైకళేశెయ్ కున్దా” (2-6-1) అను సూక్తిలోని కుందశబ్దమును నమ్మిళ్ళై - “కున్దమెన్దు కురున్దమెన్దుపడియాయ్, అతిన్ పూ వెళుత్తాయరుప్పదు, అవ్వళియాలే శుద్దియై నిన్దెక్కీఱదు” అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఇరుపత్తునాలాయిరప్పడి వ్యాఖ్యలో పెరియవాచ్చాన్ పిళ్ళై - “ఇప్పడియాశ్రితర్ పక్కల్ ఓరమాకియ శుద్దియై యుడైయవనే” అని సాయించిరి. పై దివ్యప్రబంధ సూక్తిలో కుందశబ్దమునకు ముందున్న (శెయ్కున్దా వరున్దీవై) “ఉన్నడియార్కు తీర్త్తు”, “అశురర్కుత్తీవైకళేశెయ్” అను ప్రయోగముల స్వారసమును బట్టి ఆశ్రితుల పాపములను “ద్విషంతః పాపకృత్యామ్” అనునట్లు వారి శత్రువులకు చెందునట్లు చేయువాడు, అట్లు సాధ్యముకానప్పుడు “ఉరసా ధారయాహస సార్థం సంచ్చాద్య మాధవః” అనునట్లు వానిని తానే మోసి భరించునని అర్థము ఏర్పడుటచే, కున్దశబ్దమునకు అట్లు ఆశ్రితులను రక్షించు మనఃశుద్ధిని కలవాడని, ఆశ్రితుల పాపములను శోధించువాడని భావము స్ఫురించుచున్నది. ఆశ్రితుల పాపములను శోధించువాడని భట్టరు చూపిన వ్యాఖ్యలోని అర్థమునుబట్టి ఈ వివరణము చేయబడినది. కుందః అనునామమునకు భట్టరు పైన పేర్కొనిన రీతిలో వ్యాఖ్యానించుటకు పై తిరువాయ్మొళి సూక్తియు దోహదము చేసియుండవచ్చును. ఎందులకనగా “శెయ్కున్దావరున్దీవై ఉన్నడియార్కు తీర్త్తు అశురర్కుత్తీవైకళేశెయ్కున్దా” అను సూక్త్యర్థమే కదా కుంద శబ్దవివరణములో భట్టరు సాయించిరి.

“మాఘ్యం కుందమ్” అనుచు తెలుపబడిన కుందపుష్పము తెల్లని రంగును కల్గినదగుటచే పరిశుద్ధమైనది. అనగా రూపమున పరిశుద్ధతను కల్గియున్నది. భగవానుడును పరిశుద్ధుడే. భక్తుల పాపములను పోగొట్టి, తనను పొందుటకు సాధనములైన సోపాన పరంపరలవంటి పరభక్తి-పరజ్ఞాన పరమభక్తులను అనుగ్రహించును. కావున ‘కుంద’ శబ్దములోని కు అను పదము మోక్షసాధనమైన ఉచ్చకోటికి చెందిన పరమభక్తిని బోధించును. “పునర్విశ్లేషభీరుత్వం పరమా భక్తి రుచ్యతే” అనురీతిలో భగవానుని విశ్లేషించినచో జీవోపలేని ఉచ్చభక్తిపరిపాక దశ ఇది. ఇట్టి దశను కల్గించునని ఒక అర్థము. ఇక పాపములను శోధించు వాడను అర్థములో కుందశబ్దములోని “కుమ్” అనుపదము నిపాతము పాపార్థకము. “కుమ్ దాయతి” అనగా భక్తుల పాపములను శోధించువాడని అర్థము. జీవుడు చేసిన పాపఫలము “అవశ్యమనుభోక్తవ్య” మైనపుడు భగవానుడెట్లు శోధించును ? అను సందేహమునకు మహామహోపాధ్యాయ ఉ.వే. శ్రీమాన్ శ్రీన.చ. రఘునాథాచార్యస్వామివారు తమ సహస్రనామ వ్యాఖ్యలో ఇట్లు వివరించిరి. “గృహశోధనము అనగా ఇంటిలోని చెత్తను అంతయు ఊడ్చి, ఒకమూలకు చేర్చుట, మఱియు వెలుపల కుప్పగా పోయుట అను అర్థము వచ్చును. అట్లే ఇచట పరమాత్మయు తన భక్తుని పాపరాశినంతయు శోధించి (ఊడ్చి), పుణ్యము ఆ భక్తుని మిత్రులకును,

పాపమును ఆభక్తుని శత్రువులకును సంక్రమింపజేయునని ఉపనిషత్తులు చెప్పుచున్నవి కదా ! “సుహృదః పాథుకృత్యామ్ ద్విషంతః పాపకృత్యామ్” అనియు, “ప్రియా సుకృత ముపయాంతి అప్రియాః దుష్కృతమ్” అనియు ఉపనిషద్వాక్యములు కలవు. ఇక పాపమును మాత్రమే తొలగింప వలెను కాని, సుకృతశబ్దవాచ్యమైన పుణ్యమును ఏల శోధించవలెను? అన్నచో “తదా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ” అన్నట్లు ఈ రెండును ముక్తికి ప్రతిబంధకములే. కావున పుణ్యమును కూడ తొలగించుకొనిన గాని మోక్షప్రాప్తి కలుగదు. కావున అదియు పరిహరణీయమే.” గురుబాలప్రభోదికలో నిధి విశేషమును అర్థమిచ్చు ‘కుంద’ శబ్దము “కమనీయత్వాత్ కుందః” కమనీయమగుటచే కుందమని వివరింపబడినది. ఆ అర్థమును ప్రకృతమున గ్రాహ్యమే. నృసింహారావము “సితాక్షరవ్యాయేన” కమనీయ తమముకదా !

పన్నీరాయిరప్పడిలో పై తిరువాయ్మొళ్ళి సూక్తిలోని ‘కున్ద’ అను సంబోధన కుంతమను ఆయుధమును కలవాడా ! అను అర్థముచూపబడినది. కుంత శబ్దముయొక్క వికృతి తమిళమున కుందమనిమారును. కావున ఇట్టి వివరణము చేయబడినదని చెప్పనగును. ఈ రెండుశబ్దముల యొక్క వ్యుత్పత్తియు ఒకే విధముగా నున్నది. కుంత శబ్దమువలె కుందమను ఆయుధవిశేషమును తెలుపు వేరొక శబ్దమును సంస్కృతమున నుండుట కూడ గమనింప తగినది. “మహాకోశః” అను విష్ణుసహస్రనామములోని నామమును “మహాంతః శంఖపద్మాదినిధిరత్నాకరరోహణగిరిపరాదయః కోశాః భాండాగారాణి అప్యేతి” అని భట్టర్ వివరించిరి కదా ! ఇట్లు నవనిధులను కలిగినవాడు స్వామి. కావున “తద్గుణపారత్వాత్ తద్వ్యవదేశః” అను రీతిలో కవి నవనిధుల రూపిగా వర్ణించిరి చెప్పనగును.

33. కాంచనమయే స్ఫురతం కంచన ఘటికామహీభృతః శిఖరే ।

కృష్ణమణి మర్జరహితం కో వా న విదంతి కృతృతః శ్లాఘ్యమ్ ॥

ఘటికామహీభృతః = ఘటికాచలముయొక్క, కాంచనమయే = బంగారుమయమైన, శిఖరే = శిఖరమునందు, స్ఫురతమ్ = వెల్లుగది, అర్జరహితమ్ = వెలకట్టలేనిది అగు, కంచన = ఒకానొక, కృష్ణమణిమ్ = నీలమణిని, కృతృతః = అన్ని మణులకంటె, శ్లాఘ్యమ్ = గొప్పదిగా (పొగడ దగినదిగా), కః వా = ఎవడు, న విదంతి = తెలిసికొనుటలేదు ?

ఇందు కవి నృసింహస్వామిని నీలమణిగా వర్ణించుచున్నాడు. దివ్యసూరులును భగవానుని “కరుమాణిక్యమే” ఇత్యాదిగా వలుచోట్ల ఇట్టి భావనను చేయుటను గమనింపవచ్చును.

ఘటికాద్రియొక్క హేమశిఖరమునందు ప్రకాశించునది, వెలకట్టుటకు

సాధ్యముకానిది, అపూర్వమైనది అగు నీలమణివంటి నృసింహభగవానుని ఎవడు తెలిసికొనుట లేదు ? అందఱును తెలిసికొనుచున్నారని భావము.

ఇందు నృసింహస్వామి నీలమణిగా వర్ణింపబడినాడు. బంగారమునందు పొదగబడిన నీలమణికి ప్రకాశము పరభాగశోభచే అధికమగును. అట్లే, బంగారమువలె ప్రకాశించు ఘటికాద్రిశిఖరమునందు వెలసియున్న నృసింహస్వామి నీలవర్ణమును కలవాడగుటచే బంగారమునందు పొదగబడిన నీలరత్నమువలె అధికశోభను కల్గియున్నాడని తాత్పర్యము. “కృత్స్నతః” అనుటకు జాతివలన, ప్రకాశమువలన, బంగారముతోకలసి యుండుటవలన మొదలగు అన్నివిధముల వలన అను అర్థమును కూడ చెప్పవచ్చును. లోకములో ఇంద్రనీలమణిని వెల కట్టువారు ఉండవచ్చును. కాని స్వామి అనేడి నీలమణియొక్క విలువను కట్టువారు లేరు. ఇది నిశ్చయము. వేదము సైతము “యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా నవా” అనుచు భగవానుని స్వరూపస్వభావములను తెలియలేక వెనుకంజవేసినది కదా ! కావున “అర్చరహితమ్” అను విశేషణము స్వామియందు సార్థకము, సాభిప్రాయకమును. దీనివలన నీలమణికంటె భగవానునకు కల ఆధిక్యమును స్ఫుటమగుచున్నది.

34. సంసరణసరణిపంథాః తాపత్రయతరణికిరణసంతప్తాః ।

ఆశ్వసితాః ఘటికాద్రౌ హరిచందన మేత్య శీతలచ్ఛాయమ్ ॥

సంసరణసరణిపంథాః = సంసారమను దారిలో ఎల్లప్పుడు తిరుగు స్వభావమును కలవారు, తాపత్రయ = తాపత్రయము అను, తరణికిరణ = సూర్యకిరణములచే, సంతప్తాః = మిక్కిలి తపింపబడినవారు, అగు మానవులు, ఘటికాద్రౌ = ఘటికాచలమందలి, శీతలచ్ఛాయమ్ = చల్లని నీడనుకల, హరిచందనమ్ = హరిచందనమను దేవలోక వృక్షమును (నృసింహస్వామి అను హరిచందన వృక్షము) ఏత్య = సమీపించి, ఆశ్వసితాః = ఓదార్చబడినవారు, భవంతి = అగు చున్నారు.

సంసారమను దారిలో ఎల్లప్పుడు నంచరించుచు, తాపత్రయమను సూర్యకిరణములచే తపింపబడి, అలసట చెందిన జీవులు. ఘటికాచలములోనున్న, చల్లని నీడను కల్గిన, హరిచందనవృక్షమువంటి నృసింహస్వామిని సేవించి, ఓదార్చును పొందుచున్నారు. మందారము, పారిజాతము, సంతానము, కల్పవృక్షము, హరిచందనము అనునవి దేవలోకమునగల వృక్షములు. ఇవి ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క విశిష్టమైన ఫలమును ప్రసాదించునవి. హరిచందన వృక్షము తనవద్దకు చేరినవారిని సేదదీర్చి, చల్లదనమును ఇచ్చును. అట్లే భగవానుడను హరిచందనవృక్షముకూడ తనను ఆశ్రయించిన వారి తాపత్రయమును తీర్చి సుఖమును కలిగించును. “వాసుదేవతరుచ్ఛాయా నాతిశీతా వ ఘర్మదా” అనుచు స్వామి పొగడబడుచున్నాడు కదా !

తాపత్రయమనగా ఆధ్యాత్మికము, ఆధిభౌతికము, ఆధిదైవికము అనుమాడు తాపములు. మనఃస్తాపము, శరీరతాపమును ఆధ్యాత్మికము. తేళ్లు, పాములు మొదలగు వానివలన కల్గు బాధ ఆధిభౌతికము. అతివృష్టి, అనావృష్టి, శలభములు, శుకములు మొదలగువానివలన కల్గు బాధ ఆధిదైవికము. సూర్యుని కిరణములవలన తాపమును పొందినవారు చల్లనినీడనుకల చెట్టు క్రిందచేరి, సేదదీరుదురు. అట్లే, పై మూడు విధములైన తాపములచే భాదించబడువారు వాసుదేవతరువు అని ప్రసిద్ధముగు భగవానుని చేరి, ఉపశమనమును పొందుదురు. “వాసుదేవతరుచ్చాయా నాతిశీతా న ఘర్మదా, నరకాంగారశమనీ సా కి మర్థం న సేవ్యతే” అను సూక్తి ఇచట స్మరణీయము.

శ్రీరామాయణమునను - “నివాసవృక్ష స్సాధూవామ్” అనుచు వాల్మీకి భగవానులు శ్రీరామచంద్రుని చల్లని నీడ నిచ్చు నివాసవృక్షముగా అభివర్ణించిరి. తిరువిరుత్త దివ్య ప్రబంధములో నమ్మాళ్వార్లు త్రివిక్రమాతార సందర్భమున భగవానుని పాదచ్చాయలో లోకమంతయు ఇమిడిపోయెననుటను “నిట్టిఁరెల్లా విశుమ్ముమ్ నిత్తెన్దదు” అను సూక్తి (58) ద్వారా తెలియజేసిరి. ఈ సూక్తియు భగవానుడు చల్లని నీడనిచ్చు వృక్షమను భావమును తెలియజేయుచున్నది. అట్లే “బాహుచ్చాయా మవష్టభౌ యస్య లోకో మహాత్మనః” వంటి పలు ప్రమాణములును ఇచట అనుసంధేయములు. దేశికులు గోదాస్తుతిలో “శ్రీరంగరాజపారిచందన” అనుచు పల్కుటయు ఇచట స్మరింపతగినది. పారిచందనమను పదమునకు భగవానుని పక్షమున “హరి రేవ చందన” అను వివరణమును చెప్పనగును. పారిచందనశబ్దము దేవజాతి వృక్షమును, కపిలవర్ణమును కల చందనవృక్షమును తెల్పును. ఈ రెండింటిని ఇచట చెప్ప వీలున్ననూ దేవజాతి వృక్షమని చెప్పుటలోనే మిక్కిలి ఔచిత్యము కలదు.

35. ముక్తం నిజజనబద్ధం మూలం జగతాం ఫలం చ ఘటికాద్రౌ ।

ఆకలయతాద్భుతం మహదాకంఠం మనుజ మాననే సింహమ్ ॥

ముక్తమ్ = స్వభావ సిద్ధముగానే సంసారమునుండి విడివడినది, నిజజనబద్ధమ్ = తన భక్తజనులకు కట్టుబడియున్నది, జగతామ్ = లోకములకు, మూలమ్ = మూలమైనది (వేరు అయినది), (కారణమైనది), ఫలం చ = ఫలరూపమైనది (పురుషార్థ రూపమైనది), ఆకంఠం మనుజమ్ = పాదములనుండి కంఠమువరకు మానవరూపమును కల్గినది, ఆననే సింహమ్ = ముఖమున సింహము రూపమును కల్గినది అగు, మహత్ అద్భుతమ్ = గొప్ప ఆశ్చర్యమైన వస్తువును, ఘటికాద్రౌ = ఘటికాచలమందు, ఆకలయత = పొందుడు (ధ్యానింపుడు).

ఈ శ్లోకమున ఘటికాద్రి నృసింహుని అద్భుత రూపము స్తుతింపబడుచున్నది.

సహజముగానే సంసారబంధమునుండి విడివడియున్నది, భక్తజనులచే

బంధింపబడినది, లోకములకు మూలమైనది, ఫలరూపమైనది, పాదములనుండి కంఠమువరకు మానవ రూపమును, ముఖమున సింహరూపమును కల, గొప్ప ఆశ్చర్యకరమైన వస్తువు ఘటికాచలమందు కలదు. దానిని ధ్యానింపుడు.

భగవానుడు “సంభవామృతమాయయా”, “ఓర్మామైయినాల్” అనురీతిలో తన సంకల్పజ్ఞానమాత్రముచేతనే అవతరించువాడు కావున సంసార బంధములేమియు లేనివాడు. “బహుధా విజాయతే” అనునట్లు పలు జాతులలో, పలు రూపములలో స్వామి ఆవిర్భవించినను, అది కర్మకృతము కాకపోవుటచే ఎట్టి దోషమును లేనివాడు. భగవానుని అవతారములన్నియు కృపామూలకములు. “జన్మ కర్మ చ మే దివ్యమ్” అనునట్లు దివ్యములైనవి. కావున స్వామి ముక్తుడు. ఇట్లు “ముక్తం” అను విశేషణము సార్థకము. మనము ఆచరించిన కర్మలచే మనము బంధింపబడుదుము. కాని భగవానుడు భక్తుల ప్రేమకు కట్టుబడును. “కణ్ఠసుగ్ శిఘ్రాప్భివాల్ కట్టుణ్ణస్థణ్ణియ పెరుమాయన్” కదా ! కావున “నిజజనబద్ధమ్” అను ప్రయోగము అర్థవంతము. భగవానుడు సమస్తజగత్తుకు మూలము. గజేంద్రుడు “మూలమూలేతి ఖిన్నే” అనురీతిలో “ఓ జగన్మూలమా !” అని ఆర్తితో పిలువగా ప్రత్యక్షమైనవాడు నారాయణుడే కదా ! కావున “మూలమ్” అను పదము సార్థకము. సర్వకర్మలకును ఫలరూపుడు భగవానుడే. “ఉపాయోపేయత్యే తదిహ తవ తత్త్వమ్” అనునట్లు అతడే ఉపాయము, ఉపేయమును కదా ! కావున “ఫలమ్” అను విశేషణము సార్థకము. హిరణ్యకశిపుని సంహరించుటకై నరసింహావతారమును ఎత్తినపుడు స్వామిరూపము మిక్కిలి అద్భుతము. కావుననే వ్యాసభగవానులు కూడ ఈ రూపమును “అద్భుతరూపకేశరీ” అని ప్రస్తుతించినారు. దివ్యసూరులును “అఘ్రికియాన్ తానే అరియురువన్ తానే” అని పల్కినారు. కావున “మహాత్ అద్భుతం” అను ప్రయోగము నృసింహనిపట్ల మిక్కిలి అర్థవంతము.

‘ముక్తమ్ - బద్ధం, మూలం - ఫలం, మనుజు - సింహ’ అను పదములు పరస్పర విరుద్ధములైన అర్థములను ఇచ్చునవి. అనగా ముక్తుడు బద్ధుడుకాడు, మూలము ఫలము కాదు, మానవుడు సింహముకాదు. కావున శ్లోకమున అర్థములో విరోధము మొదటగా ఉన్నట్లు కన్పించినను, తత్త్వదృష్టిలో అట్టి విరోధమేమియు లేనట్లు తోచును. ఇట్టి ప్రక్రియ “విజితాత్మా విధేయాత్మా” ఇత్యాది సూక్తులలో కూడ గమనింపవచ్చును. ఇట్లు ఈ శ్లోకమున నృసింహస్వామియందు విరుద్ధ ధర్మములయొక్క సమావేశము వర్ణింపబడినది. కావున స్వామి “మహాత్ అద్భుతమ్” అని తెలుపబడినాడు. ఇట్టి ప్రక్రియ సహస్రగీతిలో “నల్కురపుమ్” (6-2) అను దశకములో అనుసరింపబడుట ఇచట స్మరణీయము. కవియొక్క ఉక్తివైచిత్రీకి ఈ శ్లోకము వేరొక నిదర్శనము.

36. పశ్యంతి నయనహరిణాః స్పష్టం ఘటికాద్రిలుబ్ధకం యావత్ ।

పరిసరచరై స్తు తావత్ పాతకపత్యైః పలాయితం క్వాపి ॥

నయనహరిణాః = (నా) నేత్రములను లేళ్లు, ఘటికాద్రిలుబ్ధకమ్ = ఘటికాద్రియందున్న స్వామి అను వేటగానిని, యావత్ = ఎంతలో, స్పష్టమ్ = స్పష్టముగా, వశ్యంతి = చూచుచున్నవో, తావత్ = అంతలో, పరిసరచరైః = (నా) చుట్టును తిరుగుచున్న, పాతకపత్తనైః తు = పాతకములను పక్షులచే, క్వాపి = ఎచటనో, పలాయితమ్ = పలాయనముచేయబడినది, (మహత్ అద్భుతం = ఇది చాల అద్భుతము) ఈశ్లోకములో నృసింహస్వామి లుబ్ధకునిగా వర్ణింపబడుచున్నాడు. నానేత్రములనెడి హరిణములు ఘటికాద్రినృసింహస్వామి అను వేటగానిని చూచినంతసేపు నాపాతకములనెడి పక్షులు ఎచటకుపోయినవో తెలియకుండ పాటిపోయినవి. ఎంతటి ఆశ్చర్యమిది !

లోకమున పక్షులు వేటగానిని చూచిన దూరముగా పాటిపోవును. కాని, ఇచట విశేషణమే మనగా వేటగానిని చూచినవి నేత్రములను హరిణములు. కాని, పారిపోయినవి పాతకములను పక్షులు. ఇట్లు కార్యకారణములకు భిన్నాశ్రయత్వము తెలుపబడుటచే “విరుద్ధం భిన్నదేశత్వే కార్యహేత్వే రసంగతిః” అను లక్షణమును కల అసంగత్యలంకారము ఇందుకలదని చెప్పనగును. నేను భగవానుని సేవింపగా, నా పాపములు (వేటగానిని చూచిన) పక్షులవలె ఎచటికో ఎగిరిపోయినవని తాత్పర్యము. ముందు శ్లోకములోని “మహత్ అద్భుతమ్” అను పదములను అర్థస్వారస్యమునుబట్టి అనువృత్తి చేసికొననగును.

లుబ్ధకుడనగా వేటగాడు అని, మిక్కిలి ప్రీతికలవాడని అర్థము. కావున ఘటికాద్రి లుబ్ధకుడనుటకు ఘటికాద్రిలోనున్న వేటగాడని, ఘటికాద్రియందు మిక్కిలి ప్రీతిని కలవాడని అర్థమును చెప్పనగును. నేత్రములు హరిణమువలె మిక్కిలి చంచములైనవి. అవి లౌకిక విషయములను అరణ్యములో తిరుగుచుండును. అట్టి నేత్రహరిణములు చేయు పాపములకు అంతు ఉండదు కదా ! అదృష్టవశమున భగవానుని కృప జీవుని ప్రసరించినపుడు స్వామి సాక్షాత్కారము కల్గును. అప్పుడు నేత్రహరిణములు స్వామిని దర్శించును. లేళ్ళు వేటగానిని చూచుటను గమనించిన పక్షులు దూరముగా పారిపోవునట్లు నేత్రహరిణములకు భగవానుని రూపసాక్షాత్కారము కాగానే జీవుని పాపములనెడి పక్షులు రూపులేకుండ పోవును. వేటగానిని చూచిన లేళ్ళకును, పక్షులకును భయమే. కాని హరిణములు వలలో చిక్కుకొనుటచే అవి పారిపోలేక పోయినను, పక్షులు మాత్రము ఊక్కులు కల్గినవి కావున దూరముగా పారిపోగలవు. అట్లే, ఇచట స్వామిని దర్శించినవి నేత్రహరిణములు అయినను, పాపములనెడి పక్షులు పారిపోయినవి అనుట సంగతము. అనగా నేత్రములు భగవానుని దర్శనమునందు ఆసక్తములు కాగానే పాపములు నశించినవని తాత్పర్యము.

37. విమలమణిహేమకటకం విలసితవనమాలయోల్లసన్మౌళిమ్ ।

ఘటికాద్రిసువృద మీదే కాంచనపీతాంశుకావృతం ప్రాంశుమ్ ॥

విమలమణిహేమకటకమ్ = దోషములేని రత్నములు పొదగబడిన బంగారు వలయములను అలంకరించుకొనివాడు, విలసితవనమాలయా = వెలుగుచున్న వనమాలచే, ఉల్లసత్+మౌళిమ్ = ప్రకాశించు కిరీటమును కలవాడు, కాంచన పీతాంశుక+ఆవృతమ్ = బంగారుమయమైన పీతాంబరమును అలంకరించుకొనినవాడు, ప్రాంశుమ్ = ఉన్నతమైనవాడును అగు, ఘటికాద్రిసుహృదమ్ = ఘటికాచలమందున్న మంచి హృదయమును గల స్నేహితుని, ఈడే = స్తుతింతును.

ఇందు ఘటికాద్రి నృసింహుని దివ్యమంగళ విగ్రహ సౌందర్యము వర్ణింపబడుచున్నది. కవి పూర్వశ్లోకమున నృసింహ భగవానుని వేటగానిగా వర్ణించిరి. స్వామి వేటగాడు అయినచో కఠినుడైయుండునా ? అను సందేహము కలుగవచ్చును. కావున, అతడు అట్లు కఠినుడుకాడు, చక్కని హృదయమునుకల స్నేహితుడు అనుటద్వారా ఆ సంశయమును కవి ప్రస్తుత శ్లోకమున తీర్చుచున్నారు. సుహృత్ అనుటకు “శోభనశంసి హృదయవాన్” అనువ్యుత్పత్తినిబట్టి మంచివి ఆశించు మనస్సును కలవాడని అర్థము. భగవానుని మనఃసౌందర్యమును “సుహృదమ్” అనుటద్వారా, రూపసౌందర్యమును మిగిలిన విశేషణములద్వారా కవి సృష్టపఱచిరి. విష్ణుసహస్రనామ స్తోత్రములోని “సుహృత్” అను నామమును భట్టర్ వ్యాఖ్యానించుచూ “కుత ఇదం సరోపకార వ్యసనితత్వం ? యతః సుహృత్. అనుపకారిణ్యసి కిమస్య భవిష్యతి ? కింకరవాణి ? ఇతి శుభనశంసి శోభనహృదయత్వం సుహృత్తమ్” అని పల్కుట, భగవద్గీతలో భగవానుడే స్వయముగా “సుహృదం సర్వభూతానాం” అని వచించుట, “మాతా పితా భ్రాతా . . . సుహృత్ గతిః” అను ఉపనిషత్ వాక్యము మొదలగు ప్రమాణములు ఇవట స్మరణీయములు.

దోషములు లేని రత్నములను పొదిగిన, బంగారుమయములైన కంకణములను కలవాడు, విలసిల్లు వనమాలచే గొప్పగా ప్రకాశించు కిరీటమునుకలవాడు, బంగారురంగును కల పీతాంబరమును దాల్చినవాడగు ఘటికాద్రిలోని స్నేహితుని స్తుతింతును.

స్వామిధరించిన వలయములు స్వర్ణమయములు. ఎట్టి దోషమును లేని మణులచే అవి పొదగబడినవి. అవి “తువళిల్ మామణి” అనునట్లు దోషము సహజముగా కలిగి ఆ దోషము తొలగింపబడిన మణులు కాక, “తూమణి” అనునట్లు సహజముగనే దోషరహితములు. కావున విశిష్టములైనవి. ఇచట ఈ స్తుతిలోని 96వ శ్లోకభావము స్మరణీయము. స్వామియొక్క అసాధారణ చిహ్నములలో పీతాంబరత్వము ఒకటి. ఆ పీతాంబరము “తన్య మహారజనం వానః” అనునట్లు దివ్యమైన బంగారముతో చేయబడినది. ఈ విధముగా దివ్యములైన ఆభరణములతో, దివ్యమైన వనమాలతో, దివ్యమైన పీతాంబరముతో కూడిన స్వామి యొక్క ప్రకాశము కూడ దివ్యమైనది. శ్లోకమున “ప్రాంశుమ్” అనుటకు ఎత్తైనవాడు అనియేకాక, “ప్ర+అంశుమ్” అని విభాగమును

చేసి విశిష్టములైన కిరణములను కలవాడు. అనగా గొప్పగా ప్రకాశించువాడు అనియు అర్థమును చెప్పవచ్చును. ఇట్టి ప్రకాశము కలుగుటకు పూర్వము తెలుపబడినట్లు దివ్యములైన ఆభరణాదులను దాల్చుటయే కారణము కాక, స్వామియొక్క ప్రకాశము కూడ దివ్యమైనది అగుటయు కారణము.

“ఆపాదవద్మం యా మాలా వనమాలేతి సా మతా” అను కళింగ వచనమునుబట్టి బాహువులనుండి పాదములవరకు అలంకరింపబడిన మాల వనమాల అని తెలియుచున్నది. కాని, కవి ఇచట స్వామి కిరీటమున అలంకరింపబడినట్లు వర్ణించుటకు కారణము తెలియలేదు. ఇది విజ్ఞానడిగి తెలియదగిన అంశము.

38. సద్భిః పరిగత మమలైః సంశ్రితసర్వసహం హిరణ్యకృతమ్ ।

ఘటికాద్రుప్తపరి సుమేరుం కలయే సత్త్వేత్తరం సురై స్సేవ్యమ్ ॥

అమలైః = దోషములేని, సద్భిః = మునులు మొదలగు మహనీయులచే, పరిగతమ్ = చుట్టబడియున్నది, సంశ్రితసర్వసహమ్ = పొందబడిన భూమిని కల్గినది (భూమియందున్నది) (తనకు ఆశ్రయించినవారి దోషములనున్నటిని భరింపగల్గినది), హిరణ్యకృతమ్ = బంగారముచే చేయబడినది, (హిరణ్యకళిపుని చీల్చినది), సత్త్వ + ఉత్తరమ్ = అధికమైన సత్త్వగుణమును కల్గినది, (వలు ప్రాణులను కల్గియుండుటచే గొప్పది) సురైఃసేవ్యమ్ = దేవతలచే సేవింపబడునది (దేవతలచే నివసించబడినది) అగు, సుమేరుమ్ = మేరుపర్వతమును(మేరుపర్వతము వంటి స్వామిని), ఘటికాద్రి + ఉపరి = ఘటికాచలముపై, కలయే = చూచుచున్నాను.

మేరువు ఏదోషములేని సత్పురుషులచే సేవింపబడునది. భూమిని ఆశ్రయించినది (భూమిపైనున్నది). బంగారుమయమైనది, వలు ప్రాణులకు ఆశ్రయమైనది, దేవతలచే సేవింపబడునది. అట్లే నృసింహ భగవానుడు సత్పురుషులచే సేవింపబడువాడు, తనను ఆశ్రయించిన భూదేవిని కలవాడు, లేక ఆశ్రితుల తప్పులను సహించువాడు. హిరణ్యకళిపుని సంహరించినవాడు, సత్త్వగుణాత్మకుడు, అట్టి ఘటికాచలనృసింహ స్వామిని సుమేరువుగా నేను ధ్యానింతును.

ఈ శ్లోకమున నృసింహభగవానుని మేరువుగా కవి అభివర్ణించుచున్నారు. మేరువునకు ప్రయోగింపబడిన అయిదు విశేషణములలో మొదటి మూడును శ్లేషాలంకార ప్రక్రియలోనున్నవి. మిగిలిన రెండును ఒకే అర్థమును ఇచ్చునవి. మేరువునకు, భగవానునకు సమానమైనవి. “సంశ్రితసర్వసహమ్” అనుటకు మేరువు పక్షమున “సంశ్రితా సర్వసహో యం సః” అను వ్యుత్పత్తి వివక్షితము. అనగా భూమిచే ఆశ్రయింపబడినదని అర్థము. భగవానుని పక్షమున “సంశ్రితానాం సర్వం (దోషం) సహతే” అనువ్యుత్పత్తిని చెప్పవచ్చును. అనగా ఆశ్రితుల దోషముల నన్నిటిని

సహించువాడు అని అర్థము. “హిరణ్యకృతమ్” అనుటకు మేరుపర్వతపక్షమున “హిరణ్యేన కృతమ్” - అనగా బంగారముతో చేయబడినది అని, భగవత్పక్షమున “హిరణ్యం కృంతతి ఇతి హిరణ్యకృత్; తమ్” - అనగా హిరణ్యకళిపుని చీల్చినవాడను వివరణమును గ్రహింపనగును. లేక, అంతరాదిత్యవిద్యలో సూర్యమండల మధ్యగతుడైన పరమపురుషుడు “హిరణ్మయపురుషః . . . ఆప్రణఖాల్ సర్వ ఏవ సువర్ణః” ఇత్యాదిగా స్తుతింపబడినాడు. కావున స్వామిని “హిరణ్యకృతమ్” అని పలుకుటయు తగునని చెప్పనగును. “ఘట్టురైత్త నన్ పాన్ ఉన్ తిరుమేని యొళియొవ్వాడు” అను శరకోపసూరి సూక్తియు ఇచట భావ్యము. “సురై సేవ్యమ్” అనునపుడు ‘సేవ్యమ్’ అనుటకు నివసించతగినది అను అర్థము. మేరువు పక్షమున (దేవతలు మేరుపర్వతముపై నివసించురు, సురాలయః అని మేరు పర్వతపర్యాయపదము), దేవతలచే సేవింపతగినవాడను అర్థము భగవానుని పక్షమునను గ్రాహ్యములు. “సత్వోత్తరమ్” అనుటకు పలు ప్రాణులచే గొప్పది అని మేరువు పక్షమున, సత్పుణముచే గొప్పవాడని భగవానుని పక్షమున చెప్పనగును. ప్రసిద్ధమైన మేరువు భూమిపై నుండగా, భగవానుడను మేరువు ఘటికాద్రిపైనున్నది. ఇదియే ఈ రెండు మేరువుల మధ్యగల భేదము. అనగా భగవానుడను మేరువు ఒక విధముగా మేరుపర్వతముకంటె ఉన్నతము. మేరుపర్వతము పర్వతములన్నిటిలోను మిక్కిలి బలము కలిగినది కావున “సత్వోత్తరమ్” అను ప్రయోగము అర్థవంతము. “సురైః సేవ్యమ్” అనునపుడు మేరు పర్వతము పక్షమున దేవతలచే సేవింపబడునదని, భగవానుని పక్షమున నిత్యసూరులచే సేవింపబడువాడని కూడ అర్థము చెప్పవచ్చును. “సదా పశ్యంతి సూరయః” అని కదా వైదిక సూక్తి. పరాశరభట్టరు శ్రీరంగరాజస్తవమున శ్రీరంగనాథ అర్చామూర్తిని “అనహ్యోగస్కరక్షాతలమ్” అని పర్వతముగా కీర్తించుట ఇచట స్మరణీయము. అట్లే, పరాశరభట్టరు కృతములగు శ్రీరంగనాథుని తిరుమణ్డనకట్టియశ్లేకములలో ఒకటగు ఈ క్రింది శ్లోకమున శ్రీరంగనాథుని అర్చామూర్తి మేరుపర్వతముగా రూపింపబడుటయు గమనింపవచ్చును. ఆ శ్లోకమిది - “అశేషాశాఫూర్తిం విధధమనేకైః స్వవిభవైః ప్రసిద్ధ్యల్ కల్యాణం ప్రకటతరపీఠాంబరరుచిమ్, కృతస్వాధ్యోత్సేక్సాన్ నిఖిలసుమనఃప్రీతిజనకం భవంతం మన్యేఽహం సురశిఖరిణం రంగవృషతే”. వేదమునను “విష్ణుః పర్వతానా మధిపతిః” అని పర్వతరాజుగా స్వామి కీర్తింపబబడినాడు. “మేరురూపా చ్చ విష్ణోః”, “మేరు శిఖరిణా మహమ్” ఇత్యాది సూక్తులు భగవానుని మేరుసాదృశ్యమును తెలుపుచున్నవి. అట్లే విష్ణుధర్మములోని “రత్నపర్వత మారుహ్య యథా రత్నమ్ నరో మునే, సత్త్వానురూప మాదత్తే తథా కృష్ణా న్మరోరథాన్” అను శ్లోకము భగవానుని మేరుపర్వత సామ్యమును వ్యక్తీకరించుచున్నది. దివ్యసూరులును ఈ భావమును పలుమార్లు అనుసంధించిరి. “తిరుమాలురు వొక్కుమ్ మేరు”, అనుచు నమ్మాళ్వార్లు తిరువిరుత్త ప్రబంధమున, “అయిరమ్ పాన్ మరై యొత్తు” అని, “పుళ్ళారుమ్ పాన్

మల్లెయై" అనియు పరకాలస్థాన పల్కుటను గమనింపవచ్చును. ఇట్టి ప్రమాణములు అనేకములు కలవు. "మినాతి అనురాన్ ఇతిమేరు: మీజ్ - హింసాయామ్" అను వ్యుత్పత్తి మేరుపర్వతమునకు, స్వామికిని వర్తించుట గమనింపదగినది. ఘటికాద్రి నృసింహుని తిరుమట్టై మన్నన్ "పుక్కళేశర్పాతికిన్ పాన్మలైయై" అనుచు కీర్తించు ఈ శ్లోకమునకు మూలమనవచ్చును. "హిరణ్మయ శ్రుతు: హిరణ్యకేశ: తస్య ఆప్రణఖాల్ సర్వ ఏవ సువర్ణ:" అని కీర్తింపబడిన స్వామి హిరణ్మయపర్వతమగు మేరువుగా సంభావించబడుట మిక్కిలి యుక్తము కదా ! ఈ శ్లోకములో మేరుపర్వతముయొక్క వర్ణయవదములగు సుమేరు, హేమాద్రి, సురాలయ శబ్దములయొక్క అర్థము అనుశీలింపబడుట గమనింపతగినది.

39. సరసం సంప్లుతవేలం సంధృతమణిరాజసరసిజాశంఖమ్ ।

గంభీర మమిత మమలం గాహే ఘటికాచలేశకలశాబ్దిమ్ ॥

సరసమ్ = ఆనందరసముతో కూడియున్నవాడు (రుచితో కూడినది), సంప్లుత వేలమ్ = ఒడ్డువంటి మిట్ట ప్రదేశమగు నీచుల విషయమున (కరుణ చూపుటకై) వారివద్దకు పోయినవాడు (ఒడ్డును కూడ దాటినది), సంధృతమణిరాజసరసిజాశంఖమ్ = చక్కగా ధరింపబడిన కౌస్తుభమణిని, మహాలక్ష్మిని, పాంచజన్యమును శంఖమును కలవాడు (కౌస్తుభమణిని, లక్ష్మిని, శంఖమును కల్గినది) గంభీరమ్ = లోతైన మనస్సును కలవాడు, (లోతైనది), అమితమ్ = దేశకాల, వస్తు పరిచ్ఛేద రహితుడు, (అనగా అన్నిచోట్ల, అన్ని కాలములలో, అన్ని రూపములలో నుండువాడు), (విశాలమైనది) అమలమ్ = దోషరహితుడు, (బురదను లేనిది) అగు, ఘటికాచలేశకలశాబ్దిమ్ = ఘటికాద్రిస్వామి అను క్షీరాబ్ది, గాహే = అనుభవించును (స్నానమాడెదను).

ఇందు కవి ఘటికాచలనృసింహస్వామిని క్షీరసముద్రముగా వర్ణించుచున్నారు. క్షీరసముద్రము మధురమైనది, అది కౌస్తుభమణికి, లక్ష్మీదేవికి, పాంచజన్యమునకు ఉత్పత్తిస్థానము, లోతైనది, మలినములు లేనిది, మిక్కిలి విస్తరించియున్నది. భగవానుడును ఆనందమును రసమును కలవాడు. "ఆనందో బ్రహ్మ" అని కదా వేదసూక్తి. అతడు కౌస్తుభమణిని, లక్ష్మీదేవిని, పాంచజన్యమును ధరించువాడు. అతడు గంభీరమనస్కుడు, దోషరహితుడు, దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేదరహితుడగుటచే అంతట ఎల్లప్పుడు అన్ని విధముల వ్యాపించియున్నవాడు. ఇట్టిభగవానుడు అను క్షీరసముద్రమున నేను స్నానమాడి, నా సంసారతాపములను తీర్చుకొందును అని భావము. "సంధృతమణిరాజసరసిజాశంఖమ్" అనువ్రయోగము చిలుకుటకు ముందు పాలసముద్రము కౌస్తుభమణిని, లక్ష్మిని, పాంచజన్యమును కల్గియుండుటచే, చిలికిన పిమ్మట వానిని భగవానుడు కల్గియుండుటచే రెండు విధముల సార్థకము.

భగవానుని దివ్యసూరులు పలు సందర్భములలో సముద్రరూపిగా సంభావించిరి.

ఇందులకు ఉదాహరణముగా “మామణియుమ్ మలర్మేల్మజ్జయుమ్ శజ్జముమ్ తజ్జుకిష్ట అలైకడల్పోల్ ఇవరార్కోల్” అను తిరుమజ్జియాళ్వార్ల (పెరియతిరుమొళ్ళి) పాశురము అనుసందేయము. శ్లోకమున “సంధ్యతమణిరాజసరసిజాశంఖమ్” అను ప్రయోగము ఈ దివ్యప్రబంధనాక్తికి సర్వధా అనుకరణమనుట స్పష్టము. స్వామి క్షీరాబ్ధిసామ్యము - “పాఱ్కడల్వణ్ణ” (పెరియాళ్వార్ 3-3-7), “పాఱ్కడల్ నీర్ వణ్ణమ్” (మూన్డామ్ తిరువన్నాది - 5) వంటి సూక్తులలో స్పష్టము. ఈ ద్రావిడ ప్రమాణములోని ‘వణ్ణ’ శబ్దము సంస్కృత వర్ణశబ్ద భవముగా గ్రహించినచో ధవళవర్ణము బోధించును. “వణ్ణే ... రూపే ... యశస్త్రాల విశేషయో” అను హైమనిఘంటువు వచనమును బట్టి వర్ణశబ్దమునకు సంస్కృతమున రూపము, కీర్తి అను అర్థములునూ కలవు. అవియునూ ఇచట గ్రాహ్యములే. ద్రావిడ పదముగా “వణ్ణ” శబ్దమును గ్రహించినచో ప్రకృతశ్లోకమున వర్ణించిన రీతిలో స్వభావమును తెలుపును.

క్షీరాబ్ధి సరసమైనది. అనగా క్షీరమును కలిగినది. భగవానుడును సరసుడే. అనగా భక్తుల విషయమున వాత్సల్యరసమును కలవాడు. సముద్రము తన కెరటములతో ఒడ్డును నడుపునట్లే స్వామియు తన కళ్యాణగుణములతో భక్తుల మనస్సులను తడపును. అనగా చల్లబరచును. క్షీరము స్వచ్ఛమై, భోగ్యమైనట్లే భగవానుడును స్వచ్ఛమైనవాడు, మిక్కిలి భోగ్యుడును. భక్తులకు కౌస్తుభమణి భగవానుని వక్షఃస్థలమును అలంకరించి యుండును. ఇది జీవకోటికి ప్రతీకగా అస్త్రభూషణాధ్యాయమున తెలుపబడినది. అట్లే, తెల్లని పాంచజన్యము సాత్త్వికాహంకారమునకు చిహ్నము. ఇది జ్ఞానప్రదాయకము. ఈవిషయము ద్రువోపాఖ్యానాదులలో స్పష్టము. క్షీరాబ్ధి గంభీరమైనట్లే స్వామియు “సముద్ర ఇవ గాంభీర్యే” అనునట్లు గంభీరమైన స్వభావమును కలవాడు. పాలసముద్రము అపరిమితమైనది అయినట్లే భగవానుడును దేశకాలాది పరిమితులు లేనివాడు. క్షీరాబ్ధి స్వచ్ఛమైనట్లే భగవానుడును ఎట్టి దోషములును లేనివాడు. ఈ విధముగా పలురీతులలో స్వామికి క్షీరాబ్ధికి మధ్య సామ్యము ఉండుట గమనింపతగినది. కావున కవి స్వామిని పాలసముద్రముతో పోల్చుట మిక్కిలి తగినది. శ్లోకములో తెలుపబడిన అవగాహనము కేవలము స్నానము కాదు. “పాగ్రామరైక్కైయుమ్ నీరాడప్పొనాళి” అని పరకాలసూరి, తిరుప్పావైప్రబంధములో గోదాదేవి వల్కిన రీతిలో ఇది భగవంతుని స్వరూపరూపగుణాదులను అనుభవించుటయే. ఇదియే నిజమైన అవగాహనమును, కర్తవ్యమును.

ఈ సందర్భమున శ్రీవరాశరభట్టరు శ్రీరంగనాథుని అర్యామూర్తిని “మరకత మణిరమ్యం రమ్యమాణిక్యముక్తావలవిలసితగాత్రం వ్రన్సురత్గంధవాహమ్; విహితవివిధజుంతుమ్ ప్రొల్లసత్ మీనలీలం సుగమజలనిధిం త్వాం మన్మహీ రంగరాజ” అని, “మణివరరుచివాహీ మత్స్వరూపం దధానో లలితధవళశంఖో లంఘయన్తైన వేలామ్, విధృతభువనభారో వీక్ష్యసే రంగధామన్ అపర ఇవ పపుష్పా నావ గానా మధీశః” అనియు

సముద్రునిగా వర్ణించుచు రచించిన ముక్తకశ్లోకములు అనుసంధేయములు. గద్యత్రయములోని “అపారకరుణాంబుధే” అని “ఆశ్రితవాత్సల్యైకజలధే” అనియు మొదలుగాగల పలు ఆచార్యసూక్తులలోను భగవానుడు సముద్రుడుగా రూపింపబడుటను గమనింపవచ్చును.

40. విగతతమోగ్రహ మచలం వృద్ధిక్షయరహిత మనుదయాస్తమయమ్ ।

విలసితమానసకమలం వీక్షే ఘటికాద్రివిధు మహో విమలమ్ ॥

విగతతమోగ్రహమ్ = తమోగుణముచే గ్రహింపబడనివాడు (రాహువుచే ఏర్పడు గ్రహణమును లేనివాడు), అచలమ్ = నాశనము లేనివాడు (చలనములేనివాడు), వృద్ధిక్షయరహితమ్ = పెరుగుదల, తరుగుదలలను లేనివాడు, అనుదయాస్తమయమ్ = జన్మ-మరణములను లేనివాడు (ఉదయ - అస్తమయములను లేనివాడు), విలసిత మానసకమలమ్ = (యోగుల) హృదయకమలములను వికసింపజేయువాడు, (మానసరస్సులోని కలువపూలను వికసింపజేయువాడు), విమలమ్ = దోషరహితుడు (కళంకములను లేనివాడు) అగు, ఘటికాద్రివిధుమ్ = ఘటికాచలముపైనున్న నృసింహస్వామి అను చంద్రుని, వీక్షే = సేవించుచున్నాను, అహో = ఆశ్చర్యము.

ఈ శ్లోకమున కవి నృసింహభగవానుని చంద్రునిగా వర్ణించుచు, ఆ చంద్రునికంటె భగవానుడను చంద్రునకు కల ఆధిక్యమును పలు విశేషణములద్వారా తెలుపుచున్నారు.

ఘటికాచలస్వామి చంద్రునివలె చల్లనివాడు. కాని, పరిశీలించిచూడగా చంద్రునికంటె పలురీతులలో వైశిష్ట్యమును కలవాడు, చంద్రుడు ఛాయాగ్రహమగు రాహువుచే గ్రహింపబడును. తమోగ్రహమనగా రాహువు. “తమ స్తు రాహుః” అని నిఘంటువచనము. ఈ పదముచే కేతుగ్రహము కూడ ఉపలక్షితము. చంద్రగ్రహణము ఈ రెండు గ్రహములచే ఏర్పడును కదా ! కాని, భగవానునకు తమోగ్రహణము లేదు. అనగా తమోగుణస్పర్శను లేశమాత్రమైనను లేనివాడు. (భగవానుడు సత్త్వగుణాత్మకుడు కదా !) చంద్రునకు చలనము కలదు. చంద్రునకు శుక్లపక్ష - కృష్ణపక్షములలో వృద్ధి, క్షయములు కలవు. మరియు చంద్రుడు ఆకాశములో సంచరించుచునే ఉండును. ఈ విధముగా కూడ అతడు చంచలుడు. కాని భగవానునకు చలనము - అనగా నాశనము లేదు. అంతియే కాదు ఎటువంటివారు ఎదిర్చినను ఏమాత్రము చలింపక “నావిజిత్య నివర్తతే” అనురీతిలో వారిని జయించినకాని వెనుదిరగడు. శ్రీరాముడు పదునాలుగువేల మంది రాక్షసులను ఒంటరిగా ఎదిరించి జయించిన సందర్భము కంటె వేరొక ఉదాహరణము ఇవట అవసరము లేదు కదా ! భగవానునకు వృద్ధిక్షయములు లేవు. షడ్వికారరహితుడు కదా ! చంద్రునకు ఉదయము, అస్తమయమును కలవు. భగవానునకు జన్మమరణములు లేవు. చంద్రుడు బాహ్యవ్రవంచములోని కమలములను

వికసింపచేయలేదు. కాని భగవానుడు ఆంతరములైన-అనగా యోగులహృదయ-కమలములను కూడ వికసింపచేయును. చంద్రుడు కళంకమును కలవాడు కావున విమలుడుకాడు. భగవానుడు దోషరహితుడు. కావున విమలుడు. ఇట్టి అలోకితుడైన చంద్రునివంటి ఘటికాచలన్యసింహస్వామిని దర్శింపగల్గుట ఆశ్చర్యకరము కదా ! కావున కవి “అహో” అనుచు తమ ఆశ్చర్యమును ప్రకటించిరి. “అమృతాంశూద్భవః” అను నామమును “సర్వతాపహరాస్యాయనమృత సంజీవనామృతమయాంశుః, చంద్రోఽసి తన్మనః శైత్యాది గుణోపస్నేహాత్ తథోద్భవతీతి” అని భట్టర్ వ్యాఖ్యానించుట ప్రకృతమున అనుసంధేయము. కావున భగవానుడు చంద్రునకును మూలము కదా ! శతకోపసూరి భగవానుని చంద్రసామ్యమును “ఓష్ఠియతిక్షణై క్కాట్టి ఒళిమణివణ్ణనే యెన్నమ్” అని తెలియజేయుటయు సృరింపదగినది.

ఘటికాద్రిన్యసింహస్వామిని అసాధారణచంద్రునిగా అభివర్ణించు ఈ శ్లోకమునకు అనుగుణముగా పరాశరభట్టరు విరచితమైన అభిషేకముక్తకములలోని - “అమృతవ్రభవం వ్రభావ్రభావవ్రహతధ్యాంతలనత్విలాసజాతమ్, నకలం సకలానుమోదహేతుం శశినం త్యాం కలయామి రంగనాథ” అని, “అనిశం కుముదం వికాసయంతం సతతం పూర్ణ మహర్నిశం చ దృశ్యమ్, అనుసంజ్ఞ మద్య రంగరాజం మనుతే చంద్రమనం జనో ను మాన్యమ్” అనియు గలశ్లోకద్వయమును, అట్లే వేదాంతదేశికులచే రచింపబడిన యతిరాజసప్తతిలోని “అనపాయవిష్ణుపదసంశ్రయం భజే యతిరాజచంద్ర మవరాగదూరగమ్, కలయా కయాపి కలయాన్యనజ్ఞేఽఘితమ్ అకలంకయోగ మజడాశయోదయమ్” అను శ్రీరామానుజ విషయక శ్లోకమును అనుసంధింపనగును. “పుష్పామి చౌషధీ స్పర్వా సోమో భూత్వా రసాత్మకః” అనుచు గీతలో భగవానుడు స్వయముగా తాను సోముడై (చంద్రుడై) ఓషధులను వృద్ధి నొందించుననెను. ఓషధిపర్వతముగా ప్రసిద్ధిచెందిన ఘటికాద్రిలోనుండు స్వామి ఈ విధముగా చంద్రుడై అచటి ఓషధులకు గొప్పశక్తిని ప్రసాదించుచున్నాడని చెప్పనగును. ఈ నాటికిని పలు ప్రాంతములనుండి వచ్చిన ఆర్తులైన భక్తులు ఘటికాద్రిని, అచటి స్వామిని సేవించి, బాధనుండి విముక్తులైన పలు సందర్భములు ఇందులకు ప్రత్యక్షసాక్ష్యములు.

41. నిరవధికనిత్యమహసా నిర్మలముక్తానుబంధసుభగీన ।

ఘటికాద్రిమకుటభాజా మణినా మమ మనసి వారితం తిమిరమ్ ॥

నిరవధికనిత్యమహసా = అంతులేని, నిత్యమైన కాంతిని కల్గినది (హద్దులేని, నిత్యమైన కాంతిని కలవాడు), నిర్మలముక్తా + అనుబంధసుభగీన = శుద్ధమైన ముత్యములతో కలియుటవలన అందమైనది (పుణ్యపాప రూప కర్మల సంబంధము లేనివారగుటచే పరిశుద్ధులైనవారగు ముక్తులతో కల సంబంధముతో మనోహరుడు), ఘటికాద్రి మకుటభాజా = ఘటికాద్రిశిఖరమును భజించునది అగు (ఘటికాద్రి అనేడి

కిరీటముయొక్క అగ్రభాగమును పొందినది అగు), మణినా = నృసింహస్వామి అను మణిచే (మణికాంతిచే), మమ మనసి = నామనస్సులోని, తిమిరమ్ = చీకటి (అజ్ఞానము), వారితమ్ = పోగొట్టబడినది.

ఇందు ఘటికాద్రి మ కుటముగా, నృసింహస్వామి రత్నముగా వర్ణింపబడుచున్నారు. రత్నకాంతిచే బాహ్యతమస్సు నశించును. కాని, భగవానుడను రత్నముయొక్క కాంతిచే అంతరమైన తమస్సుకూడ నశించును. “మయత్ప్రరమదినల మరుళినన్” అనినమ్మాళ్వార్లు స్వామిని గూర్చి పల్కిరికదా ! భగవానుని పక్షమున శ్లోకములోని పూర్వార్థమునగల విశేషణములు రెండింటికీ- “అంతులేని (అసంఖ్యాకులైన) నిత్యసూరులచే ప్రకాశమునొందువాడు”, అని, “సంసారబంధమునెడి మలినమును పోగొట్టుకొని, ముక్తిని పొందినవారితోగల సంబంధముచే అందమైనవాడనియు” అర్థమును చెప్పనగును.

మణి తేజోమయమైనది. స్వామికూడ “మహాద్యుతిః”, “పరంశుడర్” అనురీతిలో తేజోరూపుడు. ముత్యాలహారమునందు నాయకమణిని పొదుగుటవలన దానికి అంతకుముందులేని సౌబగు కలుగును. అట్లే స్వామియొక్క సౌబగుకూడ నిత్యముక్తులతో కూడియున్నప్పుడు బహుగుణీకృతమగును. కిరీటమునందు మణి పొదగబడినపుడు దానికాంతి నాలుగువైపులా ప్రసరించి చీకటిని దూరము చేయును. అట్లే నృసింహస్వామి అను మణి ఘటికాచల శిఖరమను కిరీటాగ్రమును అధివసించుటచే ఆ మణియొక్క కాంతి నలుదిశలా వ్యాపించి తమస్సును పోగొట్టుచున్నది. మణియొక్క కాంతి కేవలము బాహ్యమైన చీకటిని మాత్రమే పోగొట్టగలదు కాని, ఈ నృసింహమణి “బాహ్యబాహ్యంధకారక్షతజగదగదంకారభూషణ్” అను రీతిలో బాహ్యతమస్సును, అంతర తమస్సును రెండింటిని పోగొట్టును. కావుననే కవి “మమ మనసి వారితం తిమిరమ్” అని పల్కిరి.

కిరీటమును (ఆకారసామ్యమునుబట్టి) పర్వతముగా అభివర్ణించుట కవి సమయము. “పాణ్డుడర్ కున్దన్న పూన్దణ్ ముడియర్క్కు” ఇత్యాది దివ్యసూరి సూక్తులు ఇచట సంభావ్యములు. శ్రీరంగనాథుని కిరీటమును పరాశరభట్టరు “శిఖరత్నోద్గ్రీవం... రంగప్రభు మణికిరీటం మనుమహే సముత్తుంగస్పీతం ప్రేయాక్రీడమ్” ఇత్యాది శ్లోకమున పర్వతముగా ఉత్ప्रेక్షించిరి. అట్లే ప్రస్తుతశ్లోకమునగల మకుటశబ్దస్వారస్యమునుబట్టి (మకుట మనుటకు కిరీటమును అర్థమును ఉండుటచే) అంతులేని, నిత్యమైన కాంతిని కల్గినది, స్వచ్ఛమైన ముత్యములతో కూడియుండుటచే అందమైనది అగు ఘటికాద్రి అను కిరీటమునందు పొదగబడిన రత్నముచే (రత్నమువంటి భగవానునిచే) నామనస్సులోని చీకటి తొలగెనను అర్థమును స్ఫురించుచున్నది. కాని, ఇచట ఉపమాన ఉపమేయములు వ్యత్యస్తములు. భట్టరుసూక్తిలో స్వామి కిరీటము పర్వతముతో ఉపమింపబడగా, ఇందు ఘటికాద్రి కిరీటముగా ఉపమింపబడినదనదగును. కిరీటమున

పలు ముత్యములు పొదగబడి యుండునట్లే ఘటికాద్రియందును పలుముత్యములున్నవి. (పర్వతములు, అచటనున్న వెదురుపొదలు మొదలగునవి ముత్యములకు ఉత్పత్తి స్థానములు). కిరీటమునందు అగ్రభాగమున ప్రధానమైన మణి పొదగబడి ప్రకాశించుచు, చీకటి పోగొట్టునట్లే, కిరీటమువలెనున్న ఘటికాద్రియొక్క శిఖరముపైనున్న స్వామి నీలమణివలె ప్రకాశించుచు, భక్తుల ఆంతరతమస్సును పోగొట్టుచున్నాడని తాత్పర్యము.

42. అవిరళవిస్మరఘ్ఢుణీనా హరిమణీనా సతతమహితౌజ్వల్యః ।

ఘనకనకకల్పితోఽయం కటకో ఘటికామహీభృతో భాతి ॥

నృసింహస్వామి వలయము పక్షమున

అవిరళవిస్మరఘ్ఢుణీనా = నిరంతరము వ్యాపించు కాంతినికల, హరిమణీనా = ఇంద్రనీలమణిచే, సతతమ్ = ఎల్లప్పుడు, ఆహిత + ఔజ్వల్యః = కల్గింపబడిన ప్రకాశమును కల్గినదిగా, ఘనకనకకల్పితః = మేలిమి బంగారముతో చేయబడిన, అయమ్ = ఈ, ఘటికామహీభృతః = ఘటికాద్రినాథుని, కటకః = చేతివలయము, భాతి = ప్రకాశించుచున్నది.

ఘటికాచలముయొక్క కొండచటేయ పక్షమున :

అరవిశవి స్మరఘ్ఢుణీనా = నిబిడముగా ప్రసరించు కాంతినికల, హరిమణీనా = భగవానుడను రత్నముచే, సతతం = ఎల్లప్పుడు, ఆహిత+ఔజ్వల్యః = కల్గింపబడిన ప్రకాశమును కల్గినది అగు, ఘనకనకకల్పితః = మేలిమి బంగారుమయమైన (బంగారు వన్నె కల్గిన), అయం = ఈ, ఘటికామహీభృతః = ఘటికాద్రియొక్క, కటకః = కొండచటేయ, భాతి = ప్రకాశించుచున్నది.

ఇందు నృసింహస్వామిచేతిలోని వలయమును ఆభరణమునకు, ఘటికాచలముయొక్క కొండచటేయకునుమధ్య సామ్యమును కవి అభివర్ణించుట ముఖ్యాంశము. సంస్కృత భాషలో కటకమనుటకు చేతికి ఆభరణమగు వలయము అని, కొండచటేయ అని అర్థములుండుట ఇందులకు మూలము. “కటకోఽస్త్రి నితంబేఽద్రేః . . . రాజధాని వలయయో రసి” అను మేదినీ నిఘంటు వచనము ఇచట ప్రమాణీకరణీయము. అట్లే ‘హరిమణీనా’ అనుటకు ఇంద్రనీలమణిచే అని, హరి అనబడు మణిచే అని అర్థము. ‘మహీభృతో’ అనుటకు పర్వతమని, ప్రభువనియు అర్థము. కొండచటేయ పక్షమున “హరిమణీనా” అనునప్పుడు హరిశబ్దమును రెండవమారు ఆవృత్తి జేసుకొని, భగవానుడను ఇంద్రనీలమణిచే అను అర్థమును చెప్పవచ్చును. “మరతకవల్లన్” అని భట్టనాథులు, శరకోపసూరి, “నీలమరతకత్తై” అని పరకాలసూరి, “మరతక పురు” అని భక్తాంఘ్రి రేణువులు, “మేనిమలర్వ మరతకమే కాట్టుమ్” అని పేయాల్వార్లును భగవానుని మరతకమణిగా స్తుతించిరి. “మణీనా వలయం వలయేన

మణి: "అనురీతిలో మణిరూపుడైన నృసింహభగవానునిచే ఘటికాచలము, ఘటికాచలముచే స్వామియు పరస్పరము ప్రకాశించుచున్నారని శ్లోకతాత్పర్యము. మరకతమణి గొప్పకాంతిని కల్గినది అయినట్లే భగవానుడును అంతులేని తేజస్సును కలవాడు. మరకతమణి బంగారు వలయమున పొదగబడి ప్రకాశించునట్లే నృసింహస్వామి అను ఈ మరకతమణికూడ బంగారమువలె ఆశింపతగిన, వలయాకారములోనున్న ఘటికాద్రియందు వేంచేసియున్నవాడై ప్రకాశించుచున్నాడు. వలయము మహారాజు హస్తమును అలంకరించుచు ప్రకాశించునట్లే ఈ వలయము కూడ ఘటికాద్రి మహాభృత్తును (పర్వతమును)చేరి ప్రకాశించుచున్నది.

43. సుమనోవృతేన మధునా సుతరాం మధురేణ శుద్ధిగుణభాజా ।

మమ ఘటికాచలజనుషా మానసనామా సముత్సుకో భృంగః ॥

సుమనః + వృతేన = పూవులనుండి సేకరింపబడినది, (పండితులచే ఉపాయముగా, ఉపేయముగా స్వీకరింపబడినది), సుతరాం మధురేణ = మిక్కిలి మధురమైనది, శుద్ధగుణభాజా = పరిశుద్ధమైనది, ఘటికాచల జనుషా = ఘటికాద్రియందు పుట్టినది అగు, మధునా = (నృసింహస్వామి అను) తేనెచే, మమ = నా యొక్క మానసనామా భృంగః = మనస్సు అను తుమ్మెద, సముత్సుకః = మిక్కిలి ఆశనుకల్గినదిగా అయినది. (ఆతేనెను ఆస్వాదించవలెనని నామనస్సు ఆశపడుచున్నది అని తాత్పర్యము.)

ఇందు కవి తనమనస్సును తుమ్మెదగా, నృసింహస్వామిని తేనెగా రూపించుచున్నారు. లోకములోని తేనె పూవులనుండి సేకరింపబడును. భగవానుడను తేనె విజ్ఞులచే ఉపాయోపేయముగా స్వీకరింపబడును. కావున "సుమనోవృతేన" అను ప్రయోగము ఉభయత్ర సార్థకము. తేనెపక్షమున మనస్సులనుండి అనగా పూవులనుండి సేకరింపబడినదని పంచమీ విభక్తిని, భగవానుని పక్షమున సుమనస్సులచే అనగా - విజ్ఞులచే వరింపబడినదని తృతీయావిభక్తిని చెప్పనగును. సుమనశ్శబ్దమునకు నిత్యసూరులను అర్థమును కూడ చెప్పవచ్చును. లేక దేవతలనియు చెప్పవచ్చును. పరమపదమున నిత్యసూరులచే, క్షీరాబ్ధిలో దేవతలచే, ఈ లోకమున విజ్ఞులచే స్వామి పరివేష్టితుడగుట ప్రత్యక్షసిద్ధము కదా ! తేనే మధురముగా ఉండుటయే కాక దేహమునకు అవసరమైన ధాతువులను అందించును. అట్లే భగవానుడును భక్తులకు భోగ్యుడై, "య ఆత్మదా బలదా" అనునట్లు తనను అనుభవించుటకు తగిన బలమును కూడ కల్గించును. మధువు పర్వత అరణ్యప్రదేశములందు లభించునట్లే నృసింహస్వామి అను మధువుకూడ ఘటికాచల శిఖరమున సాక్షాత్కరించుచున్నాడు.

"ఎనక్కు త్రేనే పాతె కన్నలే అముదే", "తేనుమ్పాలుమ్ కన్నలుమ్ అముదమాకి" అని శరకోపసూరి, "అడియవర్ తళ్గర్ ఉళ్ళత్తర్ ఊఱియతేనై", "ఎన్ మన త్తిరున్దతేనే", "తేనాకి యముదాకి", "అడియేన్ మనమ్ పుకున్దతేనే" ఇత్యాదిగా పరకాలసూరి, ఇంకనూ

పలువురు దివ్యసూరులు భగవానుని తేనెగా అభివర్ణించిరి. అట్టి భావనను కవి ఘటికాద్రి నృసింహస్వామి విషయమున అనుసంధించిరి. దివ్యసూరులు ఘటికాద్రినృసింహుని “అక్కారక్కని” అనుచు స్తుతించిరి. ఈ కవీయు పూర్వము అమృత ఫలముగా, క్షీరాబ్జిగా కీర్తించిరి. ఇప్పుడు తేనెగా వర్ణించిరి. ఇవి అన్నియు మధురములైన వస్తువులేకదా ! విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమున గల “మధుః” (170) అను నామమును, దానిని వ్యాఖ్యానించుచు పరాశరభట్టరు - “లబ్ధవిద్యేభ్యః స్వదమానత్వాత్ మధుః. మన జ్ఞానే. అస్మాత్ స్వాద్వర్ణాత్ ఫలపాటినమి ఇత్యాదినా ఉప్రత్యయః, ధకారః అంతాదేశశ్చ. యథా “మధ్య ఉత్సః”, “ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమ్” ఇతిచ” అని పల్కుటయు ఇచట స్మరణీయములు. కావున భగవానుని మధుస్వరూపత్వము తత్త్వజ్ఞానవిదులకు అనుభవసిద్ధము. “మన్యతే - అభిలష్యతే ఇతి మధుః” అను వేరొక మధుశబ్ద వ్యుత్పత్తి కూడ ఇచట సంగతమే. మధువువలె స్వామి భోగ్యుడు. కావున భక్తులచే అఖిలషింపబడుచున్నాడనియు భావము. భట్టనాథులు “తేనిల్ ఇనియ పిరానే” అనుచు స్వామి తేనెకంటే మధురమైనవాడనిరి. కవి ఈ భావమును “సుతరాం మధురేణ” అనుచు అనుసంధించిరి అనదగును.

44. అణుతర మపి స్య మన్యా నర్పయతః సతత మాస్తుకామేన ।

ఘటికాచలప్రణయినా విపులం విహితం హిరణ్యదాన మహో ॥

అణుతరమ్+అపి = మిక్కిలి చిన్నది అయినను, స్వమ్ = సొత్తును, అర్పయతః = అర్పించునట్టి (తనకు ఇచ్చునట్టి), అన్యాన్ = మిగిలిన వారిని, సతతమ్ = ఎల్లప్పుడు, ఆస్తుకామేన = పాండగోరివెడకునట్టి, ఘటికాచలప్రణయినా = ఘటికాద్రియందు ప్రీతిని కల్గిన భగవానుడను యాచకునిచే, విపులమ్ = మిక్కిలిపెద్దదైన, హిరణ్యదానమ్ = స్వర్ణదానము, విహితమ్ = చేయబడినది, అహో = ఆశ్చర్యము !

మిక్కిలి చిన్న వస్తువునను భక్తితో తనకు సమర్పించునట్టి అనన్యమనస్కులగు భక్తులను ఎల్లప్పుడు పాండగోరు ఘటికాచలస్వామి అను యాచకుడు గొప్ప హిరణ్యదానమును చేయుట ఆశ్చర్యము.

విష్ణుసహస్రనామ స్తోత్రములోని “సత్పుతః” అను నామమును భట్టర్ “తైశ్చ సత్పుతః, సహి తద్రుద్ధార్పితేన స్వల్పేనాపి స్వమహిమానుగుణేనేన అప్రతిపన్న ప్రత్యుపకారః పరితుష్యతి” అనుచు భక్తులు తనకు శ్రద్ధతో అర్పించినవి కొంచెమైననూ, అది తన మహిమకు తగినదని ఆదరముతో గ్రహించునని తెల్పిరి. అట్లే గీతలోని “పత్రం పుష్పం . . . తదపాం భక్తుపహృతమ్ అశ్వామి” అను భగవానుని ఎచనమును ఇచట గ్రహింపనగును. కావున భగవానుడు తన భక్తులు సమర్పించు ద్రవ్యము చిన్నదైనను కొరకు ఎదురుచూచుననుట వ్యక్తము.

“హిరణ్యదానం విపులం విహితమ్” అనునపుడు కుచేలోపాఖ్యానాదులు ఉదాహరణముగా స్మరణీయములు. కుచేలుడు ప్రీతితో సమర్పించిన పిడికెడు అటుకులను ఆదరముతో గ్రహించిన శ్రీకృష్ణభగవానుడు అతనిని కుబేరుని కంటే అధికమైన సంపదను కలవానినిగా చేసెను కదా ! “దానాముష్టిముచే కుచేలమునయే దత్తేన్మ విత్తేశతామ్” అని కదా దేశికసూక్తి. శ్లోకములోని “అణుతర మపి” ఇత్యాది ప్రయోగమునకు అనుగుణముగా “విదురాన్నాని బుభుజే శుచీని” ఇత్యాది ప్రయోగములు స్మరణీయములు. మొదట “విదురోఽన్నముపాహరత్” అని అన్నశబ్దము మొదట ఏకవచనమున ప్రయోగింపబడినను, విదురుడర్పించిన ఆ అన్నము భక్తి సంస్కృతమైనదగుటచే భగవానునకు మిక్కిలి ఆదరణీయమయ్యెను అను అర్థము పిమ్మట ప్రయోగింపబడిన “విదురాన్నాని” అను బహువచన ప్రయోగముచే స్ఫురించుచున్నదను అభిజ్ఞులైన ఆచార్యులు వ్యాఖ్యానించిరి కదా !

“సత్రం పుష్పం ఫలం తోయమ్” అనునట్లు తనకు చిన్న వస్తువునైనను అర్పించువారు కలరా ! అని వెదకువాడు గొప్ప హిరణ్యదానమును చేసెననుటచే అర్థమున విరోధము స్ఫురించును కాని హిరణ్యదానము అనుటకు బంగారమును దానముచేయుట అనికాక, హిరణ్యకశిపుని చీల్చుట అను అర్థమును గ్రహింపవలెను. దాన శబ్దము “దాశ్-దానే” అనుధాతువునుండి ఉత్పన్నమైనదిగా గ్రహించిన ధనమును దానముచేయుట అని అర్థము నిచ్చును. కాని, “దో -అవఖండనే” అను ధాతువునుండి పుట్టినదిగా గ్రహించినచో బ్రద్దలుచేయుట అని అర్థము. ఇదియే ప్రకృతమున అపేక్షితము. ఘటికాచలస్వామి హిరణ్యకశిపుని చీల్చెనను అర్థమును చెప్పుట వలన ముందుతోచిన విరోధము తొలగినది. కావున ఇచట విరోధాభాసాలంకారము కలదు. ఈ శ్లోకము కవియొక్క ఉక్తి చమత్కృతిని, పద ప్రయోగ నైపుణ్యమును నిరూపించుచున్నది.

45. అననుగుణవిషయదీక్షా మనిదంప్రథమా సరస్వతీ ముక్త్యా ।

ఘటికాచలప్రణయినా ఘటయతి దృష్టిం ఘనానురాగమయ్యామ్ ॥

అనిదంప్రథమా = అనాదియగు, సరస్వతీ = వేదవాక్కు, అననుగుణ విషయదీక్షామ్ = (భగవచ్చేషత్వమును ఆత్మస్వరూపమునకు) తగని శబ్దాదివిషయముల అనుభవమునందుగల దీక్షను (అనగా - నేను లౌకికసుఖములను అనుభవించును, అంతియేకాని భగవానుని సేవింపను అను వ్రతమును) ముక్త్యా = విడిపించి, ఘటికాచల ప్రణయినా = ఘటికాద్రియందు మిక్కిలి ప్రీతినికల స్వామితో, ఘన+ అనురాగమయ్యాం దృష్టిమ్ = గొప్ప అను రాగముతో (భక్తితో) నిండిన దృష్టిని (మనస్సును), ఘటయతి = కూర్చుచున్నది. వేదవాక్యములను అర్థముతో గ్రహించినచో, లౌకిక విషయముల అనుభవమునందుగల ఆసక్తి నశించి, పరమపురుషుడగు భగవానుని యందలి భక్తిరూపమగు జ్ఞానము కల్గును అని భావము.

వేదములలో స్వర్గలోక సుఖాదులను అనుభవించుటకు తగిన ప్రక్రియలు “జ్యోతిష్టేమేన స్వర్గకామో యజేత” అనురీతిలో పలువిధములుగా తెలుపబడినను, “జనే తాంస్తాన్ కామాన్ విదధదపి సాయుజ్యహృదయమ్” అనునట్లు వేదముయొక్క తాత్పర్యము మాత్రము భగవానుని పరత్వమును స్థాపించుటయందే. కావున శ్లోకములో కవి పల్కిన “అనిదంప్రథమా సరస్వతీ ఘనానురాగమయీం దృష్టిం ఘటికాచలప్రణయినా ఘటయతి” అను ప్రయోగము సంగతము. వేదములో పలుచోట్ల నృసింహావతార ప్రస్తావన చేయబడుటకూడ ఇచట గమనింపతగిన వేరొక అంశము. ఇందులకు “స్తుహి శ్రుతం గర్తవ్యం యువానం మృగం నభీమ ముపహస్త ముగ్రమ్, మృదా జరిత్రే సింహస్తవానో అన్యస్తే అస్మన్నివసస్త్వ సేవాః” ఇత్యాది ఋగ్వేద సూక్తములు ఉదాహరణీయములు.

“అనిదం ప్రథమా” - అనగా ఇప్పుడు పుట్టినదని తెలియుటకు సాధ్యముకాదు. అనగా ఎల్లప్పుడు ఉండునది అని తాత్పర్యము. మిగిలిన లొకికవాఙ్మయములకంటే వేదమునకుకల వైశిష్ట్య మిదియే. “ముక్త్యా” అను క్షాంతప్రయోగమును అంతర్భావిత ణిజంతముగా గ్రహింపనగును. అనగా “మోచయిత్వా” - విడిపించి అని అర్థము అని శ్రీకృష్ణమాచార్యస్వామి వారి వివరణ.

46. దృశ్యేన దైవయోగాత్ దృశ్యన్మనసా జరాదృశీతేన ।

సాధయతి సిద్ధి మఖిలాం సంగో ఘటికాద్రియోగిపురుషేణ ॥

జరా + ఆది + అతీతేన = ముసలితనము, మరణము మొదలగు వానిని దాటినవాడు, దృశ్యన్మనసా = (అందువలన) సంతోషముచే మదించిన మనస్సును కలవాడు, దైవయోగాత్ = అద్భుతవశముచే, దృశ్యేన = చూడదగినవాడును అగు, ఘటికాద్రియోగిపురుషేణ = ఘటికాచలములోనున్న యోగసిద్ధిని పొందిన పరమపురుషునితో, సంగః = సంబంధము, అఖిలాం సిద్ధిమ్ = అన్నివిధములైన సిద్ధులను (సంపదను) సాధయతి = సాధించును.

ఈశ్లోకములో నృసింహస్వామిని యోగిపురుషునిగా, ఆస్వామితో సంబంధము సకలార్థప్రదాయకముగా కవి పల్కుచున్నారు.

ముసలితనము, మరణము మొదలగు వానిని లేనివాడు, సంతోషాతిశయముచే మదించిన మనస్సును కలవాడు, అద్భుతవశముచే (నిర్వేతుకృపవలన) చూడతగినవాడును అగు ఘటికాచలయోగనృసింహస్వామితోనున్న సంబంధము (శేషశేషిభావ, స్వస్వామి భావాదినబంధము) మనకు సకలసిద్ధులను కల్గించును.

యోగసాధనయందు సిద్ధిని పొందినవారికి చిరకాలమువరకు జరామరణములు ప్రాప్తింపవు. సిద్ధివలన వారి మనస్సులలో ఒక విధమైన తృప్తియు, గర్వమును కల్గును. అట్టి యోగులను సేవించిన వానికి కూడ సంతోషము కలుగును. ఆ మహనీయుల

దర్శనము అదృష్టవశముచే మాత్రమే లభించును. వారి సంబంధముచే సమస్తకార్యములు సిద్ధించును. ఇట్లు శ్లోకపూర్వార్థములోని ప్రయోగములు యోగిపురుషుని పక్షమున అర్థవంతములు. యోగసిద్ధులు “అజీమా -మహిమా- గరిమా -లఘిమా, ప్రాప్తిః- ప్రాకామ్యం - ఈశిత్యం - వశిత్యం” అని ఎనిమిది విధములైనవి. భగవానుడు కూడ “అపహతపాపా -నిజరః -విమృత్యుః -విశోకః - విజిఘత్సః - అపిపాసః- సత్యకామః- సత్యసంకల్పః” అను ఎనిమిది విధములైన కళ్యాణగుణములను కలవాడుగా వేదము పల్కినది. భగవానుని అనుగ్రహము ఆ స్వామియొక్క సంకల్పములేనిదే మనపై ప్రసరింపదు. “యమైవైష వృణుతే తేన లభ్యః” అనునట్లు భగవానుని కృపయే తరించుటకు సాధనము. మనము చేయు సాధనములేవియు కావు. భగవదర్శనమువలన నిరవధికమైన ఆనందము, తృప్తి కలుగును. స్వామికి జరామరణములు లేవు కావున నృసింహస్వామిఇచట యోగిపురుషునితో రూపింపబడుట మిక్కిలి సమంజసము. అంతియేకాక ఘటికాద్రిలోని నృసింహస్వామి యోగాసనమున వేంచేసియుండుట, ఆ స్వామికి యోగనరసింహస్వామి పేరు ఉండుటయు గమనింపతగినది. లోకములోని యోగులద్వారా లౌకిక సుఖములు మాత్రమే లభించును. కాని ఘటికాచలనివాసియైన యోగిపురుషునిద్వారా చతుర్విధపురుషార్థములును లభించుట విశేషము. అవి ఏవి అనగా, ఈ లోకమున, స్వర్గము మొదలగు పరలోకములలో అనుభవించు ఆనందము, పరమపదమున అనుభవింపతగిన భగవదనుభవము, కైంకర్యములును. భగవత్సంబంధము ఆస్వామి కృపచే కలుగును. ఆ భగవత్కృపయే ఇచట అదృష్ట పదముచే తెలుపబడినది. అదృష్టము, విధియు రెండును సమానార్థకములే ! “దైవం దిష్టం భాగధేయం భాగ్యం స్త్రీ నియతి ర్విధిః” అని అమరము. “విదివాయేక్కిష్టదు కాప్పారో” (భగవత్కృప ఫలించునపుడు అడ్డువారు ఎవరు) (తి.వా 5-1-1) అను నమ్మాళ్వార్ల సూక్తి ఇందులకొక ఉదాహరణము. భగవత్కృపచే తత్సంబంధము ఏర్పడి, పిమ్మట అన్ని సిద్ధులును సిద్ధించును. ఆ కృపచే భగవత్సంబంధము కల్గి, దానివలన భగవానుని కరుణ ఉత్తరోత్తరము అధికముగా ప్రసరించి, సంసారవిముక్తి కలుగును అని తాత్పర్యము. సంగమనగా సంబంధము. భక్తి అని భావము. “అన్బుక్కడియా నదువే (భగవత్కృపయే) అడిశేరువైక్కమ్ సాధనమ్” (114) అను ఆచార్య హృదయకారుల సూక్తి ఇచట స్మరణీయము. భగవానుని యోగీశ్వరత్వము విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రములోని “యోగీ, యోగీశః, నర్వకానుదః, ఆశ్రమః” వంటి పలు నామములు వ్యక్తీకరించును అని భట్టర్ తమ భాష్యములో సెలవిచ్చియున్నారు. యోగమనగా అఘటితఘటనాసామర్థ్యము. “యుజ్యతేఽనేన యోగః, అఘటితార్థఘటనం మహాప్రభావః చ” అని యోగశబ్దమును భట్టర్ వివరించియున్నారు. “పశ్య మే యోగ మైశ్వరమ్”, “యోగేశ్వరః కృష్ణః”, “మహాయోగేశ్వరో హరిః”, “యోగం యోగేశ్వరాత్ కృష్ణాత్” ఇత్యాది భగవద్గీత సూక్తులును భగవానుని యోగీశ్వరత్వముకు ప్రమాణములు.

యోగసమాధిలో సిద్ధిని పొందినవారికి పరమపదప్రాప్తిని భగవానుడు పొందించుననుటను “మపల్లః” అను నామము తెలుపగా, యోగమున స్వల్పసిద్ధి పొందినవారికి కూడ ఇహలోక ఐశ్వర్యమును ప్రసాదించుటతోపాటు, మరుజన్మలో వారికి పూర్వస్మృతిని కల్గించి, యోగాభ్యాసముద్వారా ఉపాసన పూర్తిచేసుకొని వారు ముక్తిని పొందునట్లు కటాక్షించునని “శ్రమణః” ఇత్యాది నామములు తెల్పుచున్నవి. ఇంకను ఇచట కల విశేషములు విస్తరభీతిచే విడువబడినవి.

47. ప్రబలైః మమేంద్రియాశ్చైః పరికృష్టః విషమవిషయకాంతారే ।

పదవీం మనోరథోఽగ్ర్యాం ప్రాప్తో ఘటికాద్రిపార్థసారథినా ॥

మమ = నాయొక్క, మనః = మనస్సు అను, రథః = రథము, ప్రబలైః = మిక్కిలి బలమును కల, ఇంద్రియ + ఆశ్చైః = చెవులు, కన్నులు మొదలగు ఇంద్రియములనెడి అశ్వములచే, విషమవిషయకాంతారే = కఠినములైన శబ్దాది విషయములనెడి అడవిదారిలో, పరికృష్టః = బాగుగా పట్టుకొనబడినదై, ఘటికా + ఆద్రి పార్థసారథినా = ఘటికాచలమందున్న నరసింహస్వామి అను పార్థసారథిచే, అగ్ర్యాం పదవీం = ఉన్నతమైన పదవిని, ప్రాప్తః = పొందినది.

ఈ శ్లోకమునందు ఘటికాద్రి నృసింహస్వామి పార్థసారథిగా వర్ణింపబడుచున్నాడు. ఈ రెండు అవతారముల మధ్య యుగభేదమున్నను ధర్మైశ్వర్య భావనతో ఈ వర్ణన చేయబడుచున్నదని గ్రహింపనగును.

నామనన్న అను రథము గొప్పబలమునుకల ఇంద్రియములనెడి దుష్టాశ్వములచే శబ్దాది సుఖములనెడి ఎగుడు దిగుడుగానున్న అడవిదారిలో బాగుగా చిక్కకొనునట్లు చేయబడినది. కాని, అదృష్టవశమున ఘటికాచలనృసింహస్వామి అను పార్థసారథి వచ్చి, ఆ ఇంద్రియాశ్వములను భగవద్భాగవతాచార్యులను సేవించుట అను ఉన్నతమైన దారిలో నడపించెను.

సారథిలేని రథమును దుష్టాశ్వములు రాళ్లు, ముళ్లునిండిన అడవిదారిలోనికి లాగుకొనిపోవును. సమర్థుడైన సారథి రథమున్న చోటును తెలిసికొని, అచటికిపోయి, దానిని అధిరోహించి, అశ్వములను తన వశముననుంచుకొని, ఉన్నతమైన దారిలో నడపించును. అట్లే, భగవత్కృపలేనిచో దుష్టములగు ఇంద్రియములు మనస్సును వివిధములగు విషయసుఖములవైపు లాగుకొనిపోవును. “బలవా నింద్రియగ్రామో విద్వాంస మపి కర్షతి” అనునట్లు మిక్కిలి బలముకలిగిన ఇంద్రియములు ఎంతటి జ్ఞానముకలిగిన వారినైనను పెడదారి పట్టించును. కాని భగవానుడు తన అనుగ్రహముతో మనలను ఆ ఇంద్రియముల సహాయముతోనే మంచి దారిలో నడచునట్లు చేయును అని భావము. నృసింహస్వామి, పార్థసారథియు భగవానునియొక్క రూపములే కావున రెండిటిని

అభేదభావనతో కవి అనుసందించిరి. మనస్సు ఎల్లప్పుడు ఏదో ఒక ఆశయమునుగూర్చి చింతించుచునే ఉండును. ఇంతవరకు మనస్సు నా నికృష్టమైన విషయమును ఆశ్రయించియున్నది. ఇప్పుడు భగవత్కృపవలన ఉత్కృష్ట విషయమును ఆశ్రయించి ఉజ్జీవించినదని కవి మనోభావము.

ఇంద్రియములను అశ్వములుగా, శబ్దాది విషయములను విషమమార్గములుగా రూపించుట కవిసమయమేకాక ఉపనిషత్ సూక్తి సిద్ధముకూడ. కఠోపనిషత్తు “ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథ మేవ చ, బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి మనః స్రగ్రహ ఏవ చ, ఇంద్రియాణి హయాన్యాహుః” అని వర్ణించినది. మహాకవియగు భారవియు “క్షవ దుష్టేంద్రియవాజినశ్యతా” అనుచు ఇంద్రియములను అశ్వములుగా వర్ణించెను. నక్షత్రమాలికా స్తోత్రమున మొదటి శ్లోకములో అభిరామ వరులను ఆచార్యులు (మణవాళ మహామునుల పౌత్రులు) “ఇంద్రియాశ్వయుజో నృణాం నిత్యం విషయవీధయః” అనుచు ఇంద్రియములను గుఱ్ఱములుగా, విషయ సుఖములను వీధులుగా వర్ణించిరి. “అనుమానిక మప్యేషా మితి చేన్న, శరీరనిరూపకవిన్యస్తగృహీతే దర్శయతి చ” అనుబ్రహ్మసూత్రమును ఇచట గ్రాహ్యము. ప్రకృత శ్లోకమున మనస్సును రథముగా కవి వర్ణించిరి. రథము గమన సాధనమైనట్లే మనస్సు జ్ఞానసాధనము కదా ! శ్రీ భాష్యమున భగవద్రామానుజులు ఈ రూపణస్వారస్యమును గూర్చి - “తత్ర హయత్వేన రూపితేభ్యో ఇంద్రియేభ్యో గోచరత్వేన రూపితాః విషయాః వశికార్యత్వే పరాః వశ్యేంద్రియస్యాపి విషయసన్నిధౌ ఇంద్రియాణాం దుర్విగ్రహత్వాత్” అని వివరించిరి. పై ఉపనిషత్ వాక్యము “ఆత్మానం రథినం విద్ధి బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి” అనుచు ఆత్మను రథిగా, బుద్ధిని సారథిగా తెలుపుచున్నది. ప్రస్తుతమున భగవానుడు సారథిగా తెలుపబడినాడు. రథముయొక్క గమనము సారథి అధీనములో నుండునట్లే, మనస్సు యొక్క గమనము బుద్ధ్యధీనమున నుండును కావున ఉపనిషత్తులో అట్లు తెలుపబడినది. కాని ఆ బుద్ధియు ఆత్మవశమైయుండును. “తస్యా అపి రథిత్యనిరూపిత ఆత్మా కర్తృత్వేన ప్రాధాన్యాత్ పరః” అని భగవద్రామానుజుల సూక్తి. కాని ఆత్మయు పరమాత్మాధీనము కావున మనస్సుయొక్క గమనము పరమాత్మాధీనము. “తస్మా దపి పరః సర్వాంతరాత్మ భూతోఽంతర్యామీ అధ్వనః సారభూతః పరమపురుషః, యథోక్తస్యాత్మపర్యంతస్య సమస్తస్య తత్సంకల్పాయత్తత్వాత్” అని భగవద్రామానుజులు వివరించిరి కదా ! కావున ప్రస్తుత శ్లోకమున భగవానుడు సారథిగా నిర్దేశింపబడెను. లోకమున రథిమనస్సును అనుసరించి సారథి రథమును నడపును. కాని భగవానుడు పార్థసారథియైనప్పుడు అర్జునుని రథగమనము సారథిగానున్న భగవానుని అధీనములోనుండెను. “శిష్యస్తేఽహం శాధి” అని అర్జునుడే తాను కృష్ణునకు అధీనుడను అనెను కదా ! “కొల్లామాక్కోల్ కొల్లెయ్దు పారతప్పోర్ ఎల్లాచ్చేనైయుమ్ ఇరునిలైత్తవిర్త విత్తా” అనుచు నమ్మాళ్వార్లు

భారత సమరమున కౌరవ సేనను వధించినది సాక్షాత్తు స్వామియే అనిరి. కావున అచట పార్థసారథియే ప్రధానము. అట్లే మనస్సు అను రథముయొక్క గమనములో భగవానుడను సారథియే ప్రధానము. రథము గుఱ్ఱములచే లాగబడునట్లే, మనస్సును ఇంద్రియములు లాగును. కావున ఇంద్రియములు అశ్వములతో పోల్చబడినవి. శ్లోకమున సర్వత్ర రూపకము. భగవానుని పార్థసారథిత్వమును “సాధుః” అను నామము వివరించుచున్నట్లు “తదపేక్షితదూత్యసారథ్యాది సాధయతీతి సాధుః” అను వివరణము ద్వారా భట్టర్ తెల్పిరి. అట్లే “నిగ్రహః” అను నామమును “అర్జున పారుషనిరపేక్షేణ సారథ్యవైచిత్ర్యేణ నిగృహ్యంతే శత్రవ ఇతి” అని వారు వివరించుట కూడ ఇచట అనుసంధేయము.

48. అతివేలావిలసితోర్మే రవగాహవతా మధోనయనహేతోః ।

ప్రాప్తోఽస్మి భవపయోధేః పారం ఘటికానియామకేనాహమ్ ॥

అతివేలవిలసిత + ఊర్మేః = తీరమును దాటి వ్యాపించిన కెఱటములను కల్గినది, (అందు), అవగాహవతామ్ = మునిగియున్నవారియొక్క, అథః + నయనహేతోః = క్రిందికికొనిపోవుటకు కారణమైనదియు అగు, భవపయోధేః = సంసారసముద్రము యొక్క, పారమ్ = తీరమును, ఘటికానియామకేన = ఘటికాద్రియందున్న భగవానుడను నావాద్యక్షునిచే, అహమ్ = నేను, ప్రాప్తః+అస్మి = పొందినవాడనైతిని.

ప్రకృతశ్లోకమున కవి ఘటికాద్రినారసంహుని నావికునిగా అభివర్ణించుచున్నారు.

తీరమును దాటి వ్యాపించిన కెఱటములకు కల్గినది, తనలో ప్రవేశించినవారిని అత్యంతము అధమస్థితికి కొనిపోవునది అగు సంసార సముద్రముయొక్క తీరమును నేను ఘటికాచలనృసింహస్వామి అను నావాద్యక్షునివలన చేరితిని.

నీచ విషయములను నిరంతరము అనుభవించుచు, సంసారమును సముద్రమున మునిగియున్న నన్ను భగవానుడు నావాద్యక్షునివలె కాపాడి, ఆ సముద్రముయొక్క తీరమును చేర్చెను అని తాత్పర్యము. సంసారసముద్రములో పడి మునిగినవారు “మాతీ మాతీ పలపిఱప్పమ్ పిఱన్దు” అనునట్లు జన్మపరంపరలో తగులుకొని అధోగతి పాలగుదురు. వీరిని రక్షించుటకు, తీరమును చేర్చుటకు భగవానుడను నావాద్యక్షునికే సాధ్యము. “తేషా మహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరాత్ భవామి” అని స్వామిసాక్షాత్తు గీతలో తెలిపెను కదా !

నియామక శబ్దమిచట శ్లిష్టము. అందఱిని నియమించువాడని, నావాద్యక్షుడనియు అర్థము. భగవానుడు అందఱికి నియామకు డగుటచే ఇచట ఆశబ్దముచే నిర్దేశింపబడినాడు. ఆపదము నావాద్యక్షుని కూడ సూచించును. కావున కవి చమత్కారముగా భగవానుని నావాద్యక్షునిగా రూపించి, తదనుగుణముగా పదప్రయోగమును చేయుట గమనింపతగినది. “నియామకాః పోతవాహః” అను అమరకోశ

వచనమును ఇచట స్మరింపనగును. అమర సుధలో “నియామకః పోతవాహే కర్లధారే నియంతరి” అనుప్రమాణము ఉట్టంకింపబడుటనుబట్టి తెడ్డుతో నావను నడపువానికిని నియామకుడను పేరుకలదని తెలియుచున్నది. ఇచట ఈ అర్థములు రెండును సంగతములే.

సంసారమను సముద్రమును దాటుటకు శరీరము ఒక సాధనము. అది నావంటిది. ఉన్నతములై, ఎగసిపడు కెఱటములతో నిండిన సముద్రమున నావ అటు ఇటు కదలాడుచు తీరమును చేరలేనట్లే, వలు దుఃఖములతో కూడుకొన్న సంసారసముద్రమున శరీరి యగు జీవుడు తీరమును చేరలేక కొట్టిపెట్టాడును. అట్టి నావను దరిచేర్చువాడు భగవానుడే. కావున అతడు నావాధ్యక్షుడుగా రూపింపబడుట యుక్తము. ఈ సందర్భమున “ఆవారా తులైయెన్ఱు అలైనీర్కడలుళ్ అల్లున్ఱుమ్ నావాయ్ పోల్ పిఱవిక్కిడలుళ్ అన్ఱు నాన్ తుళిగ్గ” (5-1-9) అను తిరువాయ్ మొక్కిసూక్తి ఇచట స్మరణీయము. భగవానుని నియామకత్వమును “ధామ” అను నామము తెలుపుచున్నది. ఇందులకు ఈ నామమును భట్టర్ “నంహారనశ్వరబీజాధారనాకర్లధారత్వేన తదాశ్రయత్వాత్ ధామ” అని వివరించుట ప్రమాణము. వైయూర్ కందాడై శ్రీనివాసాచార్యులను అర్పించిన విద్వాంసులచే రచింపబడిన శ్రీకేశవ పంచాశత్ స్తోత్రమునగల - “స్వపాదపద్మప్రమాళితాన్ జనాన్ పరం చ పారం నయసేఽనుకంపయా, తటాతిలంఘోఽర్చిసహస్రసంకులే సుకర్లధారో దురితో దధా స్వయమ్”, “కటాక్షమాత్రేణ భవాంబురాశేః పారం పరం ప్రాపయతు స్త్రిలోకీమ్, సకృన్నమస్యా పరమాతర స్తే వదాన్యతా కేశవ కేయ ముచ్చా” అను శ్లోకద్వయము ఇచట అనుసంధేయము. కావున తన పాదమను పడవను ఆశ్రయించిన వారిని సంసార సముద్రముయొక్క తీరమును చేర్చు నియామకుడు స్వామిఅనియు చెప్పవచ్చును. అట్లే, కులశేఖరుల ముకుందమాలలోని “భక్తి నావం ప్రయచ్చ” అనుసూక్తి స్వారస్యమునుబట్టి, సంసార సముద్రమున అలమటించువారికి భక్తి అను నావను ఇచ్చి, ఆ భక్తిని కూడ ఫలపర్యవసాన పర్యంతము కొనసాగునట్లు చూచువాడు స్వామియే. కావున అతడు నియామకుడు అనియు భావము. సంసార సముద్రముయొక్క భయానకత్వమును “తృష్ణతోయే” ఇత్యాది సూక్తులు వివరించుచున్నవి.

49. ఘటికా యది గుణఘటితా ఘటికాచలచక్రికల్పితా న స్యుః ।

భవకూపతో జడానాం భవ్యః కో వా సముద్దరణాహేతుః ॥

ఘటికా = (బ్రతికియున్న సమయమున) కొన్ని గడియలు అయినను (నీటిని చేదు సాధనము), గుణఘటితా = తనయొక్క కృతమొదలగు గుణములతో చేర్చబడినవిగా (తాటితో కూడినదిగా), ఘటికాచల చక్రికల్పితాః యది న స్యుః = ఘటికాద్రియందున్న చక్రధారియైన (కుమ్మరివంటి) స్వామిచే చేయబడనిచో, జడానామ్

(జలానామ్) = అజ్ఞానులయొక్క (నీటియొక్క), భవకూపతః = సంసారమును కూపమునుండి, భవ్యఃసముద్ధరణహేతుః = (సరి) మంచిది అయిన, పైకి కొనివచ్చుటకు తగిన కారణము, కః+వా అస్తి = (వేరొకటి) ఏమి కలదు ?

మూర్ఖశ్లోకమున నావికుడుగా వర్ణింపబడిన స్వామి ఇందు జలోద్ధరణయంత్రముగా రూపింపబడుచున్నాడు. జ్ఞానము, శక్తియు కలవారు భక్తియోగము మొదలగు ఉపాయములను అనుష్ఠించి, సంసారమును బావినుండి పైకి వత్తురు. కాని, జ్ఞానహీనులు, శక్తిహీనులును అగువారికి భగవానుని కృపమొదలగు కల్యాణగుణములే ఆబావినుండి బయటకువచ్చుటకు కారణములని తాత్పర్యము. నూతిలోనున్న నీటిని పైకి కొనిరావలయునన్న చేదవంటి సాధనము ఆవశ్యకము. వాటిని దారముతో కట్టి బావిలోనికి వదలి నీటిని తోడవలెను. దారములేకున్నను, చేదవంటి సాధనము లేకున్నను నీటిని పైకి చేదుటకు వీలుకాదు. సంసారము ఒక లోతైన కూపమువంటిది. దానిలో మునిగి కొట్టుమిట్టాడు జీవులను ఉద్ధరించుటకు పరమాత్మయొక్క దయావాత్సల్యాది, కల్యాణగుణములు సాధనములు. వానిద్వారా స్వామిలను కుమ్మరి జడులగు సంసారులను సంసారకూపమునుండి ఉద్ధరించుచున్నారు. “కర్మణైవ హి సంసిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః” అనునట్లు జనకునివంటి ఏ కొద్దిమంది మాత్రమే కర్మయోగాదులద్వారా భగవానుని పొందిరి. కాని జడులకు ఆ ఉపాయములు ఆచరణసాధ్యములు కావు.

“నాసా పురుషకారేణ న చాప్యన్యేన హేతునా, కేవలం కృపయైవాహం ప్రేక్ష్యే కంచిల్ కదాచన” (నేను పురుషకారరూపిణియగు లక్ష్మీదేవి కారణముగానో, భక్తి, ప్రపత్తి మొదలగు వేఱు కారణములవలననో, ఎవనిని కటాక్షింపను. నానిర్దేతుకమైన కృపతోనే ఎవనినో ఒకనిని ఏదో ఒక కాలమున కటాక్షింతును) అనుచు భగవానుడే స్వయముగా తెల్పిన విధమున తత్త్వజ్ఞానము లేనివారిని ఏదో ఒక సమయమున స్వామి కృపతో కటాక్షించును-అను భావము “ఘటికాః గుణఘటితాః చక్రికల్పితాః” అనుసూక్తి వలన తెలుపబడినది. భగవానుడు అజ్ఞానులగువారి జీవిత కాలమున ఏదో ఒక సమయమున తన కృపను వారిపై ప్రసరింపనీయకున్నచో వారు సంసారమును బావినుండి పైకి వచ్చుటకు, మోక్షమును పొందుటకును వేరొక ఉపాయములేదు అనునది శ్లోక సారాంశము. కుమ్మరిసారెకు చక్రమని పేరు. దానిని కలిగినవాడు కావున కుమ్మరికి చక్రి అనుపేరు. చక్రికల్పిత అనగా కుమ్మరిచే సృష్టింపబడిన కుండయే కదా ! భగవానుని పక్షమున చక్రి అనుటకు చక్రమును అనగా సుదర్శనమును కలవాడు అని అర్థము. చక్రశబ్దమునకు రాజ్యచక్రమనియు, గ్రామసముదాయమనియు అర్థములు ఉన్నను అవి ఇచట సంగతములుగా తోచవు.

ఇట్లు ఈ శ్లోకమున వేరొక సాగసైన అర్థమును స్ఫురించుచున్నది. ఇచటి “ఘటికా, గుణ, చక్రి, సముద్ధరణ” శబ్దములు శ్లిష్టములు. వీనికి వరుసగా “ఘటము,

దారము, కుమ్మరివాడు, పైకిలాగుట" అనునవి అర్థాంతరములు. "లడయోరభేదః" అనుసంస్కృతన్యాయమును బట్టి "జదానామ్" అనుపదమును "జలానామ్" అని గ్రహించిన "జలములయొక్క" అను వేరొక అర్థము ఏర్పడును. కావున "చక్రికల్పితాః ఘటికాః గుణఘటితాః యది న స్యుః జలానామ్ కూపతః సముద్ధరణే కో వా హేతుః" అనుటకు "కుమ్మరివానిచే చేయబడిన ఘటములు దారములతో కూర్చబడక (కట్టబడక) యున్నచో బావినుండి నీటిని పైకి తీసికొని వచ్చుటకు వేరు ఉపాయము ఏమి" అను భావము స్ఫురించును. కావున ఇందు శ్లేషాలంకారము కలదు. ఇందు స్వామి ఏతామును చేదెడువానితో రూపింపబడినాడు. ఇందులకు అనుగుణముగా హయగ్రీవస్తోత్రములోని "చిత్తే కరోమి . . . జ్ఞానామృతోదంచనలాలసామ్ లీలాఘటియంత్ర విమాశ్రితానామ్" అను శ్లోకము స్మరణీయము. కవి ముందు శ్లోకమున సంసారమును సముద్రముగా, ఇందు బావిగా రూపించిరి. ఈదుటను తెలియనివారు మునిగి ప్రాణములను పాగొట్టుకొనుటకు ఇవి రెండును సమానములే కదా ।

50. కలయంతి యే స్వయాత్రాం ఘటికాచలవైద్యకల్పితేన పథా ।

భవరోగతోఽచిరా త్రై ముక్తాః స్నానం చరంతి విరజాయామ్ ॥

యే = ఎవరు, స్వయాత్రామ్ = తనుదేహయాత్రను, ఘటికాచలవైద్యకల్పితేన = ఘటికాద్రియందున్న భగవానుడను వైద్యునిచే కల్పింపబడిన, పథా = మార్గముతో (విధానముతో), కలయంతి = చేయుచున్నారో (నడచుకొను చున్నారో), తే = వారు, భవరోగతః = సంసారమును వ్యాధినుండి, అచిరాత్ = త్వరలో, ముక్తాః = ముక్తులై, విరజాయామ్ = విరజానదిలో, స్నానం కుర్వంతి = స్నానములను చేయుచున్నారు.

ఇందు ఘటికాద్రినాథుడు వైద్యుడుగా స్తుతింపబడుచున్నాడు.

ఘటికాద్రిపై వేంచేసియున్న నృసింహస్వామి అను వైద్యుడు చూపిన దారిలో ఎవరు నడచుకొనుచున్నారో వారు సంసారమును రోగమునుండి విముక్తులై త్వరలో విరజానదిలో స్నానమాడుదురు. ఏ మానవులు తాము జీవించిన సమయమున భగవానుడు భగవద్గీత మొదలగు శాస్త్రములలో మోక్షోపాయముగ విధించిన తననే ఉపాయముగా ఉపేయముగా వరించుట అను మార్గమును అనుసరింతురో, వారు ఈ జన్మ చివరలో సంసార క్లేశము నుండి విడివడి ముక్తులగుదురని తాత్పర్యము.

లోకమున వైద్యుడు నిర్దేశించిన మార్గమున నడుచుకొనువారు వ్యాధినుండి ముక్తులై, అంతకాలముగా స్నానము చేయుని కొఱత తీరునట్లు స్నానము చేయుదురు. అట్లే, భగవానుడను వైద్యుని ఉపదేశానుసారము నడుచువారు సంసారవ్యాధినుండి విముక్తులై విరజానదిలో స్నానమాడుదురు. సంసారబంధమునుండి ముక్తుడైన జీవుడు విరజానదిలో స్నానము చేసిన పిదప, స్వస్వరూపావిర్భావమును పొందునని శాస్త్రములలో

తెలుపబడినది. లోకములో వైద్యుడు వేరు, మందు వేరుగా నుండును. కాని ఇచట “భేషజం భిషక్” అనునట్లు ఈ రెండును స్వామియే. ఆ వైద్యుడు ఉపదేశించిన మార్గమున సంసారమును రోగముచే బాధింపబడు జీవులు నడచుకున్నచో ఆరోగమునుండి విముక్తులగుదురు.

నృసింహమూర్తి వైద్యుడనుటకు అనుగుణముగా “వైద్యో నారాయణో హరిః” అను సూక్తి స్మరణీయము. హరియనగా సింహము. సింహరూపుడైన నారాయణుడే అనగా భగవానుడే వైద్యుడను అర్థము పైసూక్తిలోని సామానాధికరణ్యము వలన స్ఫురించుచున్నది. “ఓయు మూప్పు పిఱిపిఱిపు పిఱి పిఱు మాటు శెయ్వాన్” అని, “మరుత్తువనాయ్ నిష్టమామణివణ్ణా” అనియు, “పల్వైతిత్కమ్ కణ్ణన్” అనియును దివ్యసూరులు స్వామిని వైద్యునిగా భావించిరి కదా ! విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రములోని “భిషక్” అను నామమును, దానిని వ్యాఖ్యానించుచు భట్టరు - “సమ్యక్ విదితనిదానచికిత్సః” అని పల్కుటయేగాక, తరువాతి నామమగు “సన్న్యాసకృత్” నామమును “కథం చికిత్సతి? సాత్త్వికేన సన్యాసేన రజస్తమసీ కృంతతీతి సన్యాసకృత్, భర్తరి భరన్యాసః సన్న్యాసః, స హి భవచికిత్సా” అని, “వైద్యః” అను నామమును “వేదిత్యభవభంజినీం విద్యా మధీతే వేద వేతి. మేరుమందరమాతోఽపి రోగః పాపస్య కర్మణః, కేశవం వైద్య మాసాద్య దుర్వాధి రివ నశ్యతి” అనియు, “అనామయః” అను నామమును “వివం స్వసంపస్పర్శదివ్యాషధేన అనామయః. సంసారవ్యాధి విరోధీ. భవో హి వ్యాధిః. భగవదనుభవశక్తిప్రతిబంధకత్వాత్” అనియును వ్యాఖ్యానించుట ఇచట అనుసంధేయము. భట్టర్ భాష్యములో ఉదాహరించిన “మేరుమందర” ఇత్యాది ప్రమాణ శ్లోకములో కేశవశబ్దము నృసింహస్వామిని బోధించుట రస్యమైన వేరొక అంశము. ఇక మందు ఏదనగా- ఆ మందుకూడ స్వామియే అనుట పైన తెలుపబడినది కదా ! “నారాయణా దృషిగణాః తథా సిద్ధమహోరగాః, దేవా దేవర్షయ త్వైవ యం విదుః దుఃఖభేషజమ్” అని, “ఏకాగ్రతామూల్యబలేన లభ్యం భవౌషధ స్త్వం భగవన్ కిలైకః” అనియును గల పలు ప్రమాణములు, “భేషజమ్” వంటి నామములు, “మరున్దేవజ్గోపాకమకిక్రీచ్చిక్కు”, “మరున్దమ్ పారుళుమ్”, “మచ్చుమామరున్ద” ఇత్యాది దివ్యసూరి సూక్తులు ఈ విషయమును స్పష్టికరించుచున్నవి.

51. దదతో జగత్యుదారాన్ స్వాపేక్షిత మర్థమర్థినః ప్రాహుః ।

ఆదదతః పున రర్థాన్ ఉక్తాః ఘటికాచలార్థినోదారాః ॥

జగతి = లోకమున, అర్థినః = యాచకులు, స్వాపేక్షితమ్ అర్థమ్ = తమకు అపేక్షితమైన ద్రవ్యమును, దదతః = ఇచ్చువారిని, ఉదారాన్ = దానశీలురుగా, ప్రాహుః = పలుకుదురు, ఘటికాచల + అర్థినా పునః = కాని ఘటికాచలమందున్న నృసింహస్వామి అను యాచకునిచే (ఇందులకు విరుద్ధముగా తన వద్దనుండి), అర్థాన్ = పురుషార్థములను, ఆదదతః = గ్రహించువారు, ఉదారాః = ఉదారులుగా, ఉక్తాః = చెప్పబడిరి.

ప్రస్తుత శ్లోకమున శ్రీ నృసింహస్వామి యాచకునిగా స్తోత్రము చేయబడుచున్నాడు. లోకమున యాచకులు తాము కోరిన కోరికలను సఫలము చేయు దాతలను ఉదారులుగా కీర్తింతురు. కాని, ఘటికాచల నృసింహస్వామి అను యాచకుడు మాత్రము తన వద్దనుండి పురుషార్థములను గ్రహించు భక్తులనే ఉదారులుగా పేర్కొనెను. లోకములోని దాతలు దానముచేయు వస్తువులు క్షణభంగురములు, అల్పములును. నిజమునకు ఆ దాతయొక్క సంపదయే అస్థిరము. పూర్వము చక్రవర్తిగా, గొప్ప ధనవంతుడుగా వెల్గొందినవాడు సైతము “పెరునాడు కాణ ఇమ్మెయిలే పిచ్చెదామ్ కొళ్ళర్” అనునట్లు అందరూ చూచుచుండగానే బిచ్చగాడుగా మారును. కాని, భగవానుడిచ్చ సంపదలు స్థిరములైనవి, అమూల్యములైనవి.

ఈ శ్లోకము భగవద్గీతలోని “ఆర్తో జిజ్ఞాసు రర్థార్థీ జ్ఞానీ చ పురుషర్షభ”, “ఉదారా స్సర్వ ఏవై తే” అను శ్లోకములను అనుసరించి రచింపబడినది. లోకమున దానముచేయువారిని ఉదారులని అనుచుండగా, భగవానుడు తనవలన వరములనుపొందు భక్తులను ఉదారు లనుటలోని అభిప్రాయమేమి ? అను విషయము పరిశీలనార్హము. నష్టపోయిన ఇశ్వర్యమును పొందగోరు ఆర్దుడు, ఇంతవరకు పొందని సంపదను పొందగోరు అర్థార్థి, కైవల్యమును వాంఛించు జిజ్ఞాసువు, నా అనుభవమును కోరు జ్ఞాని అను వీరందఱు నన్ను యాచించి వరములను పొందు యాచకులు కారు. వారు ఉదారులు” అను భగవానుని పై వచనములోని ఉదారశబ్దప్రయోగము గమనార్హము. “ఉదారో దాతృమహతోః” అని నిఘంటు వచనమును బట్టి ఉదారు డనుటకు దానము చేయువాడని, గొప్పవాడని అర్థము ఈ రెండును ఇచట సంగతములే. తన వద్ద ఫలమును కోరువారు ఉదారులు ఎట్లుగుదురు ? అనగా - తనవద్దనుండి వారు వరములను పొందుటద్వారా వారు తనను గొప్పదాతగా చేయుచున్నారు. ప్రతిగ్రహీతలేనిదే దాతృత్వము శోభింపదుకదా ! ఇట్లు స్వామి దాతృత్వము చిరస్థాయిగా నిలచుటకు వారు కారణమయ్యిరి. సంపద అనిత్యము, కీర్తి నిత్యముకదా ! ఈ విధముగా స్వామినుండియే వరములను పొందగోరు గొప్ప మనస్సు కలవారగుటచే అర్థులు ఉదారులు - అనగా గొప్పవారు అనిసమాధానము. తిరువాయ్మొళ్ళి ప్రబంధములోని “అప్పవైపెరుమై పిదగ్రువల్లారై” అను సూక్తిని నమ్మిల్లై ఈడువ్యాఖ్యలో - “ఉదారాః - ఎన్నిటనడియే, తన్నైయే ప్రయోజనమాక పగ్గగ్గినార్కు ప్పొలే, ఇశ్వర్యాదికలై యుకన్దార్కుమ్ ఇతై యాకిలుమ్నమ్ పక్కలిలే కొళ్ళప్పగ్గిర్రోమే ! ఇవర్కళే నమక్కు సర్వస్వదానమ్ పణ్ణకిరార్కళన్తో ! ఎన్నిరుక్కుమ్ పెరుమై నాట్టార్పడియల్ల ఇవనదు. నాట్టిల్ కొడుప్పార్ ఉదారరా యిరుప్పర్. ఇట్లు కొళ్ళార్ ఉదారరా యిరుప్పర్. ఏలేనుమాక కుత్తైతీర్ప్పార్ ఉదారరా మిత్తైయిణే” అని వివరించుట ఇచట స్మరణీయము. కావున ఈశ్లోకములోని సూక్తి నృసింహస్వామియొక్క ఔదార్యమును స్తుతించుచున్నది. గీతాభాష్యమున

భగవద్రామానుజులు “ఉదారాః వదన్యాః, యే మత్తే యత్కించిత్ గృహ్లాంతి తే హి మమ సర్వస్వదాయినః” అని పల్కుట, దీనిని దేశికులు తాత్పర్యచంద్రికలో “వదన్యా ఇతి. అర్థిత్యేనోపస్థితానాం కథం వదన్యత్వం ఇత్య త్రాహ. యే మత్త ఇతి. సకలఫలప్రదత్వలక్షణం వరహౌదార్య మేవ హి. మమ సర్వస్వమ్ తచ్చ ప్రతిగ్రహీతృపాపేక్షం, తదభావే కథం స్వా దిత్తుక్తం భవతి.” అని వివరించుటయు స్మరణీయములు. “బ్రహ్మణం శీతికంఠం చ యా శ్చాన్యా దేవతాః స్పృతాః, ప్రతిబుద్ధా స సేవంతే యస్మాత్ పరిమితం ఫలమ్” అనునట్లు ఇతర దేవతలు పరిమితములైన ఫలములను కొన్నిటిని మాత్రమే ఇవ్వగలరు. “సకలఫలప్రదో హి విష్ణుః” అనునట్లు సకల ఫలములను అపరిమితముగా ఇచ్చువాడు స్వామియే కావున అతడే సేవ్యుడు, అట్లు అతనిని అర్థించుట ఆ స్వామికి మిక్కిలి ప్రీతికరము అను వరమార్థమునెఱిగి ప్రార్థించువారు ఉదారులే కదా ! లోకములోని హీనులైన దాతలను ప్రార్థించి, అల్పాస్థిరములైన ఫలములను పొందుటకంటె మహోత్కృష్టమైన ఔదార్యమును కల్గిన స్వామిని ప్రార్థించి సకలపురుషార్థములను పొందుట మేలుకదా ! అని కవి హృదయము.

52. దాతేహితాధికార్థాన్ స్వవ్యతిరిక్తాన్ దదాతి నాత్మానమ్ ।

స్వోపి స్వసంశ్రితేభ్యో దత్తో ఘటికాద్రిన్యహరిణా దాత్రా ॥

దాతా = (లోకమున) గొప్పదానమిచ్చువాడు, స్వసంశ్రితేభ్యః = తనను ఆశ్రయించినవారికి, స్వవ్యతిరిక్తాన్ = తనకంటె వేరయిన (మిగిలిన), ఈహిత + అధిక + అర్థాన్ = (వారు) కోరినవానికంటె అధికమైన ఫలములను, దదాతి = ఇవ్వును, ఆత్మానమ్ న = తనను దానమిచ్చుటలేదు. ఘటికాద్రిన్యహరిణా దాత్రా (తు) = కాని ఘటికాచలమందున్న నృసింహస్వామి అను దాతచే, స్వసంశ్రితేభ్యః = తనను ఆశ్రయించినవారికి, స్వః + అపి = తానుకూడ , దత్తః = దానమీయబడినాడు.

ఇందు నృసింహస్వామిని కవి ఒక విశిష్టమైన దాతగా కీర్తించుచున్నారు. లోకములో ఎంత గొప్పదాన మిచ్చువాడైనను తనను తాను దానమివ్వడు. “ఆత్మార్థే పృథివీం త్యజేత్” అనునట్లు తనకొరకు సమస్త భూమండలమును కూడ వదలుకొనుటకు సిద్ధపడును కదా ! లోకములోని దాతలు తనకంటె మిగిలిన వస్తువులలో దేనినైనను యాచకులు కోరిన దానికంటె అధికముగా దానము ఈయవచ్చునుగాక ! కాని, ఘటికాద్రి నృసింహస్వామి అను దాత తన భక్తులకు వారు కోరిన పురుషార్థములను అన్నిటిని వారుకోరిన దానికంటె అధికముగా ఇచ్చుటయే గాక, తనను తాను దానముచేసికొను మహోదారుడు. “అవ్యహం జీవితం జహ్యమ్” అనుచు శ్రీరామచంద్రుడు తన భక్తులకొరకు తన జీవితమును సైతము త్యజించుటకు సిద్ధపడుదును అనెను కదా !

“నాదృష్టిలో యాచకులే ఉదారులు, దాతలు కారు” అనునది భగవానుని అభిప్రాయము అయినను, నిజమునకు భగవానుడే మహోదారుడు అనునది కవి మతము

అని ఈ శ్లోకము తెలుపుచున్నది. లోకమునందు గొప్పదాతలు యాచకులు కోరినవానినో, వానికంటె ఎక్కువగానో ఇత్తురు. కాని, తనను తాము దానమీయలేరు కదా ! కాని, భగవానుడు అట్లుకాక, తననుకూడ దాన మిచ్చుకొనును కావున మహోదారుడు అని సారాంశము.

తిరువాయ్మొళి దివ్యప్రబంధమున నమ్మాళ్వార్లు భగవానుని కల్పవృక్షముగా రూపించు సందర్భమున “ఎనక్కే తన్నై త్తవ్” అను ఒక అద్భుతమైన విశేషమును ప్రయోగించిరి. అనగా “తనను నాకే ఇచ్చిన” అని అర్థము. ఈ విశేషము స్వర్గములోని కల్పవృక్షముకంటె స్వామికికల వైలక్షణ్యమును తెలుపుచున్నదని ఆచార్యులు వ్యాఖ్యాతలు ఇట్లు వివరించిరి. “ఔదార్యత్విత ప్రసిద్ధమాయురుప్పుడు కల్పక మితే. అదిల్ వ్యావృత్తి శొల్లుకీఱదు. అర్థికశై యుణ్డాక్కి, క్కొడుక్కుమత్తెయితే యదుక్కు. ఒరువనుక్కే, కుఱవఱక్కొడుక్కుమత్తెయితే యతుక్కు. శిలప్రయోజనశ్శలై క్కొడుక్కుమదల్లదు తన్నై క్కొడుక్కుమదిచ్చెయితేయదుక్కు” - దీనిని అరుప్పదకారులు - “కల్పకత్విత కాట్టిల్ ఇవనుక్కు, వ్యావృత్తి - అర్థికశై యుణ్డాక్కుకైయుమ్, అవనై త్తానే స్వీకరిత్తైయుమ్ , అవనపేక్షితశ్శలై క్కొడుక్కుయిచ్చై తన్నై కొడుక్కుయిచ్చై, తానేభోగ్యమాకైయుమ్”. అనుచు భగవానునకు కల్పకవృక్షము కంటె కల వ్యావృత్తిని విశదీకరించిరి. అనగా భగవానుడు అభ్యర్థులను తాను స్వయముగా సృష్టించును. వారిని తానే స్వయముగా స్వీకరించును. వారు కోరిన కోరికలను ఇచ్చుటయే కాక తనను కూడ వారికి అర్పించుకొనును. తాను స్వయముగా భోగ్యుడగును. ఇట్టి విశేషములేవియూ కల్పక వృక్షమునకు లేవు. వారిని తాను సృష్టించలేదు, స్వయముగా స్వీకరింపలేదు. కల్పవృక్షము ఎంత గొప్పదానగుణమును కల్గినదైనను అర్థికి తనను తాను దాన మిచ్చుకొనలేదు కదా ! ఈ భావమే ప్రకృతమున అనుసంధింపబడినదనదగును. అడైయార్ ప్రతిపాఠమున “దాతా హి తాకికోఽర్థాన్” అని కలదు. ఇదియు అర్థవంతమే. భగవానుడు అలౌకికుడైన దాతకదా !

భగవానుడు తనను ఆశ్రయించినవారికి తనను అధీనముగా చేసికొనుట అనగా వారు చెప్పిన కార్యములనన్నిటిని తాను చేయువిధమున పరాధీనముగానుండుట. ఇందులకు న్యసంహావిర్భావవృత్తాంతమే సాక్షి. తన భక్తుని మాటను నిలుపగోరి అతడు స్తంభమున సాక్షాత్కరించెను కదా ! “సత్యం విధాతుం నిజభృత్యభాషితమ్” అనుచు వ్యాసభగవానులు ఈ అంశమును పాగడిరి. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునకు సారథియగుట, పాండవులకు దూత అగుట, యథోక్తకారి స్వామి తిరుమట్టికైయాళ్వార్ల వెంట పోవుట, మరల తిరిగివచ్చుట, కుంభమోక్షక్షేత్రమున స్వామి తిరుమట్టికైయాళ్వార్ల మాటచొప్పున లేచి, మాటలాడుట మొదలగు దృష్టాంతములు ఇవట స్మరణీయములు. శ్లోకమున “పోఽపి” అను పాఠమే మిక్కిలి స్వరసము. “స్వామిచే అతడును దానముచేయబడెను” అనుటకంటె, “స్వామిచే తననుకూడ దానము చేయబడెను” అనునదియే కదా మిక్కిలి

స్వరనము. పూర్వార్థమున “తల్వ్యతిరిక్తాన్” అనికాక “స్వవ్యతిరిక్తాన్” అనియుండుటయు దీనికి ఉపోద్ఘాతము.

శ్రీ విష్ణుసహస్రనామ స్తోత్రమును “విజితాత్మా”, “విధేయాత్మా” అను రెండు నామములు కలవు. భట్టరు దీనిని “లక్ష్మీకమనీయత్వసంపదుచ్చంఖల మపి మనోఽస్య ప్రణమైః ప్రవణీకృత మితి విజితాత్మా, తేషాం విధేయం హి “ఇహాగచ్ఛ, ఇహ తిష్ఠ ఇహస్య, ఇదం భుంక్ష్వ” ఇతి విధాతుం చ యోగ్యం స్వరూప మస్మేతి విధేయాత్మా” అని వివరించిరి. ప్రస్తుత శ్లోకమున భగవానుడు తనను తాను దానము చేసికొనుట అని తెలుపబడుటయు ఇట్టి అర్థమును సూచించునదియే అని పూర్వోక్తము. కావున పై నామముల అర్థ మిచట అనుశీలించబడినదనవచ్చును.

53. హింసితదానవకరిణే హృదయగుహావిహితబహువిహారాయ ।

విక్రమవతే సపర్యాం విదధే ఘటికాద్రివీరసింహాయ ॥

విక్రమవతే = పరాక్రమమును కల్గినది, హింసితదానవకరిణే = హిరణ్యా సురుడను (హిరణ్యాకళిపుడను) గజమును చంపినది, హృదయగుహావిహిత బహువిహారాయ = (యోగుల) హృదయములను గుహాలయందు పలువిధములైన విహారములను చేయునది అగు, ఘటికాద్రివీరసింహాయ = ఘటికాచలమందున్న వీరసింహమునకు, సపర్యాం విదధే = సేవను చేయుదును.

ఈ శ్లోకములో స్వామి వీరసింహముగా వర్ణింపబడుచున్నాడు. పూర్వశ్లోకమున నృసింహభగవానుడు భక్తులకు తనను తాను దానముచేసి కొనునని తెలుపబడినది. అట్టి స్వామికి నీవేమి చేయుచున్నావను ప్రశ్నకు బదులుగా “ఆస్వామికి నన్ను నేనే సమర్పించుకొనుచున్నాను” అనుచు ఈ శ్లోకమును కవి రచించిరి. అనియు చెప్పవచ్చును.

హిరణ్యాకళిపుడను గజమును సంహరించినది, యోగుల హృదయములనెడి గుహాలయందు పలువిధములైన విహారములను చేయునది, పరాక్రమమును కల్గినది అగు ఘటికాద్రి వీరనరసింహమునకు నేను సపర్యను చేయుదును.

భగవానునకు చేయు సపర్య “శివైయాలుమ్ శౌల్లాలుమ్ శెయ్కైయినాలుమ్” అనునట్లు త్రికరణాత్మకము. అనగా వాక్కుతో, శరీరముతో, మనస్సుతో చేయుసేవ. ఇవి భగవానుని కీర్తిని వాక్కుతో కీర్తించుట, శరీరముతో యథాశక్తి సేవచేయుట, మనస్సున ఎల్లప్పుడు తలచుట అనునవి. ఇట్లు సర్వదా సేవచేయుట అనగా త్రికరణశుద్ధిగా తనను తాను సమర్పించుకొనుటయే. సింహము పరాక్రమమును కల్గినది, ఏనుగులను సంహరించునది, గుహాలయందుండునది అగుటచే అందులకు తగిన విధముగా భగవానుని పక్షమునను సింహము పక్షములను పదప్రయోగమును కవి చేసిరి. భగవానుడు దివ్యసూరులవంటి జ్ఞానుల హృదయములందుండుననుటకు “యో వేద విహితం

గుహాయామ్" ఇత్యాది సంస్కృతవేద సూక్తులు "నిష్టదు మిరున్దదుమ్ కిడన్దదుమ్ ఎన్వెన్జుళే" (తిరుచ్చందవిరుత్తమ్ 64), "తామరైక్కణ్ణన్ ఎన్నెళ్ళేనాడే పుళై క్కడాకిష్ట వారైక్కాణీర్" (తి.వా 7-3-1) "ఎన్వెళ్ళేనుళావే" (తి.వా. 1-9) మొదలగు ద్రావిడవేద సూక్తులు ప్రమాణములు.

శ్రీవిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములో నృసింహావతారపరములైన నామములందు "సంధాతా సంధిమాన్" అను నామములను భట్టరు "రిపుద్విపనిష్పేషభీషణోఽపి ప్రణేయానాం ప్రహ్లాదప్రభృతీనాం సంక్షేషయితా, స చ తై స్సంధిః నిత్యోఽస్య అస్తీతి సంధిమాన్. నిత్యయోగే మతుష్" అని వివరించుట ఇచట స్మరణీయము. ఈ నిత్యయోగము సతత భక్తజనహృదయ గుహావిహారమే కదా ! శ్లోకములోని "హింసితదానవకరిణే" అను ప్రయోగము భట్టర్ భాష్యములోని "రిపుద్విప నిష్పేషభీషణః" అను సూక్తిని స్మరింపజేయుచున్నది. శ్లోకములో "విక్రమవతే" అనునపుడు మతుష్ ప్రశంసార్థకము. విక్రమశబ్దమునకు శత్రువులపై దుముకుట అని, అందమైన గమనము అనియు అర్థములు కలవు. ఈ రెండు విధములైన అర్థములును సింహమునకు, స్వామికిని పొసగును. సింహము "సింహాః శిశు రసి నిపతతి మదమలినకపోలభిత్రిమ గజేసు" అనునట్లు మదపుటేనుగుల కుంభస్థలములపై దూకి వానిని సంహరించును. సింహగమనము అతి గంభీరమైనది, సుందరమైనది. అట్లే భగవానుడు కూడ దుష్టులను గజములపై దూకి వారిని సంహరించును. "గజసింహగతీ" అనునట్లు స్వామి గమనము సింహగమనము వంటిది. శ్రీరామాయణములో కూడ "పర్వతాదివ నిష్క్రమ్య సింహో గిరిగుహాశయః", "తం పద్మదళపత్రాక్షం సింహావిక్రాంతగామినమ్" అను సూక్తులలో స్వామి సింహసామ్యము స్పష్టము. గోదాదేవి తిరుప్పావై ప్రబంధములో "మారిమలైముళళ్ళీల్ . . . శీరియశిగ్గమ్", "యశోదై ఇళమ్ శిగ్గమ్" అనియు పలుకుట, "గజసింహగతీ" ఇత్యాది ప్రమాణములును భగవానుని సింహసామ్యమును తెలుపుచున్నవి. "విక్రమవతే" అనుప్రయోగమునకు అనుగుణముగా "ఇదం విష్ణుః విచక్రమే త్రేధా విదధే పదం", "త్రీణి పదా విచక్రమే" ఇత్యాది వైదిక సూక్తులు స్మరణీయములు.

54. శ్రుతిపారగాయ విద్యాసూతిగృహాయ స్వధర్మనిరతాయ ।

స్వం స్వోచితం ప్రదాస్యే సుధియే ఘటికాద్రిభూమిదేవాయ ॥

శ్రుతిపారగాయ = వేదములను పూర్తిగా తెలిసికొన్నవాడు, విద్యాసూతిగృహాయ = శాస్త్రజ్ఞానమునకు పుట్టినిల్లు, స్వధర్మనిరతాయ = తన వర్ణాశ్రమధర్మములందు నిష్ఠనుకలవాడును, సుధియే = సహజముగనే గొప్పజ్ఞానమును పొందినవాడును అగు, ఘటికాద్రిభూమిదేవాయ = ఘటికాద్రియందున్న బ్రాహ్మణునకు, స్వ+ఉచితమ్ = నాకుతగిన, స్వమ్ = సొత్తును, ప్రదాస్యే = ఇచ్చెదను.

ఈ శ్లోకములో ఘటికాద్రి నృసింహుని కవి సద్రాహ్మణునిగా కీర్తించుచున్నారు.

యోగ్యుడైన బ్రాహ్మణునకు వలనంగ, కర్పత్యనంగరహితముగా దానమీయవలెనని శాస్త్రము తెలుపుచున్నది “అరణ్యమేయ అన్వణనై”, “వేద్యవేదియనై” (పెరియతిరుమొళ్ళి 1-10-10) అని, “ఉలకమళప్పాన్ అడినిమిర్న్ద అన్వణనై” (పెరియతిరుమొళ్ళి 5-6-1), అనియు భగవానుని దివ్యసూరులు సద్రాహ్మణునిగా కీర్తించిరి. బ్రాహ్మణుడనగా వేదమును తెలిసికొనినవాడు, శాస్త్రజ్ఞానమునకు జన్మస్థానము అయినవాడు, తనధర్మములందు నిష్ఠనుకలవాడు, బుద్ధిమంతుడును అయియుండును. ఈ లక్షణములు అన్నియు భగవానునకు కలవు. మఱియు స్వామి తన పరమధర్మమగు ఆశ్రితరక్షణమందు నిష్ఠను కలవాడనుటయు ఇచట స్మరింపతగినది. కవి “నాకు తగినసాత్తు” అనుట ఏదనగా వాగ్రూపమైన శ్లోకమాలికయే. ఈ విషయము అనంతరశ్లోకమున స్పష్టపడుచున్నది.

భగవానుడు శ్రుతిపారగుడు అనుటకు అనుగుణముగా “వేదవిదేవ చాహమ్” అను గీతానూక్తి. బ్రాహ్మణునిగా రూపింపబడుటకు అనుగుణముగా విష్ణుసహస్రనామములోని “బ్రాహ్మణః” అను నామమును, భట్టరు దీనిని - “వేద్యవ్యవస్థాపనార్థం వ్యయ ముత్రిగోత్రాదౌ దత్తాత్రేయాదిరూపేణ బ్రాహ్మణో భవతి ఇతి బ్రాహ్మణః” అని వ్యాఖ్యానించుటయు, అట్లే “బ్రాహ్మణ్యః” అను నామమును స్మరణీయములు. “శ్రుతిపారగాయ” అనునపుడు “బ్రహ్మవిత్” అను నామమును, “అనంతా వై వేదాః, తాసః అవధివా వేత్తీతి. అనాదినిధనం బ్రహ్మ న దేవా నర్తయో విదుః, ఏక స్తద్వేద భగవాన్ ధాతా వారాయణ స్వయమ్” అని భట్టర్ వివరణమును, మరియు “బ్రహ్మజ్ఞః” అను నామమును “వేదా నర్తపర్యంతం సాక్షాత్కరోతి” అను దాని వివరణములు ఇచట భావ్యములు. లేక, శ్రుతిపారములు అనగా ఉపనిషత్తులు. వానిచే ప్రతిపాదించబడువాడు కావున భగవానుడు శ్రుతిపారగుడు. అట్లే “విద్యాసూతిగృహాయ” అనుటకు సమస్తమిద్యలకు స్వామి పుట్టినిల్లు అని అర్థము. ఇందులకు “శ్రుతి స్మృతి మమైవాజ్ఞా” ఇత్యాది ప్రమాణములు స్మరణీయములు. భగవానుడు స్వధర్మనిరతుడు. అనగా “రక్షితా వ్యవ్య ధర్మవ్య” అనురీతితో తనధర్మమగు శరణాగత రక్షణమును పాలించువాడు అని అర్థము. భగవానుడు “సుధీ” అనుటకు మంచిబుద్ధికలవాడని - అనగా దయా దాక్షిణ్యాది గుణములు కలవాడని, లేక “య స్సర్వజ్ఞ స్సర్వవిత్”, “స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ” అనునట్లు అన్నిటియొక్క, అన్నివిధములైన జ్ఞానములను సహజముగా కలవాడనియు అర్థము.

55. మహనీయవృత్తవర్ణ మహితాస్వయవత్సలంకృతా కృతినా ।

సూక్తిసతనుః ప్రదేయా శుద్ధా ఘటికాద్రిభూసురవరాయ ॥

మహనీయవృత్తవర్ణ = పూజింపతగిన చందస్సును, అక్షరములను కల్గినది, (పూజింపతగిన నడవడికను, శరీరశోభను కల్గినది), మహిత+అస్వయవతీ = గొప్పదైన

శబ్దముల అన్వయమును కల్గినది, అనగా క్లిష్టాన్వయములేక సులభముగా శబ్దములను అన్వయింపవలయునది, (గొప్ప వంశమును కల్గినది), అలంకృతా = శబ్దార్థాలంకారములతో కూడినది (ప్రస్తాభరణాది సర్వాలంకారభూషిత అయినది), శుద్ధా = కావ్య దోషములేమియు లేనిది (స్త్రీలకు ఉండతగిన ఒద్దిక, బిడియము, మొదలగు గుణములను కల్గియుండుటచే శుద్ధిని కల్గినది) అగు, సూక్తిసుతనుః = శ్రీసూక్తులు (శ్లోకములు) అనెడి కన్యక, ఘటికాద్రిభూసురవరాయ = ఘటికాచలమందున్న బ్రాహ్మణోత్తముడగు స్వామికి, కృతినా = పండితునిచే, (పుణ్యముచేసినవానిచే), ప్రదేయా = దానమీయతగినది (అర్పింపతగినది).

ఇందుకవి తమ శ్లోకమును కన్యకగా రూపించుచు, అందులకు తగినట్లు, విశేషణములను శ్లేషాలంకారప్రక్రియలో ప్రయోగించిరి. ఘటికాద్రినాథుని బ్రాహ్మణోత్తమునిగా వర్ణించుచు, ఆ కన్యకను ఆ స్వామికి దానమీయతగినదనిరి. కావ్యమును కన్యతో పోల్చుట కవి సంప్రదాయము. విష్ణుచిత్తులు గోదాదేవిని శ్రీరంగనాథునకు సమర్పించి, “లేభే మహత్తరపదమ్” అనునట్లు గొప్పదగు శ్వశుర పదమును పొందినట్లే, కవియు తమ కావ్యకన్యకను ఘటికాచల నృసింహమూర్తికి అర్పించి, గొప్పస్థానమును (మామగారు అగుటను) పొందిరి అనదగును.

సత్కావ్యము చక్కని చందస్సుతో, అక్షరములతో కూర్చబడియుండును. క్లిష్టాన్వయములేక సులభముగా అర్థమగునట్లుండును. శబ్దార్థాలంకారశోభితమై యుండును. దోషరహితమై యుండును. దానముచేయబడు కన్యకయు గొప్ప శీలమును కల్గినదై, అందమైనదైయుండ దగును. గొప్పవంశమున పుట్టినదైయుండవలెను కదా ! ఇట్టి సద్గుణములను కల్గిన సూక్తి అను కన్యకను నేను ఘటికాద్రి బ్రాహ్మణోత్తమునకు దాన మిచ్చి, నా జన్మను సార్థకము చేసికొందును, కృతకృత్యుడనగుదునని తాత్పర్యము. వాక్కును కల్గియుండుటకు సార్థకత వాగ్రూపకైంకర్యమును చేసినపుడుకదా సిద్ధించును.

లోకములో కన్యాదాత కన్యాదానమహోత్సవసందర్భమున “కన్యాం కనక సంపన్నాం కనకాభరణై ర్యుతామ్, దాస్యామి విష్ణవే తుభ్యం బ్రహ్మలోకజిగీషయా” అని “కన్యాం సాలంకృతాం సాధ్వీం సుశీలాయ సుధీమతే, ప్రయతోఽహం ప్రయచ్ఛామి ధర్మకామార్హసిద్ధయే” అని పల్కుట ఇచట స్మరణీయము. ముందు శ్లోకమున వరుని యోగ్యత ప్రతిపాదించబడగా ఇందు దానమీయబడు కన్యకయొక్క యోగ్యత ప్రతిపాదించబడినది. నాల్గవపాదమున “ఘటికాద్రిగురువరాయ శుభా” అను పాఠాంతరము కలదు. ఇదియును అర్థవంతమే, కాని, పూర్వశ్లోకమున వరుడు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుడుగా రూపింపబడుటనుబట్టి ఇచట భూసురశబ్దఘటితప్రయోగమును గ్రహించుటయే మిక్కిలి స్వరసమనితోచును. వరుడు విష్ణుస్వరూపుడు కావున, “సురవర” శబ్దము విష్ణువును బోధించును. అందుచే ఈ ప్రయోగము వరుని బోధించుననియు చెప్పవచ్చును.

శ్లోక ప్రారంభములో “మహనీయవృత్త” పదప్రయోగము సాభిప్రాయకమే కాక ఇచట మిక్కిలి సంగతము కూడ. ఈ స్తోత్రమున అన్ని శ్లోకములు ఆర్యాచందస్సులో నిబద్ధములు. మహనీయ, ఆర్యశబ్దములు రెండును సమానార్థకములు కదా ! అందుచే ఇచట ముద్రాలంకారము కలదు. పూర్వము వివరించిన విధముగా ఇందు శ్లేషానుప్రాణితమైన రూపకము కలదు. తిరువాయ్మొళి ప్రబంధములోని “శాన్నాల్పిరోదమిడు” అనుదశకములో అంతట శరకోపసూరి కవులు తమ కావ్యములను భగవానుని విషయమున రచించుటయే ఉచితమని ప్రబోధించుట ఇచట గుర్తుకు తెచ్చుకొన తగును. “కవి కరోతి కావ్యాని రసం జానంతి పండితాః” అను సూక్తి చొప్పున కావ్యమును నిర్మించువాడు కవియైనను, అందలి రసమును అనుభవించువాడు పండితుడు కావున కవి స్తుతికావ్యమును భాసుర శ్రేష్ఠుడగు నృసింహస్వామికి సమర్పించుచున్నారనియు చెప్పనగును.

56. గాం యో దదాతి సార్థాం ధవళ మతిప్రేమధారయా సహితామ్ ।

ఘటికాచలప్రణయినే ఘటతే కిం తస్య కాంక్షితం న ఫలమ్ ॥

ఘటికాచలప్రణయినే = ఘటికాచలమందు ప్రీతిని కల్గిన నృసింహస్వామి అను యాచకునకు, సార్థామ్ = బంగారముతో కూడిన (కొమ్ములు, గిట్టలును బంగారముతో అలంకరింపబడిన) (గొప్ప అర్థముతో కూడిన) గామ్ = గోవును (వాక్కును), ధవళమతి ప్రేమధారయా సహితామ్ = పరిశుద్ధమైన మనస్సు, ప్రీతియు అను నీటిధారతో కూడినదిగా (శుద్ధమైన జ్ఞానము, భక్తియు అను వీనియొక్క అవిచ్ఛిన్నమైన పరంపరను కల్గినదిగా), యః ఎవడు, దదాతి = ఇచ్చునో, తస్య = అతనికి, కాంక్షితం ఫలమ్ = కోరిన ఫలము, కిం న ఘటతే = ఏది చేకూరదు? (అన్నియు చేకూరునని భావము)

ఇందుకవి (తన) సూక్తిని గోవుతో పోల్చి, దానిని స్వామికి దానముచేసినచో సకలఫలములు సిద్ధించునని పల్కుచున్నారు. గో శబ్దమునకు భూమి, గోవు, వాక్కు అను మూడు అర్థములుండుటచే ఆ మూడు అర్థములను ఇచట అన్వయించుకొనవచ్చును.

కొమ్ములకు, గిట్టలకు బంగారు అలంకారములను కల్గినది అగు గోవును పరిశుద్ధమైన మనస్సును ప్రేమను కలవాడై ఎవడు అడిగినవానికి దాన మిచ్చునో అతనికి సకలఫలములు సిద్ధించును. ప్రేమతో కూడిన మనస్సుతో దక్షిణ సహితముగా భూమిని దానముచేసిన వానికి సకల ఫలములను ఘటించును. అట్లే (కావ్యమును) శుద్ధమైన జ్ఞానము, భక్తి అను వీనికి నిరంతరము కలవాడై, అర్థవంతమైన వాక్కును ఘటికాద్రిస్వామి అను యాచకునకు అర్పించువాడు సకలఫలములను పొందును అని తాత్పర్యము. భూదానము, గోదానము ఏవిధముగా సమస్త మనోరథములను నెరవేర్చుచున్నవో అట్లే ఘటికాచల నృసింహునకు సమర్పించిన వాగ్దానముకూడ సకలార్హప్రదాయకము అని

సారాంశము. పూర్వశ్లోకమున కవి స్తుతికన్యాదానమును చేసెరి. కన్యాదానము చేసినపిమ్మట తత్పాద్యున్యార్థము భూదాన, గోదానమును చేయుట పరిపాటి కావున ఆ కర్మమును అనుసరించి కవి అనంతరశ్లోకమున ఆ రెండిటిని ప్రస్తావించిరని చెప్పనగును.

పూర్వశ్లోకమున, ఈ శ్లోకమునను, 54వ శ్లోకమున తన సాత్తుగా నిర్దేశించిన కావ్యమును భగవానునకు సమర్పించినట్లు, అట్లు అర్పించినచో అన్ని కోటికలు నెఱవేఱునట్లును కవి తెలిపినట్లయినది. భూదానము, గోదానము సకలార్థసిద్ధులను కల్పించును కావున కవి తన కావ్యదానమును భూదాన, గోదానముతో పోల్చిరి. శ్లోకమున సర్వత్ర విశేషణ, విశేష్యములు రెండును శ్లేషించుటచే శ్లేషాలంకారము. నాల్గవపాదముచివర “కాంక్షితం నాలమ్” అను వేరొక పాఠము కలదు. అదియు సంగతమే. అప్పుడు “తస్య కిం కాంక్షితం అలం న ఘటతే” అని అన్వయము. అతని ఏ కోరిక పూర్తిగా సిద్ధింపదు అని భావము. “కిమ్” అను శబ్దమును “కాంక్షితమ్” అను పదమునకు విశేషణముగా కాక, ప్రశ్నార్థకపదముగా కూడ అన్వయింపవచ్చును. అర్థభేదములేదు.

‘ప్రణయ’ శబ్దము యాచకుని తెలుపుననుటకు - “ప్రశ్రయప్రణయౌ సమౌ” అను అమరకోశవచనము, “పరిచయప్రార్థనయోః ప్రణయః పరికీర్తితః” అను అమరమాలాప్రమాణము (అమరసుధలో ఉట్టంకింపబడినది), “ప్రణయః . . . ప్రేష్ణి... యాచ్ఛావిశ్రంభయోరపి” అను మేదిని నిఘంటువు వచనము, “తద్భూతనాథాను- గ నార్హసి త్వం సంబంధినో మే ప్రణయం విహంతుమ్” అను రఘువంశ (2-28) ప్రయోగమును ఉదాహరణీయములు. రెండవపాదమున “గలదమితప్రేమధారయా” అను పాఠాంతరము కలదు. స్రవించు, అంతులేని ప్రేమ అను ధారతో కూడినది అని అర్థము. “ధవళమతిప్రేమ” అనుటకు పరిశుద్ధమైన, జ్ఞానాత్మకమైనభక్తి” అనగా పరిశుద్ధమైన భక్తిరూపాపన్న జ్ఞానము అనియు అర్థము చెప్పవచ్చును. ఇందులకు అనుగుణముగా “మయఃస్వరమదినలమ్” అను నమ్మాళ్వార్ల ప్రయోగమును, “శానమ్ కనిష్ఠ నలమ్” అను ఇరామానుశనూర్గ్రన్థాది ప్రయోగమును “శేముషీ భక్తిరూపా” అను భగవద్రామానుజుల ప్రయోగమును స్మరింపనగును. “గోవిందః” అను నామమును భట్టర్ “తద్గవామ్ స్తుతిగిరాం విందః గోవిందః” అని, “గోపతిః” అను నామమును “అశేషచ్ఛస్తభాషా వాఙ్మిర్వాహకః” అనియు వ్యాఖ్యానించిరి. ఇట్లు సకల వాక్కులకు అధిపతి, అందరిచే స్తుతింపదగినవాడు అగు స్వామికి కవి తన వాక్కును (గోవును) దానమిచ్చుట మిక్కిలి యుక్తము కదా !

57. కలుషాదిఘటితవాత్యైః క్షాళితవైముఖ్యకల్మషా ధిషణా ।

ప్రభుగుణవతి మదీయా స్పృహయతి ఘటికాచలప్రియాయ భృశమ్ ॥

కలుష + ఆది+ ఘటితవాత్యైః = (మనస్సులోనున్న) కాలుష్యమును పోగొట్టునట్టివి, తమకు తామే కూడినవి అగు వేదవాక్యములచే, (లేక) మహర్షులచే

కూర్చబడిన ఇతిహాసపురాణవాక్యములచే, క్షాళితవైముఖ్యకల్మషా = కడుగబడిన భగవద్వైముఖ్యమను దోషమును (ముఱికిని) కల్గినది అగు, మదీయా = నాకు చెందిన, ధిషణా = బుద్ధి, పృథుగుణవతీ = అధికమైన భగవదాభిముఖ్యమను గుణమును కల్గినదై, ఘటికాచలప్రియాయ = ఘటికాచల నాయకుని కొఱకు, భృశం = మిక్కిలి, స్పృహయతి = ఆశపడుచున్నది.

ఇందు కవి తమ బుద్ధి అను కాంత ఘటికాద్రి స్వామిఅను ప్రియునియందు ఆసక్తమైనదిగా పల్కుచున్నారు.

నా మనస్సులోనున్న అహంకార, మమకారాది దోషములను పోగొట్టునవి, అపారు షేయములగుటచే తమకు తామే కూడినవగు వేదవాక్యములచే భగవానునిపట్ల ద్వేషమును కల్గియుండుట అను కాలుష్యము తొలగిన నా బుద్ధి అను కాంత క్రమముగా భగవదాభిముఖ్యమనెడి గొప్పగుణమును కల్గినదై, ఘటికాచలస్వామి అను ప్రియుని కొఱకు ఆశపడుచున్నది.

మనస్సులోని కల్మషములేవనగా -“అనాత్మన్యాత్మబుద్ధి ర్వా ఆస్వే స్వమితి యా మతిః, అవిద్యాతరుసంభూతిః బీజ మేతత్ ద్విధా స్థితమ్” అనునట్లు ఆత్మకాని దేహము మొదలగువాని యందు ఆత్మబుద్ధిని, తనకు సొంతముకాని వస్తువు తనదని తలంచుటయును. ఈ రెండును అవిద్యఅను వృక్షబీజముయొక్క రెండు దళములు. నేను స్వతంత్రుడనను అహంకారము, లోకములోని సంపద అంతయు నాదే నను మమకారమును అవిద్య వలన సంభవించునవియే. ఈ కాలుష్యములను రెండిటిని-“భగవానుడే స్వతంత్రుడు, మిగిలిన జీవాత్మలు అన్నియు, అచిత్తును ఆస్వామికి పరతంత్రములు”- అను అర్థమును ప్రతిపాదించు వేదవాక్యములు, ఇతిహాసపురాణాది వాక్యములును కడిగివేయుచున్నవి. వీని అర్థము నాలుకొనినపుడు మనస్సున పూర్వమున్న భగవద్వైముఖ్యము తొలగును. ఆనుకూల్యము పెంపొందును. ఆగుణమువలన భగవానునిపట్ల క్రమముగా ప్రేమరూపమైన భక్తి కల్గును అను విషయమును కవి స్వాపదేశముగా పల్కిరి. ఆనుకూల్యమనగా కొద్దిపాటి ప్రేమను కల్గియుండుట. ఆదశ మరింత పరిణతిని చెందినచో కొద్దికాలములోనే ఆ ప్రేమ భక్తిగా మారును. “కలుషం అదంతేతి కలుషాదీని, కలుషాదీని చ తాని ఘటితాని చ కలుషాదిఘటితాని, ఘటితాని చ తాని వాక్యాని చ” అని విగ్రహమును “కలుషాదిఘటిత వాక్యైః” అనునపుడు చెప్పనగును, “అద-భక్షణే” అను ధాతువుపై ప్రత్యయముచేరిన “ఆది” అనురూపము సిద్ధించును. ఇది నకారాంతనపుంసకలింగ పదము. నశించవేయునది అని దీని అర్థము. “ఘటితవాక్యాని” అనునపుడు తమకు తామే కూడిన వేదవాక్యములని, మహర్షులచే కూర్చబడిన ఇతిహాసపురాణవాక్యములని అర్థమును చెప్పనగును. మొదటి అర్థము కర్తరిలో, రెండవ అర్థమున కర్మణిలో క్త ప్రత్యయము వచ్చినది. సత్సాంగత్యమువలన

సంసారమునందు రుచినశించును. పిమ్మట సదాచార్య సేవనముద్వారా మంచి, చెడులను తెలుపు శాస్త్రజ్ఞానము కల్గును. అప్పుడు పూర్వము తెలుపబడిన బుద్ధియొక్క మాలిన్యము నశించి, స్వచ్ఛత కల్గును. అట్లు పరిశుద్ధమైన బుద్ధితో భగవానుని ఆశ్రయించుట ప్రకృతమున తెలుపబడినది.

“ధిషణా” అను స్త్రీలింగపదప్రయోగముయొక్క, “ఘటికాచలస్థియాయ” అను పుంలింగపదప్రయోగముయొక్క స్వారస్యమునుబట్టి ఒకానొక నాయిక దురదృష్టవశమున కొంతకాలము నాయకునిపట్ల వైముఖ్యమును కల్గినదైనను, విజ్ఞాతైన పెద్దల మాటలవలన ఆవైముఖ్యము నశింపగా, అతనిపట్ల క్రమముగా ప్రేమను కల్గినదై, అతనిని మిక్కిలి ఆశపడుచున్నదను వేరొక భావము ఇచట స్ఫురించుచున్నది. కావున సమాసోక్తి అలంకారము కలదని చెప్పనగును.

శ్లోకమున “కలుషాఽపి ఘటకవాక్యైః” అని, “పృథుగుణభృతే” అనియు పాఠాంతరములు కలవు. నా బుద్ధి కలుషితమైనను ఘటకులైన ఆచార్యుల సూక్తులవలన ఆకాలుష్యము తొలగినదై, గొప్పగుణమునుకల స్వామి కొఱకు ఆశపడుచున్నదను వేరొక అర్థము వీనివలన ఏర్పడును. ఈ అంశమును 62వ శ్లోకము దృఢీకరించుచున్నది. పైన తెలిపిన అర్థాంతరమునను ఈ పాఠాంతరములు సంగతములే. ఘటకశబ్దము ఆచార్యుని, నాయికానాయకులను కలుపువానిని తెలుపును. ఆచార్యకృత్యము ఆత్మ అను నాయికను పరమాత్మ అను నాయకునితో చేర్చుటయే కావున ఘటక శబ్దప్రయోగము అవిధముగా కూడ సార్థకము. ఈ శ్లోకములోని భావమునకు అనుగుణముగా శ్రీవచనభూషణ రహస్యగ్రంథములోని “ఫలత్తుక్కు ఆత్మజ్ఞానముమ్, అప్రతిషేధముమే వేణ్ణవదు” (60) అను సూత్రమును, దానిని వ్యాఖ్యానించుచు శ్రీమణవాళమహామునులు సాయించిన సూక్తులును స్మరణీయములు.

58. అన్విష్యతాం స్వ మథవా తూష్ణీ మాధ్వం సురర్షిపితృముఖ్యాః ।

తత్ప్రింకరోఽర్చితోఽహం తజ్ఞైః ఘటికాద్రిభూభుజే సచివైః ॥

సుర + ఋషిపితృముఖ్యాః = ఓ దేవతలు, ఋషులు, పితృదేవతలు మొదలగువారలారా ! స్వమ్+అన్విష్యతామ్ = (మీ) సొత్తు వెదుకబడుగాక, అథవా = లేక (సొత్తును వలదన్నచో), తూష్ణీమ్ ఆధ్వమ్ = ఊరకనే ఉండుడు. (మా సొత్తుగా నీవు ఉండగా , మేము వెదుకుటయో, లేక ఊరకనే ఉండుటయో ఎందులకు? అనినచో అందులకు సమాధానములను నేను భగవానునునకు సొత్తుగా అయితిని అనుటద్వారా కవి పిమ్మట తెలుపుచున్నారు), అహమ్ = నేను, ఘటికాద్రిభూభుజే = ఘటికాచలమునకు స్వామి అగు భగవానునకు, తత్జ్ఞైః = ఆభగవానుని గూర్చి తెలిపిన అనగా తత్వజ్ఞులైన, సచివైః = మంత్రులచే అనగా భాగవతులచే, ఆచార్యులచే, తత్ప్రింకరః = ఆభగవానునకు

దాసునిగా, అర్చితః = సమర్పింపబడితిని. ఈ శ్లోకమునందు కవి ఘటికాద్రినారసింహుని మహారాజుగా, తమను ఆ ప్రభువును సేవించు కింకరునిగా తెలుపుచున్నారు.

కవి 53వ శ్లోకమున భగవానునకు కైంకర్యమును చేయుదును అనిరి. 54,55,56వ శ్లోకములలో వాచిక కైంకర్యమును చేయుటను తెలిపిరి. 57వ శ్లోకమున ఇట్లు కైంకర్యమును చేయుటకు కారణమైన భక్తి తమకు భగవానునిపట్ల కలదని తెలియజేసిరి. దీనిని వినిన దేవతలు, ఋషులు, పితృదేవతలును ఇంతవరకు మాకు దాస్యమును చేయు నీవు ఇప్పుడు ఇట్లు మాటిపోయితివే ? ఇది ఏమి ? అని ప్రశ్నింపగా, అందులకు సమాధానమును ఇందు పల్కుచున్నారు.

ఓ దేవతలారా ! ఋషులారా ! పితృదేవతలారా ! మీ సాత్తును వెదకికొనుడు. లేనిచో ఊఱకే ఉండుడు. తత్త్వజ్ఞులైన భాగతులచే, ఆచార్యులచే నేను ఘటికాద్రినాథునకు కింకరునిగా సమర్పింపబడితిని. ఇక మీకు నేను దాసుడనుకాను సుమా !

భగవత్కృపవలన భాగవతులతో సహవాసము కలుగగా, వారు నన్ను సదాచార్యునితో చేర్చిరి. ఆ ఆచార్యులు నన్ను భగవానునకు దాసునిగా సమర్పించిరి. ఇక మీకు నాకు మధ్య ఏ సంబంధమును లేదు. మీకు సాత్తుకావలయునన్న వేరొకరిని వెదకికొనుడు లేనిచో ఊఱకే ఉండుడు- అని తాత్పర్యము. “దేవర్షిభూతాప్తవృణాం పితృణాం, న కింకరో నాయ మృణీ చ రాజన్, సర్వాత్మనా యః శరణం శరణ్యం నారాయణం లోకగురుం ప్రపన్యః” అను శ్రీభాగవత (11-5-41) శ్లోకము ఇవట స్మరణీయము. ఈ సూక్తిని కరభాజనుడను ముని నిమి అను రాజుతో పల్కెను. శ్లోకమున మొదటి పాదమున “అన్విచ్ఛతాన్యమ్” అను పాఠాంతరము కలదు. వేరొకరిని వెదకికొనుడు - అని దీని అర్థము. ఇదియు సంగతమే. “త్రిభి ఋణవా జాయతే, బ్రహ్మచర్యేణ ఋషిభ్యః, యజ్ఞేన దేవేభ్యః ప్రజయా పితృభ్యః, ఏష వా అన్యః” అని యజుర్వేదమున (షష్ఠకాండమున). “ఋణాని త్రీణ్యపాకృత్య మనో మోక్షే నివేశయేత్, అనపాకృత్య మోక్షం తు సేవమానో పతత్యథః” అని మనుధర్మశాస్త్రమున (6-35) తెలుపబడుటచే మానవుడు దేవఋణము, పితృఋణము, ఋషిఋణము అను మూడువిధములైన ఋణములతో జన్మించునని, యజ్ఞయాగాది నిర్వహణముచే దేవఋణము, బ్రహ్మచర్యముచే ఋషిఋణము, సత్సంతానముచే పితృఋణము తొలగునని, అట్లు మూడు ఋణములు తీర్చుకొనినవాడే మోక్షసాధనకు అర్హుడని తెలియుచున్నది. కావున శ్లోకమున “సురర్షిపితృముఖ్యాః” అని ప్రయోగింపబడినది. కాని భగవానుని ఉపాయోపేయముగా తలచి, శరణాగతిని చేసినవానికి చేయవలసిన యజ్ఞములు అన్నియు పూర్తి అయినట్లే. తీర్చవలసిన ఋణములు అన్నియు తొలగినట్లే. ఎట్టి నత్కార్యమైనను, ధర్మాచరణమైనను భగవానుని ముఖేల్లాసముకొఱకేకదా ? ఈ సందర్భమున - “విదుః కృష్ణం బ్రాహ్మణా స్తత్త్వతో యే తేషాం రాజన్ సర్వయజ్ఞాః సమాప్తాః” అను మహాభారత

సూక్తిని, “వేమకడజ్గళ్ మొయ్మేల్ పినైముగ్గ్రువుమ్.... వేజ్గడత్తుత్తెవార్క్కు నమో వెన్నలామ్ కడమై” అను తిరువాయ్మొళిసూక్తిని (3-3-7) అనుసంధింపనగును. భగవానుని ఆజ్ఞారూపములగు శాస్త్రములందు తెలుపబడిన విహితకర్మలను భగవత్ కైంకర్యబుద్ధితో ఆచరింపవలెను. ఒకవేళ ఈ కర్మలు భగవానుని కైంకర్యమునకు అడ్డుగా నున్నచో వానిని విడువవలెను. అట్లు విడుచుట కర్మలోపమునకు కారణము కాదు. వైదికమైన కర్మలను భగవత్ కైంకర్యబుద్ధితో ఆచరింపవలెను అని ప్రబోధించుటలోనే ప్రకృతసూక్తియొక్క విశ్రాంతి. ప్రకృతశ్లోకములోని “భూభుజే, సచివైః” ఇత్యాది పదములద్వారా సమర్థులైన మంత్రులు ఒకానొక వ్యక్తిని చక్కగా అనేకవిధములు పరీక్షించి అతనిని మహారాజునకు సేవకునిగా నియమించు వేరొక అప్రస్తుత వృత్తాంతము ప్రతీతమగుచున్నది. కావున సమాసోక్తి అలంకారము ఇందు కలదని చెప్పవచ్చును.

59. నృత్యంత నర్తకం యే గోష్ఠే ఘటికామహీభృతౌ హరయే ।

మన్యే మందధియ స్తాన్ మాతంగా నేవ మందజుష స్తాన్ ॥

ఘటికామహీభృతః గోష్ఠే = ఘటికాద్రి ప్రభువు అగు, హరయే = నృసింహస్వామి పట్ల, యే = ఎవరు, అనర్థకమ్ = వ్యర్థముగా, నృత్యంతి = నాట్యమాడుదురో, తాన్ = అట్టి, మందధియః = మందబుద్ధులను, కలుషాన్ = బుద్ధికాలుష్యమును కల్గిన, మదజుషః = మదమును పొందిన, (పిచ్చిపట్టిన), మాతంగాజాన్ ఏవ = ఏనుగులుగానే, మన్యే = తలంతును.

ఈ శ్లోకమున కవి దేవతాంతరములను సేవించువారిని నిరసించుచున్నాడు.

ఘటికాద్రినృసింహస్వామి ఎదుట వ్యర్థముగా నర్తించువారిని (గంతులు వేయు వారు) బుద్ధిచెడిన, పిచ్చిపట్టిన ఏనుగులని తలంతును. సామాన్యముగా ఏనుగు సింహము ఎదుటికి వచ్చుటకు జంకును. కాని, పిచ్చిపట్టిన ఏనుగు బుద్ధిహీనతచే సింహము ఎదుటికి వచ్చి పిచ్చిగంతులు వేయును. ఆ సింహముచే అది వధింపబడును. అట్లే, నృసింహస్వామిని లెక్కింపక, ఆస్వామి ఎదుట వ్యర్థముగా నర్తించువారు స్వరూపనాశమును పొందుట తథ్యము - అని తాత్పర్యము.

లోకమున నృత్ర, గీత, వాద్య, నటనాదులు ఆత్మోజ్జ్వల ప్రయత్నములకు ఆటంకమును కల్గించును. కావున అవి సాత్త్వికులకు ఆచరణీయములు కావు అని తెలుపబడినవి. కాని, ఆ నృత్రగీతాదులే భగవద్విషయకములైనచో అవి మిక్కిలి ఉపాదేయములే. “కుమ్మిడి పట్టమిట్టాడి”, “అడి అడి” ఇత్యాదిగా ఆగ్రహార్హు ఈ అంశమును తెలిపిరి కదా ! కావున భగవంతుని భక్తిపారవశ్యముతో కీర్తించు కీర్తనలు, చేయు నృత్యములు మొదలగునవి తగినవే. లోకికానందము కొఱకు నాట్యము చేయువారు. బుద్ధిహీనతను గల మత్తగజములవంటివారు. దేవతాంతరములకు “మత్తోర్దెయ్ వం

ఆడి ఆడి పణిష్ట” ఇత్యాదిగా నమస్కరించి, నాట్యముచేయువారికి జన్మవరంపరలే సిద్ధించును కాని, సద్గతి కలుగనేరదు. “స్వత్యంతి” అనుటకు బదులు “క్రుధ్యంతి” అను పాఠాంతరము కలదు. శ్లోకమున హరిశబ్ద ప్రయోగసారస్యమునకు అనుగుణముగా బుద్ధిహీనులను మాతంగ శబ్దముతో కవి నిర్దేశించిరి. భగవానుని ద్వేషించువారిని నిందించుట ఈ శ్లోకములోని ప్రధానాంశము.

60. దుష్టాన్ నిగృహ్య తరసా శిష్టా నఖిలాం శ్చిరేణ పాలయతే ।

స్వస్తి సుహృదే గుణానాం భూత్యై ఘటికాద్రిభూభుజే భూయాత్ ॥

దుష్టాన్ = దుష్టులను, తరసా = వేగముగా, నిగృహ్య = దండించి, శిష్టాన్ = సజ్జనులను, అఖిలాన్ = అందఱిని, చిరేణ = చిరకాలము, పాలయతే = కాపాడువాడు, సుహృదే = మంచి మనస్సును కలవాడు, గుణానాం భూత్యై = సద్గుణముల పుట్టినిల్లును అగు, ఘటికాద్రిభూభుజే = ఘటికాచల ప్రభువునకు, స్వస్తి భూయాత్ = మంగళము అగుగాక !

కవి 58 శ్లోకమున తాము భగవానునకు దాసులగుటను తెలిపిరి. 59వ శ్లోకమున భగవానుని ద్వేషించు మూర్ఖులను నిందించిరి. ఇందు దుష్టశిక్షణను, శిష్టరక్షణను చేయు స్వామి మహిమకు జితులై, ఆస్వామికి మంగళాశాసనమును చేయుచున్నారు. లేక భగవదవతార ప్రయోజనము తెలుపబడుచున్నదనియు చెప్పవచ్చును. దుష్టులను వేగముగా సంహరించి, చిరకాలము శిష్టులను రక్షించు సర్వభూతసుహృత్తు అగు ఘటికాద్రి ప్రభువునకు మంగళముగు గాక ! అని శ్లోక సారము. ముఖ్యముగా ప్రభువు చేయదగినది రక్షణ. అది అనిష్టనివారణ, ఇష్ట ప్రాపణరూపమున ద్వివిధము. ఈ రెండు ప్రకారములైన రక్షణలను స్వామి నిర్వహించుటను పూర్వార్థము తెలుపుచున్నది. భగవానుడు సుహృత్తు అనుటకు “సుహృదం సర్వభూతానాం జ్ఞాత్వా మాం శాంతి మృచ్చసి” అనుగీతావాక్యము, “మాతా పితా భ్రాతా సుహృద్గతిః నారాయణః” అను సుబాలోపనిషత్ వాక్యము, “సుహృత్” (461) అను విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములోని నామము, దానిని వివరించుచు భట్టరు - “అనువకారిణ్యపి కిమన్య భవిష్యతి ? కిం కరవాణి ? ఇతి శుభాశంసి శోభనహృదయత్వం సుహృత్త్వమ్” అని పల్కుటయు స్మరణీయములు. ఇట్లు స్వామిని సుహృత్తుగా వర్ణించుట 37వ శ్లోకమున కూడ కాననగును. భగవదవతారమునకు దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ, ధర్మసంస్థాపనము అను మూడు ప్రయోజనములు. ఇందు సాధుపరిత్రాణమే ప్రధానమైనది. మిగిలిన రెండును ఆనుషంగికములు. ఈ శ్లోకమున పూర్వార్థములో మొదటి రెండు ప్రయోజనములు తెలుపబడినవి. మూడవది ఈ రెండిటిచే ఉపలక్షింపబడినదని చెప్పవచ్చును. పూర్వశ్లోకమున దేవతాంతరపరులను మదపుటేనుగుల వలన స్వామికి ఏమి ప్రమాదము సంభవించునో అను సందేహించిన కవి ప్రకృతశ్లోకమున స్వామికి మంగళాశాసనమును చేయుచున్నారనియు భావింపవచ్చును.

61. మృదులం భవాగ్నిపాకాల్ వ్యాప్తం గుణతో విశుద్ధ మహ మన్నమ్ ।
భోజ్యం సమర్పయే స్వం భోక్తే ఘటికాచలస్య సస్నేహమ్ ॥

భవ + అగ్నిపాకాల్ = సంసారమను అగ్నిచే వండబడినది (వచనము చేయబడినది) కావుననే, మృదులమ్ = మెత్తగానున్నది (మనస్సున పరిపాకము ఏర్పడినవాడను), గుణతః = రుచి అనుగుణముతో (శమదమాదిగుణములతో), వ్యాప్తమ్ = నిండినది (నిండినవాడను), విశుద్ధమ్ = మిక్కిలి శుద్ధమైనది (పరిశుద్ధమైన వాడను), భోజ్యమ్ = భుజింపఁతగినది అగు, అన్నం = అన్నముగా , భోజ్యమ్ స్వమ్ = అనుభవింపఁతగిన నన్ను, ఘటికాచలస్య భోక్తే = ఘటికాద్రినాథుడను భోక్తకు (అనుభవించువానిని), సస్నేహం = నేతితో (భక్తితో), సమర్పయే = సమర్పింతును.

ఇందు కవి తమను ఘటికాద్రినసంహస్వామి అను భోక్తకు అన్నముగా సమర్పించుచున్నారు. భగవానునకు, జీవునకు మధ్యగల భోక్తృభోగ్యసంబంధము ఇచట ప్రస్తావించబడుచున్నదనియు చెప్పవచ్చును. ఈ సంబంధము అష్టాక్షరీ మహామంత్రములోని “ఆయ” అను చతుర్థీవిభక్తిద్వారా సూచింపబడినది.

అన్నము వండబడి, మృదువుగా నుండును. రుచిగా నుండును. పరిశుద్ధమై యుండును. నేతితో కూడినదై యుండును. అట్టి అన్నమే భుజింపఁతగినదై యుండును. ఆవిధముగానే కవియు సంసారమను అగ్నిచే పరిపాకమును పొందిరి. అనగా మనస్సులోనున్న కారిన్యము తొలగినవారైరి. అందుచే మృదువైన మనస్సును కల్గినవారైరి. బాహ్యేంద్రియవిగ్రహము, అంతరింద్రియవిగ్రహము మొదలగు గుణములను కల్గియుండిరి. తత్ఫలితముగా పరిశుద్ధులయ్యిరి. భగవానునిపట్ల స్నేహమును అనగా భక్తిని కలవారైరి. ఇట్టి తాము నృసింహస్వామి అను భోక్తకు అనుభవింపఁతగిన అన్నముగా అయ్యిరి అని తాత్పర్యము.

వేదము “అహ మన్న మహ మన్న మహ మన్నమ్” అనుచు జీవుని భగవానునకు అన్నముగా పేర్కొన్నది. విష్ణుసహస్రనామమున గల “అన్నాదః” అనునామమును భట్టరు - “తాం శ్చ తథా భుంక్తే ఇతి అన్నాదః” అని వివరించుటయు ఇచట గుర్తింపఁతగినది. “అత్తా” అను నామము కూడ పరమాత్మయొక్క భోక్తృత్వమును తెలుపుచున్నది. తాను అన్నము అగుట అనగా భగవానునకు తనను తాను నివేదించుకొనుటయే. ఇదియే న్యాసవిద్య, శరణాగతివిద్య, ప్రపత్తివిద్య అని చెప్పబడు పరమగుహ్యమైన విద్య. “భోక్తారం యజ్ఞతపసామ్” అనునట్లు, “శయేక్షేప్తయ సుణ్ణేసుమ్ యానే” అనునట్లును భగవానుడు సకల యజ్ఞముల ఫలమునకు, తపస్సుల ఫలమునకు భోక్తృత్వైక్తిరీయనారాయణములో “బ్రహ్మణే త్వా మహాన ఓమిత్యాత్మానం యుంజీత, తద్వై మహోపనిషదమ్ దేవానామ్ గుహ్యమ్” - పరమాత్మా తేజోరూపుడైన నీ సన్నిధిలో ప్రణవోచ్ఛారణపూర్వకముగా

నా ఆత్మను సమర్పించుకొనుచున్నాను. ఈ శరణాగతి విద్యయే రహస్యమైన బ్రహ్మవిద్య - అని తెల్పినది. ఈ అర్థమునే “మహార్థః” అను నామము తెలుపుచున్నదని భట్టర్ “తత్ర ప్రణవేన మహం ఆత్మనివేదన పూర్వకమ్ పూజనమ్ అర్హతీతి” అను వివరణము ద్వారా తెల్పిరి. కవియు ఇచట అట్టి పరమగుహ్యమైన శరణాగతివిద్యను తెల్పిరిని చెప్పనగును. జ్ఞానుల ఆత్మయేకాక, వారి శరీరమును భగవానునకు పరమభోగ్యమనుటను నమ్మాళ్వార్లు తిరువాయ్మొళిలో “ఇవైయుమవైయు మువైయుమ్” (10-9) అనుదశకమున విస్తరముగా నిరూపించిరి. “సంధాగ్ సంధధ్ బ్రహ్మజ్ఞః నైనం జహ్యహస్సు పూర్వేషు” ఇత్యాది వేదవాక్యమును ఈ అంశమును తెలుపునని పెద్దలందురు. శరకోపసూరి భగవానుని భోక్తృత్వమును గూర్చి “వారిక్కొణ్ణు ఉన్నై విఱ్ఱుజ్జువన్ కాణిల్ ఎన్ఱు . . . ఎన్నిల్ మున్నమ్ పారిత్తు తాన్ ఎన్నై ముగ్గురుపురకినాన్” - నిన్ను నేను గ్రహించి మ్రింగెదను చూడుము అనుచు నాకంటె ముందుగానే తాను నన్ను పూర్తిగా పానముచేసెను - అనుచు చమత్కరించిరి.

62. నిత్యశ్రీయే గుణానాం నిధయే నిష్క్యాతనిఖిలదోషాయ ।

ప్రజ్ఞాల్పితా మయైషా భర్తే ఘటికాచలస్య భాగ్యవశాత్ ॥

నిత్యశ్రీయే = లక్ష్మీదేవితో నిత్యసంబంధమును కలవాడు, (ఆకారణముగా) నిష్క్యాతనిఖిలదోషాయ = కాండించి ఉమ్మివేసిన (నిశ్శేషముగా తొలగిన) సకల దోషములను కలవాడు, గుణానాం నిధయే = సర్గుణములకు నిధివంటివాడు, అగు, ఘటికాచలస్య భర్తే = ఘటికాద్రియందు వేంచేసియున్న నృసింహస్వామి అను భర్తకు, భాగ్యవశాత్ = నా అదృష్టవశమున, మయా = నాచే, ఏషా ప్రజ్ఞా = ఈ ప్రజ్ఞ (అనుకన్య అర్పితా = సమర్పింపబడినది.

57వ శ్లోకమున కవి తమ ధిషణ (ప్రజ్ఞ)ను నాయకగా భావించినట్లే, ఇందును ఒకానొక కన్యకగా భావించి, నృసింహస్వామి అను వరునకు దానిని అర్పించినట్లు తెలుపుచున్నారు. “అకలకిల్లేన్ ఇతైయు మెన్ఱు” అనునట్లు లక్ష్మీదేవితో నిత్యయోగమును కలవాడగుటచే సర్వదోషములకు విదూరుడు, “సమస్తకళ్యాణగుణావ్యుత్థధిః” అనునట్లు సర్గుణములకు నిధివంటివాడును అగు ఘటికాచలప్రభువునకు నా భాగ్యవశమున నా ఈ ప్రజ్ఞ అను కన్యకను సమర్పించితిని. సమస్తవిశ్వమునకు ప్రభువగు స్వామిని స్తోత్రము చేసి, ఆ స్తోత్రమును ఆ స్వామికే నా భాగ్యవశమున అర్పించితిని అని భావము.

లోకమున అన్ని విధముల యోగ్యుడైన వరునకు కన్యకను దానము చేయగల్గుట అదృష్టవశమున సిద్ధించును. అట్టి వరునకు దానమిచ్చిన కన్యకు గూర్చి విచారింప నవసరము లేదనుటను మహాకవి కాళిదాసు “అశోచ్యా హి పితుః కన్యా నదృర్వ ప్రతిపాదితా” అను సూక్తిద్వారా తెలిపెను. “కన్యా నరయతే రూపం మాతా విత్తం పితా శ్రుతమ్, బాంధవాః కుల మిచ్ఛంతి” ఇత్యాది సూక్తి వరునకు ఉండతగిన యోగ్యతలను

నిర్దేశించుచున్నది. ప్రస్తుత శ్లోకమున అట్టి యోగ్యతలు నిరూపింపబడుట గమనార్హము, “నిత్యశ్రియే” అనుటచే విత్తము, “గుణానాం నిధయే, నిష్కృత నిఖిలదోషాయ” అనుటచే రూప, శ్రుత, కులాదులును సూచితములు. ఇట్లు ప్రకృతశ్లోకములోని విశేషణములను వరుని పక్షముగాకూడ అన్వయింపనగును.

ఈ శ్లోకమున భగవానుని ప్రధానలక్షణమగు ఉభయలింగములు- అనగా అఖిలహేయప్రత్యనీకత్వము, సమస్త కల్యాణగుణాకరత్వమును ప్రతిపాదించబడుట వేరొక విశేషము. “గుణానాం నిధయే” అనుటచే సమస్తకల్యాణగుణాకరత్వము, “నిష్కృత నిఖిలదోషాయ” అనుటచే అఖిలహేయప్రత్యనీకత్వమును సూచితములు.

ఇచట ప్రజ్ఞ అనగా భగవానుని నిరంతరము ధ్యానించుట అను జ్ఞాన విశేషము. అదియే భక్తి అనబడును. దానిని భగవానునకు సమర్పించుట అనగా ఆస్వామినే ఎల్లప్పుడు ధ్యానించుట అని అర్థము. “ఒన్ తామరైయాళ్ కేళ్వన్ ఒరువనైయే నోక్కు ముణర్పు” అని కదా ! సరోయోగి సూక్తి. అదియే ఇచట ప్రజ్ఞగా తెలుపబడినది. ఇచట భగవద్గీతలోని “హం చ యోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే, స గుణాన్ సమతీత్యైతాన్ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే” (14-26) అను శ్లోకమును, దానిని వ్యాఖ్యానించునపుడు భగవద్రామానుజులు “హం సత్యసంకల్పం పరమకారుణిక మాశ్రితవాత్సల్యజలధి మవ్యభిచారేణైకాన్త్యవిశిష్టేన భక్తియోగేన చ య సేవతే, స ఏతాన్ సత్త్వాదీన్ గుణాన్ దురత్యయాన్ అతీత్య బ్రహ్మభూయాయ బ్రహ్మత్వాయ కల్పతే” అని పల్కుటయు అనుసంధేయములు. లేక, తత్త్వహిత - పురుషార్థ విషయకమైన బుద్ధియు ప్రజ్ఞ అని చెప్పవచ్చును. దీనిని భగవానునకు సమర్పించుట అనగా భగవానుడే పరతత్త్వమని, అతడే మోక్షోపాయ రూపమైన హితమని, పురుషార్థమనియు నమ్మికను కల్గియుండుట. భగవానుని “భర్తా” అని నిర్దేశించినదానికి అను గుణముగా ప్రజ్ఞ కన్యకగా నిర్దేశింపబడినది. భగవానుడు సర్వభర్త అనుటకు అష్టాక్షరిలోని నమఃశబ్దార్థము “పితా చ రక్షక శ్శేషీ భర్తా జ్ఞేయో రమాపతిః” అనుసూక్తి, దివ్యసూరులు, అన్నమాచార్యుల వంటి మహనీయులు తమ ఆత్మను నాయికగా, భగవానుని భర్తగా భావించి కృతులు రచించుటయు స్మరణీయము. ఇచట ప్రజ్ఞాపదముచే తెలుపబడిన భక్తి స్వామి అనుగ్రహముచేతనే సిద్ధించునది కావున దానిని ఆస్వామికే సమర్పించుట సముచితమని, అట్లు అర్పించుట భాగ్యవిశేషముచే మాత్రమే సిద్ధించునని ఏర్పడుచున్నది. “నిత్యశ్రియే, అత ఏవ నిష్కృతనిఖిలదోషాయ గుణానాం నిధయే” అని అన్వయించుటద్వారా లక్ష్మీ నిత్యయోగముచే నిరంకుశస్వాతంత్ర్యమును దోషము తొలగి, దానివలన ఉద్బుద్ధమైన వాత్సల్యాది గుణములను కలవాడని అర్థము స్ఫురించును. భర్తా అను పదము “డుభృజ్ - ధారణపోషణయోః” అని ధాతువునుండి పుట్టినదగుటచే భరించువాడను అర్థముతో పాటు పోషించువాడను అర్థమును ఇచ్చును . ఈ రెండునూ ఇచట గ్రాహ్యములు, “ప్రజ్ఞా భరే” అను పదప్రయోగముయొక్క స్వారస్యముచే శ్లేషాలంకారము కలదు

63. పాత్రే సమాశ్రితానాం శాత్రే సత్పురుషవిద్విషాం సతతమ్ ।

దాత్రే సకలఫలానాం నేత్రే జగతాం నమో నృసింహాయ ॥

సతతమ్ = ఎల్లప్పుడు, సమాశ్రితానామ్ = తనను ఆశ్రయించినవారికి, పాత్రే = కాపాడువాడు, సత్పురుషవిద్విషామ్ = (తనను) ఆశ్రయించిన సత్పురుషుల శత్రువులయొక్క, శాత్రే = నశింపచేయువాడును, సకలఫలానామ్ = అన్నిఫలములను, దాత్రే = (తనను ఆశ్రయించినవారికి) ఇచ్చువాడు, (ఇట్లు) జగతామ్ = లోకములకు, నేత్రే = నాయకుడును అగు, నృసింహాయ = నృసింహస్వామికి, నమః = నమస్కారము.

కవి ముందు శ్లోకమున భగవానుడే తత్త్వము, హితము, పురుషార్థమును అను నిశ్చయమునకు తగిన ప్రజ్ఞను కల్గినవారిగా తమను నిర్దేశించుకొనిరి. అందులకు తగినట్లు ప్రస్తుతశ్లోకమున భగవానునకు నమస్కారమును ఈ శ్లోకమునందు చేయుచున్నారు. తనను ఆశ్రయించినవారిని రక్షించువాడు, ఆశ్రిత విరోధులను శిక్షించువాడు, అన్ని పురుషార్థములను ఇచ్చువాడు, ఇట్లు లోకములను అన్నిటిని కాపాడువాడును అగు నృసింహస్వామికి నమస్కారము అని భావము. భగవానుడే పరతత్త్వమని, అతడే హితమని, అతడే పురుషార్థమని తెలిసిన చాలదు. ఆ జ్ఞానము ఫలపర్యవసాయి కావలెను. అనగా భగవానునకు నమస్కరింపవలెను. అట్టి దశ ఈ శ్లోకమున తెలుపబడినది. ఈ నమః పదముయొక్క ప్రాధాన్యమును సూచించుటకొరకే కదా అష్టాక్షరిలో నడుమగల నమః పదమును ఆవృత్తి చేసి, శేషిని తెలుపు ప్రణామముతో, ప్రాప్యమును తెలుపు నారాయణపదముతో చేర్చి రస్యరహస్యార్థములను మన పూర్వాచార్యులు అనుగ్రహించిరి. ఇంకను ఇచట వివరములను రహస్యగ్రంథములలో కాననగును. శ్లోకమున నాల్గుపాదములలో మొదట “పాత్రే, శాత్రే, దాత్రే, నేత్రే” అను పదములు వరుసగా “పా-రక్షణే, శో-తనూకరణే, దుదాత్ - దానే, నీశ్ - ప్రాపణే” అను దాతువులనుండి పుట్టిన తృజంతరూపములు. వీని ప్రయోగమువలన అనుప్రాస అను శబ్దాలంకారము కలదు. “శాస్త్రే” అను పారాంతరమున్నను అది ఆదరణీయముగా తోచదు.

భగవానుడు “దేవానాం దానవానాం చ సామాన్య మధిదైవతమ్” అనునట్లు అందఱికిని సంబంధించిన దైవము, సర్వభూతసుహృత్తు అయినను తన భక్తుల విరోధులను తన విరోధులుగాతలచి, వారిని శిక్షించును. “ద్విషదన్షం న భోక్తవ్యమ్, ద్విషంతం నైవ భోజయేత్, పాండవాన్ ద్విషసే రాజన్ మమ ప్రాణా హి పాండవాః” అనుచు శ్రీకృష్ణుడు తనకు ప్రాణభూతులైన పాండవులను ద్వేషించు దుర్యోధనుడు తనకు శత్రువే అనెను. మరియు అట్టి శత్రువులను ఆస్వామి రూపుమాపెనుకూడ. కావున శ్లోకమున “సత్పురుషవిద్విషాం శాత్రే” అని తెలుపబడినది. “చతుర్థాం పురుషార్థానాం దాతా దేవః చతుర్భుజః” అనునట్లు అన్ని విధములైన ఫలములను

ఇవ్వగల్గిన వాడుస్వామి ఒక్కడే. “అరోగ్యం భాస్కరా దిచ్చేత్”, “శంకరాల్ జ్ఞాన మన్విచ్చేత్” ఇత్యాదిగా ఒక్కొక్క దేవత ఒక్కొక్క ఫలమును మాత్రమే ఇవ్వగలడు. కాని, స్వామి సకలఫలప్రదుడు. “దేవేంద్ర స్త్రిభువన మర్థ మేకపింగ: సర్వర్థిం త్రిభువనగాం చ కార్తవీర్య: వైదేహ: - పరమపదం ప్రసాద్య విష్ణుం సంప్రాప్త: సకలఫలప్రదో హి విష్ణు:”, “భామం మనోరథం స్వర్గ్యం స్వర్గమాద్యంచ యత్పదమ్, దదాతి ధ్యాయిన నిత్య మపవర్గప్రదో హరి:” అను మొదలగు ప్రమాణములు, “కొల్లక్కుత్తైవిలన్ వేణ్ణిగ్గెల్లామ్ తరుమ్ కోదెల్ ఎన్వళ్ళల్” అను మొదలగు దివ్యసూరి సూక్తులు కలవు కదా ! ఈ అంశము తరువాతి శ్లోకమున సోదాహరణముగా వివరింపబడినది. “పాత్రే సమాశ్రితానామ్” అనుటచే శిష్టరక్షణము, “శాస్త్రే సత్పురుషవిద్విషామ్” అనుటచే దుష్పుత్ర వినాశము, “దాత్రే సకల ఫలానామ్” అనుటచే ఆశ్రితులకు సర్వఫలములను ఇచ్చుట అను ధర్మము యొక్క పాలనమును తెలుపబడినవి. కావున ఇచట “పరిత్రాణాయ సాదూనామ్” ఇత్యాది అవతార ప్రయోజనములు మూడును ఇవట సూచింపబడినవి. ప్రకృతశ్లోకము “నమ స్తే పరస్మై నమో విశ్వకర్త్రే నమో విశ్వగోస్త్రే నమో విశ్వనేత్రే నమో భక్తిదాత్రే నమో దుష్టశాస్త్రే” ఇత్యాది ఘటికాచలమాహాత్మ్యసూక్తిని పోలియుండుట గమనింపదగినది.

64. సుమన:సమూహభవ్యాత్ శుకముఖసేవ్యాత్ సుశీతలచ్ఛాయాత్ ।

ఘటికాద్రితటనిరూఢాత్ కల్పకత: కస్య కాంక్షితం న ఫలమ్ ।

సుమన:సమూహభవ్యాత్ = దేవతల సమూహమునకు క్షేమమును కల్గించువాడు, (పుష్పసమూహములచే మంగళకరమైనది), శుకముఖసేవ్యాత్ = శుకుడు మొదలగు వారిచే సేవింపబడినవాడు (చిలుకలు మొదలగు వక్షులచే సేవింపబడునది), సుశీతలచ్ఛాయాత్ = మిక్కిలి చల్లని కాంతిని కలవాడు, (చల్లని నీడను కల్గినది), ఘటికాద్రితటనిరూఢాత్ = ఘటికాచలముయొక్క సానువుపై ఆవిర్భవించినవాడు (ఘటికాద్రి సానువులో మొలచినది) అగు, కల్పకత: = నృసింహస్వామి (అను కల్పవృక్షము) వలన, కస్య = ఎవనియొక్క, కాంక్షితం ఫలమ్ = కోరిన కోరిక(ఫలము), న(లభ్యేత్) = లభింపదు ? అందఱి కోరికలు సిద్ధించును - అని భావము.

ఇందు కవి ఘటికాద్రివాడుని కల్పవృక్షముగా రూపించుచు. అందులకు తగిన విధముగా శిష్టవిశేషణముల ప్రయోగమును చేసిరి. పూర్వశ్లోకమున కవి భగవానుని ధాతృత్వమును “దాత్రే సమాశ్రితానాం” అనుచు అన్వయముఖమున తెలిపి, దానిని ధృఢపరచుటకై ప్రకృతశ్లోకమున “కస్య కాంక్షితం న ఫలం” అనుచు వ్యతిరేక ముఖమున పల్కుచున్నారనియు చెప్పవచ్చును.

భగవానుడు దేవతల సమూహమునకు క్షేమమును కల్గించువాడు, శుకాదిమునులచే సేవింపబడువాడు, చల్లని కాంతిని కలవాడు, ఘటికాద్రిపై ఆవిర్భవించినవాడును. అట్లే, కల్పవృక్షమును పూలసమూహముచే మంగళకరమైనది,

చిలుకలు మొదలగు పక్షులచే ఆశ్రయింపబడునది, చల్లని నీడనుకల్గినది. ఇట్లు ఘటికాద్రిసానువుయందు పుట్టిన కల్పవృక్షముతో (పోల్చదగిన) సమానమనదగిన శ్రీసంహస్వామి వలన ఎవరి కోరిక అయినను తప్పక సఫలమగును అని భావము.

ముందు శ్లోకమున కవి ఘటికాద్రిసంహస్వామిని “దాత్రే సకలఫలానామ్” అనుచు కీర్తించుటవలన, అందులకు తగినట్లు ఇందు స్వామిని అడిగినవారికి అన్ని ఫలములను ఇచ్చు కల్పవృక్షముతో పోల్చుచు దానిని విశదీకరించుచున్నారు. “ఛాయా సూర్యప్రియా కాంతిః” అను అమరకోశప్రమాణమును బట్టి ఛాయాశబ్దము కాంతి అను అర్థమును ఇచ్చును. “విరూఢతః” అని, “కల్పతరోః” అనియు పారాంతరములు కలవు. అర్థమున మార్పులేదు. శ్రీపరాశరభట్టరు శ్రీ రంగరాజస్తవమున శ్రీరంగనాథుని అర్చామూర్తిని “అర్థికల్పకమ్” అనుచు స్తుతించుట ఇచట అనుసంధేయము. ఇట్టి రూపణము ఆస్తోత్రమున పలుచోట్ల కలదు. అందలి “కుసుమభరాలసా స్ఫటికవేదిశయౌ విటసా, అమరతరోః పరం పరిహసత్ పృథురంగభుజః” (107) ఇత్యాది శ్లోకమున కల్పవృక్షముకంటే ఆధిక్యమునుకూడ భట్టరు తెలిపిరి. అట్లే, శ్రీరంగనాథుని అభిషేక చూర్ణికలలోని - “అనేకశాఖాశ్రిత మాశ్రితేభ్యో దత్తాభికాంక్ష్యంక్షం) త్రిదత్తైకభోగ్యమ్, సుపర్ణరమ్యం సుమనస్సమేతం సురద్రుమం త్వాం సుధియౌ వదంతి” అనుశ్లోకమున, “శ్రీమన్ సురంగధరణీశ విశాలశాఖం శ్రీకౌస్తుభస్ఫురిత మీప్పితదానదక్షమ్, హంసాది సద్విజవరై రనుసేవ్యమానం త్వాం మన్మహే సురగురుం సురనాథనాథ” అనుశ్లోకమునను శ్రీరంగనాథుని అర్చామూర్తిని భట్టరు కల్పతరువుగా అభివర్ణించిరి. “శ్రీనివాసః” అను నామమును భట్టర్ “దివ్యవల్క్యా ఇవకల్పద్రుమః, తప్త్యా నిత్యోనఘ్నః” అని వ్యాఖ్యానించుట, అట్లే “వృక్షః” అను నామమును “తేషు ఛాయాతరువదాశ్రితానామ్ ఉపజీవ్యసర్వస్వః, తత్ప్రతోపమర్ణసహస్రసహోవృక్షత ఇతి వృక్షః - నివాస వృక్షః సాధూనా మాపన్నానాం పరా గతిః, వృక్ష ఇవ స్తద్దో దివి తిష్ఠత్యేకః, సమాశ్రితాత్ బ్రహ్మతరో రసంతాత్ నిన్సంశయః పక్వఫల ప్రపాతః” అని, “భూర్భువస్వస్తరుః” అను నామమును “భూర్భువస్వరూప లక్ష్మితైః పక్షీసథితై రివ ప్రాణిభిః ఉపచర్యమానఛాయాపత్రలపారిజాతః” అనియు వివరించుట ప్రకృతమున స్మరింపనగును. కావున భక్తులు చేయు సమస్త అపచారములను సహించి, వారికి సకల విధములైన తియ్యని ఫలములను ఇచ్చునట్టిది, సంసారములో ఆర్తిని పొందినవారికి చల్లని నీడను ఇచ్చి, వారు సేదదీరునట్లుచేయునది, అకులను నిండుగా గలిగినదగు గొప్ప వృక్షము భగవానుడు. అట్లే లక్ష్మీదేవి అను దివ్యమైన లతకు శాశ్వతమగు ఆధారమైన కల్పవృక్షము భగవానుడు. కావున ఆ స్వామిని కవి ఇచట కల్పవృక్షముతో పోల్చుట మిక్కిలి రమణీయము. సుమనస్సులనగా దేవతలు అనియేకాక మంచి మనస్సును కలవారనియు అర్థము. మంచి మనస్సును కలిగియుండుట అనగా భగవానుని ఎల్లప్పుడు ధ్యానముచేయు మనస్సును అతడే ఉపాయము, ఉపేయమును

మనస్సును కలిగియుండుటయే. అట్టి వారిచే స్వామి సేవింపబడుచున్నాడనియు చెప్పవచ్చును. కల్పవృక్షముకూడ దేవతలచే సేవింపబడునది కావున దాని పక్షమున కూడ సుమనశ్శబ్దమునకు దేవతలు అను అర్థమును గ్రహింపవచ్చును.

65. అవిరతహితప్రవృత్తే రాపది సహితా దకృత్రిమస్నేహాత్ ।

మమ ఘటికాచలబంధోః మాన్యా దన్యేన కేన కిం కార్యమ్ ॥

అవిరతహితప్రవృత్తే = ఎడతెగక మనమంచికొఱకు ప్రయత్నించువాడు, ఆపది సహితాత్ = ఆపదయందు వెంటనుండువాడు, అకృత్రిమస్నేహాత్ = సహజసిద్ధమైన (కపటములేని) మైత్రినికలవాడు, మాన్యాత్ = (కావుననే) గౌరవనీయుడును అగు, ఘటికాచలబంధోః = ఘటికాద్రినాథుడను సర్వవిధబంధువుకంటె, అన్యేన కేన = వేరయిన ఎవనితో, మమ=నాకు, కిం కార్యమ్ = ఏమి పని ? (ఘటికాద్రినాథుని కంటె వేరయిన వానితో నాకు పనిలేదని భావము.)

ఇందు కవి ఘటికాద్రినాథుని గొప్పబంధువుగా స్తుతించుచున్నాడు. ఎల్లప్పుడు మనమంచి కొఱకు ప్రయత్నించువాడు, మన ఆపదలలో వెన్నంటియుండువాడు, సహజమైన స్నేహమును కలవాడు, కావుననే మిక్కిలి గౌరవనీయుడగు ఘటికాద్రినాథుడను బంధువుకంటె వేరొకనితో నాకు పనిలేదు.

“త స్మిత మాపది సుఖే చ సమక్రియం యత్” అని భర్తృహరి సన్నిత్ర లక్షణమును తెల్పును. నిజమైన బంధువుకూడ అట్టివాడే, “రాజద్వారే శృణానే చ యః పశ్యతి స బాంధవః” (రాజద్వారమున అనగా సమ్మాన సమయమున, శృణానమున అనగా మరణించినపుడు ఎవడు చూచునో అతడు బంధువు), ఇత్యాదిసూక్తులు ఈ అర్థమును తెలుపుచున్నవి. కపటములేని స్నేహము, ఎల్లప్పుడు మిత్రునకు శ్రేయస్సును కల్గింపవలయునని యత్నించుట, ఆపదలలో వెంటగానుండుట, మొదలగునవి నిజమైన బంధువుయొక్క లక్షణములు. ఇవి అన్నియు భగవానునియందే కాననగును. భగవానుడు కూడ “హితస్రోతోవృత్త్యా” అనునట్లు ఎల్లప్పుడు మనహితమును కాంక్షించుచు దానిని సమకూర్చును. మనము కృత్రిమభక్తిని ప్రదర్శించినను దానిని కూడ సహజముగనే భావించి, దయతో ఫలమును అనుగ్రహించును. కావున నిజమైన బంధువు అతడే. “ఎమ్మిరాన్ ఎన్దై ఎన్నుడై చ్చుగ్గరమ్” అనుచు పరకాలసూరి భగవానుని సర్వవిధ బంధువుగా పేర్కొనిరి. నమ్మాళ్వార్లు - “తాయాయ్ తనైయాయ్ మక్కళాయ్ మగ్గరూమాయ్ ముగ్గరూమాయ్” అనుచు పల్కిరి. ఇట్టి భావనను కవి ఇచట ఘటికాద్రినాథుని పట్ల అనుసంధించిరి. విశేషమేమనగా లోకములో ఒక్కొక్క పని బంధువుద్వారాగాని, లేక మిత్రుని ద్వారాగాని సమకూరవచ్చును. కాని భగవానుడు మిత్రుడు, సర్వవిధబంధువును కావున సమస్తకార్యములు ఆ స్వామివలననే నెరవేరును. అందుచే ఆస్వామిని సేవించినచో ఇక ఏ బంధువుయొక్క, స్నేహితునియొక్క అవసరము

లేదు. “ప్రీతిం బద్ధాలి ఇతి బంధుః” అని బంధుశబ్దవృత్తాన్నిబట్టి “ఘటికాచలబంధుః” అనుటకు ఘటికాచలమందు ప్రీతిని కల్గియున్నవాడను అర్థమును కూడ చెప్పవీలున్నను, ప్రకృతమున ఘటికాచలములోనున్న బంధువు అని అర్థము చెప్పుటయే మిక్కిలి సరసము. “భ్రాతా భర్తా చ బంధు శ్చ పితా చ మమ రాఘవః”, “మాతా పితా భ్రాతా. . . నారాయణః”, “శేలేయ్ కణ్ణియరుమ్ . . . మేలాత్తాయ్ తనైయుమ్ అవరే ” ఇత్యాది పలు ప్రమాణములు కూడ ఇచట స్మరణీయములు.

66. ఘనకరుణామృతపూరైః ఘటికాచలకృష్ణమేఘతో జనితైః ।
పాపాటవీ ప్రదగ్ధా భజతే చిత్రం భవాంబుధిః శోషమ్ ॥

ఘటికాచలకృష్ణమేఘతః = ఘటికాద్రియందు వెలసియున్న శ్రీ నృసింహస్వామి అను నల్లని మేఘమువలన, జనితః = ఆవిర్భవించేయబడిన, ఘనకరుణా + అమృతపూరైః = గొప్పకరుణ అను అమృతప్రవాహములచే, పాప + అటవీ = నాపాపములను మహారణ్యము, ప్రదగ్ధా = పూర్తిగా దహింపబడినది. భవ+అంబుధిః = (నా) సంసారమను సముద్రము, శోషం భజతే = ఎండిపోవుటను పొందినది (ఎండిపోయినది) చిత్రమ్ = (ఎంత) ఆశ్చర్యము.

ఈ శ్లోకమున ఘటికాద్రినారసింహుడు ఒక అలౌకికమైన మేఘముగా తెలుపబడుచున్నాడు. దహించు శక్తి, శోషింపచేయు శక్తియు అగ్నికి కలదు. కాని, ఇందు కరుణామృత ప్రవాహమునకు పాపములను దహించు సామర్థ్యము సంసారసముద్రమును ఎండిపోవునట్లు చేయు శక్తియు ఉన్నట్లు చెప్పుటచే ఆశ్చర్యమనిపిల్చిరి. అట్టి కరుణను అగ్ని అని పలుకక, అమృత ప్రవాహము అనిరి. పాపము అను అడవి దహింపబడగా సంసారసముద్రము ఇంకిపోయెను అనుటవలన కార్యకారణములకు భిన్నాశ్రయత్వము తెలుపబడినది. కావున ఇచట “విరుద్ధం భిన్నదేశత్యే కార్యహేతోఽ రసంగతిః” అను లక్షణమును గల అసంగతి అలంకారము కలదు. ప్రతిపలాపేక్ష ఆశింపక వర్షించు కాలమేఘముగా భగవానుని ఇందు కీర్తించిరి. ఈ శ్లోకము కవియొక్క ఉక్తివైచిత్రీకి ఒక చక్కని నిదర్శనము. వర్షమువలన అడవులు పెరుగును. నదులు, సముద్రములు నిండును. కాని ఇచట భగవానుని దయ అను అమృతవర్షము కురవగానే పాపారణ్యములు దహింపబడెనని, సంసార సముద్రము ఇంకిపోయెనని తెలుపబడుటచే నరసింహస్వామి ఒక అలౌకికమైన మేఘము అని స్ఫురించుచున్నది. భగవానుని అమృతవృష్టి జీవుల పాపములను పోగొట్టి, సంసారబంధమును నశింపచేయుచున్నదని శ్లోక తాత్పర్యము.

67. గోభిః ప్రకాశితార్థాత్ గోత్రే ఘటికాభిధానవత్పుదితాత్ ।

జాగర్తి సతతనిద్రం సవితు ర్జగతాం మనస్సరోజం మే ॥

గోభిః = తనకిరణములచే (గీత, చరమ శ్లోకము మొదలగు వాక్కులచే),

ప్రకాశిత+అర్థాత్ = లోకములోని వస్తువులను కంటికి కనుపించునట్లు చేయునది (శాస్త్రార్థములను ప్రకాశింపచేయువాడు) ఘటికా + అభిధానవతి = ఘటిక అను పేరుగల, గోత్రే = పర్వతమందు, ఉదితాత్ = ఉదయించినవాడును అగు, జగతాం సవితుః = లోకములకు సూర్యుడైనవాని వలన, (లోకములను సృష్టిచేసిన భగవానుని వలన), సతతనిద్రమ్ = ఎల్లప్పుడు నిద్రను పొందిన (ఎల్లప్పుడు అజ్ఞానమును నిద్రను పొందిన), మే = నా యొక్క, మనః సరోజమ్ = మనస్సు అనేది తామరపూవు. జాగర్తి = వికసించుచున్నది (తత్త్వజ్ఞానమును వికాసమును పొందుచున్నది.)

ఇందు కవి ఘటికాద్రినాథుని సూర్యునిగా, తమ మనస్సును ఆ సూర్యునిచే వికసింపచేయుబడిన తామరపూవుగా వర్ణించుచున్నారు. ఇందలి విశేషణములు రూపకాలంకారప్రక్రియలో, శ్లేషాలంకారప్రక్రియలో అమరియున్నవి.

సూర్యుడు తన కిరణములతో లోకములోని పదార్థములను ప్రకాశింప చేయును. ఉదయాద్రిపై ఉదయించును. అట్లే, భగవానుడు భగవద్గీతాదిశాస్త్రప్రధానముద్వారా తత్త్వార్థములను ప్రకాశింపచేసెను. అతడు నృసింహరూపియై ఘటికాద్రిపై ఉదయించెను. ఇట్లు సూర్యునివంటి ఘటికాద్రినృసింహస్వామివలన చిరకాలము నిద్రావస్థలోనున్న, తామరపూవువలె అజ్ఞానముతో ప్రకాశమును పొందని నామనస్సు ఈనాడు అజ్ఞానము తొలగగా, వికసించినది. నృసింహస్వామి ఘటికాద్రియందు ఉదయించినాడు. గీతాది శాస్త్రములద్వారా కర్మయోగాది మోక్షోపాయములను ప్రకాశింపచేసినాడు. ఆయన నుండియే సమస్తజగత్తు పుట్టినది. అజ్ఞానమనెడి దీర్ఘనిద్రలో మునిగినవారిని ప్రబోధించి వారికి జ్ఞానమును కలిగించుచున్నాడు. మహనీయుల హృదయ పుండరీకములను వికసింపచేయుచున్నాడు అని శ్లోక సారాంశము.

గోశబ్దమునకు కిరణమని, వాక్కు అని అర్థము. సవితృశబ్దమునకు సూర్యుడని, “సూతే ఇతి సవితా” అను వ్యుత్పత్తినిబట్టి సృష్టించువాడనియు అర్థము. “సవితా” అను విష్ణునహస్రనామస్తోత్రములోని నామము, “సర్వేషాం సాక్షాత్ జనయితా ఇతి సవితా” అను భట్టర్ భాష్యమును స్మరణీయము. నిద్రాశబ్దము లక్షణయా అజ్ఞానమును బోధించును.

భగవానుని సూర్యునిగా రూపించు ఈ శ్లోకమునకు అనుగుణముగా” “రామదివాకరః” అను శ్రీరామాయణసూక్తిని, “తతోఽఖిలజగత్పద్మబోధాయాచ్యుత భానునా, దేవకీపూర్వసంధ్యాయా మావిర్భూతం మహాత్మనా” అను విష్ణుపురాణ శ్లోకమును స్మరింపనగును. దివ్యసూరులుకూడ స్వామిని సూర్యునిగా కీర్తించిరి. “ఇశమ్ శాయిణు ఎఘ్రాన్తాప్సోత్” అని పెరియాల్వార్లు (4-9-7), “ఉదయవరుస్పదత్రిన్ మేరీ విరియుమ్ కదిరేసోత్వానై” అని గోదాదేవి (14-6), “ఓరుకరునాయిణు అన్దమిల్లాక్కదిరేపరిప్పి

అలర్న్వదాక్కుమ్” అని నమ్మాళ్వార్లు (8-5-7) ఇత్యాదిగా పలు చోట్ల సూర్యునిగా స్వామిని పాగడిరి. మనస్సును పద్మముగా రూపించుట కవి సమయము. అందులకు అనుగుణముగా స్వామిని కవి సూర్యునిగా రూపించిరి. “పోదిఱ్ఱమలవన్నెళ్ళమ్ పుకున్దు” అనుచు పెరియార్వార్లు (5-2-8) భగవానుడు తమ మనస్సు అను కమలమును వికసింపజేసెననిరికదా. లోకములోని సూర్యుడు సరస్సులోని తామరలను మాత్రమే వికసింపజేయును. కాని, భగవానుడును సూర్యుడు హృదయకమలమును కూడ వికసింపజేయగలడు. కావున ఇచట ఉపయోధికకృత ధ్వనించుటచే వ్యతిరేకాలంకారధ్వనియు కలదు. పూర్వము వివరించిన విధముగా శ్లేషానుప్రాణితమైన రూపకమును కలదు. అడైయార్ముద్రిత ప్రతిలో “ఘటికాధిభానవా దుదితాత్” అని (గోత్రే అనుటకు బదులు) “గోఘ్నః” అని కన్పించుచున్నది. “గోభిః ప్రకాశితార్థాత్” అనుటకు వేద వాక్యములచే ప్రకటింపజేయబడిన మహిమకల్గిన నృసింహస్వామివలన అనియు అర్థమును చెప్పవచ్చును.

పరాశరభట్టరు శ్రీరంగనాథుని అర్చామూర్తిని “కుంకుమారుణ ముదంచిత- శ్రియం కోమలారుణసోజసంస్థితమ్, రంగమందిర తమోనివారణం శంకతే తపనదీధితిం జనః” అని, “రంగతరణే ప్రకీర్ణోద్భుద్ధద్విజకుల మశేషం ప్రతిదిశం ప్రహృష్టా పదోర్మీ భవతి చ జగత్ ధ్వస్తతిమిరమ్” అనియు సూర్యునిగా అభివర్ణించుట ఇచట స్మరణీయము.

68. రుక్ష్తేన యేన రుద్రో రుగ్లో ధరణీం జగామ శరభోఽపి ।

ఘనదురితదంతినోఽస్మాత్ ఘటికాద్రిహరేః కథం న బిభ్యతు మే ॥

రుక్ష్తేన యేన = కోపమును పొందిన ఏ నృసింహస్వామిచే, రుద్రః = శివుడు, శరభః + అపి = శరభరూపమును ధరించినవాడైనను, రుగ్గః = జయింపబడినవాడై, ధరణీం జగామ = భూమిని ప్రవేశించెనో, అస్మాత్ = అట్టి ఈ, ఘటికాద్రిహరేః = ఘటికాచలనృసింహస్వామివలన, మే = నాయొక్క, ఘనదురితదంతినః = గొప్పపాపములను ఏనుగులు, కథం = ఎట్లు, న బిభ్యతు = భయపడవు? తప్పక భయపడును అని భావము.

ఇందు నృసింహుని ద్వారా శరభరూపుడైన శివుడు పరాభవమును పొందుట తెలుపబడినది. రుక్ష్మడైన ఘటికాద్రినృసింహస్వామిని చూచి శరభరూపమును పొందిన రుద్రుడును పరాజితుడై, పరుగెత్తి భూమియందు ప్రవేశించి దాగుకొనెను, అట్టి స్వామి వలన నాపాపములనేడి గజములు ఎట్లు భయపడకుండును? అని భావము.

“శృణోతి సింహం ఇతి శరభః” అని శరభశబ్ద వృత్తుత్తి. శరభము అనగా - రెండు తలలను, టెక్కలను, పదునైన గోళ్లను, ఎనిమిది కాళ్లను, ఊర్ధ్వముఖముగానున్న నేత్రములను కల్గిన మృగవిశేషము. “అష్టపాదూర్జ్వనయనః శరభో వనగోచరః” అని

మహాభారతములో కలదు. పక్షి విశేషమనియు కొందఱు అందురు. ఈ శరభము సింహమును సైతము అవలీలగా చంపగలదని ప్రతీతి కాని, నృసింహమూర్తి సామాన్య సింహముకాదు. నరసింహము, అపరితమైన శక్తిని కల్గిన పురుషోత్తముని రూపము. కావున శరభమును సంహరించినదని మహావిద్వాన్ వై.ము. శరకోపరామానుజాచార్య స్వామివారు నూర్త్రుట్టుత్తిరుపతి అన్తాదిలోని 97వ పాశురవ్యాఖ్యలో తెలిపిరి.

హిరణ్యకశిపుని సంహరించుటకై భగవానుడు భయంకరమైన నృసింహరూపమును దాల్చెను. ఆ రూపమును చూచి నిత్యానపాయనియైన లక్ష్మీకూడ “పూజ్ఞోదైయాత్ వెరువ” అనునట్లు భయపడెను. అప్పుడు రుద్రుడు శరభరూపమును దాల్చి నృసింహ స్వామిని దుస్సాహసముతో ఎదుర్కొనెను. కాని, నృసింహుని కోపగ్నియందు అతడు శలభమయ్యెను. కూరేశులు అతిమానుషస్తవమున 12వశ్లోకములో “హై మర్త్యసింహవపుష స్తవ తేజసోఽంశే శంభు ర్భవన్ హి శరభ శృలభో బభూవ” అనుచు ఈ వృత్తాంతమును గూర్చి చమత్కారపూర్వకముగా పత్కిరి. ఈ శ్లోకమును వ్యాఖ్యానించుచు శ్రీనివాసాచార్యులవారు “హంతు మభ్యాతం రౌద్రం శరభం నరకేసరీ, నశై ర్విదారయామాస హిరణ్యకశిపుం యథా, నమోఽస్తు నరసింహాయ లక్ష్మీస్థితిజితక్రుధే, యత్క్రోధాగ్నౌ వురా రుద్రః శరభ శృలభాంతు ఇత్యాదిపారాణికవచన ముత్రానుసంధేయమ్” అని, గార్గ్యరామానుజాచార్యులవారు తమవ్యాఖ్యలో (ఈ వ్యాఖ్య ఇంతవరకు అముద్రితము) - “హిరణ్యవధార్థం నృసింహోవతారే నతి శంభుః స్వభక్తనంరక్షణార్థం సింహజాతివిరోధీ శరభో భూత్వా ప్రతిరుధ్యత్ పరాజిత ఇతి వరాహపురాణప్రసిద్ధిః. తదుక్తం- హంతు మభ్యాగతం రౌద్రం శరభం నరకేసరీ, నశై ర్విదారయామాస హిరణ్యకశిపుం యథా ఇతి” - అనియు వ్యాఖ్యానించుటను బట్టి ఈ కథ వరాహపురాణములో వర్ణింపబడినదని తెలియుచున్నది. మరియు ఈ కథయే కూర్మ, మాత్స్య, గారుడ, నారసింహాది అనేక పురాణములలో కూడ ప్రస్తావింపబడినది. సింహమును చంపగల్గిన శరభమే నృసింహస్వామిచే వధింపబడినపుడు సింహముచే అవలీలగా చంపబడు గజముల వంటి నాపాపములు తప్పక భయపడి, పాటిపోవునని తాత్పర్యము. ఈ వృత్తాంతము కూరేశవిజయమను గ్రంథమునందును విష్ణుపరత్వ ప్రతిపాదనాంశములలో ఒకటిగా “ఆగ్నేయే తత్ర పాద్మే శరభపరిభవాత్ గారుడే నారసింహే, కౌర్మే మాత్యే పురాణే బహుముఖకథితే” ఇత్యాదిగా ప్రస్తావింపబడినది. శరభమును సంహరించినవానికి మన పాపములనెడి ఏనుగులను సంహరించుట పెద్దపని కాదుకదా ! కావున మనము చేసిన పాపములనెడి గజములు నృసింహమూర్తిని చూచి తప్పక దూరముగా పారిపోవును అని సారాంశము.

“రుద్రః” అనుటకు బదులు “రౌద్రః” అని, “బిభ్యత్” అనుటకు బదులు “బిభ్యతి” అనియు పాఠాంతరములు కలవు. ఇవియు అర్థవంతములే. “రౌద్రః”

అనుపాఠము “హంతు మభ్యాగతం రౌద్రం శరభమ్” అను వరాహపురాణ ప్రమాణశ్లోకానుసారి అని చెప్పనగును. శ్లోకమున హరిశబ్ద ప్రయోగము మిక్కిలి స్వరసము. రౌద్రమైన శరభమును అయినను, లేక దురితములనెడి ఏనుగులనైనను హరించువాడగుటచే స్వామికి ఈ నామము సార్థకము. “హరి ర్హరితి పాపాని” కదా !

69. అవ్యాహతప్రచారా దపహతమంత్రైషధాత్ సహస్రాస్యాత్ ।

పాతకమూషకనివహత్ పాయాత్ ఘటికాద్రిభోగినః కో హి ॥

అవ్యాహతప్రచారాత్ = అడ్డులేని సంచారమును కల్గినది, అపహతమంత్ర + ఔషధాత్ = దూరముగా తఱిమివేయబడిన మంత్రము , ఔషధములను కల్గినది, (మంత్రమునకు, మందునకు కట్టుబడనిది), సహస్ర + ఆస్యాత్ = వేయి ముఖములను కల్గినది అగు, అవ్యాహతప్రచారాత్ = అడ్డులేని సంచారమును కలవాడు, అపహతమంత్ర + ఔషధాత్ = మంత్రములకు, ఔషధములకు లొంగనివాడు, సహస్ర + ఆస్యాత్ = వేయి ముఖములను కలవాడు అగు, ఘటికాద్రిభోగినః = ఘటికాచలనాథుడను సర్పముకంటె, కః+హి = వేరెవ్వడు, పాతకమూషకనివహత్ = పాపములను ఎలుకల సమూహమునుండి, పాయాత్ = రక్షించును.

ఈ శ్లోకములో కవి భగవానుని వేయి ముఖములను కల మహాసర్పముగా పాపములను మూషకములుగా రూపించుచున్నారు. ఇచట సర్పమును అర్థ మిచ్చు భోగి శబ్దము భోగమును అనుభవించువాడని, ఎలుక అని అర్థ మిచ్చు మూషక శబ్దము “ముష - స్తేయే” అను ధాతువునుండి వుట్టినది అగుటచే దొంగిలించునది అనియును అర్థ మిచ్చుట గమనింపఁతగినది. ఎలుకలు ఇంటిలోనున్న వస్తువులను దొంగిలించి, కనుపడకుండచేయునట్లే, పాపములు ఆత్మను కనుపడకుండచేయును. కావున వానిని కవి ఎలుకలతో పోల్చిరి. “అవ్యాహతప్రచారాత్” అను విశేషణము నృసింహస్వామి విషయమున సార్థకమనుటను “వ్యాప్తించ భూతేష్వఖిలేషు చాత్మనః” ఇత్యాది ఋషివచనములు, నృసింహ అనుష్టుప్ మహామంత్రములోని “విష్ణుం” అను పదము మొదలగు సూక్తులు తెలియజేయుచున్నవి.

సహస్రాస్యుడైన భగవానుడను సర్పమే మన లెక్కలేని పాతకములనెడి ఎలుకలను మింగివేయగలదు అని తాత్పర్యము. మంత్రము, మందుల తన వశములో ఉంచుకొనగల్గిన భగవానుడు అను సర్పము లోకములోని సర్పములకంటె విశిష్టమైనది అను భావము శ్లోకములోని మొదటి రెండు విశేషణములవలన స్ఫురించును. కావున వ్యతిరేకాలంకారము ధ్వనించుచున్నదనదగును. మంత్ర - ఔషధములకు కట్టుబడక, భక్తులున్న చోటెల్ల తిరుగుచు, వారి పాతకములనెడి మూషకములను భగవానుడను భోగి మింగివేయునని తాత్పర్యము. శ్లోకము చివర “కోవా” అను పాఠాంతరము కలదు.

70. కలితపురుషార్థసార్థాత్ ఘటికాఘటితాత్ సనాతనార్థార్థాత్ ।

కిం న ప్రమాద్యతాం స్యాత్ క్షేమం హ్యత్ర హ్యముత్ర వా పుంసామ్ ॥

కలితపురుష+అర్థసార్థాత్ = నాల్గువిధములైన పురుషార్థములతో కూడినది, ఘటికాఘటితాత్ = క్షణకాలమైనను విడచుటకు వీలులేనిది అగు, సనాతనాత్ ధర్మాత్ = సనాతన ధర్మమునుండి, ప్రమాద్యతామ్ = ప్రమాదపడుచున్న, పుంసామ్ = మనుజులకు కూడ, కలితపురుష+అర్థసార్థాత్ = సిద్ధింపజేయు పురుషార్థసమూహమును కల్గిన ఉపాయముగా (చతుర్విధపురుషార్థములను అనుగ్రహించువాడు), ఘటికాఘటితాత్ = ఘటికాద్రియందు (మహర్షులచే) చేర్చబడినవాడు, సనాతనాత్ ధర్మాత్ = (మనచే ప్రయత్నపూర్వకముగా చేయబడు కర్మయోగాది ధర్మములవలెకాక) నిత్యసిద్ధమైన ధర్మమగు ఘటికాద్రినాథుని వలన, అత్ర అముత్ర వా = ఈ లోకముననో, పరలోకముననో, కిం వా క్షేమం న స్యాత్ = ఏది క్షేమము కాదు.

ఇందు నృసింహస్వామి సనాతన ధర్మముగా తెలుపబడుచున్నాడు. పురుషార్థములనగా జీవించియున్నకాలమున పొందు ఆనందమును, కైవల్యమోక్షసుఖము, పరమపదములోని భగవదనుభవమును. ధర్మమనగా సుఖమును సాధించుటకు తగిన ఉపాయము. ముందు శ్లోకమున సుఖానుభవమునకు ఆటంకముగానున్న పాపములను తొలగించుట అను అనిష్టనివారణము తెలుపబడగా, ఇందు ఇష్టమును- అనగా సుఖమును ఇచ్చుట అను ఇష్టప్రావణము తెలుపబడినది. ఇవి రెండే కదా ఉపాయకార్యములు. ఉత్తరార్థమున “హి హి” అను రెండు పదములు పాదపూరణార్థములైన అవ్యయములు. “చతుర్థాం పురుషార్థానాం దాతా దేవః చతుర్భుజః” అనునట్లు శ్రీమన్నారాయణుడు నాల్గు భుజములతో తన భక్తులకు ధర్మార్థకామమోక్షములను నాల్గువిధములైన పురుషార్థములను అనుగ్రహించుచున్నాడు. అతడే సనాతనధర్మస్వరూపుడు. నిత్యము అనుష్ఠేయములుగా చెప్పబడు సనాతనధర్మములను ఆచరింపనివాడు కూడ ఘటికాద్రినారసింహుని అనుగ్రహమును చివరిదశలో పొందినవాడైనచో అతనికి ఇహలోక, పరలోక సౌఖ్యములన్నియు లభించునని శ్లోకసారము. పూర్వార్థములోని “కలితపురుషార్థసార్థాత్” ఇత్యాది విశేషణ త్రయము ధర్మము పక్షమున, స్వామి పక్షమున అన్వయింపనగును. శ్లోకములోని క్షేమశబ్దము యోగమునకును ఉపలక్షకము.

పురుషార్థములను సాధించు ఉపాయభూతుడై, ఘటికాచలమందు చేర్చబడినవాడై, సనాతనధర్మమైయున్న భగవానునివట్ల అవచారపడినవాడు ఈలోకమునగాని, పరలోకమునగాని క్షేమమును పొందలేడు అను భావము “కలితపురుషార్థసార్థాత్ ఘటికాఘటితాత్ సనాతనాత్ ధర్మాత్, కిం వా ప్రమాద్యతాం స్యాత్ క్షేమం హ్యత్ర హ్యముత్ర వా పుంసామ్” అను వేరొక పాఠముద్వారా స్ఫురించును.

ఈ అన్వయమున పూర్వార్థములోని విశేషణత్రయము భగవానుని పక్షముననే అన్వయింపవగును.

భగవానుడు ధర్మమనుటను “తోకానాం త్వం పరో ధర్మః”, “ధర్మాత్మా సత్యసంధ శ్చ రామో”, “రామో విగ్రహవాన్ ధర్మః” సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మా మేకమ్”, “యే చ వేదవిదో విప్రాః యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః, తే వదంతి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమ్”, (మహా.భా. ఆను 88-25), “సాక్షాత్ దేవః పురాణోఽపి స హి ధర్మః సనాతనః” (మహాభార ఆను 88-24) ఇత్యాది పలుసూక్తులు, “ధర్మః” అను విష్ణుసహస్రనామ స్తోత్రనామము, దీనిని భట్టరు - “అభ్యుదయనిఃశ్రేయసాభ్యాం సర్వస్య సాక్షాత్ ధారణాత్ ధర్మః” అని వివరించుటయును తెలుపుచున్నవి. మఱియు, సనాతన శబ్దము నిత్యమైనదను అర్థమును తెల్పునది అగుటచే సనాతన ధర్మమనుటకు నిత్యమైన - అనగా నశింపని ధర్మమని అర్థము. మిగిలిన ధర్మఫలము కొద్దికాలమే నిలచియుండును. పరిమితముగా నుండును. కొన్ని కొన్ని ఫలములను మాత్రమే ఆధర్మములు ఇవ్వగలవు. కాని, భగవానుడను సనాతనధర్మము అట్టిదికాదు, నిత్యనూతనము, సదాభోగ్యమును. “సనా పురాణే తనతి రూపమ్” అనుచు భట్టరు సహస్రనామభాష్యమున సనాతన నామమునకు చూపిన వ్యుత్పత్తి ఇచట స్మరణీయము. “హ్యత్రావ్యముత్ర” అను పాఠాంతరము ద్వితీయార్థములో కలదు.

71 ఘనసమయనిర్వ్యపేక్షాత్ మేఘాత్ ఘటికాద్రిభర్తు రుద్భూతా ।

క్షాళయతి కలుషమలినం కాచన కరుణాతరంగిణీ భువనమ్ ॥

ఘనసమయనిర్వ్యపేక్షాత్ = వర్షకాలమును ఎదురుచూడని (గొప్పసమయము కొరకు ఎదురుచూడని), ఘటికాద్రిభర్తుః = ఘటికాద్రినాథుడను, మేఘాత్ = మేఘమునుండి, ఉద్భూతా = పుట్టిన, కాచన = అసమానమైన ఒక, కరుణాతరంగిణీ = కరుణ అను నది, కలుషమలినమ్ = పాపములను మలినమును కల్గిన, భువనమ్ = లోకమును (జనులను), క్షాళయతి = కడుగుచున్నది.

ఇందు భగవానుని వర్షకాలమేఘముగా, ఆస్వామి కరుణను నదిగా రూపించుచున్నారు. లోకమున కాలుష్యమును శుద్ధిచేసి, పవిత్రతను కల్గించునట్టి నది వర్షకాలములోని మేఘమును అవేక్షించును. మనస్సులోని కాలుష్యమును పాపమును పోగొట్టి, శుద్ధిచేయు భగవానుని కరుణ అను నది అట్లు వర్షకాలమును ఎదురుచూడక ఎల్లప్పుడు ప్రవహించును. భగవానుడు నిత్యుడగుటచే, అతని కరుణకూడ నిత్యము పాపులను శుద్ధిచేయును. దానిని మనము ఉపయోగించుకొనదగునని తాత్పర్యము. మేఘము సముద్రమునుండి నీటిని పీల్చి, పర్వతశిఖరముపై చేరి వర్షించును. ఆ వర్షము వలన నదులలోని మాలిన్యములన్నియు పోయి వరిశుభ్రమగును. అట్లే ఘటికాద్రిన్యసింహాస్వామి అను మేఘము ఘటికాచలమునుండి తన కరుణ అను నదిని ప్రవహింపజేయుచు జీవుల పాపములను నశింపజేయుచున్నాడు. న్యసింహాస్వామి దయ

ఒక నదిగా ఇచట పోల్చబడుటచే నదులలోని తరంగముల వలె స్వామియొక్క దయకూడ అవధిలేనిదని, ఎల్లప్పుడు ప్రవహించునది అని స్ఫురించుచున్నది. శ్లోకములోని భువనశబ్దము భూలోకమునే కాక ముల్లోకములను లక్షించుచున్నదని చెప్పనగును. రెండవపాదమున “ఘటికాచలభూమిభర్తు రుద్భూతా” అనుపాఠాంతరము కలదు. శ్లోకములోని ఘనసమయాది పదప్రయోగ స్వారస్యమును బట్టి ఈ పాఠము అనాదరణీయము.

72. సన్నిహితశంఖపద్మాత్ సర్వసఖాత్ సకలపుణ్యజనసేవ్యాత్ ।

ఘటికాద్రిరాజరాజాత్ కా వా న స్యాత్ సమాశ్రితాత్ సంపత్ ॥

సమాశ్రితాత్ = (మనచే) శరణముగా ఆశ్రయింపబడినవాడు, సన్నిహితశంఖపద్మాత్ = తనసమీపముననున్న శంఖమును, తామరపూవును కలవాడు (లేక పద్మశబ్దమునకు లక్ష్మి అను అర్థమును చెప్పవచ్చును.) (తన సమీపమునందు శంఖనిధి, పద్మనిధులను కలవాడు), సకలపుణ్యజనసేవ్యాత్ = అందఱు పుణ్యాత్ములచే సేవింపఁతగినవాడు (అందఱు యక్షులచే సేవింపఁతగినవాడు) అగు, ఘటికాద్రిరాజరాజాత్ = ఘటికాద్రి ప్రభువు అను కుబేరుని వలన, కా వా సంపత్ న స్యాత్ = ఏ సంపద కలుగదు?

ఇందుకవి భగవానుని కుబేరునిగా వర్ణించుచు, అందులకు తగిన విధముగా శ్లిష్టవిశేషణములను ప్రయోగించిరి. అందుచే శ్లేషానుప్రాణితరావకము ఇందలి అలంకారము. స్వామి తన సమీపమున-అనగా హస్తమున పాంచజన్యమును శంఖమును, లీలారవిందమును దాల్చినవాడు, (లేక, చేతిలో పాంచజన్యమును, వక్షః స్థలమున లక్ష్మిని కలవాడు.) కుబేరుడును శంఖనిధి, పద్మనిధులను కలవాడు. భగవానుడు సర్వసఖుడు. అనగా సర్వభూత సుహృత్తు. కుబేరుడును సర్వసఖుడే. అనగా సర్వశబ్దముచే నిర్దేశింపబడు శివునకు స్నేహితుడు “కుబేరః శ్ర్యంబకసఖః” అని అమరమున కుబేరుడు శివుని సఖుడుగా తెలుపబడినవాడు. “ఈశ్వరః శర్వ ఈశానః” ఇత్యాదిగా తెలుపబడిన శివుని పర్యాయపదములలో శర్వశబ్దమునకు సర్వమును పదము పాఠాంతరముగా కన్పించుటచే కుబేరుడు సర్వసఖుడు అనుట తగినదే. భగవానుడు పుణ్యజనులందఱిచే అనగా అదృష్టజాలురచే సేవింపబడఁతగినవాడు. కుబేరుడును పుణ్యజనులచే అనగా, యక్షులచే సేవింపఁతగినవాడు. అతడు యక్షరాజు కదా ! కావున భగవానుడు రాజరాజు వంటివాడు. (రాజులకు రాజు, యక్షులకు ప్రభువగు కుబేరుడు.) అట్టి కుబేరునివలన ఏ సంపద కలుగదు ? అన్ని సంపదలు ఏర్పడును అని భావము. శ్లోకములో తెలుపబడిన శంఖపద్మములచే మిగిలిన నిధులన్నియు సూచింపబడినవి. శంఖపద్మములు మాత్రము ఇచట చెప్పబడుటచే నవనిధులలో వానికి గల ప్రాధాన్యము స్పష్టమగుచున్నది. కావుననే కాళిదాసు మేఘసందేశములో యక్షుని ఇంటి గుర్తులను గూర్చి పేర్కొనునపుడు

“ద్వారోపాంతే లిఖితవపుషి శంఖపద్మే చ దృష్ట్యా” అనుచు శంఖపద్మములను నిధులను గూర్చి పల్కెను. కావున కుబేరునకు కల నిధులలో శంఖపద్మములకు గల వైశిష్ట్యము స్పష్టము. మరియు ఇచట శంఖపద్మములను మాత్రము కవి వ్రస్తావించుట కుబేరసామ్యమును సాధించుటకు అనియును గ్రహింపనగును. కుబేరుడు రాజరాజుగా ప్రసిద్ధుడు. భగవానుడును “రాజాధిరాజః సర్వేషాం”, “రాజాధిరాజాయ” ఇత్యాదిగా రాజరాజుగా ప్రసిద్ధుడు కదా ! కుబేరుని వలన కేవలము లౌకిక సంపదలు మాత్రము లభింపగా, భగవానుడను కుబేరునివలన ఇహలోకపరలోక సంపదలన్నియు సిద్ధించుట విశేషము. మరియు కుబేరుని అర్థించి లాభపడినవారు రఘువు వంటి కొద్దిమంది మాత్రమే. కాని ఈ సన్సంహస్యామి అను కుబేరుని ప్రార్థించి లబ్ధిపొందినవారు అనేకులు. కుబేరుడు తన వద్దకు వచ్చిన ఆర్థిని సంతోషపెట్టి తాను తృప్తి పొందవచ్చును. కాని భగవానుడను కుబేరుడు భక్తుడు అడిగిన దానికంటే అధికముగా ప్రసాదించువాడేకాక, “అస్మై న కించి దుచితం కృతమ్”, “ఎన్నడియార్క్కు ఎన్శెయ్ వన్ ఎన్నే ఇరుత్తినీ” అనునట్లు భక్తునకు ఇంకను ఇవ్వలేక పోయితినే అను అసంతృప్తిని కల్గినవాడై ఉండును. ఈవిధముగా కుబేరుని కంటే భగవానునికి కల ఆధికము పలురీతులలో సంభావనీయుము.

“కా వా న స్యాత్ సంపత్” అనుప్రయోగమువలన కుబేరునివలన ధనమను సంపదమాత్రమే లభించును, కాని ఘటికాద్రిప్రభువు అను కుబేరునివలన అట్టి ధన రూపసంపదయే కాక, ఆయుఃసంపద, పుత్రపౌత్రాదిసంపద- మొదలగు ఇహలోకసంపదలు, స్వర్గసంఖమను పారలౌకిక సంపద, మోక్ష భోగమును నిత్యసంపదయు లభించునని ధ్వనించును. కావున ఇట్లు ఉపమేయాధికృత ధ్వనించుటచే వ్యతిరేకాలంకారధ్వనియు ఇందు కలదు. “సన్నిహితశంఖపద్మాత్” అను సమాసమునకు “సన్నిహితః శంఖః పద్మ శ్చ, అథవా, సన్నిహితే శంఖపద్మే చ సన్నిహితశంఖపద్మః, తస్మాత్” అను విగ్రహమును, “సర్వసఖాత్” అనుటకు “సర్వేషాం సఖా” అని, భగవానుని పక్షమున, “సర్వః సఖా యస్య సః” అని కుబేరుని పక్షమున చెప్పవచ్చును. లేక ఇద్దరికిని సమానముగా “సర్వస్య సఖా” అనియు చెప్పవచ్చును.

73. ప్రజనవిషానలమూర్చావిముషితచిత్తాన్ భవోరగగ్రస్తాన్ ।

కుర్యీత లబ్ధసత్తాన్ కో వా ఘటికాద్రిగారుడికతోఽన్యః ॥

భవ + ఉరగగ్రస్తాన్ = సంసారమను సర్పముచే మింగబడిన వారై, ప్రజన-విషానల మూర్చావిముషితచిత్తాన్ = స్త్రీ సంయోగము అను విషవాయువు చీచుట వలన మూర్ఛను పొంది, దొంగిలింపబడిన మనస్సును కలవారిని, ఘటికాద్రిగారుడికతః = ఘటికాద్రియందున్న విషవైద్యుడగు భగవానుడు తప్ప, అన్యః కః వా = వేరెవ్వడు, లబ్ధసత్తాన్ = ప్రాణమును పొందినవారినిగా (మోక్షమును పొందినవారినిగా), కుర్యీత = చేయగలడు.

ఇందు కవి భగవానుని విషవైద్యునిగా రూపించుచు వర్ణించుచున్నారు. పాముకాటుచే విషము శరీరమున వ్యాపించి, మృత్యు ముఖమున నున్న వానిని విషవైద్యుడు రక్షించును. ఈ సంసారమును సర్పముచే కలువబడి, విషయభోగములను విషము వ్యాపించి, తన జన్మకు ఫలమైన మోక్షమును ఉజ్జీవనమును పొందలేక, సత్త్వాశనమును పొందబోవు జీవునకు భగవానుడను విషవైద్యుడు మోక్షమును ప్రదానము చేసి ఉజ్జీవింప చేయును. సర్పవిషమును గరుడమంత్రముద్వారా పోగొట్టు విషవైద్యునకు గారుడికుడు అని పేరు. “విషవైద్యో గారుడికః” అని నిఘంటువు. గరుడమంత్రముయొక్క ప్రభావముద్వారా సర్పవిషము నశించి, రోగి జీవించును. ఘటికాద్రిన్యసింహస్వామికూడ గారుడికుడే - అనగా గరుత్మంతుని వాహనముగా కలవాడే. ఈవిధముగా స్వామి విషవైద్యుడు. విషవైద్యుడు గరుడమంత్రముతో సర్పవిషమును పోగొట్టగా, భగవానుడు గరుడవాహనారూఢుడై వేంచేసి సంసారమును సర్పముచే కరువబడినవారిని కాపాడును. “ప్రజన” అనుటకు బదులు “స్పృజన” అను వేరొక పాఠము పాఠమును విషవాయువుచే- అను అర్థమును ఇచ్చును.

74. నిత్యాన్నిరస్తదోషాన్నియతపదాత్ పుణ్యకీర్తనశ్రవణాత్ ।

వినతోచితాభిధానాత్ బ్రహ్మణ ఏవాధిగమ్యతే సకలమ్ ॥

నిత్యాత్ = అన్నికాలములందు నశింపక నిలచియున్నవాడు, నియతపదాత్ = నిత్యమైన పరమపదమును స్థానమును కలవాడు, పుణ్య కీర్తనశ్రవణాత్ = పుణ్యమును కల్గించు తనకు సంబంధించిన కీర్తనమును శ్రవణమును కలవాడు, (ఎవరిని స్తుతించినచో, ఇతరులు స్తుతింపగా వినినచో పుణ్యము కలుగునో అట్టివాడు), వినతోచిత + అభిధానాత్ = (తనను ఆశ్రయించిన భక్తులకు దయ చూపువాడను అర్థమిచ్చు) భక్తోచితః అనుపేరును కలవాడగు, బ్రహ్మణః ఏవ = పరబ్రహ్మమగు శ్రీమన్నారాయణుని వలననే, సకలం = కోరిన సమస్తము, అధిగమ్యతే = పొందబడుచున్నది.

72వ శ్లోకమున ఘటికాద్రిపైనున్న స్వామి అను కుబేరుని వలన అన్ని సంపదలు సిద్ధించునని పల్కిన కవి ఇందు ఆ స్వామి కేవలము కుబేరుడు కాదు; సాక్షాత్తు పరబ్రహ్మవైన శ్రీమన్నారాయణుడే. అతనివలన అన్ని పురుషార్థములను పొందవచ్చుననుచున్నారు.

అన్ని కాలములయందు నిలచియుండువాడు, నిత్యమైన స్థానమగు పరమ పదమును కలవాడు, పుణ్యమైన తనకు సంబంధించిన కీర్తన, శ్రవణములను కలవాడు, భక్తోచిత నామధేయుడును అగు పరబ్రహ్మమువలన కోరికలన్నియు సిద్ధించును. “సకల - ఫలప్రదో హి విష్ణుః” అనికదా స్వామి ప్రసిద్ధిని పొందెను.

భగవానుడు “అజో నిత్యః శాశ్వతః” అనునట్లు నిత్యుడు. “అపహతపాపా విజరః విమృత్యుః విశోకః విజిఘత్సః అపిపాసః” అనునట్లు ఎట్టి దోషమును లేనివాడు.

కావున నిరస్తదోషుడు. అతడు నివసించునది పరమపదము. అది నియతమైనది అనగా శాశ్వతమైనది. భగవానుని నామమును కీర్తించినను, విన్నను పుణ్యము కల్గును. అతడు పరబ్రహ్మస్వరూపుడు. ఇట్టి స్వామివలన సమస్తము లభించుచున్నది.

వినత శబ్దము భక్తపర్యాయము. కావున వినతోచిత అనుటను భక్తోచిత అని గ్రహింపనగును. ఈపేరు “తక్కాన్” (తగినవాడు) అను అచటిస్వామి నామమునకు సంస్కృతీకరణ మనదగును. తిరుమంగైయాళ్వార్లు పెరియతిరుమొళ్ళిలో “తక్కానై క్కడిగైత్తడమ్ కున్ఱిన్ మిశైయిరున్ద అక్కారక్కనియై” అని ఘటికాద్రిస్వామిని గూర్చి సాయించిరి కదా.

75. శుద్ధి ముపజనయతోఽగ్రాం స్వాలోకేనైవ చక్షుషో జగతామ్ ।

ఘటికాద్రిమిత్రతోఽన్యం కలయేఽఖిలలోకబాంధవం నాహమ్ ॥

స్వ + ఆలోకేన + ఏవ = తన ప్రకాశముచేతనే (తన కటాక్షముచేతనే), అగ్రాం శుద్ధిం = గొప్ప పవిత్రతను, ఉపజనయతః = కల్గించువాడు, జగతాం చక్షుషః = లోకములకు నేత్రమువంటివాడును అగు, ఘటికాద్రిమిత్రతః = ఘటికాద్రియందున్న సూర్యునికంటె, అన్యం = వేరొకనిని, అహం = నేను, అఖిలలోకబాంధవం = అన్ని లోకములకు బంధువు అగు సూర్యునిగా, న కలయే = లెక్కింపను.

ఇందు కవి స్వామిని సూర్యునిగా రూపణముచేయుచున్నారు. భగవానుడను సూర్యుని తప్ప ఆకాశమున ఉదయించు సూర్యుని సూర్యునిగా తలపనని ఇందలి సారాంశము. శ్లోకములోని విశేషణములు భగవానునకు - సూర్యునకు అన్వయించునట్లు ప్రయోగింపబడినవి.

సూర్యుడు తన ప్రకాశముచే జగత్తునకు పవిత్రతను కల్గించును. అట్లే భగవానుడు తన కటాక్షముచే జీవులను పరిశుద్ధులను గావించును. “చక్షుషో తవ సామ్యేన పూతాఽస్మి” అని శబరి పల్కెను కదా ! లోకమునకు వెలుగునిచ్చు సూర్యుడు లోకమునకు నేత్రమువంటివాడు. “జగచ్చక్షుః” అని సూర్యునకు పేరు. భగవానుడును లోకమునకు నేత్రము వంటివాడే. “దివీవ చక్షు రాతతమ్”, “చక్షు ర్దేవానా ముత మర్చానామ్” అని సంస్కృతవేదము, “కణ్ణావానెన్నమ్ మణ్ణోర్ విణ్ణోర్ క్కు” అని, “కణ్ణాయేఘ్రలకుక్కుమ్” అని ద్రావిడవేదమును స్వామిని కీర్తించినవి కదా ! కావున ఘటికాద్రిపైనున్న స్వామి అను సూర్యుని కంటె వేరొక సూర్యుని లోకబాంధవునిగా తలపను అని భావము. సూర్యుడు బాహ్యతమస్సును పోగొట్టి మిత్రుడు, లోకబాంధవుడయ్యెను. “ఘద్యోతో లోకబాంధవః” అని అమరము. భగవానుడు ఆంతర తమస్సును కూడ నశింపచేయుటచే, “త్వమేవ మాతా చ పితా త్వమేవ . . . త్వమేవ సర్వం మమ దేవ దేవ”, “ఏమ్మిరానెన్దై ఎన్నుడైచ్చుగ్గఱమ్” అని కీర్తించిన విధముగా సర్వవిధబంధువు. కావున అతడే అధికుడు. నిజమైన లోకబాంధవుడు, సర్వభూత సుహృత్తు.

భగవానుడు లోకబాంధవుడనునపుడు “పితా చ రక్షకః శేషీ భర్తా జ్ఞేయో రమాపతిః, స్వామ్యాధారో మమాత్మా చ భోక్తా చాద్యమనూదితః” అనునట్లు భగవానునితో జీవునకు కల నవవిధసంబంధములు స్మరింపదగినవి. అష్టాక్షరీ మహామంత్రములో ప్రణవములోని అకారముచే పితా పుత్ర సంబంధము, అవ - రక్షణే అను ధాతువుచే రక్ష్య - రక్షక సంబంధము, అకారముపై వచ్చి లోపించిన చతుర్థి విభక్తిచే శేష శేషి సంబంధము, ఉకారముచే భర్తృ భార్యా సంబంధము, జ్ఞాతృ జ్ఞేయ సంబంధము, నమః శబ్దముచే స్వ స్వామి భావ సంబంధము, నార పదముచే శరీర శరీరి భావ సంబంధము, అయన పదముచే ఆధార ఆధేయ భావ సంబంధము, నారాయణశబ్దములోని చతుర్థి విభక్తిచే భోక్తృ భోగ్య సంబంధమును తెలుపబడుచున్నవి. శ్లోకములోని “మిత్రం, జగతాం చక్షుః, లోకబాంధవః” అను పదములు భగవానునియందే మిక్కిలి సార్థకములగుట గమనింపదగినది.

76. అమృతప్రవాహసహజై రాలోక్తై రమృతశీతలైః స్పృహితాః ।

వివిధాన్ భవదవదాహాన్ విజహతి ఘటికాద్రివిలసితస్య విధోః ॥

అమృతప్రవాహసహజైః = అమృత ప్రవాహముతో సమానమైనది, అమృతశీతలైః అమృతమువలె చల్లనివి, అగు, ఘటికాద్రివిలసితస్య = ఘటికాచలమందు మిక్కిలి వెలుగుచున్న, విధోః = చంద్రునియొక్క, ఆలోక్తైః = వెన్నెలచే (కటాక్షములచే), స్పృహితాః = తడుపబడినవారు, వివిధాన్ = అనేకములైన, భవదవదాహాన్ = సంసారమను దావాగ్నిచే కల్గిన తాపములను, విజహతి = విడుచుచున్నారు.

ముందు శ్లోకమున భగవానుని సూర్యునిగా వర్ణించిన కవి ఇందు చంద్రునిగా రూపించుచున్నారు. దావాగ్నివలన కల్గిన తాపములు చంద్రుని చల్లని వెన్నెల శరీరముపై సోకగానే తీరును. ఘటికాద్రినాథుడనెడి చంద్రుని కటాక్షములనెడి వెన్నెల పడినచో ఆత్మలకు సంసారమువలన కల్గిన తాపములు కూడ తీరును అని భావము.

చంద్రుడు అమృతము పుట్టిన పాలసముద్రములోనే జన్మించెను. “విధుః సుధాంశుః” అనునట్లు అమృతమయములైన కిరణములను కలవాడు. కావున అతని కిరణములు చల్లనివి. “చంద్రసూర్యాచ నేత్రే” అనునట్లు చంద్రుని నేత్రమునందు గల భగవానుని చూపులు కూడ చల్లనివే. మరియు భగవానుడు అమృతస్వరూపుడు. మీదుమిక్కిలి యోగనరసింహస్వామి అమృతఫలముగా ప్రసిద్ధుడు కదా ! “విధుః శ్రీవత్సలాంఘనః” అని భగవానుడు విధుః అను నామముచే బోధింపబడుచున్నాడు. కావున స్వామిని చంద్రునిగా వర్ణించుట యుక్తము. చంద్రుని కిరణములు దావాగ్నిచే, సూర్యుని తాపముచే బాధింపబడిన వృక్షములను, ఓషధులను కాపాడి, వానికి బలమును కల్గించును. అట్లే భగవానుని చల్లని చూపులు సంసారమను దావాగ్నిచే, సూర్యునిచే తపింపబడిన చేతనులను ఉజ్జీవింపచేయును.

“తాపాన్” అనుబహువచనము ఆధిభౌతిక ఆధిదైవిక - ఆధ్యాత్మికములను మూడు విధములైన తాపములను సూచించును. అలోక శబ్దము శ్లిష్టము. వెన్నెల అని, కటాక్షములని అర్థము. స్వామిని చంద్రునిగా వర్ణించుట సుప్రసిద్ధము. ఇందులకు “ఓన్మియ తిష్ణైక్యాట్టి ఒళిమణివణ్ణనే ఎన్నుమ్” ఇత్యాది దివ్యసూరిసూక్తులు. “చంద్రాంశుః” వంటి నామములును, “తేషాం మంత్యాణాం కల్మషహర - ఆహ్లాదన తేజస్వాత్ చంద్రాంశుః” ఇత్యాది వివరణములును ఉదాహర్యములు. “అమృతప్రభవం ప్రభాప్రభావ ప్రహతధ్వంతలసత్ విలాసజాతమ్, సకలం సకలానుమోదహేతుం శశినం త్వాం కలయామి రంగరాజ” అనుచు పరాశరభట్టరు శ్రీరంగనాథుని అర్చామూర్తిని చంద్రునిగా స్తుతించుటయు ప్రకృతమున స్ఫురింపతగినది. “అమలశీతలైః” అను పారాంతరమును విశేషణోభయపదకర్మధారయ సమాసముగా అన్వయింపవగును.

77. ధర్మోత్తరం ద్విపాద్రేః శంకే ఘటికాద్రిమత్పదవివాదమ్ ।

కేనాపకారిణాఽస్మిన్ కృష్ణమృగవరస్య నియతసంవాసః ॥

ద్విపాద్రేః = హస్తగిరికి, ఘటికాద్రిమత్పదవివాదం = ఘటికాద్రి అను నేను నివసించు స్థానముతో ఏర్పడి తగవు. ధర్మోత్తరం = గొప్ప ధర్మమును కల్గినదిగా (న్యాయ బద్ధమైనదిగా), శంకే = ఊహింతును. (ఆ తగవెట్టిది అనగా), కేన అపకారిణా = ఏ అపకారిచే, అస్మిన్ = ఇచట (నేనుండుచోట), కృష్ణమృగవరస్య = కృష్ణుడుగా అవతరించిన మృగరాజు అగు సింహమునకు, నియతసంవాసః = నాతో నిత్యవాసము (కల్పితః = కల్పింపబడినది)

ఘటికాచలము తనపై నివసించుచున్న సింహమును హస్తగిరికి పంపి, దానిని అచట నిత్యవాసముచేయుమనెను. హస్తగిరి (హస్తాకి సింహమునకు మధ్యగల జాతి విరోధమువలన) తనకు ఆపద ఏర్పడినదని తలచి, ఘటికాచలముతో తగవులాడినట్లు, కవి ఉత్పేక్షించి, ఆతగవు తమ దృష్టిలో మిక్కిలి న్యాయమైనదిగా పల్కుచున్నారు. “ఏద్రోహ నేను నివసించుచోట సింహమును స్థిరవాసము చేయుమనెను? నీవే అట్లు చేసి యుండువు”. అనుచు హస్తగిరి ఘటికాద్రితో చేసిన వాగ్వాదమునకు ఈ శ్లోకము అనువాదమనదగును. ఇట్టి తగవు మిక్కిలి న్యాయమైనదిగా కవి పల్కుట ఇచటి విశేషము. ఘటికాద్రి చేసిన ఈ పనివలన హస్తగిరికి ఆపద ఏర్పడుటచే, ఆపదను పొందినవారు ఆ ఆపదకు కారణమైన వారిపై కోపించి, తగవులాడుట సరి అయినదే అని కవి హృదయము. ఘటికాద్రికి “మత్పద” అను విశేషణమును ప్రయోగించుటచే, ఘటికాద్రి నానివాస పర్వతమే అయినను అది చేసిన కార్యమును నేను న్యాయమైనదిగా తలపను. అది చేసిన ద్రోహమునకు హస్తగిరి దానితో తగవులాడుటను నేను న్యాయమైనదిగా తలంతును అను భావము స్ఫురించుచున్నది. ఇది శ్రీమాన్ కృష్ణమూర్త్యార్చనామివారి వ్యాఖ్యానము.

ఈ విధముగాకాక, పూర్వార్థము చివరిలోనున్న “మత్పద వివాదమ్” అనుటకు

“మత్పదనివాసమ్” అని గ్రహించి, “కేనాపకారిణా” అనుటకు బదులు వేరొక ప్రతిలోనున్న “కేనాపి కారుణా” అని యున్న పాఠభేదమును స్వీకరించి, రస్యమైన వివరణమును శ్రీకాంచీ నివాసులును, సంస్కృతవిద్వాంసులును అగు వ్రతివాదిభయంకరం నరసింహాచార్య స్వామివారు అనుగ్రహించిరి. ఆ వివరణము సందర్భోచితమనుదృష్టితో ఇచట తెలుపబడుచున్నది. వ్యాఖ్యాతకు నా కృతజ్ఞతలను విన్నవించుకొనుచున్నాను.

ద్విపాద్రేః = హస్తీగిరియొక్క, కృష్ణమృగవరస్య = కృష్ణుడను సింహమునకు, అస్మిన్ = ఈ హస్తీ గిరియందు, నియతసంవాసః = నిత్యవాసము, కారుణా అపి = లోకశిల్పియగు, కేన = చతుర్ముఖునిచే (కః అనుటకు బ్రహ్మ అని అర్థము). అపి = ఏర్పరుపబడినది. (అది ధర్మమైనదే), ద్విపాద్రేః = ఆ హస్తీగిరికంటే (హస్తీగిరిలో స్వామి వసించుటకంటే), కృష్ణమృగవరస్య = ఆకృష్ణుడను సింహమునకు (ఏర్పడిన), ఘటికాద్రిమత్పదనివాసమ్ = ఘటికాచలము అను నేను నివసించుచోట విశేష వాసమును, ధర్మోత్తరం = నా గొప్ప ధర్మముయొక్క (గొప్ప కరుణ యొక్క) ఫలముగ, శంకే = ఊహింతును. ఇట్లుండగా, అడైయార్ లైబ్రరీవారు ముద్రించిన ప్రతిలో వేరొక పాఠము కలదు. అచట శ్లోక పాఠమది.

ధర్మోత్తరం ద్విపాద్రేః శంకే ఘటికాద్రి మత్ర న నివాదః ।

కేనాంగ్యకారి నాస్మిన్ కృష్ణమృగస్యాస్య నియతసంవాసః ॥

ఈ శ్లోకమును ఇట్లు వివరింపవచ్చునేమోనని తోచును. విజ్ఞులు పరిశీలించుదురాక ! ద్విపాద్రేః = హస్తీగిరికంటే, ఘటికాద్రిం = ఘటికాచలమును, ధర్మోత్తరం = గొప్ప ధర్మమును కల్గినదిగా (మిక్కిలి పుణ్యమును చేసినదిగా), శంకే = తలంతును, అత్ర = ఈ విషయమున, న నివాదః = నివాదములేదు, (ఎందుకలనగా), అస్మిన్ = ఈ ఘటికాద్రియందు, అస్య = ఈ, కృష్ణమృగస్య = కృష్ణుడై అవతరించిన మృగరూపుడైన స్వామియొక్క, నియతసంవాసః = నియమింపబడిన నిత్యవాసము, కేన = ఎవనిచే, న అంగ్యకారి = అంగీకరింపబడలేదు? (ఇది సర్వజన సమ్మతమని తాత్పర్యము).

ఈ పాఠానుసారము హస్తీగిరికి లభింపని అదృష్టము ఘటికాద్రికి లభించుటచే అది గొప్ప పుణ్యశాలి అని, ఆ అదృష్ట మేమనగా - కృష్ణుడై అవతరించిన మృగరూపుడైన నృసింహస్వామి ఘటికాద్రియందు నిత్యనివాసముచేయుట సర్వజనుల ఆమోదమునకు పాత్రమగుటయే అని తాత్పర్యము. హస్తీకి సింహమునకుమధ్యగల సహజవైరముచే హస్తీగిరికి లభింపని అదృష్టము ఘటికాద్రికి లభించెనని సారాంశము. ప్రకృతస్తోత్రమున విషయము ఘటికాద్రి వర్ణనమగుటచే “న హి నిందా” న్యాయముచొప్పున ఇట్టి అన్వయము హస్తీగిరి వైభవమునకు న్యూనతను కల్గింపదనియు తెలియనగును.

78. అమృతార్పణం శ్రితానా మభిదురరససత్వ మార్జవం గమనే ।

కథ మివ చ గరుడసఖ్యం ఘటికాచలకృష్ణభోగినో ఘటతే ॥

ఘటికాచలకృష్ణభోగినః = ఘటికాద్రియందున్న కృష్ణసర్పమునకు, శ్రితానామ్ అమృతార్పణమ్=తనను ఆశ్రయించినవారికి అమృతమును ఇచ్చుట, అభిదురరససత్వం=రెండుగా చీలనినాలుకను కల్గియుండుటయు, గమనే = నడకయందు, ఆర్జవం = ఋజుత్వమును, గరుడసఖ్యం = గరుడునితో స్నేహమును, కథం = ఎట్లు, ఘటతే = కూడును ?

ఇందు కవి భగవానుని కృష్ణసర్పముగా వర్ణించుచు, లోకములో అట్టి సర్పమునకు లేని లక్షణములన్నియు ఈ కృష్ణసర్పమునకు ఎట్లు కూడినవని చమత్కారముగా ప్రశ్నించుట విషయము. ఘటికాద్రియందున్న నృసింహస్వామి అను కృష్ణసర్పమునకు తనను దరిచేరిన వారికి అమృతమును ఇచ్చుట, చీలని నాలుకను కల్గియుండుట, నడకలో ఋజుత్వము, గరుడునితో స్నేహమును ఎట్లు సమకూడినవి ? ఆశ్చర్యము ! అని భావము. పాము తనవద్దకు చేరినవారిని కఱచి, వారి శరీరమందు విషము ప్రసరించునట్లు చేసి, అపాయమును కల్గించును. కాని భగవానుడను కృష్ణసర్పము ఆశ్రితులకు అమృతమును ఇచ్చును. తనను వేడిన దేవతలకు భగవానుడు అమృతమును ఇచ్చుట క్షీరాబ్దిమథన వృత్తాంతమున ప్రసిద్ధము లేక, అమృతశబ్దమునకు మోక్షమనియు అర్థము. ఆశ్రితులకు మోక్షప్రదాత అని భావము. కావున అర్థమున విరోధము లేదు.

సర్పములకు ద్విజిహ్వాలని పేరు. గరుడుడు దేవలోకమునుండి అమృతమును తెచ్చిన పిమ్మట, ఇంద్రుడు దానిని సర్పములు తాగుటకు ముందుగానే తిరిగి తీసికొనిపోయెను. అమృత భాండమును పెట్టిన దర్బలపై ఒకటి, రెండు అమృత బిందువులు చిందినవేమానను ఆశతో సర్పములు ఆదర్శలను నాకెను. అందుచే వాని నాటుక రెండుగా చీలెను. అప్పటి నుండి అవి ద్విజిహ్వాల- అనగా రెండునాల్కలను కల్గినవి అయ్యెను. కాని, నృసింహస్వామి అను కృష్ణసర్పము ద్విజిహ్వం కుడు కాదు. అనగా రెండు మాటలను మాట్లాడువాడుకాదు అని భావము. “రామో ద్విర్దాభిభాషతే”, “అన్యతం నోక్తవూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన” ఇత్యాది సూక్తులు ఇందులకు ప్రమాణములు.

సర్పమునకు “జిహ్వాగః” అని పేరు. అనగా కుటిలమైన గమనమును కల్గినది. నేరుగా కాక వంకరగా పోవునది అని అర్థము. కాని కృష్ణసర్పము అట్టిదికాదు. ఇచట గమనమనగా ప్రవర్తన అని అర్థము. ఋజుప్రవర్తనను కల్గినవాడని తాత్పర్యము. గద్యవ్యాఖ్యానమున భగవానుని ఆర్జవగుణమును వివరించుచు వ్యాఖ్యాతృచక్రవర్తి పెరియవాచ్చాన్ పిళ్లై - “ఆశ్రితనంశ్లేషత్తిల్ తన్నుడైయ మనోవాక్కాయఙ్గళ్ ఏకరూపమాయిరుక్కై” అని (ఆశ్రితులను కలియుటలో తన వాక్కు, మనస్సు కాయమును ఒకే విధముగా నుండుట) వివరించుట ఇచట స్మరణీయము.

సర్వములకు, గరుడునకు మధ్య జాతివైరముకలదు. కావున ఆరెండిటి మధ్య సఖ్యము అసంభవము. కాని భగవానుడను కృష్ణసర్పమునకు గరుడుడు చెలికాడు. శ్రీరామాయణమున యుద్ధకాండములో నాగపాశవిమోచనఘట్టమున గరుడుడు శ్రీరాముని ఉద్దేశించి “సఖే ! రాఘవ ! ధర్మజ్ఞ” అని పలుకుట ఇచట స్మరణీయము. మహాభారతము ఆదిపర్వమున అమృతాహరణ సందర్భములో గరుడునితో చెలిమిని భగవానుడు కోరినటునట్లు తెలుపబడినది. భగవద్వాక్యమునులును స్తోత్రరత్నమున “దాస స్సఖా” అనుచు గరుత్మంతుని భగవత్సఖత్వమును ప్రస్తావించిరి.

79. ఆగస్టు సంశ్రితానా మనభిజ్ఞస్యాత్మనోఽమృతస్యాహమ్ ।
నియమేన సేవకః స్వాం నిత్యం ఘటికాద్రిభూమిపాలస్య ॥

సంశ్రితానామ్ ఆగస్టు = తనకు ఆశ్రయించినవారి పాపములందు, అనభిజ్ఞస్య = తెలియనితనమును కలవాడు, అమృతస్య ఆత్మనః = మరణము మొదలగు వికారములను లేని పరమాత్మయు అగు, ఘటికాద్రి భూమిపాలస్య = ఘటికాద్రి నాథుడగు నృసింహస్వామికి, అహం = నేను, నిత్యం = ఎల్లప్పుడు, నియమేన = అన్ని అవస్థలయందు, సేవకః స్వామ్ = దాస్యమును చేయుదును.

ఈ శ్లోకములో కవి ఘటికాద్రినారసింహుని మహారాజుగా పలుకుచు, ఆ ప్రభువునకు తాము నిత్యకైంకర్యమును చేసికొనవలయునను అభిలాషను తెలుపుచున్నాడు.

భక్తుల దోషములపట్ల అజ్ఞానమును కలవాడు - అనగా వానిని గణింపనివాడు, జన్మమరణాదివికారరహితుడు, పరమాత్మయు అగు ఘటికాద్రినృసింహస్వామికి నేను సేవకుడనై, అన్ని కాలములలో అన్ని విధములైన అవస్థలలో, అన్ని విధములైన సేవలను చేయుదును.

భగవానుడు భక్తుల దోషములను గణింపడు అనుటకు “అవిజ్ఞాతా” అను భగవన్నామము తెలుపుచున్నది. ఈ నామమును భట్టరు “తత్ర సాధుషు అపరాధాన్ అనంతా నపి దృష్ట్వా న దండయతి, క్షమతే చ ఇతి వైతానదేవ, కింతు తేషామ్ అవిజ్ఞాతా” అని వివరించి, అట్లు దోషములను తెలియకుండుట అజ్ఞానము కదా ! అజ్ఞానము హేయము. కావున దోషమగును కదా ! భగవానుని సర్వజ్ఞత్వమునకు భంగము వాటిల్లును కదా ! అను శంకను ఉద్భావించి, అందులకు “ప్రపన్నాపరాధాపరిగణనంతు గుణ ఏవ - అతో హి తాతపాదాః - సర్వజ్ఞతా మేన ముపాలభానుహే త్వం హ్యజ్ఞానివాశితదోషజ్ఞానః” ఇతి అని కూరేకుల సూక్తిని ఉట్టంకించి, దోషానభిజ్ఞత్వము గుణమేకాని దోషముకాదని సమర్థించిరి. కావున కవియు ఇచట భక్తుల విషయమున భగవానుని దోషానభిజ్ఞత్వను గుణముగా ప్రస్తావించిరి. ఈ గుణము రామావతారమున భగవానుడు పలుచోట్ల తన సూక్తులతో స్పష్టీకరించెను. ఇందులకు “దోషో యద్యపి తస్య స్యాత్” అనుసూక్తి ఒక

ఉదాహరణము. మరియు “స స్మరత్యపకారాణాం శత మప్యాత్మవత్తయా”, “ఉచ్యమాన్ ౨ పి పరుషం నోత్తరం ప్రతిపద్యతే” ఇత్యాది ప్రమాణములును ఇచట అనుసంధేయములు. “స తే అంతర్యామ్యమ్మతః” (బృహ -5-7-22) అనునట్లు అంతర్యామియైన భగవానుడు అమృత శబ్దవాచ్యుడు, ఆత్మ అనుట గమనార్హము. స్వామికి జరామరణాది వికారములు లేవు. కావునను అమృతస్వరూపుడు. లేక, భక్తులు నిత్యము సేవించినను, నిరవధికమైన మాధుర్యము కలవాడగుటచే వారికి ఎంత అనుభవించినను తృప్తి కలుగని వైభవమును కలవాగుటచే జరామరణములను పోగొట్టుటచే అమృత శబ్దవాచ్యుడనియు చెప్పనగును. ఇందులకు “అమృతః” అను విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రనామమును భట్టరు “తేషాం నిరవధికమాధుర్యేణ జరామరణవారణేన వా సదా సేవయామపి అత్యప్తకరత్వేన వా అమృతః” అని వ్యాఖ్యానించుటను ప్రమాణముగా గొనవచ్చును. “ఆశ్రితానామ్ ఆగమ్య అనభిజ్ఞస్య, అమృతస్య” అను రెండు విశేషణములు భగవానుని వాత్సల్యాతిశయమును, భోగ్యత్వమును ప్రతిపాదించుచున్నవి. మూడవది అయిన “ఆత్మనః” అను విశేషణము పరమాత్మను తెలుపుటచే పరత్యప్రతిపాదకము. ఇట్లు పూర్వార్థములోని విశేషణములు భగవానుని ప్రాప్యత్వము నిరూపించుచున్నది. ఇట్టి భగవానుని “ఓఢ్విల్ కాలమెల్లామ్ ఉడనాయ్ మన్ని వట్టువిలావడిమై శెయ్యవేణ్డమ్ నామ్” అని నమ్మాళ్వార్లు సేవింపవలెనని ఆశపడినట్లే, కవియు ఆశపడుచున్నారనుటను ఉత్తరార్థము ప్రతిపాదించుచున్నది. “ఆత్మదాస్యం హరేః స్వామ్యం స్వభావం చ” అనునట్లు ఆత్మయొక్క సహజస్వరూపము నిత్యదాస్యము. ఇది శ్రీహరివిషయమై చేయదగును అనుట అష్టాక్షరి మంత్రములోని నారయణపదమునందలి చతుర్థి విభక్తిచే సూచింపబడినది. దివ్యసూరులును “ఓఢ్విల్ కాలమెల్లామ్ ఉడనాయ్ మన్ని వట్టువిలావడిమై శెయ్యవేణ్డమ్” అని నిత్యకైంకర్యప్రార్థనను చేసిరి కదా ! అట్టి అభిలాషనే కవి ప్రకృతశ్లోకమున నృసింహస్వామి విషయమున ప్రకటించుచున్నారు.

పూర్వార్థమున “ఆత్మసామ్యదస్యాహమ్” అను పాఠాంతరము కలదు. అపుడు “ఆశ్రితుల దోషములలో అనభిజ్ఞుడు, ఆత్మసామ్యమును వారికి ఇచ్చువాడు” అని అర్థము. “తమ్మైయే నాటమ్ వణ్ణి ల్మొవార్ క్కు తమ్మైయేయొక్క అరుళశైయేవర్” అను పెరియతిరుమొళ్ళి సూక్తి (11-2-7) ఇందులకు మూలము. “నిరంజనః పరమం సామ్య ముపైతి” అని వేదము తెలిపిన పరమసామ్యావత్త్విని భగవానుడనుగ్రహించునని భావము. అమృతఫలావళి అను పేరును కల ఈ స్తోత్రమున అమృతశబ్దవాచ్యుడు అగు భగవానుడే ప్రతిపాద్యుడు. ఆ అమృతశబ్దము ప్రారంభమున, చివరలోనే కాక స్తోత్రము మధ్యలో పలుమార్లు అభ్యసింపబడినదనుటకు పూర్వశ్లోకము, ఈ శ్లోకమును గమనింపతగినవి. అట్లే 83వ శ్లోకమునను అమృతపదప్రయోగముచేయబడినది.

80. సత్వోత్తరస్వదానం సద్వ్యో ఘటికాద్రిభూభృతో యుక్తమ్ ।

సుతరాం పాపరతానాం యుజ్యేత కథం సురద్విషాం దానమ్ ॥

ఘటికాద్రిభూభృతః = ఘటికాచల ప్రభువు అగు నృసింహస్వామికి. సద్వ్యః = సత్త్వగుణమునుకల పుణ్యశాలురగు సజ్జనులకు, సత్త్వ + ఉత్తరస్వదానం = సత్త్వగుణమును అధికముగానున్న తనను అనుభవించునట్లు దానము చేయుట, సుతరాం యుక్తం = మిక్కిలియుక్తము, (కాని) సుతరాం పాపరతానాం సురద్విషాం = మిక్కిలిగా పాపమును చేయుటలోనే ఆసక్తికల అసురులకు, దానం = (తనను) ఇచ్చుట అనునది, కథం = ఎట్లు, యుజ్యేత = తగును ? తగదుకదా !

సత్త్వగుణమును అధికముగాకల్గిన తనను అట్టి సత్త్వగుణమును కల సజ్జనులకు దానము చేయుట ఘటికాద్రి ప్రభువునకు తగును. కాని, పాపములను చేయుటలోనే ఆసక్తికల అసురులకు తనను దానముచేసికొనుట ఎట్లు యుక్తము ! కావున వారికి భగవానుని పొందుటకు యోగ్యత లేదని భావము.

శ్లోకమున ఉత్తరార్థములో అర్థమున విరోధము భాసించుచున్నట్లు తోచును. సజ్జనులకు తనను దానముచేయుట తగును కాని, పాపరతులగు అసురులకు స్వామి దానముచేయుట ఎట్లు యుక్తము ? అను ప్రశ్నోత్థాపనముచే, స్వామి అట్టి దానముచేయుచున్నట్లును, అది యుక్తము కాదుకదా ! అని కవి ప్రశ్నించుచున్నట్లు తోచును. కాని, ఇచట దానశబ్దము శ్లిష్టమనదగును. దాన శబ్దము రెండు విధములుగా ఉత్పన్నమగులకు అవకాశము కలదు. “దాళ్ - దానే” అను ధాతువు నుండి పుట్టిన మొదటి శబ్దమునకు దానమని అర్థము. “దోః - అవఖండనే” అనుధాతువు నుండి పుట్టిన వేరొక దానశబ్దమునకు సంహరించుట అని అర్థము. ఆ అర్థమును ఇచట గ్రహింపనగును. అప్పుడు “పాపరతానాం సురద్విషాం దానం యుక్త మేవ” అనుటచే అర్థములోని విరోధము తొలగును. అనగా పాపరతులైన అసురుల సంహారము యుక్తమేనని తాత్పర్యము. కావున విరోధాభాసాలంకారము కలదు. మొదటి పాదమున “సత్వోత్తరస్వ దానమ్” అను పాఠాంతరము కలదు.

81. ఘటికాద్రికామసురభేః కాంక్షాపదసకలఫల మహో జగతామ్ ।

మాతు ర్గవాం మయి స్యాత్ వత్సే బహులం కథం న వాత్సల్యమ్ ॥

గవాం-మాతుః = గోవులకు తల్లి, అగు, ఘటికాద్రికామసురభేః = ఘటికాద్రినాథుడను కామధేనువువలన, జగతాం = లోకములోని జనులయొక్క, కాంక్షాపదసకలఫలమ్ = కోరదగిన కోరికల ఫలములు అన్నియు, మయి = నా ఒక్కడియందు, స్యాత్ = అగునుగాక ! అహో = ఆశ్చర్యము, వత్సే = లేగదూడయందు, మాతుః = తల్లి ఆవుకు, వాత్సల్యం = వాత్సల్యగుణము, కథం న స్యాత్ = ఎట్లు ఉండదు ? తప్పక ఉండునని భావము.

గోవులకు తల్లి అగు కామధేనువువంటి ఘటికాద్రినాథునివలన లోకములో జనుల కోరికలు అన్నిటియొక్క ఫలము నాకు కలుగుగాక ! తల్లి ఆవు లేగదూడపై వాత్సల్యమును కల్గియుండునట్లే, భగవానుడను కామధేనువునకు లేగదూడవంటి నాపై వాత్సల్యము తప్పక ఉండును. కావున నా ఈ అభిలాష నెఱవేరును.

కామధేనువు జనులు కోరికలను ప్రార్థించిన పిమ్మటనే వానిని నెఱవేర్చును. కాని, భగవానుడను కామధేనువు అడుగకనే ఇచ్చును. కావున ముందు శ్లోకమున తెలిపిన విధముగా వత్సము వంటి తమకు అడుగకనే తననుకూడ ఇచ్చునట్టి స్వామి వాత్సల్యాతిశయమిందు కవి ప్రస్తావించిరి.

శ్రీరంగనాథుని అర్చామూర్తిని భట్టరు “సద్యఃసంశ్రిత కామధేనుమ్” అనుచు కామధేనువుగా స్తుతించినట్లే ఇచట కవి ఘటికాద్రిలోని అర్చామూర్తిని కామధేనువుగా వర్ణించిరి. భగవానుని ధేనువుగా వర్ణించుట. “యేన యేన ధాతా గచ్ఛతి తేన తేన సహ గచ్ఛతి, తద్యథా తరుణవత్సా వత్సం, వత్సో వా మాతరమ్” అను మొదలగు ఆగమవాక్యములలో, “తాయ్ నాడు కష్టేపోల్ ఈన్ తుమ్మాయానడిక్కి”, “తాయ్ నిన్దైన్ద కష్టే యొక్క”, “కఱవానుడనాకు తన్ కన్దుల్లినాట్పోల్” అను మొదలగు ఆత్మార్థ పాశురములలో గమనింపవచ్చును. అట్లే “వత్సలః” అను నామమును వ్యాఖ్యానించుచు భట్టరు భగవానుని “స హి చిరం పరిచీయమానేష్యసి శరణాగతేషు కన్యాసి హేతోః సద్యః ప్రసూతేష్యవ వత్సేషు సహంకారాః సవయః సంన్దవన్తనవేదనాః కింకర్తవ్యతాకులా ధేనవ ఇవ సంభ్రామ్యంతి” అనుచు ధేనువుగా పత్కిరి. ఈ భావమును పలువురు ఆచార్యులు పిమ్మట అనుసరించుచు భగవానుని కామధేనువుగా పల్కుటను గమనింపవచ్చును. జ్ఞానసారమును ప్రబంధములో అరుళాళప్పెరుమాళ్ ఎమ్మెరుమానార్ అను ఆచార్యులు “ప్రపన్నాన్ మాధవః సర్వాన్ దోషేణ పరిగృహ్యతే, అద్య జాతం యథా వత్సం దోషేణ సహ వత్సలా” అని, “ఆగ్రగ్రమురైక్కిల్ అడైన్దవర్ పాల్ అమ్బుయకోన్ . . . తన్ కన్దునుడమ్మిల్ వత్తునన్దో కాదలిప్పదు అన్దదనై యీన్దుగన్దనా” అనియు పల్కుట ఇందులకు వేరొక ఉదాహరణము. పూర్వార్థమున “కాంక్షాపదసకలఫలదుహః” అను పాఠాంతరము కలదు. దీనికి “కోరికకు లక్ష్యములైన అన్ని ఫలములను ఇచ్చు వానియొక్క” అని అర్థము. పూర్వము తెలిపిన విధముగా భగవానుని కామధేనువుగా రూపించుటచే ఇందు రూపకాలంకారము కలదు.

82. హంత ! జహోత్యమోఘా మాశిష మాప్య శ్రియం ప్రయుంజానాః ।

ఘటికాచలహరిచందన పార్వమహీనాః సుపావనాహారాః ॥

అహీనాః = సర్పశ్రేష్ఠములు, సుపావన + ఆహారాః = స్వచ్ఛమైన వాయువును ఆహారముగా కల్గినదై, అమోఘామ్ ఆశిషమ్ = వ్యర్థముకాని విషపు కోఱలను కల్గినవై, శ్రియం ప్రయుంజానాః = విషమును ప్రయోగించునవియై, ఘటికాచలహరిచందన

పార్శ్వమ్ = ఘటికాద్రిలో వేంచేసియున్న నృసింహమూర్తి అను హరిచందన వృక్షముయొక్క పార్శ్వమును, న జహాతి = విడచిపోవుటలేదు, హంత = అయ్యా !

ప్రకృతశ్లేకమున నృసింహస్వామి హరిచందన వృక్షముగా వర్ణింపబడినాడు. ఘటికాద్రిలోనున్న స్వామి అను హరిచందనవృక్షముయొక్క పార్శ్వమును అమోఘమైన విషపు కోటలను కల్గినవి. విషమును క్రక్కునవి అగు సర్పములు వదలిపోవుటలేదు. అయ్యా ! అనుభావము పై అన్వయమువలన ఏర్పడుచున్నది. కాని, కవి హృదయము ఈ అర్థమునందు లేదనుట అర్థమునగల విరోధమువలన స్పష్టము. కావున అందులకు పరిహారముగా శ్లేకమును ఇట్లు అన్వయింపనగును.

అహీనాః = హీనులుకాని, అనగా గొప్పవారగు మహర్షులు, సుపావనాహారాః = స్వచ్ఛమైన గాలిని ఆహారముగా కల్గినవారై, ఆమోఘమ్ ఆశీషం ఆప్య = వృద్ధముకాని తమ కోరికలను పొంది, శ్రియం ప్రయుంజానాః = తమను ఆశ్రయించిన వారికి శ్రేయస్సును ఇచ్చువారై, ఘటికాచలహరిచందనపార్శ్వం న జహాతి = ఘటికాచలమందున్న భగవానుడను హరిచందనవృక్షముయొక్క పార్శ్వమును విడచిపెట్టుట లేదు. హంత = ఆహా ! మహర్షులు స్వచ్ఛమైన వాయువును ఆహారముగా కలవారై, అమోఘములైన కోరికలను కలవారై, తమను ఆశ్రయించిన వారికి సంపద నొసగుచు, ఘటికాద్రియందున్న స్వామి అను హరిచందన వృక్షమును విడువక, దానినే ఆశ్రయించియున్నారు. ఆశ్చర్యము ! అని భావము పై అన్వయమువలన ఏర్పడుచున్నది. కావున విరోధము తొలగినది. ఇట్లు ఈ శ్లేకమున విరోధాభాసాలంకారము కలదు.

“ఆశీ రురగదంష్ట్రాయాం శుభవాగభిలాషయోః” అను నానార్థరత్నమాల ప్రమాణమువలన ‘ఆశీః’ అనుశబ్దము పాముకోటకు, అభిలాషకును పేరు. శ్రీ శబ్దమునకు సంపద అను అర్థము ప్రసిద్ధము. అమరసుధవ్యాఖ్యకు గల టిప్పణిలో (“శ్రీకంఠ” శబ్ద వృత్తాత్తిని తెలుపుచు) “ధృతం కంఠే విషం ఘోరం తతః శ్రీకంఠతా మగాత్” అను నీలకంఠస్తవీయప్రమాణమును బట్టి శ్రీశబ్దమునకు విషమను అర్థము కలదనుట సిద్ధము. “అహీనాః” అను పదమునకు సర్పముల పక్షమున అహి + ఈనాః = సర్పశ్రేష్ఠములని అర్థము. మహర్షుల పక్షమున “న హీనాః అహీనాః” అను నశ్శతత్పురుష సమాసము వివక్షితము. “సుపావనాహారాః” అనుటకు “శోభనః పావనః ఆహారః సుపావనః, సుపావనః ఆహారః యేషాం తే” అని విగ్రహము. పావన శబ్దమునకు పవిత్రమని, పవన సంబంధి అనియు అర్థము. “అబ్జక్షో వాయుభక్షః” అనునట్లు తపస్సు చేయువారు గాలిని మాత్రమే ఆహారముగా గ్రహించుటయు ప్రసిద్ధము.

83. సదమృతఫలస్య ఘటికాశైలరసాలస్య సవిధగస్యాపి ।

శబ్దాద్వినింబసేవాం సంత్యజతి న హంత ! హృదయకాకో మే ॥

సత్ + అమృతఫలస్య = మంచి అమృతమువంటి, తీయనైన మోక్షమును ఫలమును కల్గిన, ఘటికాశైలరసాలస్య = ఘటికాద్రిలోనున్న భగవానుడను తీయమామిడి చెట్టుయొక్క, సవిధగస్య + అపి = సమీపముననున్నను, (దానిని విడచి), మే = నాయొక్క, హృదయకాకః=హృదయమును కాకి, శబ్దాదినిబసేవామ్ = శబ్దాది విషయములను వేప ఫలమును తినుటను, న సంత్యజతి = విడుచుట లేదు. హంత=అయ్యో !

కవి ఇందు ఘటికాద్రినాథుని తీయమామిడి చెట్టుగా, ఆస్వామి అనుగ్రహించు అమృతశబ్ద వాచ్యమగు మోక్షమును ఆవృక్షము ఫలించు ఫలముగా రూపించిరి. గొప్ప అమృతమువలె, తీయనైన, మోక్షమును ఫలమును ఇచ్చు ఘటికాద్రి నాథుడను తీయమామిడిచెట్టు నా సమీపముననున్నను నా మనస్సు అను కాకి దాని దరికి చేరక, శబ్దాదివిషయములను వేపపండును తినుటలోనే ఆసక్తిని చూపుచున్నది. అయ్యో ! అని భావము. మామిడిపండు మిక్కిలి రుచికరమైనది, అమృతమును వంటి రసమును కల్గినది. వేపపండు చేదుగానుండును. తినినచో వెగులును కల్గించును. కాని కాకిమాత్రము తియ్యని మామిడిపండును వదలి వేపపండునే ఇష్టపడును. ఈవిధముగనే పరమాత్మ అమృతస్వరూపుడు, మిక్కిలి భోగ్యమైనవాడు. ఆ స్వామి ప్రసాదించు మోక్షముకూడ అమృతమే ! ఆభగవానుడు ఘటికాద్రిపై నృసింహస్వామి రూపమున అందరికిని చేరువలో నున్నాడు. అట్టి స్వామిని సేవించుట మాని జీవులు వేపపండువంటి లౌకికభోగములను ఇష్టపడుచున్నారు కదా ! అని కవి ఈ శ్లోకమున తమ మనస్సులోని ఆవేదనను వెలిబుచ్చుచున్నారు.

శ్లోకములో కవి అనుసంధించిన ఈ నైచ్చ్యానుసంధానము మనకు అందఱకును చక్కని ఉపదేశమును అందించుచున్నది. నీచవిషయానుభవమును వీడుడు. మోక్షమును తీయని ఫలము లభించుచుండగా, చేదు అయిన వేపపండువంటి ఆ అనుభవము ఎందులకు ? అమృతఫలమును ఇచ్చు ఘటికాద్రినాథుడను రసాలమును ఆశ్రయింపుడనునది - ఆ ఉపదేశసారము. “ఘటికాశైలరసాలస్య” అను ప్రయోగమునకు ఘటికాద్రి అను రసాలము అను అర్థమును చెప్పవచ్చును. ఆపుడు ఘటికాద్రి రసాల వృక్షముగా, అందు వేంచేసియున్న స్వామి ఆ వృక్షమున పండిన అమృతఫలముగా గ్రహింపగును. ఇందులకు అనుగుణముగా దివ్యసూరులు ఘటికాద్రినారసింహుని “అక్కారక్కని” అని స్తుతించుట, అక్కారమును ద్రావిడ పదమును సంస్కృతములోని సహకారశబ్దభవముగా చెప్పుటకు అవకాశముండుట. ఇవట గమనింపతగినది. “ఘటికాద్రికల్పతరు” అనుచు 29వ శ్లోకమున ఘటికాద్రి కల్పవృక్షముగా వర్ణింపబడినట్లే ఇచట సాలవృక్షముగా వర్ణింపబడినది.

84. అమలానురాగసలిలైః అభిలాషమలాన్యప్రోహ్య సకలాని ।

కుసుమై రహింసనాద్యైః కుర్యాం ఘటికాద్రిదైవత స్వార్పామ్ ॥

అమల + అనురాగసలిలైః = నిర్మలమైన, భక్తి అను జలముతో, అభిలాషమలాని

సకలాని = నీచమైన శబ్దాది విషయములందలి ఆశలు అను మలినములను అన్నిటిని, అపోహ్య = నా మనస్సులోనుండి తొలగించి, అహింసన + ఆద్యైః పుష్పైః = అహింస మొదలగు ఎనిమిది పుష్పములతో, ఘటికాద్రి దైవతస్య = ఘటికాద్రిలోనున్న దైవమునకు, అర్చామ్ = అర్చనను, కుర్వామ్ = చేయుదును.

నిర్మలమైన భక్తి అను జలముతో నీచమైన లౌకిక సుఖములోని ఆశను నా మనస్సునుండి కడిగి, పరిశుద్ధమొనర్చి, అహింసాది పుష్పములతో ఘటికాద్రినాథుడగు నృసింహస్వామిని అర్చింతును. భగవానునిగూర్చి నిర్మలమైన భక్తియున్నచో నీచవిషయములలో ఆశలు అంతరించును. అవి పోయినచో మనస్సున ఎనిమిది విధములైన పవిత్రములైన భావనలు కలుగును. వానితో స్వామికి సంతోషము కల్గునట్లు పూజచేయుదును అని భావము. ముందు శ్లోకమున తెలుపబడిన మోక్షప్రాప్తికి భగవానుని విషయమున భక్తి కలిగియుండవలెను. దానిచే నీచములైన లౌకికవాంఛలు తొలగును. మనస్సు శుద్ధమగును. మంచి భావనలు పుట్టును. అవి భగవానుని మనస్సునకు సంతోషమును కల్పించునని సారాంశము.

మనము చేయు బాహ్యస్నానము శరీరమునందలి మాలిన్యములను మాత్రమే తొలగించును. అంతఃశుద్ధిని కల్గింపదు. ఆ శుద్ధి భగవద్భక్తివలన మాత్రమే ఏర్పడును. అనగా భగవానునిపై అనన్యమైన భక్తిని కల్గి ఆ స్వామిని పూజించినచో మనమనస్సులో గల మాలిన్యములు అన్నియు నశించును. ఇట్టి భక్తి లేనప్పుడు “గజస్నానం వినా యత్పద ద్వంద్వంభోరుహాసంస్మృతి” అనునట్లు స్నానము గజస్నానము వలె నిష్ఫలమే అగును. ఇక భగవానుని ఆరాధనలో ధూపదీపాలు, పుష్పములును ఉపయోగించుట ప్రసిద్ధమే. కాని ధూపమును, దీపమును, పుష్పములను సమర్పించిన మాత్రముననే ఆరాధన పరిపూర్ణము, సఫలమును కాబోదు, “పూశుం శాన్తు ఏనన్శ్చమే” అనునట్లు, “పరివదిల్ ఈశదైప్వాడి..... పిరివదుపుమ్ పుకైపూవే” అనునట్లును పరిశుద్ధమైన మనస్సుతో, భక్తి భావనతో పరమాత్మను అర్చించినపుడే ఆ అర్చన సార్థకమగును.

భగవానుని అర్చించు పుష్పములు ఎనిమిది విధములు. ఇవి బాహ్యములు, ఆంతరములుగా రెండు విధములు. బాహ్యపుష్పములు ఎనిమిది పెరియాళ్వార్లు - “ఆన్దిమేయ్కన్దీపోది” అను దశకమున తెలిపిన సంపెంగ, మల్లిక, ఎఱ్ఱకలువ, పాన్న, నీలోత్పలము, ఇరువాట్టి, కురుక్కత్తి, పాదిరి (ఇవి రెండును ఒక విధమైన పుష్పములు) అనునవి. తిరుమంగైయార్వార్లును “ఇనమలరెట్టు మిట్టు” అని, “కన్దమలరెట్టు మిట్టు” అని పల్కుట గమనింపతగినది. మానసికములైన ఎనిమిది పుష్పములు. “అహింసా వ్రథమంపుష్పం పుష్ప మింద్రియా నిగ్రహః, సర్వభూతదయా పుష్పం క్షమాపుష్పం విశేషతః, జ్ఞానం పుష్పం తపః పుష్పం, ధ్యానం పుష్పం తతైవ చ, సత్య మష్టవిధం పుష్పమ్ విశ్లేః ప్రీతికరం భవేత్” అనునవి. ఈ ఎనిమిది భగవానునకు ప్రీతికరములు. ఈ సందర్భమున

ఆచార్యహృదయమును రహస్యగంధములోని “వివేకశమాదికర్త వళర ఎట్టునీక్కి ఎట్టుమిట్టు ఎట్టి నాయ వేదహృవిల్” ఇత్యాది సూత్రము, (99), దానిని వ్యాఖ్యానించుచు శ్రీమద్వరరమునులు సాయించిన వ్యాఖ్యానమును ఆనుసంధేయములు.

85. ధనదాద్యై రపి న పరై స్యాధ్యం సుమహద్విరణ్యదానం స్యాత్|
సుకరేణ కృత మతః స్యాత్ తుల్యో ఘటికాద్రిభూభృతః కో వా||

పరై = ఇతరులగు, ధనద + ఆద్యైః + అపి = కుబేరుడు మొదలగువారిచే కూడ, (యత్ = ఏది), న సాధ్యం = సాధ్యముకాదో, తత్ + అట్టి, సుమహత్ = గొప్పదైన, హిరణ్యదానమ్ = బంగారమును దానము చేయుట (హిరణకళిపుని చీల్చుట), సుకరేణ = సులభముగా, కృతమ్ = చేయబడినది, అతః = అందువలన, ఘటికాద్రి భూభృతః = ఘటికాద్రి నాథునకు, తుల్యః = సమానుడు, కః+వా స్యాత్ = ఎవడు కాగలడు? కాలేడని భావము.

ప్రస్తుతశ్లోకమున ఘటికాద్రిన్యసింహుడు కుబేరుడు మొదలగు వారికంటె గొప్పగా హిరణ్యదానమును చేసిన ప్రభువుగా తెలుపబడుచున్నాడు. కుబేరునివంటివారికిని సాధ్యముకాని గొప్ప హిరణ్యదానమును అతిసులభముగా చేసిన ఘటికాద్రిప్రభువుతో సమానుడు వేరొకడు ఎవడును లేడు. కుబేరుడు ధనపతి కావున అతని పేరు ప్రధానముగా ప్రస్తావింపబడినది. అట్టి కుబేరుడు కూడ తనకు తానుగా అర్థిజనులవద్దకు వెడలి దానము చేసిన సందర్భము కన్పింపదు. మరియు భగవానుడు కాక మిగిలిన దేవతలందరును ఏదైన దానము చేసినను ఆదానమువలన ప్రతిఫలమును “దేహి మే దదామి తే” అను రీతిలో అభిలషింతురు. కాని భగవానుడు మాత్రము తానుగా భక్తజనులవద్దకు వెడలి, వారికి అపరిమితమైన సంపదలను దానమిచ్చును. వారినుండి ప్రతిఫలముగా దేనిని కోరడు. ఈ విషయము కుచేలోపాఖ్యానము మొదలగు వృత్తాంతములద్వారా స్పష్టమగుచున్నది. కావున దానమనుటకు దానముచేయుట అను అర్థమును భగవానుని పక్షమునను అన్వయించి “సుమహత్ హిరణ్యదానం” అనుటకు గొప్ప సంపదను దానముచేయుట అను అర్థమును కూడ చెప్పుకొనవచ్చును. ఇవటి హిరణ్యశబ్దము సమస్త సంపదలకు ఉపలక్షణము. దానమను పదమునకు గల చీల్చుట అను వేరొక అర్థము కుబేరుని పక్షమున అన్వయించి, కుబేరుడు మొదలగు దేవతలు మన శత్రువులను చీల్చలేరు - అనగా సంహరింపలేరు అను అర్థమును చెప్పవచ్చును. హిరణ్యదానమనుటకు హిరణ్యకళిపుని వధించుట అని భగవానుని పక్షమున వేరొక అర్థము. అమితమైన బలమును, పరాక్రమమును కల హిరణ్యకళిపుని భగవానుడు సులభముగా చీల్చెను అనుటను మాఘకవి “స ముగ్ధకాంతా స్తనసంగభంగురైః ఉరోవిదారం ప్రతిచస్కరే నశ్చైః” అనుచు చమత్కారముగా వల్కెను. అట్టి నృసింహస్వామికి సాటి ఎవరును లేరు అని సారాంశము. ఇట్లు ఈ శ్లోకము కవియొక్క ఉక్తిచమత్కృతికి

ఉదాహరణ మనదగును. “సుకరేణ కృతవతః” అనుపాఠమున ఈ ప్రయోగమును “ఘటికాద్రిభూభృతః” అను విశేష్యమునకు విశేషణముగా అన్వయింపవగును.

86. జనయత్యవతి చ సకలాన్ జ్ఞాపయతి చ యో హితాహితే శాస్త్రాత్ ।

నాధ్యేతా తస్య కో వా జ్ఞానీ ఘటికాద్రిసర్వజనకస్య ॥

యః = ఎవడు, సకలాన్ = అందఱిని, జనయతి = సృష్టించునో, అవతి చ = మఱియు రక్షించునో, శాస్త్రాత్ = వేదాది శాస్త్రములద్వారా, హిత + అహితే = మంచిని, చెడును, జ్ఞాపయతి = తెలియజేయునో, తస్య = ఆ, ఘటికాద్రిసర్వజనకస్య = ఘటికాద్రిపైననున్న నృసింహస్వామి అను అందఱికి తండ్రిని, కః+వా జ్ఞానీ = జ్ఞాని అయిన వాడెవ్వడు, న అధ్యేతా = అధ్యయనముచేయువాడు కాడు ?

ఇందుకవి భగవానుని అందఱికిని తండ్రిగా స్తుతించుట విషయము. అందఱిని సృష్టించి, రక్షించువాడు, శాస్త్రప్రదానముద్వారా మంచి చెడులను తెలియజేయువాడును అగు ఘటికాద్రియందున్న అందఱికి తండ్రివంటి నృసింహస్వామిని జ్ఞానియైనవాడు ఎవడు అధ్యయనము చేయడు ? అనగా, ఎవడు తెలిసికొనడు? అందఱు తెలిసికొందురు.

“యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే”, “బహుస్యాం ప్రజాయేయ”, “విష్ణోః సకాశాత్ ఉద్భూతం జగత్ స్థావరజంగమమ్”, “ఓన్ఘ్రమ్ తేఘ్రమ్ ఉలకుముయరుమ్ మగ్రుగ్రమ్ యాదుమిల్లా వస్త్ర, నాన్ముకన్ తన్నాడు దేవరులకోడు ఉయిర్ పడైత్తాన్” ఇత్యాది సూక్తులు భగవానుని వలన సమస్తప్రపంచము ఉత్పన్నమైనదని తెలుపుచున్నవి. ఇక అకారశబ్దవాచ్యుడైన భగవానుడే సర్వరక్షకుడు అనుట “అవ-రక్షణే” అనఁగా తువువలన సృష్టమగుచున్నది. మరియు “సహి పాలనసామర్థ్యం వివా సర్వేశ్వరం హరిమ్”, “కాత్మ అశిక్కుమ్ కణ్ఠన్” ఇత్యాది సూక్తులును ఇచట అనుసంధేయములు. అట్లే సమస్త వేదములు, శాస్త్రములు “శ్రుతిస్మృతీమమైవాజ్ఞా” అనునట్లు భగవానుని ఆజ్ఞారూపములే కదా ! ఇట్లు పూర్వార్థములోని ప్రయోగములు స్వామి విషయమున సార్థకము.

తండ్రికి తన సంతానమును రక్షించుట, పోషించుట, విద్యావంతుని చేయుటయు ధర్మములు. మహాకవి కాళిదాసు రఘువంశ కావ్యప్రారంభమున దిలిపిని వర్ణించుచు - “ప్రజానాం వినయాధానాత్ రక్షణాత్ భరణా దపి స పితా” - అని పల్కుట స్మరణీయము. ఆ ధర్మము లన్నిటిని నిర్విశేషముగా నిర్వహింపగలవాడు భగవానుడొక్కడే. కావుననే అతడు “భూతానామ్ యోఽవ్యయః పితా”, “సర్వేషా మేవ లోకానా పితా”, “విన్ఘ్రమ్ ఇఅవాద ఎన్తై” అయినాడు. ఇన్ని ఉపకారములను చేసిన భగవానుని జ్ఞానులు అందఱు వేదాది శాస్త్రములద్వారా తెలిసికొందురు. “అత్యేతి తస్య కో వా” అను పాఠమున అతని మాటను ఎవరు అతిక్రమింతురు ? అని భావము. పితృవాక్యసరిపాలనము పుత్రుని ధర్మము కదా ! “శ్రుతిస్మృతీ మమైవాజ్ఞా” అనునట్లు భగవదాజ్ఞారూపములైన

వేదములందు, స్మృతులందు తెలుపబడిన పద్ధతిని అనుసరించుటయే ఆ ధర్మము నిర్వర్తించుట.

87. దోషాకరే విరాగం సూర్యాలోకే వికాస మామోదమ్ ।

పద్మాభ్యా మపి వహతో యుక్తా ఘటికాద్రిపస్య కేసరితా ॥

దోషాకరే = రాత్రిని కల్గించు చంద్రునియందు (దోషములకు స్థానమైన మనుష్యుల విషయమున), విరాగం = ఆశలేకుండుట (విరక్తిని కల్గియుండుట), సూర్య+ ఆలోకే (సూరి + ఆలోకే) = సూర్యుని చూచినపుడు (తత్త్వజ్ఞుడగు పండితుని చూచినపుడు), వికాసమ్ = వికసించుటను (ముఖోల్లాసమును), ఆమోదమ్ = పరిమళము (సంతోషమును), పద్మ + ఆభ్యామ్ అపి = పద్మమనుపేరును, వహతః = వహించియున్న, ఘటికాద్రిపస్య = ఘటికాద్రినాథునకు, కేసరితా = కేసరములను కల్గియుండుట (సటలను కల్గియుండుట), యుక్తా = తగినది.

ఈ శ్లోకమున కవి కేసరములను కల్గిన తామరపూవుయొక్క స్థితి, జాలును కల్గిన సింహముయొక్క స్థితియు రెండును తగినవేనని సరసముగ వల్కుచు, అందులకు తగిన పద్ధతిలో విశేషణములను శ్లేషాలంకార ప్రక్రియలో ప్రయోగించిరి.

తామరపూవు చంద్రునిపట్ల విరాగమును కల్గినది. సూర్యుని చూచినపుడు వికాసమును, సుగంధమును పొందునది. పద్మమను పేరుకల్గినది. కేసరములను కల్గినది. భగవానుడును దోషములకు ఆకరమైనవానిపట్ల విరక్తుడు. తత్త్వజ్ఞులను చూచినపుడు అతని ముఖము వికసించును. ఆనందపడును. అతడు పద్మమును చేతిలో కలవాడు, పద్మా అనబడు లక్ష్మిని వక్షఃస్థలమును కలవాడు. కావున పద్ముడగు అతడు కేసరి. అనగా సటలను కల్గినవాడు. ఈవిధముగా తామరపూవునకు, భగవానునకు కేసరములను కల్గియుండు స్థితి యుక్తమే.

దోషాకరుడనగా చంద్రుడు. అన, (దోషాశబ్దము రాత్రిని తెలుపును). దోషములకు స్థానమైన వాడనియు అర్థము. “పద్మాభ్యాం” అనుటకు భగవానుని పక్షమున “పద్మః అస్మిన్ అస్తి” అనికాని, “పద్మా అస్మిన్ అస్తి” అనికాని విగ్రహమును చెప్పనగును. అట్లే “వికాస, ఆమోద, సూర్యాలోక, కేసరితా” శబ్దములును శ్లిష్ఠములు. కేసరములనగా పూవులో మధ్యలోనుండు, పుష్పాడిని కల్గియుండు భాగములు అని, సింహముయొక్క జాలు అనియు అర్థములు. “కేసరం హింగుని క్షేబం కింజల్కే న స్త్రియాం పుమాన్, సింహచ్చటాయామ్” అని నిఘంటు వచనము.

88. తన్వీ మయా౨ద్య లబ్ధా తపసా విపులేన భక్తికన్యేయమ్ ।

భజతా మవ్యభిచారం భావం ఘటికాద్రిభర్తరి ప్రాధా ॥

మయా = నాచే, విపులేన తపసా = గొప్పతపస్సుతో, అత్ర లబ్ధా = ఇప్పుడు

పొందబడిన, ఇయమ్ = ఈ, తస్మి = చిన్నదైన, (చిన్న రూపమును కల్గిన), భక్తికన్యా = భక్తి అను కన్యక, ప్రాధా (సతీ) = పెరిగి పెద్దదియై- అనగా పరిపక్వతను పొందినదై (ఋతుమతియై) ఘటికాద్రిభర్తరి = ప్రేమఘటికాద్రి ప్రభువు అను భర్తయందు, అవ్యభిచారం భావం = వేరొకదేవత పట్ల ప్రేమను కల్గియుండకపోవుటను (వేరొక వ్యక్తిని ఆశపడక పోవుటను), భజతాం = పొందును గాక !

ఇందు కవి తమ భక్తిని కన్యకగా భావించుచు, ఆ కన్యక భగవానునకే సొంతమను చున్నారు. చిరకాల తపః ఫలముగా నాకిప్పుడు కల్గిన ఈ భక్తి అను చిన్న కన్యక, ఎదిగి, పరిపక్వదశను పొంది, ఘటికాద్రి ప్రభువగు నృసింహస్వామి విషయమున అవ్యభిచారమైన భావమును కల్గియుండునుగాక అని భావము. భక్తిశబ్దము స్త్రీలింగమగుటచే కవి దానిని కన్యకగా పోల్చిరి. ఇట్టి భక్తికి ప్రయోజనము మోక్షప్రాప్తి యోగ్యతయే. “హం చ యోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే, స గుణాన్ సమతీత్యైతాన్ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే” అను భగవద్గీతా శ్లోకార్థముపై ప్రస్తుత స్తోత్రము ఆధారపడినదనుట స్పష్టము. “మయాఽద్య లబ్ధా తపసా విపులేన భక్తికన్యా” అను ప్రయోగమునకు అనుగుణముగా “జన్మాంతరసహస్రేషు తపోధ్యానసమాధిభిః, నరాణాం క్షీణాపాపానాం కృష్ణే భక్తిః ప్రజాయతే” వంటి సూక్తుల అర్థమును అనుసంధింపనగును. “జాయమానం హి పురుషం యం పశ్యే నృధునూదనః, సాత్త్వికః స తు విజ్ఞేయః” అనునట్లు జనన కాలమున భగవానుని దివ్యకటాక్షమునకు పాత్రుడైనవాడు, సాత్త్విక ప్రవృత్తిని కల్గినవాడగును. అతడు భగవద్భక్తిని కలవాడై, మోక్షకామి యగును. అతని భక్తి అన్యన్యమైనదగును. క్రమముగా ఆ భక్తి పరభక్తి, పరజ్ఞాన, పరమభక్తులనెడి అవస్థాత్రయమును పొంది పరిణమించి ఫలించును. భగవానుని తప్ప వేరొకనిని భావింపని సాత్త్వికపురుషుని భక్తిని పతివ్రతాస్త్రీతో పోల్చుటలోని తాత్పర్యమేమనగా - ఏవిధముగా పతివ్రతయగు స్త్రీ భర్తను తప్ప వేరొక పురుషుని భావించదో ఆ విధముగానే సత్పుణులును కల్గిన భక్తుని భావము భగవానుని తప్ప వేరొకనిని విషయముగా కల్గియుండదని తెలుపుటయే. ప్రారంభమున భక్తి సూక్ష్మమై యుండుటచే అది తస్మి అను శబ్దముతో నిర్దేశింపబడినది. కాని, ఆ భక్తియే క్రమముగా పరభక్త్యాది అవస్థాత్రయమును పొందినదగుటచే ప్రాధమ్యమునది. అనగా పరిపూర్ణతను పొందినది. భోజనమునకుముందు ఆకలి తప్పక ఉండవలసియున్నట్లే భగవదనుభవమునకు, కైంకర్యమునకును ముందు ఉండవలసిన, స్వయంప్రయోజనమైన భక్తిని కవి తాము కల్గియుండుటను ఇచట తెల్పిరనియు చెప్పవచ్చును. కావుననే యామునులు “భక్తి మపి ప్రయచ్చ మే” అని ప్రార్థించిరి. “భక్తికన్యా” అనుటచే శ్లోకమున రూపకము.

89. భాస్వతి సురాసురగురౌ భోగిని వందారుసామ్యమందారే ।

ఘటితాత్మకాయ ! ఘటతే ఘటికాద్రివిధౌ కథం గ్రహైః పీడా ॥

ఘటిత + ఆత్మకాయ = చక్కగా ఘటనముచేయబడిన సింహముశిరస్సు, మానవశరీరము అను తన యొక్క శరీరమును కలవాడా, భాస్వతి = వెలుగుచున్నవాడు, సుర + అసురగురౌ = దేవతలకు, రాక్షసులకును పూజింపఁతగినవాడు, భోగిని = భోగములను అనుభవించువాడు, వందారుసామ్యమందారే = తనను స్తుతించువారికి గొప్ప కల్పవృక్షమువంటివాడును అగు, ఘటికాద్రివిధౌ = ఘటికాద్రియందున్న చంద్రునివంటి, త్వయి = నీ యందు, గ్రహైః పీడా = గ్రహముల వలన బాధ, కథం ఘటతే = ఎట్లు ఘటించును.

ఇందు ఘటికాచల నృసింహస్వామియొక్క చంద్రసామ్యము, చంద్రునికంటె వైలక్షణ్యమును ప్రస్తావించబడుచున్నవి. చక్కగా సంఘటితము చేయబడిన సింహశిరస్సును, మానవ శరీరమును కలస్వామి ! వెలుగుచున్నవాడవు, సురాసురులకు పూజ్యుడవు, నిన్ను కొలుచువారికి మందారవృక్షము వలె అభీష్టప్రదుడవు, ఘటికాద్రిపై చంద్రునివలెనున్నవాడవగు నీకు గ్రహములవలన బాధ కలుగకు అవకాశములేదు.

ఇందు కవి భగవానుని చంద్రునిగా రూపించుచు, సామాన్యముగా చంద్రునకు సంభవించు గ్రహపీడలు ఈ చంద్రునకు లేవు అనుట సారాంశము. అట్లు గ్రహపీడ లేకపోవుటకు ఘటికాద్రిచంద్రుడు సామాన్యచంద్రుడు కాకపోవుట, అనేకములైన వైశిష్ట్యములకు కలిగియుండుటయును కారణములు. ఆవైశిష్ట్యములు శ్లోకమున “భాస్వతి సురాసురగురౌ” ఇత్యాదిగా తెలుపబడినవి. భగవానుడను చంద్రుడు సర్వగ్రహాత్మకుడు. కావున గ్రహబాధలు ఆ చంద్రునకు కలుగవు. భగవానుడు “అంతఃప్రవిష్టః శాస్తా” అనునట్లు సర్వాంతర్యామి అగుటచే, గ్రహములన్నిటికిని అంతర్యామి. గ్రహములన్నియు అతని రూపములే. అందుచే గ్రహపీడ ఆచంద్రునకు లేదు. తనవలన తనకు పీడ కలుగదుకదా !

శ్లోకమున భగవానుని సర్వగ్రహరూపత్వమును తెలుపుచు కవి ప్రయోగించిన వదప్రయోగకాశలము వరమాదృశ్యతము. “భాస్వాన్” అనగా నూర్యుడు, “సురాసురగురు”వనగా దేవతల గురువగు బృహస్పతి, అసురుల గురువగు శుక్రుడును, “సామ్య”డనగా బుధుడు, “విధుః” అనగా చంద్రుడు, “భోగి” అనగా కేతువు (పాముతలను కలవాడు), “రాహువు” (పాముశరీరమును కలవాడు). మిగిలిన అంగారక, శనిగ్రహములు రెండును ఉపలక్షణక్రమమున గ్రహింపనగును. ఇట్లు ఈ గ్రహములన్నియు భగవానునకు శరీరములే కావున, స్వామి అను చంద్రునకు తన అధీనములోనున్న గ్రహములవలన పీడలేదని సారాంశము. భగవానుని పక్షమున పై పదముల అర్థములు ప్రతిపదార్థములో చూపబడినవి.

“ఘటితాత్మకాయ” అనుసంబోధన గమనింపఁతగినది “ఘటితౌ ఆత్మకాయౌ యేన సః” అను విగ్రహ మిచట వివక్షితము. కాయశబ్దము శరీరవాచి. ఇచట

శరీరావయవములగు సింహపుతలను, మానవ శరీరమును నిర్దేశించును. ఒక దానితో వేరొకటి పాసగని సింహశరీరస్సును, మానవశరీరమును రెండిటిని చక్కగా అమరునట్లు సంఘటితము చేసినవాడు స్వామి. పరాశరభట్టరు ఈ అంశమును శ్రీరంగరాజస్థన ఉత్తరశతకమున నృసింహావతార సందర్భములో “సింహశరీరస్థాన సంగమితాంగకమ్ . రంగేంద్రసింహ ముపాస్మాహే” (64) అనుచు కీర్తించిరి. సింహశరీరస్సు మానవ శరీరముల అపూర్వమైన ఘటన పాలు, చక్కెర కలసినట్లు పరమభోగ్యమైయుండెనని దీని సారాంశము. స్వామియొక్క ఈ ఘటనాసౌందర్యమును వ్యాసభగవానులు “నారసింహవపుః శ్రీమాన్” అని, పరమార్థవిదులగు ఆఘోర్లు “అఘోరియాన్ తానే అరియురువన్తానే” అనియు ప్రస్తుతించిరి. భట్టరు శ్లోకములోని “సంగమితాంగకమ్” అను ప్రయోగమును కవి అనుసరించుచు “ఘటితాత్మకాయ” అని ప్రయోగించి రనుటను గమనింపనగును. “దేవానాం దానానాం చ సామాన్య మధిదైవతమ్” వంటి సూక్తుల అర్థమును “సురాసురగురౌ” అను ప్రయోగము స్మరింపచేయుచున్నది.

ఉత్తరార్థమున “ఘటితా మమాయఘటితే” అను పాఠాంతరము కలదు. “అమాయ” అనుటకు నిఘంటువులలో “అమేయ” మను అర్థము తెలుపబడినది. కావున ఈ పాఠము “మహావిష్ణుమ్ సర్వతోముఖమ్” అను నృసింహాధ్యాన శ్లోకములోని విశేషణముల కనుగుణమని చెప్పవచ్చును. ఘటశబ్దము ఆసక్యత్ ఆవృత్తమగుటచే అనుప్రాసకలదు.

90. సమవర్తిని భువనేశే పుణ్యజనే పావకే జగత్ప్రాణే ।

శ్రీదే శివేఽపి ఘటికాశైల హరౌ సతి కి మన్యదిక్పాలైః ॥

ఘటికాశైలహరౌ = ఘటికాద్రియందున్న నృసింహస్వామి, సమవర్తిని = అందరిపట్ల సమానముగా వర్తించువాడుగా, (యముడుగా), భువనేశే = లోకములకు నాయకుడుగా (ఇంద్రుడుగా), (నీటికి అధిపతియగు వరుణుడుగా), పుణ్యజనే = పుణ్యశబ్దవాచ్యులగు భక్తజనులను కలవాడుగా (నిఘంటి అను రాక్షసుడుగా), పావకే = శుద్ధిని కల్గించువాడుగా, (అగ్నిగా), జగత్ప్రాణే = లోకములకు ప్రాణముగా (ప్రాణవాయురూపుడైన వాయుదేవుడుగా), శ్రీదే = సంపదను కల్గించువాడుగా (కుబేరునిగా), శివే + అపి = మంగళకరుడుగా (ఈశ్వరుడుగా), సతి = ఉండగా, అన్యదిక్పాలైః = మిగిలిన ఇంద్రుడు మొదలగు దిక్పాలకులతో, కిమ్ = ఏమిపని ?

ఇందు ఘటికాద్రినాథుడు సర్వదిక్పాలకరూపుడనుట ప్రధానాంశము. ఘటికాచలేశ్వరుడు సమవర్తిగా, భువనేశ్వరుడుగా, పుణ్యజనుడుగా, పావకుడుగా లోకములకు ప్రాణముగా, సంపదను ఇచ్చువాడుగా, శివుడుగా నుండగా ఇక దిక్పాలకులతో ఏమి పని ?

భగవానుడు “సమోఽహం సర్వభూతేషు” అనునట్లు అందరివిషయమునను సమానముగా ప్రవర్తించును. యముడు “సమవర్తీ పరేతరాట్” అని సమవర్తిగా ప్రసిద్ధము. కావున సమవర్తి అను పదముద్వారా స్వామికి, యమునకు మధ్యగల సామ్యము తెలుపబడినది. భగవానుడు భువనేశుడు అనగా అన్ని లోకములకు ప్రభువు. భువన శబ్దమునకు “జీవనం భువనం వనమ్” ఇత్యాది నిఘంటు వచనములనుబట్టి నీరు అను అర్థముండుటచే జలమునకు అధిపతియైన వరుణుడు ఈపదముచే తెలుపబడినాడు. భగవానుడు పుణ్యాజనుడు అనగా పుణ్యాత్ములైన భక్తులను కలవాడు. “పుణ్యాజనో నైఋతుః” అనునట్లు ఈ పుణ్యాజనపదము నిఘంటి అను దిక్పాలకుని సూచించును. భగవానుడు “పవిత్రాణాం పవిత్రమ్” అనునట్లు పరమపవిత్రుడు కావున పావక శబ్దము స్వామిని సూచించుచును. అట్లే ఈ పదము “కృశానుః పావకః” అనునట్లు అగ్నివాచకము. భగవానుడు జగత్తునకు ప్రాణము కావున జగత్ప్రాణశబ్దవాచ్యుడు. అట్లే, వాయువును ఈ పదముచే చెప్పబడినాడు. సమస్తసంపదలను ఇచ్చువాడు కావున శ్రీద శబ్దము భగవానుని యందు అన్వర్తము. కుబేరుడును “శ్రీదః పుణ్యాజనేశ్వరః” అనునట్లు శ్రీద పదవాచ్యుడే. భగవానుడు మంగళస్వరూపుడు కావున శివశబ్దవాచ్యుడు. ఇక ఈ పదము పరమేశ్వరుని బోధించుననుట స్పష్టము.

ఇట్లు ఇందు ప్రయోగింపబడిన దిక్పాలకవాచకములు భగవానునికూడ తెలుపుట విశేషము. కావున ఈ శ్లోకము శ్లేషాలంకారశోభితము. దిక్పాలకులందరిలో భగవానుడు అంతర్యామిగానుండుటచే అతడు దిక్పాలకరూపుడనుట అర్థవంతము. “భీషాస్మాల్ వాతః పవతే, భీషాదేలి సూర్యః, భీషాస్మా దగ్ని శ్చేంద్ర శ్చ, మృత్యుర్దావతి పంచమ ఇతి” అని వేదము వచించినట్లు దిక్పాలకులందరు స్వామి ఆజ్ఞకు లోబడి, బెదరుచు తమ విధులను నిర్వర్తింతురు. కావున వారందరు భగవద్విధేయులు. వారి ఆరాధనవలన సాధింపగోరు కార్యము లన్నియు వారినందఱిని నియమించు భగవానునివలన పొందుట మరింత సులభసాధ్యము. కావున దిక్పాలకులతో పనిలేదనుట తగును. “భువనేశ” శబ్దము లోకములను అన్నిటిని పాలించు ఇంద్రుని, జలాధిపతియగు వరుణుని నిర్దేశించును. (భువనమనగా లోకము అని, నీరు అని అర్థముండుటచే). కావున శ్లోకమున దిక్పాలకవాచకములు ఏడే ఉన్నను. ఎనిమిది మంది దిక్పాలకులను తెలిపినట్లయినది.

91. యస్యోదయః సరాఠ్థో యస్యాలోకేన యాత్యఘం విలయమ్ ।

కాలేన బోధయతి యః ఘటికామిత్రేత్ర విరాగీ స్యాత్ ॥

యస్య = ఎవనియొక్క, ఉదయః = ఉదయము (అవతారము) పరార్థః = ఇతరుల ప్రయోజనము కొఱకో, అనగా వారిని నిద్రలేపుట కొఱకో (సత్పురుషుల ప్రయోజనము కొఱకో), యస్య ఆలోకేన = ఎవనియొక్క ప్రకాశముచే (ఎవనియొక్క కలూక్షముచే), అఘం = పాపము (చీకటి), విలయం యాతి = నాశనమును పొందుచున్నదో,

యః = ఎవడు, కాలేన = తగినకాలములో, అనగా, రాత్రివివర, (అజ్ఞానము నశింపజేసిన మంచికాలమున), బోధయతి = మేల్కొలుపుచున్నాడో (తానే స్వయముగానో. ఆచార్యులద్వారానో జ్ఞానమును కల్గించుచున్నాడో) అత్ర ఘటికామిత్రే = అట్టి ఈ ఘటికాద్రిలోని సూర్యునియందు, కః = ఎవడు, విరాగీ స్వాత్ = ఆశను లేనివాడు అగును?

ఈశ్లోకమున ఘటికాద్రిప్రభువు సూర్యునిగా సంభావింపబడుచున్నాడు.

సూర్యుడు ఉదయించుట పరల ప్రయోజనముకొఱకే. ఆ సూర్యుని వెలుతురువలన అఘము (అనగా పాపము దానిని లక్షించు చీకటి) తొలగును. ఉదయకాలమున అతడు లోకమును నిద్రలేపును. అట్టి సూర్యుడు లోకమునకు ప్రోత్సాహకరుడు. అట్లే భగవానుని ఉదయము పరార్థము అనగా ఇతరులకొఱకు. ఆ స్వామి ఆలోకముచే పాపము నశించును. అతడు సమయమున భక్తులను ఉద్బోధించును. ఇట్లు ఘటికాద్రిపైనున్న స్వామి అను సూర్యుడు ఉండగా ఎవడు ఆశను లేనివాడగును ? అని తాత్పర్యము.

పరార్థమనుటకు చతుర్ముఖబ్రహ్మయొక్క ఆయుస్సులోని సగభాగము అనియు అర్థమునుచెప్పి, ప్రతిపరార్థములోను భగవానుని అవతారము సంభవించును కావున భగవానుని ఉదయము అనగా అవతారము పరార్థము అని వివరింపవచ్చును. సూర్యుని ప్రకాశము బాహ్యతమస్సును మాత్రమే పోగొట్టగా భగవానుని కటాక్షము మన అజ్ఞానాంధకారమును కూడ పోగొట్టును. పాపము అలంకార సమయానుసారము నల్లని రంగు కల్గినదిగా వర్ణింపబడును. చీకటియు నల్లని రంగును కల్గినదికావున ఈ రెండిటికిని సామ్యము తగినదే. శ్లోకమున కవి “కో విరాగీ స్వాత్” అని ప్రశ్నించుటద్వారా ఏ విధముగా లోకోపకారకుడైన సూర్యునియందు జనులందరు భక్తిభావమును కల్గియుందురో ఆవిధముగనే భగవానుని యందును భక్తినితప్పక కలిగియుందురు. అనువిషయమును దృఢపరచుచున్నారు.

మిత్రశబ్దము స్నేహితుడను అర్థమును ఇచ్చును. మిత్రునియొక్క పుట్టుక ఇతరుల కొఱకే. అతని దృష్టి పాపములనుండి నివారించును. అతడు సరిఅయిన సమయమున మంచిని ఉద్బోధించును. అట్టి మిత్రుడున్నచో నిరుత్సాహ పడవలసిన అవసరములేదు. ఇట్లు శ్లోకములోని ప్రయోగములు సన్నిత్రుని లక్షణములను తెలుపునవిగా కూడ యుండుటను గమనింపతగును. శ్లోకములోని ప్రయోగములు భగవానునకు, సూర్యునకు, మిత్రునకు సంబంధించునట్లు అనేకార్థములను కల్గినవిగా నుండుటచే శ్లేషాలంకారము.

92. సరసి జాగ్రతి ఘటికాశైలగతే సరసిజాలయే మోహోత్ ।

విరసిషు చిత్తనామా విషయేక్షురకేషు విహరతే భృంగః ॥

ఘటికాశైలగతే = ఘటికాద్రిని చేరినది (ఘటికాచలమును) ఆశ్రయించినవాడు, సరసే = నీటిని కల్గినది (ఆశ్రితుల పట్ల ప్రేమరసమును కలవాడు), సరసిజా + ఆలయే = తామరపూలకు నెలవగు తటాకము (లక్ష్మీదేవికి వాసస్థానము అను భగవానుడు), జాగ్రతి = తనయందు వికసించిన తామరపూవులతో మేల్కొనియుండగా (తన వద్దకు ఎవరైనను వత్తురా ! అని గమనించువాడైయుండగా), దానిని-అనగా ఆతటాకమును (భగవానుని) విడచి, చిత్తనామా భృంగః = నామనస్సు అను తుమ్మెద, విరసేషు = మకరందము లేని (ప్రేమలేని), విషయ + ఇక్షురకేషు = శబ్దాదివిషయములను ముళ్ళపూలయందు, మోహాత్ = అజ్ఞానమువలన, విహరతే = తిరుగుచున్నది.

ఇందు కవి భగవానుని పద్మసరస్సుగా, తమమనస్సును భృంగముగా రూపించుచు, వైచ్యానుసంధానమును చేయుచున్నారు. నీటితో నిండిన, తామరపూవులకు నిలయమైన సరస్సువలె, భక్తులపై గల ప్రేమరసముతో నిండియున్న, లక్ష్మీదేవికి నిలయమైన, ఘటికాద్రిపైనున్న భగవానుడు విరాజిల్లుచుండగా, నామనస్సు అను తుమ్మెద విషయసుఖములు అను మకరందరహితమైన, అల్పమైన ముళ్ళపూవులయందు అజ్ఞానవశమున ఆశపడుచున్నది అని భావము. సరస్సు సరసము అనగా నీటితో నిండినది. రసశబ్దము నీరు అను అర్థమును కూడ ఇచ్చును కదా ! భగవానుని విషయమున వాత్సల్యరసమును కలవాడని, లేక ఆనందమయుడని చెప్పవచ్చును. కాని నృసింహావతారమున వాత్సల్యము ప్రధానమైన గుణము. కావున ఇవట రసశబ్దమునకు వాత్సల్యమును అర్థమును గ్రహించుటయే యుక్తమని తోచును. మనస్సును తుమ్మెదతో పోల్చుటకూడ కవి సమయము. “సరసిజ” శబ్దమునకు పద్మములు, లక్ష్మీ అను అర్థములను క్రమముగా సరస్సు, భగవానుని పక్షములలో గ్రాహ్యములు.

ఈ శ్లోకము శ్రీయామునాచార్యవిరచితమైన స్తోత్రరత్నములోని “తవామృతస్యందిని పాదపంకజే నివేశితాత్మా కథ మన్య దిచ్ఛతి, స్థితేఽ రవిందే మకరంద-నిర్భరే మధువ్రతో నేక్షురకం హి వీక్షతే” అను శ్లోకభావమును పుణికి పుచ్చుకొన్నది. ఇక్షురక మనగా పూజకు పనికిరాని, తుమ్మెద తాకినను వాడిపోవు, గంధరహితమైన, అల్పమైన కంటకపుష్పమని పై శ్లోకమును వ్యాఖ్యానించుచు దేశికులు పల్కిరి. “ఇక్షురకమ్ కంటకావృతం, అస్థిరాల్యరసం, భ్రమరస్పర్శమాత్రేఽపి వ్లాసతా మాఘవాసం దేవార్చనాద్యనర్థం నిర్గంధం కిమపి క్షుద్రపుష్పమ్” అని దేశికుల వివరణము. చెఱకు వాసనవంటి తీయని వాసనను కొలదిగా కల్గియుండుటచే దీనికా పేరు వచ్చినదని అందురు.

భగవానుని పద్మసరస్సుగా అభివర్ణించుట సుప్రసిద్ధము. నమ్మాళ్వార్లు “కణ్డైకాల్ తూడుతెయ్యనులర్కళా. . . వాశత్రడమ్” అని, తిరుమజ్జియాళ్వార్లు “పొగ్రామనైక్కయమ్” అని తామరలతో నిండిన సరస్సుగా వర్ణించిరి. దీనిని అనుసరించుచు భట్టరు “శ్రీరంగరాజమిషపద్మనరః వ్రసన్నమ్” అని, “రంగధుర్యాభిధానం . . . పరిపుల్లల్

పుండరీకం తటాకమ్" అని, "ఉత్పల్ల సంకజతటాకం . . శ్రీరంగరాజమ్" అనియు శ్రీరంగనాథుని అర్చామూర్తిని స్తుతించిరి. ఈ క్రమములోనే కవి ఘటికాద్రిలోని అర్చామూర్తిని పద్మసరస్సుగా రూపించిరి. "విహరతే" అను పాఠమునకు మారుగా "విభ్రమతి" అను వేరొక పాఠమునుకలదు. ఇదియు అర్థవంతమే.

93. బిభ్రతి సదైవ లక్ష్మీ విభ్రాజతి మిత్రమండలే విదుషామ్ !

ఘటికాద్రిసార్వభౌమే కిం వా ఘటతే న సంశ్రితాభిమతమ్ !!

సదా + ఏవ = ఎల్లప్పుడును, లక్ష్మీం = సంపదను (మహాలక్ష్మిని), బిభ్రతి = వృద్ధిచేయువాడు (ధరించువాడు), మిత్రమండలే విదుషాం విభ్రాజతి = స్నేహితులగు చిన్నచిన్న ప్రభువులు, మంత్రులు, పురోహితులు అను వీరి నడుమ విద్వాంసులను గౌరవించుటకు కొలువులో వెలుగువాడు (సూర్యమండలమునందు జ్ఞానులు ధ్యానము చేయుటకై వెలుగొందువాడు), ఘటికాద్రిసార్వభౌమే = ఘటికాద్రిపైనున్న సార్వభౌముని వంటి నృసింహస్వామిఉండగా, ఆశ్రిత + అభిమతం = తనను ఆశ్రయించిన భక్తుల అభిమతము), కిం వా = ఏది, న ఘటతే = సిద్ధింపదు.

ఇందు కవి భగవానుని చక్రవర్తిగా రూపించుచు, ఆ ఇద్దటికి తగినట్లు శ్లిష్టవిశేషణములను ప్రయోగించిరి. సార్వభౌముడు ఎల్లప్పుడు తన సంపదను వృద్ధిచేసికొనును. సామంతరాజులు, మంత్రులు, పురోహితుల నడుమ సభలో కొలువు దీర్చి, విద్వాంసులను గౌరవించును, అతనిని ఆశ్రయించినవారి అభిమతములన్నిటిని ఈడేర్చును. అట్లే, నృసింహస్వామి "అకలకిలేన్ ఇతైయుమెన్టు అలర్మేల్మజ్జై యురై మార్పా" అనునట్లు ఎల్లప్పుడు లక్ష్మీని వక్షఃస్థలములో ధరించియుండును. సూర్యమండలమున జ్ఞానుల ఉపాసనార్థమై వెలసియుండును. "ధ్యేయః సదా సవిత్సమండలమధ్యవర్తీ" అని స్వామి నిత్యము స్తుతింపబడుచున్నాడు కదా ! ఇచట "య ఏషోన్మరాదిత్యే హిరణ్మయపురుషో దృశ్యతే, విభ్రాజతే యత్" అను ఉపనిషద్వక్యములోని "విభ్రాజతి" అనుపదము అనుసంధింపబడుట విశేషము. ఇచట "ఆదిత్యః" వంటి నామములును, వానికి భట్టర్ చేసిన వివరణములు స్మరణీయములు. ఇట్లుసార్వభౌముని వంటి నృసింహస్వామిని ఆశ్రయించిన భక్తుల కోరికలు అన్నియు ఫలించును. పూర్వార్థమున "విభ్రాజతి" అనుటకు "విభ్రామ్యతి" అను పాఠాంతరమును కలదు.

94. శ్రితఘటికాచలశిఖరే స్థిరకరుణాపూరనిర్భరే శిశరే

దీవ్యంతి విమలపక్షాః దివ్యే కమలాలయే చిరం హంసాః ||

శ్రితఘటికాచలశిఖరే = ఘటికాద్రి శిఖరమందున్నది. స్థిరకరుణాపూరనిర్భరే = నిండియున్న కరుణ అను నీటి ప్రవాహముతో నిండినది, శిశరే = చల్లనిది, దివ్యే =

అప్రాకృతము అయినది (అందమైనది) అగు, కమల + ఆలయ (కమలా + ఆలయే) = తామరలకు నిలయమగు తటాకము వలెనున్న కమల నిలయుడగు భగవానునియందు (లక్ష్మీదేవికి నిలయమగు భగవానుడను కమలములకు నెలవగు తటాకమునందు) విమలపక్షాః = తెల్లని టెక్కులను కల్గినవి (నిర్దుష్టమైన జ్ఞానానుష్ఠానములను కల్గినవి) అగు, హంసాః = హంసలు (యోగులు), చిరం = చిరకాలము, దీవ్యంతి = ప్రకాశించుచున్నవి.

ఇందు కవి భగవానుని తామర తటాకముగా, యోగులను హంసలుగా రూపించుట విషయము. తామరపూలతో నిండిన తటాకము పర్వత శిఖరముపై నుండును. స్వచ్ఛమైన, నిలకడగానున్న నీటితో నిండియుండును. చల్లగానుండును. అందు తెల్లని టెక్కులను కల్గిన హంసలు విహరించును. అట్లే, నృసింహభగవానుడను తటాకము ఘటికాద్రిపైనున్నది. కావున చల్లగానున్నది. అందు శుద్ధమైన జ్ఞానానుష్ఠానములను రెండు టెక్కులను కల హంసలవంటి జ్ఞానులు క్రీడింతురు.

“దివ్యే కమలాలయే హంసాః” ఇత్యాది పదప్రయోగ స్వారస్యమును బట్టి ఇచట మానససరస్సుతో నృసింహభగవానుడు రూపింపబడుచున్నాడనియు చెప్పనగును. మానససరస్సు దివ్యమైనది, అందు హంసలు క్రీడించుట ప్రసిద్ధము కదా ! మరియు ఇది హిమవత్పర్వతముపై ఉండుట కూడ గమనింపతగినది. **“విమలపక్షాః హంసాః”** అనుటకు నిషిద్ధమైన జ్ఞానానుష్ఠానములు కల నిత్యసూరులనియు’ లేక **“శ్రీరంగరాజచరణాంబుజ రాజహంసమ్”** ఇత్యాదిగా కీర్తింపబడిన భగవద్రామానుజుల వంటి ఆచార్యులనియు చెప్పవచ్చును. **“కమలాలయే”** అనునపుడు **“అబ్జపాణితలమ్ అంబుజనేత్రం”, “కణ్ఠపాదమ్కైకమలమ్”** ఇత్యాదిగా భగవానుని నేత్రములు, హస్తములు, పాదములు, ముఖము పద్మములవంటివే కావున ఈ ప్రయోగము సరసమనియు వివరింపనగును.

“ఉభాభ్యా మేవ పక్షాభ్యాం యథా ఖే పక్షిణాం గతిః, తత్తైవ జ్ఞానకర్మభ్యాం ప్రాప్యతే పురుషోత్తమః” అనునట్లు ఆకాశమున ఎగురుటకు హంసలకు రెండు రెక్కలు సహాయపడునట్లే, హంసలవంటి జ్ఞానులకు పరమాకాశమునబడు శ్రీ వైకుంఠమునకు చేరుటకై సహాయముగా జ్ఞానము, అనుష్ఠానమును సహాయకారులు, కావున అవి టెక్కులవంటివి. హంస శబ్దము **“హంసో విహంగభేదే స్వాత్ అర్కే విష్ణౌ హయాంతరే, యోగిమంత్రాదిభేదేషు”** అను విశ్వకోశవచనమును బట్టి యోగులను కూడ నిర్దేశించును. దివ్యదేశములను ఆశ్రయించియున్న జ్ఞానులను హంసలుగా ఆఘ్నార్ధము నిర్దేశించిరి. **“పేదైయోడన్నమ్ షెయవళైయార్దమ్ పిన్శెన్ఱు నడైయోడియలివాణియెళిక్కుమ్ నత్తెయూరే”** (పెరియతిరుమొళ్ళి 6-5-5) అను తిరుమంగైయార్ఘ్యార్థ సూక్తి. ఇందులకు తార్కాణము. ఇంకను వివరములు - **“వివేకముఖరాయ్ నూలురైత్త . . . నాథ యామునర్పోల్వారై అన్నమెన్నుమ్”** (151) అను ఆచార్యహృదయ గ్రంథములోని

మూడవప్రకరణములోగల చూర్ణికవలన, దానిని వ్యాఖ్యానించుచు పరమరస్యముగా సాయించిన శ్రీవరవరమునుల నూక్తులవలన తెలియనగును. శ్లోకమున “కమలాలయ”మను విశేష్యము, “దివ్య”మను విశేషణమును క్లిష్టములు. మిగిలిన విశేషణములు రూపకాలంకార సాత్కృతములు. ఘటికాద్రి మాహాత్మ్యములో హంస నృసింహస్వామిని కీర్తించు వృత్తాంతమిచట భావనీయము.

95. విహరతి బహుగుణజాలే వీరే ఘటికాద్రికృష్ణవర్తని తే ।

విజహతి సమస్తతాపాన్ విజయంతే కిల మహాసి మోహ మహా ॥

బహుగుణజాలే = శుద్ధి, చక్కని వర్ణము మొదలగు సద్గుణముల సమూహములను కల్గినవాడు, వీరే = జ్వలించు పరాక్రమమును కలవాడును అగు, ఘటికాద్రి కృష్ణవర్తని = ఘటికాద్రియందున్న అగ్ని, విహరతి (సతి) = విహరించిన వాడుకాగా, తే = వారు (ముందు శ్లోకమున తెలుపబడిన హంసలు), సమస్తతాపాన్ = అన్ని తాపములను, విజహతి = విడుచుచున్నవి, మఱియు, మమ = నాయొక్క, మోహమ్+అపి = అజ్ఞానమును కూడ, విజయంతే = జయించుచున్నవి, ఆహా = ఆశ్చర్యము.

హంసలు అగ్నివలన తమ తాపములను తీర్చుకొనుట, కవి యొక్క అజ్ఞానమును హంసలు జయించుటయు అసంగతములు. కావున అర్థమున విరోధము స్పష్టము. కావున కవి “అహా” అనుచు ఆశ్చర్యమును ప్రకటించిరి. ఆ విరోధము ఈ క్రింది అన్వయముద్వారా నివృత్తమగును.

బహుగుణజాలే = కృప, వాత్సల్యము మొదలగు చల్లని, పలుగుణముల సమూహమును కలవాడు, వీరే = సంసార తాపమును తీర్చు పరాక్రమమును కలవాడును అగు, ఘటికాద్రి కృష్ణవర్తని = ఘటికాద్రి యందు నివసించు కృష్ణుడను సిద్ధోపాయమగు భగవానుడు, విహరతి = విహరమును చేయగా, (అతనిని ఆశ్రయించి) తే = వారు (హంస శబ్దముచే తెలుపబడిన యోగులు), సమస్తతాపాన్ = ఆధ్యాత్మిక - ఆధిభౌతిక - ఆధిదైవికములను తాపములనన్నిటిని, విజహతి = వీడి సుఖముగానున్నారు. (అంతియేకాక), మమ = నా యొక్క, మోహమ్+అపి = అవివేకమును కూడ, విజయంతే = తమ ఉపదేశములతో జయించుచున్నారు.

ఇందు నృసింహస్వామి అనుఅగ్ని సంసారతాపమును పోగొట్టుటను తెలుపబడుచున్నది. లోకమున అగ్ని వలన తాపము వృద్ధిచెందగా ఇచట నృసింహుడను అగ్నివలన అన్నితాపములును తీరునని పల్కుటచే అగ్నికంటె స్వామికి కల వైలక్షణ్యమును తెలుపబడినది. కృప, వాత్సల్యము మొదలగు పలు కల్యాణగుణములను కలవాడు, సంసార తాపమును పోగొట్టు శక్తిని కలవాడును అగు ఘటికాద్రిపై నివసించు కృష్ణుడను సిద్ధోపాయమైన భగవానునివలన హంస శబ్దవాచ్యులైన యోగులు తమ తాపత్రయమును తీర్చుకొనుటయేకాక, నా మోహమును కూడ పోగొట్టుచున్నారు.

ఈ అన్వయమువలన పూర్వము తోచిన విరోధము తొలగినది. శ్లోకమునగల “కృష్ణవర్తు” అను విశేష్యము శ్లిష్టము. అగ్నికి కృష్ణవర్తు అనుపేరు ప్రసిద్ధము. భగవానుని పక్షమున - “కృష్ణుడను వర్తు అనగా మార్గము” అని అర్థము. అనగా కృష్ణుడను సిద్ధోపాయమని తాత్పర్యము. యోగులు సిద్ధోపాయమగు భగవానుని ఆశ్రయించి, తమ సంసారతాపమును తీర్చుకొనుటయే కాక, తమను ఆశ్రయించిన వారి సంసారతాపమును తీర్చి, మోక్షమును పొందుటకు తగిన జ్ఞానము కలుగునట్లు, అజ్ఞానమును తీరునట్లు నహాయవడుచున్నారని తాత్పర్యము. పూర్వోక్త ప్రక్రియనుబట్టి ఇందు విరోధాభాసాలంకారము కలదు. అగ్నికి కృష్ణవర్తు అని పేరు. అగ్నియొక్క ధామము వ్యాపించినంతవేర నల్లగా అగుటచే అగ్నికి అట్టి పేరు కల్గెను. జీవుడు ఈ దేహమును విడచిన పిమ్మట పయనించు మార్గములు శుక్లగతి అని, కృష్ణగతి అని రెండువిధములు. కృష్ణగతి ద్వారా పయనించు జీవుడు తన కర్మలకు అనుగుణమైన స్వర్గనరకాది లోకములను చేరి, అచట సుఖదుఃఖములను అనుభవించినపిమ్మట తిరిగి ఈ లోకమున జన్మించును. కావున కృష్ణగతి వలన తాపములు ఉపశమించును. కాని ఇచట కవి కృష్ణమార్గమున పయనించిన వారికిని తాపములు శాశ్వతముగా తీరుట ఆశ్చర్యము అని పల్కుటలోని తాత్పర్యమేమనగా కృష్ణవర్ణుడైన స్వామి అను గతిని - అనగా ఉపాయమును ఆశ్రయించిన వారికి తాపత్రయములు తీరి ముక్తి లభించునని అనుటయే.

పూర్వార్థము చివర “కృష్ణవర్తునిభే” అని, ఉత్తరార్థము చివర “మృత్యు మపి విమోహ మహో” అనియు పారాంతరములు కన్పించుచున్నవి. ఈ పారములను అనుసరించి కర్తృపదమును అధ్యాహారము చేసికొనవలసినచుట్టయే కాక, విశేష్యము శ్లిష్టము కాదు. కావున అర్థమున ఏర్పడిన విరోధముకూడ తీరదు. కావున అవి ఉపేక్ష్యములు.

96. కనకమయ కటకశోభాం కలయతి ఘటికామహీభృతో రుచిరే ।

దీప్తిమతి కృష్ణవర్ణే దృష్టే త్రాసలవ మనుభవేత్ కో వా ॥

కనకమయకటకశోభాం = స్వర్ణమయమైన పర్వతసానువుయొక్క (బంగారుతో చేయబడిన వలయముయొక్క) శోభను, కలయతి = కల్గించునది, దీప్తిమతి = ప్రశాశమును (శోభను) కల్గినది, రుచిరే = అందమైనది (ఆకర్షణీయమైనది) అగు, ఘటికామహీభృతః కృష్ణవర్ణే = ఘటికాచలముయొక్క కృష్ణవర్ణము, దృష్టే సతి = చూడబడినది కాగా, కః వా = ఎవడు, త్రాసలవం = కొద్దిపాటి భయమైనను, అనుభవేత్ = అనుభవించును ?

ముందు శ్లోకమున యోగులు ఘటికాద్రినాథుని ఆశ్రయించి, సంసారతాపమును తీర్చుకొనిరని తెలువబడినది ఇందు ఆస్వామిని ఆశ్రయించ వనిలేదు, బహుదూరమునుండి ఘటికాద్రిని సేవించిన చాలును, కొంచెము కూడ సంసారమునకు భయపడవలసిన పనిలేదు అని కవి అనుచున్నారు.

బంగారుమయమైన కొండసానువుయొక్క శోభను కలుగజేయునది, ప్రకాశించునది, అందమైనదియును అగు ఘటికాద్రియొక్క నల్లని వర్ణమును చూచిన వాడెవ్వడు అయినను ఎట్టి భయమును అనుభవింపడు.

పర్వతసానువుయొక్క అందము “కనకమయకటకశోభామ్ కలయతి దీప్తిమతి కృష్ణవర్ణే” అనుట ద్వారా తెలుపబడినది. వృక్షములు దట్టముగానుండుటచే బంగారు రంగును కల చటయకు నల్లని శోభను కల్గించి, తామును ఆ బంగారు రంగును కల రాతిశిలలవలన కాంతిని పొందుచున్నవి. ఇట్టి ఘటికాద్రియొక్క నల్లనిరంగు మన భయమును అంతటిని తీర్చగల్గినదని సారాంశము. చీకటి, పిశాచి మొదలగు వానియొక్క నల్లని రంగు భయమును కల్గించును. కాని, ఈ పర్వతముయొక్క నల్లని రంగు భయమును పోగొట్టుట విశేషము. ఇది అలౌకికము కదా ! ఈ శ్లోకములోని సారము తిరువాయ్మొళి ప్రబంధములోని “తిరువేళ్ళడమామలై ఒన్ఱుమే తొల్లనమ్మెన్ఱై యోయుమే” (3-3-8) అను పాశురార్థమును అనుకరించుట గమనార్హము. “త్రాసో భయే మణిః దోషే” అను నిఘంటువచనమును బట్టి త్రాసమనుటకు మణులలోని దోషము అని, భయమనియు అర్థములు కలవు. కావున ఘటికాద్రి ప్రభువు కనకవలయములో త్రాసలవము - అనగా కొద్దిపాటి దోషము కూడ లేదను అర్థవచుత్కారమిచట భాసించుచున్నది. 37వ శ్లోకములోని “విమలమణి హేమకటకమ్” అను సూక్తియు ప్రకృతమున స్మరణీయము.

ఉత్తరార్ధమున “దీప్తిమతి కృష్ణరత్నే దృష్టి” అను పాఠాంతరము కానవచ్చుచున్నది దీని ప్రకారము ఘటికాద్రికి బంగారు మయమైన కటకముయొక్క శోభను కల్గించునది, అందమైనది, కాంతిని కల్గినది అగు ఘటికాద్రిలోని నల్లనిరత్నమువంటి భగవానుని చూడగా ఎవడు భయమును పొందునను భావము స్ఫురించును. కాని భాగవత పారమ్యమును సూచించు ముందుపారమే ఆదరణీయము.

97. సప్తర్షిసేవ్యమానే సంతతసుమనఃస్తుతే సహస్రాక్షే ।

రమతాం మనో హరౌ మే రాజతి ఘటికాద్రిరత్నసానుతటే ॥

సప్తర్షిసేవ్యమానే = సప్తర్షులచే సేవింపబడువాడు, సంతతసుమనఃస్తుతే = ఎల్లప్పుడు దేవతలచే స్తుతింపబడువాడు, సహస్రాస్యే = వేయికన్నులను కలవాడు, ఘటికాద్రిరత్నసానుతటే = ఘటికాచలము అను మేరుపర్వతముయొక్క చటయంలో, భ్రాజతి = ప్రకాశించువాడును అగు, హరౌ = ఇంద్రునియందు, (నృసింహస్వామి యందు), మే మనః = నామనస్సు, రమతామ్ = ప్రీతిని పొందుగాక !

ఇందు భగవానుడు దేవేంద్రునిగా, ఘటికాచలము మేరు పర్వతముగా వర్ణింపబడుచున్నది. సప్తర్షులచే సేవింపబడువాడు, ఎల్లప్పుడు దేవతలచే కీర్తింపబడువాడు, వేయికన్నులను కలవాడు, ఘటికాద్రి అను మేరు పర్వతముయొక్క చటయయందు ప్రకాశించువాడును అగు ఇంద్రునివంటి భగవానునియందు నా మనస్సు భక్తిని పొందుగాక !

సప్తర్షులచే సేవింపబడుట, దేవతలచే స్తుతింపబడుట, దేవేంద్రునకు, ఘటికాద్రి భగవానునకు నమానములు. నహస్రాక్షత్వము ఇంద్రునకు వ్రసిద్ధము. నృసింహస్వామియందు ఈ విశేషణమును ధర్మైక్యభావనతో అన్వయింపనగును. “హరిః” అను పదము ఇంద్రుని, నృసింహభగవానుని తెలుపును. భగవానుడు ఘటికాద్రిలో నివసింపగా, ఇంద్రుడు మేరు పర్వతమున నివసించును. ఘటికాద్రి మేరువుగా ఇందు రూపింపబడినది. సుమనశ్శబ్దమునకు మంచి మనస్సు గలవారని అర్థము కావున ఈ పదముచే దేవతలే కాక వరమభక్తిని కల దివ్యసూరులు, ఆచార్యులును తెలుపబడుచున్నారని చెప్పవచ్చును. అప్పుడు “సుమనఃస్తుతే” అనుటకు దివ్యసూరులచే, ఆచార్యులచే, అట్టిమహనీయులచే స్తుతింపబడినవాడని భావము. ఘటికాద్రినాథుని పలువురు దేవతలు, దివ్యసూరులు, ఆచార్యులు స్తుతించిరి కదా ! భగవానుడు సహస్రాక్షుడనుటకు “సహస్రశ్చిర్నా పురుషః సహస్రాక్షః”, “తులైమలర్ కణ్గర్ అయిరత్తాయ్” ఇత్యాది పలు ప్రమాణములును స్మరింపనగును. సహస్రశబ్దము వేయి అనుసంఖ్యను మాత్రమే కాక, సంఖ్యానంత్యమును తెలుపునను అభిజ్ఞుల వివరణమును ఇచట కూడ అన్వయింపనగును.

సప్తర్షులు - “నశిష్ఠ కాశ్యప శ్చాత్రి జమదగ్ని శ్చ గౌతమః, విశ్వామిత్ర భరద్వాజౌ సప్త సప్తర్షయోఽభవన్” అను విష్ణుపురాణ శ్లోకము (3-1-32) ను బట్టి వశిష్ఠుడు, కాశ్యపుడు అత్రి, జమదగ్ని, గౌతముడు, విశ్వామిత్రుడు, భరద్వాజుడు అనువారు. మరిచి, అంగిరసుడు, అత్రి, పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు, నశిష్ఠుడు అను ఏడుగురు సప్తర్షులు అని కొందరు అందురు. కాని, ఘటికాచల మాహాత్మ్యములో విష్ణుపురాణములో తెలుపబడిన సప్తర్షులే ప్రస్తావింపబడుటచే ఆ పాఠమే ప్రకృతమున ఆదరణీయము.

98. పాదస్పర్శనవిభవాత్ పాలితభువనే ప్రబోధితాత్మగుణే ।

భజతు ఘటికాద్రిమిత్రే భగవతి భావం మనఃసరోజం మే ॥

పాదస్పర్శనవిభవాత్ = తన కిరణముల సంబంధము అను గొప్పతనముచే, (తన పాదముల సంబంధమును గొప్పతనముచే) పాలితభువనే = లోకములను కాపాడువాడు, ప్రబోధిత + ఆత్మగుణే = ఆత్మయొక్క గుణమగు జ్ఞానమును ప్రబోధింపచేసినవాడును, (మోక్షోపాయమును తత్త్వజ్ఞానమును బాగుగా కల్గించినవాడును) అగు, ఘటికాద్రిమిత్రే భగవతి = ఘటికాద్రియందున్న సూర్యుని (వంటి భగవానుని) పట్ల, మే మనఃసరోజం = నా మనస్సు అను తామరపూవు, భావం భజతు = (ప్రీతిని భక్తిని) పొందునుగాక !

కవి ఇందు భగవానుని సూర్యునిగా, తమమనస్సును పద్మముగా సంభావించుట విషయము. సూర్యుడు తన కిరణసంబంధముతో లోకములోని నిద్రించు వారికందఱకు జ్ఞానము కల్గునట్లు చేయును. లోకములను రక్షించును అట్లే భగవానుడు పాదముల సంబంధముతో అందఱిని తరింపచేయును. మోక్షోపాయమునుగూర్చిన జ్ఞానము బాగుగా

కల్లునట్లు చేయును. రక్షించును. ఇట్లు సూర్యునివలెనున్న ఘటికాద్రి నాథునియందు నా మనస్సు అను సరోజము భక్తిని కల్గియుండును గాక ! అని భావము. సూర్యుడు ఉదయాద్రియందు ఉదయించును. సూర్యుని కిరణములయొక్క స్పర్శచే లోకములన్నియు మేల్కొనును. సూర్యభగవానుని కిరణములు “విష దేవ స్సుగణాన్ లోకాన్ పాతి గభస్తిభిః” అనునట్లు సమస్తలోకములను కిరణములతో రక్షించును. పద్మములను వికసింప చేయును. ఇట్టి సూర్యుడు భగవత్ స్వరూపుడు, అందరికిని పూజనీయుడు. భగవానుడు “విచక్రమే పృథివీ మేష ఏతామ్” అనునట్లు తమ పాదములతో ముల్లోకములను స్పృశించి కాపాడినవాడు. అతడు జ్ఞాన బల్లైశ్వర్యవీర్యతేజస్సులనెడి వికసించిన గుణవట్కమును కలవాడు. కావున భగవచ్ఛబ్దవాచ్యుడు. భగవానుని ప్రభావముచే దివ్యసూరులవంటి మహనీయుల మనః పద్మములు వికసించును. సూర్యుడు ఉదయాద్రిపై ఉదయించునట్లే నృసింహభగవానుడు ఘటికాద్రిపై ఉదయించినాడు. సూర్యకిరణములయొక్క ప్రభావముచే లోకములోని వారికి పదార్థజ్ఞానము ఏర్పడునట్లే ఘటికాద్రిభగవానుని ప్రభావముచే భక్తులకు తత్త్వజ్ఞానము కలుగుచున్నది. ఈవిధముగా ఘటికాద్రి స్వామికి సూర్యునకు మధ్య పలు రీతులలో సంభావనీయ సామ్యములు. శ్లోకములో కవి “పాదస్పర్శనవిభవాత్” ఇత్యాదిగా ప్రతిపాదించిరి. “శైయ్యదోర్ ఛాయిత్రైక్కాట్టి శిరీదరన్ మూర్తి యాదెన్దుమ్” ఇత్యాదిగా పలు సూక్తులలో దివ్యసూరులు భగవానుని సూర్యసామ్యమును ప్రస్తావించిరి. పూర్వార్థమున “పావితభువనే” అని, ఉత్తరార్థమున “భజతి” అని పాఠాంతరములు కలవు. మొదటి పాఠాంతరమునకు “పవిత్రము చేయబడిన భువనములను కలవాడు” అని అర్థము. పలు పూర్వశ్లోకములలో వలెనే ఇందు శ్లేషోత్థాపితమైన రూపకము కలదు.

99. తుష్టిల్పతః సుశీలే సుగుణగృహీతే సులక్షణే సుదృఢే ।

ఆరోపితో మదీయే భద్రే ఘటికాద్రిధూర్వహే భారః ॥

అల్పతః తుష్టే = కొంచెము సమర్పించిననను దానితో తృప్తిపడువాడు (కొంచెము ఆహారము ఇచ్చిననను తృప్తిపడునది), సుశీలే = భక్తులతో ఎట్టి భేదము లేక కలియునట్టి స్వభావమును కలవాడు, (తన వద్దకు వచ్చినవారిని కొమ్ములతో, గిట్టలతో బాధింపక, సాధువుగానుండునట్టిది), సుగుణగృహీతే = జ్ఞానము, భక్తి వైరాగ్యము మొదలగు సద్గుణములను కలవారికి వశపడువాడు (మంచి దారముచే కట్టబడునది), సులక్షణే = గొప్ప ఉత్తమపురుష లక్షణములను కలవాడు (వృషభమునకుఉండతగిన ఉత్తమ సాముద్రిక లక్షణములను కల్గినది), సుదృఢే = లక్ష్మీదేవి మొదలగువారు దోషారోపణము చేసినను ఆశ్రితరక్షణమునందు చలింపని మనస్సును కలవాడు (మిక్కిలి భారమును మోయగల్గిన బలమును కల్గినది) అగు, ఘటికాద్రిధూర్వహే = ఘటికాద్రి యందున్న అందఱి రక్షణ భారమును మోయునట్టి భగవానుడను, భద్రే = వృషభమునందు, మదీయః = నా యొక్క, భారః = రక్షణ భారము, ఆరోపితః = ఆరోపింపబడినది.

ఇందుకవి భగవానుని వృషభముగా రూపించి, తన రక్షణ భారమును ఆవృషభముపై నుంచితని అనుచున్నారు. భగవానుడు “పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి, తదహం భక్త్యుపహృత మశ్వామి ప్రయతార్హవ” అనునట్లు, “పరివక్షయన్తి వస్త్రిర్ . . . పరివదువుమ్ పుక్షైపూవే” అనునట్లు భక్తుడు సహృదయముగా సమర్పించినది కొంచమైనను దానితో తృప్తిపడువాడు. “నిషాదానాం నేతా కపికులపతిః కాశిపిశబరీ” ఇత్యాదిగా తన భక్తులు ఎట్టి వారైనను మనస్సున ఎట్టి పాటయు లేక వారితో కలసియుండు సౌశీల్యగుణమును కలవాడు, జ్ఞానభక్తి వైరాగ్యము మొదలగు సుగుణములను కల్గినవారికి వశపడువాడు. అతడు గొప్ప ఉత్తమజాతి లక్షణములను కలవాడు. “తన్నడియార్ తిరత్తకత్తు త్తానురైయాళాకిలుమ్ శివతురైక్కుమేల్ ఎన్నడియార్ అదుశెయ్యార్ శెయ్దారేల్ నన్బుశెయ్దార్” (పెరి-4-9-2) అనునట్లు ఉక్తిదేవి పరిక్షార్థము (స్థూణానిఖన న్యాయమున) ఆశ్రితుల విషయమున దోషోద్ఘాటనము చేసినను, వారి రక్షణ దీక్షలో ఏమాత్రము చలంపని దృఢమైన మనస్సును కలవాడు. ఇట్టి భగవానుడు, కొద్దిపాటి ఆహార మిచ్చినను తృప్తిపడునది, తనదఱికి చేరినవారిని కొమ్ములతో, గిట్టలతో బాధింపనిది, మంచిదారమునకు కట్టుబడునది, ఉత్తమలక్షణములను కల్గినది, ఎంత భారమునైనను మోయుబలమును కల్గినదగు వృషభమువలె ఉన్నాడు. నారక్షణ భారమును వృషభమువంటి ఆ స్వామిపై ఉంచితని.

లోకమున జనులు తమ వస్తువుల బరువును ఎద్దుల పైనుంచునట్లే, కవి తమ రక్షణ భారమును ఉత్తమవృషభసదృశుడగు స్వామిపై నుంచిన తాత్పర్యము. ఇట్టి భరసమర్పణము సిద్ధోపాయనిష్ఠులకు తనంతటతానే ఏర్పడు స్వభావముతప్ప వేరు కాదు. శ్రీరామచంద్ర భగవానుని వృషభముగా వాల్మీకి “గజసింహగతీమరౌ శార్దూల వృషభోపమా” అనుచు వర్ణించిరి. ఆఱ్ఱార్థ పలువురు స్వామిని వృషభసదృశునిగా కీర్తించిరి. “పోరేటే”, “ఆయర్ - కళివిగ్రుగ్రినై”, అమరర్ తమ్ విగ్రుగ్రి” ఇత్యాది పలు ప్రయోగములు ఇందులకు ఉదాహరణములు. ఇట్టి క్రమములోనే కవి ఘటికాద్రినాథుని వృషభముగా స్తుతించిరి. “భద్రే శివే . . . వృషభే తు” అను మేదినీ నిఘంటువు వచనమును బట్టి భద్ర శబ్దమునకు వృషభమును అర్థము కలదు అని తెలియనగును. “భద్రః” అనుటకు గజమును అర్థమున్నను విశేషణ స్వారస్యమునుబట్టి అది ఆదరణీయమని తోచదు.

ఈ శ్లోకములో కవి తమ భారమును ఘటికాద్రినాథునియందు సమర్పించి శరణాగతిని చేసిరి. ఇంతటితో ఘటికాద్రినృసింహస్వామిని స్తుతించు ఈ స్తోత్రము పూర్తియైనదని చెప్పవచ్చును. పిమ్మట గల మూడు శ్లోకములలో కవి క్రమముగా తాము వల్కిన స్తుతి స్వామి మహిమకు తగినది కాకపోయినను దానిని స్వామి అంగీకరింపవలయునని, ఈ స్తోత్రమును పల్కించినవాడు నృసింహస్వామియేనని, ఈ స్తోత్రమును పఠించినవారు సంసారబంధ నిర్ముక్తులగుదురనియు పల్కిరి. కావున ప్రకృతశ్లోకముతోనే ఈ స్తోత్రము పరిసమాప్తమైనది.

100. అననుగుణా మపి వాణీమ్ ఆగస్సందోహమందమతికవితామ్ ।

అంగీకరోతు భగవాన్ ఆశ్రితదోషావలోకనాఽకల్యః ॥

ఆశ్రితదోష + అవలోకన + ఆకల్యః = తనను ఆశ్రయించిన భక్తుల దోషములను గమనించుటలో శక్తిలేనివాడగు, భగవాన్ = భగవానుడు (జ్ఞానము, శక్తి, బలము, ఐశ్వర్యము, వీర్యము, తేజస్సు, అను ఆఱు గుణములను కల్గినవాడు). ఆగః సందోహమందమతికవితా = దోషముల సమూహమునకు స్థానమగు, అల్పబుద్ధియగు నాచే పలుకబడిన, వాణీమ్ = ఈ స్తోత్రరూపమైన వాక్కును, అననుగుణామ్ + అపి = (తన గొప్పతనమునకు) తగినది అయినను, అంగీకరోతు = (తన స్తోత్రముగా) అంగీకరించునుగాక !

ఆశ్రితుల దోషములను చూచుటలో ఆశక్తుడు, జ్ఞాన - శక్తి - బల - ఐశ్వర్య-వీర్య-తేజస్సులను ఆఱుగుణములను కల్గిన భగవానుడు దోషములకు నిలయమైన నేను పల్కిన ఈ స్తోత్రము తన మహిమకు తగనిది అయినను తన స్తోత్రముగా అంగీకరించునుగాక !

తన కవిత శబ్దము, అర్థమును సరిగా అమరియుండకపోవుటచే వైభవమునకు తగనిది, అయినను, తన మనస్సులోని భక్తిని గుర్తించి, దానినే ప్రధానముగా తలచి, తమ కవితను అంగీకరింపుమనుచు భగవానుని కవి ప్రార్థించిరని తాత్పర్యము. “ఇళైయపున్ కవితైయేటుమ్ ఎమ్మిరాత్కినియవాణే” అను తొణ్డరడిప్పాడియల్వార్ల పాశుర భాగ మిచట స్మరణీయము. భగవానుడు ఆశ్రితుల దోషములను లెక్కింపనివాడనుటను “దోషో యద్యపి తన్య స్యాత్” ఇత్యాది నూక్తులు నిరూపించుచున్నవి. “అగనందోహమందమతికవితామ్” అను ప్రయోగముచే కవి తమ నైచ్యమును అనుసంధించిరి.

కల్యుడనగా సమర్థుడు. “కల్యం . . . సజ్జనరోగ దక్షేషు” అని మేదినీ నిఘంటువు. అకల్యుడు అసమర్థుడు. “అంగీకరోతు” అను రూపము ప్రార్థనార్థకమైన లోబ్ రూపము. “ఓట్టురైత్తివులకున్నై పుకథ్తైల్లామ్ పెరుమ్బాళుమ్ పట్టురైయాయ్ పుట్టైన్దై కాట్టుమాల్” అని, “పుకథ్తైమ్ పట్టిప్పోమ్” అని, “స్తుతం పరినిందితం భవతి” అని పల్కిన విధముగా భగవానుని ఎట్టివారు ఎంత గొప్పగా స్తుతించినను ఆ స్తుతి భగవానుని మహిమకు సరికాదు. అట్లుండ, దోషములకు స్థానమైన నేను చేసిన స్తుతి దోషభూయిష్టమగుటలో ఆశ్చర్యము లేదు. అట్టి స్తుతిని భగవానుడు వాత్సల్యముతో గ్రహించునుగాక ! అనునది ఈ శ్లోక సారాంశము.

101. స్వామివ ఏవ కృతి ర్మే సుకృతి స్తోషాయ తదపి తస్యైషా ।

స్వోక్తి మనువదతి బాలే సుతరాం తాతోఽపి తోష ముపయాతి ॥

మే కృతిః = నా కవిత (స్తోత్రము), స్వామిన : సూక్తిః ఏవ = ఘటికాదినాథుని శ్రీ సూక్తియే, తత్+అపి = అట్టిది అయినను, ఏషా = ఈ కవిత, తస్య తోషాయ = అతని సంతోషము కొఱకే, (ఎట్లనగా), బాలే = తన బాలుడు (కుమారుడు), స్వ + ఉక్తి మపి = (తండ్రియగు) తనయొక్క మాటనే, అనువదతి సతి = అట్లే అనువదించి పల్కినను, తాతః = తండ్రి, సుతరాం = మిక్కిలి, తోషం = సంతోషమును, ఉపయాతి = పొందును.

భగవానుడు తన కవితను విని సంతోషించి తప్పక అంగీకరించును అనుటను కవి సహేతుకముగా పల్కుట ఇందలి విషయము.

నా ఈ స్తోత్రము స్వామియొక్క సూక్తియే. ఇదియు ఆ స్వామియొక్క తృప్తికొఱకే అగును. ఎట్లనగా తండ్రి పల్కిన మాటను బాలుడు తిరిగి అనువదించినపుడు తప్పుగా పల్కును. అయినను అది ఆ తండ్రికి సంతోషమును తప్పక కల్గించును.

భగవానుడు నా యందు అంతర్యామిగానుండి ఈ స్తోత్రమును నాకు నేర్పింపగా, దానిని నేను అనువదించి, పల్కితినే గాని వేరేమియు కాదు. అట్లయినను, తాను చెప్పిన మాటను నేను తిరిగి చెప్పుటనే గొప్పగా తలచి, దానిని నేనే స్వయముగా చెప్పినట్లు భావించి, మిక్కిలిగా స్వామి సంతోషించును అని భావము. “ఎన్ శొల్లాల్ యాన్ శొన్న ఇన్ కవి యెన్నిత్తు తన్ శొల్లాల్ తాన్ తన్నై క్కీర్త్తిత్త మాయన్” (తిరువాయ్మొళి 7-9-2), “తన్నైత్తాన్ పాడి” (10-7) ఇత్యాది దివ్యప్రబంధసూక్తుల భావ మిచట అనుసంధేయము. శరకోపసూరి “ఎన్ నాముదల్ వన్దు పుకున్దు నల్వనైకవి శొన్న ఎన్ వాయ్ ముదలప్పన్” అని పల్కుట, “స్తోత్రమ్” అను నామమును భట్టర్ “స్వస్తోత్రమపి ప్రసన్నేనానేన కరణభూతేన నిష్పాద్యత ఇతి” అని వివరించుట, పోతన భాగవత ప్రారంభమున “పలికించెడి వాడు రామభద్రుండట” అని అనుట ఇత్యాది సామ్యములు ఇచట స్మరింపనగును. “స్వోక్తి” మనుటకు “స్వోక్తమ్” అను వేరొక పాఠము కలదు.

102. భక్తోచితోపయుక్తాం భక్త్యా సామ్యవరకింకరోపహితామ్ ।

అమృతఫలావళి మనఃఘాః మృదులా మాస్వాద్య మృత్యు మతియాంతి ॥

భక్త్యా = భక్తితో, సామ్యవరకింకర+ఉపహితామ్ = శ్రీమద్వరమునుల శిష్యుడనగు నా చే సమర్పింపబడినది, భక్తోచిత+ఉపయుక్తామ్ = “తక్కాన్” అను పేరును కల స్వామిచే ఉపయోగింపబడినది, మృదులాం = భక్తిరసముచే మృదువైయున్నది అగు, అమృతఫల + ఆవళిం = అమృతమువలె తీయనిదైయున్న ఫలములవంటి శ్లోకముల వరుసను, ఆస్వాద్య = ఆస్వాదించి, అనఘాః = పాపమును పోగొట్టుకొనినవారై (జనులు), మృత్యుం = సంసారమును, అతియాంతి = దాటుచున్నారు (పరమపదమును) చేరుచున్నారు.

పాలు తాగగా పిత్తరోగము తనకుతానే నశించునట్లు, మధురములైన ఈ శ్లోకములను తీయగా ఆస్వాదించినవారు తమ పావమును పోగొట్టుకొనినవారై, వైకుంఠమును చేరి, భగవదనుభవకైంకర్యములను పొంది సుఖింతురు అనుచు కవి ఇందు ఈ స్తోత్రపఠనముయొక్క ప్రయోజనమును తెలిపి, స్తోత్రమును పూర్తి చేసిరి. “ప్రయోజన మనుద్దిశ్య న మందోఽపి ప్రవర్తతే” కదా. అందుచే స్తోత్రమును అధికరించిన వారికి కల్గు ఫలమును కవి తెలియజేసిరి.

అమృతఫలమని ఘటికాచలస్వామికి పేరు. ఆ స్వామికి సంబంధించినవగుటచే ఈ స్తోత్రములోని శ్లోకము లన్నియు అమృతఫలము లయ్యెను. భగవత్ సాక్షాత్కారరూపమును పొందిన భగవత్ స్మృతి అనునది - తనకు విషయమైన భగవత్ స్వరూపము భక్తునకు అత్యంతము ప్రీతికరమగుటచే, ఆ ప్రేయమైన భగవత్ స్వరూపమును విషయాకరించిన స్మృతియు మిక్కిలి ప్రీతికరమగును అని తెలుపుట వంటిదే ఇదియును అని భావింపనగును. అనగా, భగవానుడు అమృతఫలమువలె మధురమై యుండును. అతనిని ఆశ్రయించిరచింపబడినవగుటచే ఈ శ్లోకములును అమృతఫలములవలె మధురములని తాత్పర్యము. “భక్తోచితోపయుక్తామ్” అనుటకు భక్తులకు ఇంపైనది, ప్రయోజనకరమైనది అను అర్థమును కూడ చెప్పవచ్చును. ఇందులకు అనుగుణముగా “శివీకీర్తియశ్శెషాత్” ఇత్యాది దివ్యసూరి సూక్తులు భావనీయములు.

“శ్రీవేంకటేశచరణౌ శిరసా కరోమి” అనుచు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని పాదములను శిరస్సున దాల్చి ఉపక్రమించిన ఈ స్తోత్రము నిర్విఘ్నముగా పరిసమాప్తిని పొందినది. “యత్పరగాపరమాణుః భవజలధిం పిబతి” అని సంసారనివృత్తితో ప్రారంభించి, “మృత్యు మతియాంతి” అనుచు సంసార నివృత్తితోనే స్తోత్రమును పూర్తిచేయుటచే, సంసారనివృత్తి పూర్వకమైన పరమపదముయొక్క అనుభవమే ఈ స్తోత్రముయొక్క పరమ ప్రయోజనము అని కవి తెలిపినట్లునునది. “అమృతఫలావళి మాస్వాద్య మృత్యు మతియాంతి” అనుటద్వారా శరకోపసూరియొక్క “ఇష్టత్రటిన్దార్ పిఱన్దార్ ఉయర్న్దే” అను సూక్తిభావమును కవి అనుసంధించిరి అని చెప్పవచ్చును. “అనఘామ్” అను వేరొక పాఠమును అమృతఫలావళికి విశేషణముగా అన్వయింపనగును.

స్తుతి రియ మమృతఫలాళిః వివృతా భక్త్యా సతాం ప్రమోదాయ ।

దోషా సర్వేఽజ్ఞానాత్ విహితాః సుగుణా స్తు గురుకృపామూలాః ॥

నమ స్తస్మై నృసింహాయ ఘటికాచలవాసినే ।

సుధావల్లీసమేతాయ భూయో భూయో నమోఽస్తు తే ॥

సౌమ్యజామాత్యయోగీంద్రచరణాంబుజషట్పదమ్ ।

దేవరాజగురుం వందే దివ్యజ్ఞానప్రదం శుభమ్ ॥

అనుబంధము

శ్రీ నృసింహ గాయత్రీ మంత్రము
నజ్రనఖాయ విద్యుహే । తీక్ష్ణదంష్ట్రాయ ధీమహి । తన్నో నారసింహః ప్రచోదయాత్ ॥

శ్రీ నృసింహమహామంత్రమ్
ఓమ్, సహస్రార హుమ్ ఫట్ క్షౌమ్ ఓమ్ ఈమ్ హుమ్
ఉగ్రం వీరం మహావిష్ణుం జ్వలంతం సర్వతోముఖమ్ ।
నృసింహం భీషణం భద్రం మృత్యుమృత్యుం నమామ్యహమ్ ॥

ॐ ॐ ॐ

శ్రీలక్ష్మీనృసింహసహస్రనామస్తోత్రమ్

మార్కండేయ ఉవాచ :

ఏవం యుద్ధ మభూత్ ఘోరం రౌద్రం దైత్యబలై స్సహ ।

నృసింహస్యాంగసంభూతైః నారసింహై రనేకశః ॥

దైత్యాః కోట్యా హతా స్తత్ర కేచి ద్వీతా పలాయితాః ।

తం దృష్ట్వారిఃపథం క్రుద్ధో హిరణ్యకశిపు స్స్వయమ్ ॥

భూతపూర్వై రమృత్యు ర్మ ఇతి బ్రహ్మవరోద్ధతః ।

వవర్ష శరవర్షేణ నారసింహం భృశం బలీ ॥

ద్యుద్దయుద్ధ మభూ దుగ్రం దివ్యవర్షసహస్రకమ్ ।

దైత్యేంద్రసాహసం దృష్ట్వా దేవా ఇంద్రపురోగమాః ॥

శ్రేయః కస్య భవే దత్ర ఇతి చింతాపరా భవన్ ।

తదా క్రుద్ధో నృసింహ శ్చ దైత్యేంద్రప్రహితాన్యధి ॥

విష్ణుచక్రం మహాచక్రం కాలచక్రం చ వైష్ణవమ్ ।

రౌద్రం పాశువతం బ్రహ్మం కౌబేరం కులిశానిలమ్ ॥

ఆగ్నేయం వారుణం సౌమ్యం మోహనం చైవ పార్వతమ్ ।

భార్గవాదిబహూన్యస్త్రాణ్య భక్షయత కోపనః ॥

తతః ఖడ్గధరం దైత్యం జగ్రాహ నరకేసరీ ।

సంధ్యాకాలే సభాద్వారే స్పాంకే నిక్షిప్య భైరవమ్ ॥

హిరణ్యకశిపో ర్వక్షో విదార్యాతీవరోపితః ।

ఉద్బుత్య చాంత్రమాల్మాని నశ్చై ర్వజ్రసమప్రభైః ॥

మేనే కృతార్థ మాత్మానం సర్వతః పర్యవైక్షత ।

తర్పితా దేవతా స్సర్వాః పుష్పవృష్టి మవాకిరన్ ॥

దేవదుందుభయో నేదుః దిశ శ్చ విమలాభవన్ ।

నృసింహ మతితేజస్కం వికీర్ణవదనం భృశమ్ ॥

లేలిహానం చ గర్జంతం కాలానలసమప్రభమ్ ।

అతిరౌద్రం మహాకాయం మహాదంష్ట్రం మహాభుజమ్ ॥

మహాజిహ్వం మహారూపం దృష్ట్వా సంక్షోభితం జగత్ ।

సర్వదేవగణై స్సార్థం తత్రాగత్య పితామహాః ॥

ఆగంతుకై ర్భూతపూర్వై ర్వర్తమానై రనుత్తమైః ।

గుణై ర్నామనహస్రేణ తుష్టావ శ్రుతిసమ్మితైః ॥

ఓమ్ నమః శ్రీమద్వివేకాక్షీనృసింహాయేతి జ్ఞానముద్రాం విధాయ,

ఓమ్ యమ్ యమ్, ఓమ్ వమ్ వమ్, ఓమ్ రమ్ రమ్,

ఓమ్ లమ్ లమ్ ఇతి బీజాని జపిత్వా,

అస్య శ్రీలక్ష్మీనృసింహదివ్యసహస్రనామస్తోత్రమహామంత్రస్య బ్రహ్మ ఋషిః,
అనుష్టుప్ చందః శ్రీలక్ష్మీనృసింహో దేవతా, క్షౌమ్ ఇతి బీజమ్ శ్రీమ్ ఇతి శక్తిః,
నఖదంష్ట్రాయుధాయేతి కీలకమ్. మంత్రరాజశ్రీలక్ష్మీనృసింహప్రీత్యర్థే జపే వినియోగః

శ్రీలక్ష్మీనృసింహాయ అంగుష్ఠాభ్యాం నమః ।

వజ్రనఖాయ తర్జనీభ్యాం నమః

మహారౌద్రాయ మధ్యమాభ్యాం నమః ।

సర్వతోముఖాయ అనామికాభ్యాం నమః

వికటాస్యాయ కనిష్ఠికాభ్యాం నమః

వీరాయ కరతలకరపృష్ఠాభ్యాం నమః

ఓమ్ లక్ష్మీనృసింహాయ హృదయాయ నమః

వజ్రనఖాయ శిరసే స్వాహా ।

మహారౌద్రాయ శిఖాయై వౌషట్

సర్వతోముఖాయ కవచాయ హుమ్

వికటాస్యాయ నేత్రాభ్యామ్ వౌషట్

ఓమ్ వీర్యాస్త్రాయ ఫట్

భూర్భువస్సువరోమితి దిగ్బంధః

ఓమ్ ఐంద్రీం దిశం సుదర్శనేన బద్ధామి ఓమ్ నమ శ్చక్రాయస్వాహా

ఓమ్ ఆగ్నేయాం దిశం సుదర్శనేన బద్ధామి ఓమ్ నమ శ్చక్రాయ స్వాహా

ఓమ్ యామ్యాం దిశం సుదర్శనేన బద్ధామి ఓమ్ నమ శ్చక్రాయస్వాహా

ఓమ్ నైఋతిం దిశం సుదర్శనేన బద్ధామి ఓమ్ నమ శ్చక్రాయస్వాహా

ఓమ్ వారుణీం దిశం సుదర్శనేన బద్ధామి ఓమ్ నమ శ్చక్రాయస్వాహా

ఓమ్ వాయువీం దిశం సుదర్శనేన బద్ధామి ఓమ్ నమ శ్చక్రాయస్వాహా

ఓమ్ కౌబేరీం దిశం సుదర్శనేన బద్ధామి ఓమ్ నమ శ్చక్రాయస్వాహా

ఓమ్ ఐశానీం దిశం సుదర్శనేన బద్ధామి ఓమ్ నమ శ్చక్రాయస్వాహా

ఓమ్ ఊర్ధ్వం దిశం సుదర్శనేన బద్ధామి ఓమ్ నమ శ్చక్రాయస్వాహా

ఓమ్ అథస్తా ద్రిశం సుదర్శనేన బద్ధామి ఓమ్ నమ శ్చక్రాయస్వాహా
ఓమ్ అంతరిక్షదిశం సుదర్శనేన బద్ధామి ఓమ్ నమశ్చక్రాయస్వాహా

ధ్యానమ్

సత్యజ్ఞాన సుఖస్వరూప మమలం క్షీరాబ్జిమధ్యస్థితం
యోగారూఢ మతిప్రసన్నవదనం భూషాసహస్రోజ్జ్వలమ్ ।
త్ర్యక్షం చక్రపినాకసాభయకరాన్ బిభ్రాణ మర్కచ్ఛవిం
ఛత్రీభూతఫణీంద్ర మిందుధవళం లక్ష్మీనృసింహం భజే ॥
లక్ష్మీచారుకుచద్వంద్వకుంకుమాంకితవక్షసే ।
నమో నృసింహనాథాయ సర్వమంగళమూర్తయే ॥
ఉపాస్మహే నృసింహాఖ్యం బ్రహ్మ వేదాంతగోచరమ్ ।
భూయోల్లాసితసంసారచ్ఛేదహేతుం జగద్గురుమ్ ॥

బ్రహ్మోవాచ

ఓమ్ నమో నారసింహాయ వజ్రదంష్ట్రాయ వజ్రినే ।
వజ్రదేహాయ వజ్రాయ నమో వజ్రనఖాయ చ ॥
వాసుదేవాయ వంద్యాయ వరదాయ వరాత్మనే ।
వరదాభయహస్తాయ వరాయ వరరూపిణే ॥
వరేణ్యాయ వరిష్ఠాయ శ్రీవరాయ నమో నమః ।
ప్రహ్లాదవరదాయైవ ప్రత్యక్షవరదాయచ ॥
పరాత్పరాయ పారాయ పవిత్రాయ పినాకినే ।
పావనాయ ప్రపన్నాయ పాశినే పాపహారిణే ॥
పురుష్కుతాయ పుణ్యాయ పురుహూతాయ తే నమః ।
తత్పురుషాయ తథ్యాయ పురాణపురుషాయ చ ॥
పురోధసే పూర్వజాయ పుష్కరాక్షాయ తే నమః ।
పుష్పహాసాయ హాసాయ మహాహాసాయ శార్ఙ్గిణే ॥
సింహరాజాయ సింహాయ జగద్వంద్యాయ తే నమః ।
అట్టహాసాయ రోషాయ జ్వాలాహాసాయ తే నమః ॥
భూతావాసాయ భూషాయ శ్రీనివాసాయ ఖడ్గినే ।
ఖడ్గజిహ్వాయ సింహాయ ఖడ్గవాసాయ తే నమః ॥
నమో మూలాధివాసాయ ధర్మవాసాయ ధన్వినే । (ధర్మిణే)
ధనంజయాయ ధన్యాయ నమో మృత్యుంజయాయ చ ॥

శుభంజయాయ సూత్రాయ నమః శత్రుంజయాయ చ ।
 నిరంజనాయ వీరాయ నిర్గుణాయ గుణాత్మనే ॥
 నిష్ప్రపంచాయ నిర్వాణప్రదాయ నిబిడాయ చ ।
 నిరాలంబాయ నీలాయ నిష్కళాయ కళాత్మనే ॥
 నిమేషాయ నిబంధాయ నిమేషగమనాయ చ ।
 నిర్ద్వంద్వాయ నిరాశాయ నిశ్చయాయ నిజాయ చ ॥
 నిర్మలాయ నిదానాయ నిర్మోహాయ నిరాకృతే ।
 నమో నిత్యాయ సత్యాయ సత్కర్మనిరతాయ చ ॥
 సత్యధ్వజాయ ముంజాయ ముంజకేశాయ కేశినే ।
 హరికేశాయ కేశాయ గుడాకేశాయ వై నమః ॥
 సుకేశాయోర్ధ్వకేశాయ కేశిసంహారకాయ చ ।
 జలేశాయ స్థలేశాయ పద్మేశాయోగ్రరూపిణే ॥
 పుష్పేశాయ కులేశాయ కేశవాయ నమో నమః ।
 సూక్తికర్ణాయ సూక్తాయ రక్తజిహ్వాయ రాగిణి ॥
 దీప్తరూపాయ దీపాయ ప్రదీప్తాయ ప్రలోభినే ।
 ప్రపన్నాయ ప్రబోధాయ ప్రభవే విభవే నమః ॥
 ప్రభంజనాయ పాంథాయ ప్రమాయాప్రతిమాయ చ ।
 ప్రకాశాయ ప్రతాపాయ ప్రజ్ఞలాయోజ్ఞలాయ చ ॥
 జ్వాలాలాస్పరూపాయ జ్వాలాజిహ్వాయ జ్వాలినే ।
 మహాజ్వాలాయ కాలాయ కాలమూర్తిధరాయ చ ॥
 కాలాంతకాయ కల్పాయ కలనాయ కలాయ చ ।
 కాలచక్రాయ చక్రాయ షట్చక్రాయ చ చక్రిణే ॥
 అక్రూరాయ కృతాంతాయ విక్రమాయ క్రమాయ చ ।
 కృత్తినే కృత్తివాసాయ కృతజ్ఞాయ కృతాత్మనే ॥
 సంక్రమాయ చ క్రుద్ధాయ క్రాంతలోకత్రయాయ చ ।
 అరూపాయ సరూపాయ హరయే పరమాత్మనే ॥
 అజేయాయాదిదేవాయ చాక్షయాయ క్షయాయ చ ।
 అఘోరాయ సుఘోరాయ ఘోరఘోరతరాయ చ ॥
 నమోఽస్తు ఘోరవీర్యాయ లసద్ఘోరాయ తే నమః ।
 ఘోరాధ్యక్షాయ దక్షాయ దక్షిణార్థాయ శంభవే ॥

అమోఘాయ గుణోఘాయ అనఘాయాఘహారిణే ।
మేఘనాదాయ నాథాయ తుభ్యం మేఘాత్మనే నమః ॥

మేఘవాహనరూపాయ మేఘశ్యామాయ మాలినే ।
వ్యాళయజ్ఞోపవీతాయ వ్యాఘ్రదేహాయ తే నమః ॥
వ్యాఘ్రపాదాయ తే వ్యాఘ్రకర్మణే వ్యాపకాయ చ ।
వికటాస్యాయ వీర్యాయ విష్టరశ్రవసే నమః ॥

వికీర్ణసఖదంష్ట్రాయ సఖదంష్ట్రాయుధాయ చ ।
విష్వక్సేనాయ సేనాయ విహ్వలాయ బలాయ చ ॥
విరూపాక్షాయ వీరాయ విశేషాక్షాయ సాక్షిణే ।
వీతశోకాయ విత్తాయ విస్తీర్ణవదనాయ చ ॥

విధానాయ విధేయాయ విజయాయ జయాయ చ ।
విభుధాయ విభావాయ నమో విశ్వంభరాయ చ ॥
వీతరాగాయ విప్రాయ విటంకనయనాయ చ ।
విపులాయ వినీతాయ విశ్వయోనే నమో నమః ॥

విడంబనాయ విత్తాయ విశ్రుతాయ వియోనయే ।
విహ్వలాయ వివాదాయ నమో వ్యాహృతయే నమః ॥
విలాసాయ వికల్పాయ మహాకల్పాయ తే నమః ।
బహుకల్పాయ కల్పాయ కల్పాతీతాయ శిల్పినే ॥

కల్పనాయ స్వరూపాయ ఫణితల్పాయ వై నమః ।
తటిత్సభాయ తార్క్ష్యాయ తరుణాయ తపస్వినే ॥
తపనాయాంతరిక్షాయ తాపత్రయహరాయ చ ।
తారకాయ తమోఘ్నాయ తత్త్వాయ చ తపస్వినే ॥

తక్షకాయ తనుత్రాయ తటితే తరళాయ చ ।
శతరూపాయ శాంతాయ శతధారాయతే నమః ॥
శతపత్రాయతాక్షాయ స్థితయే శాంతమూర్తయే ।
శతక్రతుస్వరూపాయ శాశ్వతాయ శతాత్మినే ॥

నమ స్సహస్రశిరసే సహస్రవదనాయ చ ।
సహస్రాక్షాయ దేవాయ దిశశ్శ్రోత్రాయ తే నమః ॥
నమ స్సహస్రజిహ్వాయ మహాజిహ్వాయ తే నమః ।
సహస్రనామధేయాయ సహస్ర జఠరాయచ ॥

సహస్రబాహవే తుభ్యం సహస్రచరణాయ చ ।
 సహస్రార్కప్రకాశాయ సహస్రాయుధధారిణే ॥
 నమః స్థూలాయ సూక్ష్మాయ సుసూక్ష్మాయ నమో నమః ।
 సుక్షీణాయ సుభిక్షాయ శూరాధ్యక్షాయ శౌరయే ॥
 ధర్మాధ్యక్షాయ ధర్మాయ లోకాధ్యక్షాయ వై నమః ।
 ప్రజాధ్యక్షాయ శిక్షాయ విపక్షక్షయమూర్తయే ॥
 కాలాధ్యక్షాయ తీక్ష్ణాయ మూలాధ్యక్షాయ తే నమః ।
 అధోక్షజాయ మిత్రాయ సుమిత్రవరుణాయ చ ॥
 శత్రుఘ్నాయ చావిఘ్నాయ విఘ్నకోటిహరాయచ ।
 రక్షోఘ్నాయ మధుఘ్నాయ భూతఘ్నాయ నమో నమః ॥
 భూతపాలాయ భూతాయ భూతావాసాయ భూతినే ।
 భూతభేతాశఘాతాయ భూతాధిపతయే నమః ॥
 భూతగ్రహవినాశాయ భూతసంయమినే నమః ।
 మహాభూతాయ భృగవే సర్వభూతాత్మనే నమః ॥
 సర్వారిష్టవినాశాయ సర్వసంపత్కరాయ చ ।
 సర్వధారాయ సర్వాయ సర్వార్థహరయే నమః ॥
 సర్వదుఃఖప్రశాంతాయ సర్వసౌభాగ్యదాయినే ।
 సర్వజ్ఞాయా స్యనంతాయ సర్వశక్తిధరాయ చ ॥
 సర్వైశ్వర్యప్రదాత్రే చ సర్వకార్యవిధాయినే ।
 సర్వజ్వరవినాశాయ సర్వరోగాపహారిణే ॥
 సర్వాభిచారహంత్రే చ సర్వోత్పాతవిఘాతినే ।
 పింగాక్షయైకశృంగాయ ద్విశృంగాయ మరీచయే ॥
 బహుశృంగాయ శృంగాయ మహాశృంగాయ తే నమః ।
 మాంగల్యాయ మనోజ్ఞాయ మస్తవ్యాయ మహాత్మనే ॥
 మహాదేవాయ దేవాయ మాతులుంగధరాయ చ ।
 మహామాయాప్రసూతాయ మాయినే జలశాయినే ॥
 మహోదరాయ మందాయ మదనాయ మదాయ చ ।
 మధుకైటభహంత్రే చ మాధవాయ మురారయే ॥
 మహావీర్యాయ ధైర్యాయ చిత్రవీర్యాయ తే నమః ।
 చిత్రకర్మాయ చిత్రాయ నమ స్తే చిత్రభానవే ॥

మాయాతీతాయ మాయాయ మహావీరాయ తే నమః ।

మహాతేజాయ బీజాయ తేజోద్ధామే చ బీజినే ॥

తేజోమయస్ససింహాయ తేజసాం నిధయే నమః ।

మహాదంష్ట్రాయ దంష్ట్రాయ నమః పుష్టికరాయ చ ॥

శిషివిష్ణాయ పుష్ణాయ తుష్ణయే పరమేష్ఠినే ।

విశిష్ణాయ చ శిష్ణాయ గరిష్ణాయేష్ఠదాయినే ॥

నమో జ్యేష్ఠాయ శ్రేష్ఠాయ తుష్ణాయామితతేజసే ।

అష్టాంగస్వప్తరూపాయ సర్వదుష్టాంతకాయ చ ॥

వైకుంఠాయ వికుంఠాయ కేశికంఠాయ కంఠినే ।

కంఠీరవాయ లుంఠాయ నిశ్చరాయ హరాయ చ ॥

సత్త్వోద్రిక్తాయ కృష్ణాయ రజోద్రిక్తాయ వేదసే ।

తమోద్రిక్తాయ రుద్రాయ ఋగ్యజుస్సామమూర్తయే ॥

ఋతుధ్వజాయ రాజాయ మంత్రరాజాయ మంత్రినే ।

త్రినేత్రాయ త్రివర్గాయ త్రిధామ్నే చ త్రిశూలినే ॥

త్రికాలజ్ఞానరూపాయ త్రిదేహాయ త్రిధాత్మినే ।

నమ స్త్రిమూర్తిసంద్యాయ త్రితత్త్వజ్ఞానినే నమః ॥

అక్షోభ్యాయానిరుద్ధాయ చాప్రమేయాయ భానవే ।

అమృతాయ చానంతాయ చామితాయామరాయ చ ॥

అపమృత్యువినాశాయ చాపస్మారవిఘాతినే ।

అన్నదాయాన్నరూపాయ చాన్నయాన్నభుజే నమః ॥

ఆద్యాయ నిరవద్యాయ వేద్యాయాద్భుతకర్మణే ।

సద్యోజాతాయ సంధ్యాయ వైద్యుతాయ నమో నమః ॥

విద్యాతీతాయ శుద్ధాయ రాగాతీతాయ రాగినే ।

యోగీశ్వరాయ యోగాయ గోహితాయ గవాంపతే ॥

గంధర్వాయ గభీరాయ గర్జితాయోర్జితాయ చ ।

పర్జన్యాయ ప్రక్రుద్ధాయ ప్రధానపురుషాయ చ ॥

పద్మాభాయ సునాభాయ పద్మనాభాయ భాసినే ।

పద్మనేత్రాయ పద్మాయ పద్మాయాః పతయే నమః ॥

పద్మోదరాయ పూతాయ పద్మకల్పోద్భవాయ చ ।

నమో హృత్పద్మవాసాయ భూపద్మోద్ధరణాయ చ ॥

శబ్దబ్రహ్మస్వరూపాయ బ్రహ్మరూపధరాయ చ ।
 బ్రహ్మణే బ్రహ్మరూపాయ బ్రహ్మనేత్రే నమో నమః ॥
 బ్రహ్మదయే బ్రాహ్మణాయ బ్రహ్మబ్రహ్మత్మనే నమః ।
 సుబ్రహ్మణ్యాయ దేవాయ బ్రహ్మణ్యాయ త్రివేదినే ॥
 పరబ్రహ్మస్వరూపాయ పంచబ్రహ్మత్మనే నమః ।
 నమ స్తే బ్రహ్మశిరసే తథాఽశ్వశిరసే నమః ॥
 అధర్వశిరసే నిత్య మశనిప్రతిమాయ చ ।
 నమ స్తే తీక్ష్ణదంష్ట్రాయ లోలాయ లలితాయ చ ॥
 లావణ్యాయ లవిత్రాయ నమ స్తే లావ (భావ) కాయ చ ।
 లక్షణజ్ఞాయ లక్ష్యాయ లక్షణాయ నమో నమః ॥
 రసద్వీపాయ దీప్తాయ విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే ।
 వృష్టిమూలాయ కృష్ణాయ శ్రీమహావిష్ణవే నమః ॥
 పశ్యామిత్వాం మహాసింహం హరిణం వనమాలినమ్ ।
 కిరీటినం కుండలినం సర్వగం సర్వతోముఖమ్ ॥
 సర్వతః పాణిపాదోరుం సర్వతోక్షిశిరోముఖమ్ ।
 సర్వేశ్వరం సదా తుష్టం సత్యష్టం సమరస్రియమ్ ॥
 బహుయోజనవిస్తీర్ణం బహుయోజన మాయతమ్ ।
 బహుయోజనహస్తాంఘ్రిమ్ బహుయోజననాసికమ్ ॥
 మహారూపం మహావక్త్రం మహాదంష్ట్రం మహాభుజమ్ ।
 మహానాదం మహారౌద్రం మహాకాయం మహాబలమ్ ॥
 ఆనాభేః బ్రహ్మణో రూప మాగళా ద్వైష్ణవం వపుః ।
 ఆశీర్వా ద్రుద్ర మీశానం తదగ్రే సర్వత శ్శివమ్ ॥
 నమోఽస్తు నారాయణ నారసింహ, నమోఽస్తు నారాయణ వీరసింహ ।
 నమోఽస్తు నారాయణ క్రూర సింహ, నమోఽస్తు నారాయణ దివ్యసింహ ॥
 నమోఽస్తు నారాయణ వ్యాఘ్రసింహ, నమోఽస్తు నారాయణ పుచ్చసింహ ।
 నమోఽస్తు నారాయణ పూర్ణసింహ, నమోఽస్తు నారాయణ రౌద్రసింహ ॥
 నమో నమో భీషణ భద్రసింహ, నమో నమో విజ్ఞులనేత్ర సింహ ।
 నమో నమో బ్రహ్మాత భూతసింహ, నమో నమో నిర్మలచిత్త సింహ ॥
 నమో నమో నిర్జితకాలసింహ, నమో నమో కల్పితకల్పసింహ ।
 నమో నమో కామద కామసింహ, నమో నమ స్తే భువనైకసింహ ॥

భవిష్టు స్త్వం సహిష్టు స్త్వం భ్రాజిష్టు ర్భిష్టు రేవ చ ।
 పృథ్వీ త్వ మంతరిక్ష స్త్వం పర్వతారణ్య మేవ చ ॥
 కలాకాష్ఠాదిలిప్త స్త్వం ముహూర్తా ప్రహరాదికమ్ ।
 అహోరాత్రం త్రిసంధ్యం చ పక్షమాసర్తువత్సరమ్ ॥
 యుగాది ర్యుగభేద స్త్వం సంయోగో యుగసంధయః ।
 నిత్యం వైమిత్తికం దైనం మహాప్రళయ మేవ చ ॥
 కరణం కారణం కర్తా భర్తా హర్తా హరి న్వరాట్ ।
 సత్కర్తా సత్కృతి ర్గోప్తాసచ్చిదానందవిగ్రహాః ॥
 ప్రాణ స్త్వం ప్రాణినాం ప్రత్య గాత్మా త్వం సర్వదేహినామ్ ।
 సుజ్యోతి స్త్వం పరంజ్యోతి రాత్మజ్యోతి స్సనాతనః ॥
 జ్యోతిర్లోకస్వరూప స్త్వం జ్యోతిర్జ్ఞా జ్యోతిషాం పతిః ।
 స్వాహాకార స్వధాకారో వషట్కారః కృపాకరః ॥
 హంతాకారో నిరాకారో వేదాకార శ్చ శంకరః ।
 అకారాదిక్షకారాంతః ఓంకారో లోకకారకః ॥
 ఏకాత్మా త్వ మనేకాత్మా చతురాత్మా చతుర్భుజః ।
 చతుర్మూర్తి శ్చతుర్దంష్ట్ర శ్చతుర్వేదమయోత్తమః ॥
 లోకప్రియో లోకగురుః లోకేశో లోకనాయకః ।
 లోకపాక్షీ లోకపతిః లోకాత్మా లోకలోచనః ॥
 లోకాధారో బృహల్లోకో లోకాలోకమయో విభుః ।
 లోకకర్తా మహాకర్తా కృతకర్తా కృతాగమః ॥
 అనాది స్త్వ మనంత స్త్వ మభూతో భూతవిగ్రహాః ।
 స్తుతిస్తుత్య స్తువప్రీతః స్తోతా నేతా నియామకః ॥
 త్వం గతిః త్వం మతి ర్మహ్యం పితా మాతా గురు స్సఖా ।
 సుహృద శ్చాప్తరూప స్త్వం త్వాం వినా నాత్ర మే గతిః ॥
 నమ స్తే మంత్రరూపాయ చాస్త్రరూపాయ తే నమః ।
 బహురూపాయ రూపాయ సంచరూపధరాయ చ ॥
 భద్రరూపాయ రూపాయ యోగరూపాయ యోగినే ।
 సమరూపాయ యోగాయ యోగపీఠస్థితాయ చ ॥
 యోగగమ్యాయ సామ్యాయ ధ్యానగమ్యాయ ధ్యాయినే ।
 ధ్యేయగమ్యాయ ధామ్నే చ ధామాధిపతయే నమః ॥

ధరాధరాయ ధర్మాయ ధారణాభీరతాయ చ ।
 నమో ధాత్రే విధాత్రే చ సంధాత్రే చ ధరాయ చ ॥
 దామోదరాయ దాంతాయ దానవాంతకరాయ చ ।
 నమ స్సంసారవైద్యాయ భేషజాయ నమోఽస్తు తే ॥
 సీరధ్వజాయ సీరాయ వాతాయ ప్రతిమాయ చ ।
 సారస్వతాయ సంసారనాశనాయాక్షమాలినే ॥
 అసిచర్మధరామైవ షట్కర్మనిరతాయ చ ।
 వికర్మాయ సుకర్మాయ పరకర్మవిఘాతినే ॥
 సుకర్మణే మన్మథాయ నమో మర్మాయ మర్మిణే ।
 కరిచర్మవసానాయ కరాళవదనాయ చ ॥
 కవయే పద్మగర్భాయ భూగర్భాయ కృపానిధే ।
 బ్రహ్మగర్భాయ గర్భాయ బృహద్గర్భాయ ధూర్జటే ॥
 నమ స్తే విశ్వగర్భాయ శ్రీగర్భాయ జితారయే ।
 నమో హిరణ్యగర్భాయ హిరణ్యకవచాయ చ ॥
 హిరణ్యవర్ణదేహాయ హిరణ్యాక్షవినాశినే ।
 హిరణ్యకనిహంత్రేచ హిరణ్యనయనాయ చ ॥
 హిరణ్యరేతసే తుభ్యం హిరణ్యవదనాయ చ ।
 నమో హిరణ్యశృంగాయ నిశ్చుంగాయ చ శృంగిణే ॥
 భైరవాయ సుకేశాయ భీషణాయాంత్రమాలినే ।
 చండాయ తుండమాలాయ నమో దండధరాయ చ ॥
 అఖండతత్త్వరూపాయ కమండలుధరాయ చ ।
 నమ స్తే చండసింహాయ సత్యసింహాయ తే నమః ॥
 నమ స్తే శ్వేతసింహాయ పీతసింహాయ తే నమః ।
 నీలసింహాయ నీలాయ రక్తసింహాయ తే నమః ॥
 నమో హరిద్రసింహాయ ధూమ్రసింహాయ తే నమః ।
 మూలసింహాయ మూలాయ బృహత్సింహాయ తే నమః ॥
 పాతాళస్థితసింహాయ నమః పర్వతవాసినే ।
 నమో జలస్థితసింహాయ చాంతరిక్షస్థితాయ చ ॥
 కాలాగ్నిరుద్రసింహాయ చండసింహాయ తే నమః ।
 అనంతజిహ్వసింహాయ చానంతగతయే నమః ॥

నమ స్తే వీరసింహాయ బహుసింహస్వరూపిణే ।
 నమో విచిత్రసింహాయ నారసింహాయ తే నమః ॥
 అభయంకరసింహాయ నరసింహాయ తే నమః ।
 సప్తాబ్దిమేఖలామైవ సప్తసామ స్వరూపిణే ॥
 సప్తవాయుస్వరూపాయ సప్తచ్ఛన్దోమయాయ చ ।
 సప్తలోకాంతరస్థాయ సప్తస్వరమయాయ చ ॥
 స్వచ్ఛాయ స్వచ్ఛరూపాయ స్వచ్ఛందాయ నమో నమః ।
 సప్తార్చిరూపదంష్ట్రాయ సప్తాశ్వరథరూపిణే ॥
 శ్రీవత్సాయ సువేషాయ శ్రుతయే శ్రుతమూర్తయే ।
 శుచిశ్రవాయ శూరాయ సుభోగాయ సుధన్వినే ॥
 శుభ్రాయ సురనాథాయ సులభాయ శుభాయ చ ।
 సుదర్శనాయ సూక్తాయ నిరుక్తాయ నమో నమః ॥
 సుప్రభావస్వభావాయ భవాయ విభవాయ చ ।
 సుశాఖాయ విశాఖాయ సుముఖాయ సుఖాయ చ ॥
 సునఖాయ సుదంష్ట్రాయ సురథాయ సుధాయ చ ।
 నమః ఖట్వాంగహస్తాయ ఖేటముద్గరపాణయే ॥
 సాంఖ్యాయ సురముఖ్యాయ ప్రఖ్యాతప్రభవాయ చ ।
 ఖగేంద్రాయ మృగేంద్రాయ నగేంద్రాయ ధ్రువాయ చ ॥
 నాగకేయూరహారాయ నాగేంద్రాయాఘమర్దినే ।
 నదీవాసాయ నాగాయ నానారూపధరాయ చ ॥
 నాగేశ్వరాయ నగ్నాయ నమితాయామితాయ చ ।
 నాగాంతకరథాయైవ నరనారాయణాయ చ ॥
 నమో మత్స్యస్వరూపాయ కచ్ఛపాయ నమో నమః ।
 నమో యజ్ఞవరాహాయ శ్రీనృసింహాయ తే నమః ॥
 విక్రమాక్రాంతలోకాయ వామనాయ మహాజసే ।
 నమో భార్గవరామాయ రావణాంతకరాయ చ ॥
 నమ స్తే బలరామాయ కంసప్రధ్వంసకారిణే ।
 బుద్ధాయ బుద్ధరూపాయ తీక్ష్ణరూపాయ కల్కినే ॥
 ఆత్రేయాయాగ్నినేత్రాయ కపిలాయ ద్విజాయ చ ।
 క్షేత్రాయ పశుపాలాయ పశువక్త్రాయ తే నమః ॥

గృహస్థాయ వనస్థాయ యతయే బ్రహ్మచారిణే ।
 స్వర్గాపవర్గదాత్రే చ తద్భోక్త్రే చ ముముక్షవే ॥
 సాలగ్రామనివాసాయ క్షీరాబ్ధినిలయాయ చ ।
 శ్రీ శైలాద్రినివాసాయ శైలవాసాయ తే నమః ॥
 యోగిహృత్పద్మవాసాయ మహాహంసాయ తే నమః ।
 గుహావాసాయ గుహ్యాయ గుప్తాయ గురవే నమః ॥
 నమో మూలధివాసాయ నీలవస్త్రధరాయ చ ।
 పీతవస్త్రధరామైవ రక్తవస్త్రధరాయ చ ॥
 రక్తమాల్యవిభూషాయ రక్తగంధానులేపినే ।
 ధురంధరాయ ధూర్తాయ దుర్గమాయ ధురాయ చ ॥
 దుర్మదాయ దురంతాయ దుర్దరాయ నమోనమః ।
 దుర్నిరీక్షాయ దీప్తాయ దుర్దర్శాయ ద్రుమాయ చ ॥
 దుర్భేదాయ దురాశాయ దుర్లభాయ నమో నమః ।
 దృష్టాయ దీప్తవక్త్రాయ చోద్వృత్తాయ నమో నమః ॥
 ఉన్మత్తాయ ప్రమత్తాయ నమో దైత్యారయే నమః ।
 రసజ్ఞాయ రసేశాయ చాకర్ణనయనాయ చ ॥
 వంద్యాయ పరివేశాయ రథ్యాయ రసికాయ చ ।
 ఊర్ధ్వస్యాయోర్ధ్వదేహాయ నమ స్తే చోర్ధ్వరేతసే ॥
 పద్మప్రధ్వంసికాంతాయ శంఖచక్రధరాయ చ ।
 గదాపద్మధరామైవ పంచబాణధరాయ చ ॥
 కామేశ్వరాయ కామాయ కామరూపాయ కామినే ।
 నమః కామవిహరాయ కామరూపధరాయ చ ॥
 సోమసూర్యాగ్నిత్రాయ సోమపాయ నమో నమః ।
 నమ స్సోమాయ వామాయ వామదేవాయ తే నమః ॥
 సామస్వరాయ సౌమ్యాయ భక్తిగమ్యాయ తే నమః ।
 కూష్మాండగణనాథాయ సర్వశ్రేయస్కరాయ చ ॥
 భీష్మాయ భీకరామైవ భీమవిక్రమణాయ చ ।
 మృగగ్రీవాయ జీవాయ జితాయ జితకాశినే ॥
 జటినే జానుదగ్ధాయ నమ స్తే జాతవేదసే ।
 జపాకుసుమవర్ణాయ జప్తాయ జపితాయ చ ॥

జరాయుజాయాండజాయ స్వేదజాయోద్భిదాయ చ ।
 జనార్దనాయ రామాయ జాహ్నవీజనకాయ చ ॥
 జరాజన్మవిదూరాయ ప్రద్యుమ్నాయ ప్రబోధినే ।
 రౌద్రజిహ్వాయ రుద్రాయ వీరభద్రాయ తే నమః ॥
 చిద్రూపాయ సముద్రాయ కద్రుద్రాయ ప్రచేతసే ।
 ఇంద్రియాదేంద్రియజ్ఞాయ సమ ఇంద్రానుజాయ చ ॥
 అతీంద్రియాయ సాంద్రాయ ఇందిరాపతయే నమః ।
 ఈశానాయ చ ఈడ్యాయ ఈస్పితాయ ఇనాయ చ ॥
 వ్యోమాత్మనే చ వ్యోమే త నమ స్తే వ్యోమకేశినే ।
 వ్యోమోద్ధరాయ చ వ్యోమవక్త్రాయాసురఘాతినే ॥
 నమ స్తే వ్యోమదంష్ట్రాయ వ్యోమావాసాయ తే నమః ।
 సుకుమారాయ మారాయ శింశుమారాయ తే నమః ॥
 విశ్వానాయ విశ్వరూపాయ నమో విశ్వాత్మకాయ చ ।
 జ్ఞానాత్మకాయ జ్ఞానాయ విశ్వేశాయ పరాత్మనే ॥
 ఏకాత్మనే నమ స్తుభ్యం నమ స్తే ద్వాదశాత్మనే ।
 చతుర్వింశతిరూపాయ పంచవింశతిమూర్తయే ॥
 షడ్వింశకాత్మనే నిత్యం సప్తవింశతికాత్మనే ।
 ధర్మార్థకామమోక్షాయ విము(ర)క్తాయ నమో నమః ॥
 భావశుద్ధాయ సాధ్యాయ సిద్ధాయ శరభాయ చ ।
 ప్రబోధాయ సుబోధాయ నమో బుద్ధిప్రదాయ చ ॥
 స్నిగ్ధాయ చ విదగ్ధాయ ముగ్ధాయ మునయే నమః ।
 ప్రియశ్రవాయ శ్రావ్యాయ సుశ్రవాయ శ్రవాయ చ ॥
 గ్రహేశాయ మహేశాయ బ్రహ్మేశాయ నమో నమః ।
 శ్రీధరాయ సుతీర్థాయ హయగ్రీవాయ తే నమః ॥
 ఉగ్రాయ చోగ్రవేగాయ చోగ్రకర్మరతాయ చ ।
 ఉగ్రనేత్రాయ వ్యగ్రాయ సమగ్రగుణశాలినే ॥
 బాలగ్రహవిनाశాయ పిశాచగ్రహఘాతినే ।
 దుష్టగ్రహనిహంత్రే చ నిగ్రహానుగ్రహాయ చ ॥
 వృషధ్వజాయ వృష్ణాయ వృషభాయ వృషాయ చ ।
 ఉగ్రశ్రవాయ శాంతాయ నమ శ్రుతిధరాయ చ ॥

నమ స్తే దేవదేవేశ నమ స్తే మధుసూదన ।
 నమ స్తే పుండరీకాక్ష నమ స్తే దురితక్షయ ॥
 నమ స్తే కరుణాసింధో నమ స్తే సమితింజయ ।
 నమ స్తే నారసింహాయ నమ స్తే గరుడధ్వజ ॥
 యజ్ఞధ్వజ నమ స్తేఽస్తు కాలధ్వజ జయధ్వజ ।
 అగ్నినేత్ర నమ స్తేఽస్తు నమ స్తేఽహ్యమరఫ్రియ ॥
 సింహనేత్ర నమ స్తేఽస్తు నమ స్తే భక్తవత్సల ।
 ధర్మనేత్ర నమ స్తేఽస్తు నమ స్తే కరుణాకర ॥
 పుణ్యనేత్ర నమ స్తేఽస్తు నమ స్తేఽభీష్టదాయక ।
 నమో నమ స్తే జయసింహరూప, నమో నమ స్తే నరసింహరూప ।
 నమో నమ స్తే వరసింహరూప, నమో నమ స్తే రణసింహరూప ॥
 నమో నమ స్తే గురుసింహరూప, నమో నమ స్తే లఘుసింహరూప ।
 ఉద్వృత్తం గర్వితం దైత్యం నిహత్యాజౌ సురద్విషమ్ ।
 దేవకార్యం మహాత్కృత్వా గర్జనే స్వాత్మతేజసా ॥
 అతిరౌద్ర మిదం రూపం దుస్సహం దురతిక్రమమ్ ।
 దృష్ట్వా తా దేవతా స్సర్వాః శంకితా స్త్వా ముపాగతాః ॥
 ఏతా నృశ్య మహేశానం బ్రహ్మణం మాం శఛీసతిమ్ ।
 దిక్పాలాన్ ద్వాదశదిత్యాన్ రుద్రా మరగరాక్షసాన్ ॥
 సర్వా నృషిగణా నస్త మాత్యర్గరీం సరస్వతీమ్ ।
 లక్ష్మీం నదీ శ్చ తీర్థాని రతిం భూతగణా నపి ॥
 ప్రసీద త్వం మహాసింహ ఉగ్రభావ మిమం త్యజ ।
 ప్రకృతిస్థో భవ త్వం హి శాంతభావం చ ధారయ ॥
 ఇత్యుక్త్వా దండవద్భూమౌ పపాత స పితామహః ।
 ప్రసీద త్వం ప్రసీద త్వం ప్రసీదేతి పునఃపునః ॥

మార్కండేయ ఉవాచ :

దృష్ట్వా తు దేవతా స్సర్వాః శ్రుత్వా తాం బ్రహ్మణో గిరమ్ ।
 స్తోత్రేణానేన సంతుష్టః సౌమ్యభావ మధారయత్ ॥
 అబ్రవీ న్నారసింహ స్తా స్వీక్ష్య సర్వాన్ సురోత్తమాన్ ।
 భో భో దేవగణా స్సర్వే పితామహపురోగమాః ॥

శ్రుణుధ్వం మమ వాక్యం చ భవంతు విగతజ్వరాః ।
 య ద్దితం భవతాం నూనం తత్కరిష్యామి సాంప్రతమ్ ॥
 ఏవం నామ సహస్రం మే త్రిసంధ్యం యః పరే చ్చుచిః ।
 శ్రుణోతి శ్రావయతి వా పూజాంతే భక్తిసంయుతః ॥
 సర్వాన్ కామా నవాప్నోతి జీవే చ్చ శరదాం శతమ్ ।
 యో నామభిః నృసింహంతై రర్యయేత్ క్రమశో మమ ॥
 సర్వతీర్థేషు యత్పుణ్యం సర్వయజ్ఞేషు యత్పులమ్ ।
 సర్వపూజాసు యత్స్వోక్తం తత్పురన్ లభతే నరః ॥
 జాతిస్మరత్వం లభతే బ్రహ్మజ్ఞానం సనాతనమ్ ।
 సర్వపాపవినిర్ముక్తః తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ ॥
 యో నామ కవచం బద్ధ్వా విచరే ద్విగతజ్వరః ।
 భూతభేతాశ్చకాష్మాండపిశాచబ్రహ్మరాక్షసాః ॥
 శాకినీధాకినీజ్యేష్ఠానీలీబాలగ్రహోదయః ।
 దుష్టగ్రహో శ్చ నశ్యంతి యక్షరాక్షసపన్నగాః ॥
 యేచ సంధ్యాగ్రహో సృర్వే చండాలగ్రహసంజ్ఞికాః ।
 నిశాచరగ్రహో సృర్వే ప్రణశ్యంతిస్మ దూరతః ॥
 కుక్షిరోగ శ్చ హృద్రోగ శ్చూలాపస్మార ఏవ చ ।
 ఐకాహికం త్ర్యాహికం చ చాతుర్థికమహాజ్వరమ్ ॥
 ఆధయో వ్యాధయ శ్చైవ రోగారోగా ధిదేవతాః ।
 శీఘ్రం నశ్యంతి తే సర్వే నృసింహస్మరణాకులాః ॥
 రాజానో దాసతాం యాంతి శత్రవో యాంతి మిత్రతామ్ ।
 జలాని స్థలతాం యాంతి వహ్నియో యాంతి శీతలామ్ ॥
 విషాణ్యమృతతాం యాంతి నృసింహస్మరణాత్ సదా ।
 రాజ్యకామో లభే ద్రాజ్యం ధనకామో లభే ద్దనమ్ ॥
 విద్యాకామో లభే ద్విద్యాం బద్ధో ముచ్ఛేత బంధనాత్ ।
 వ్యాళవ్యాఘ్రభయం నాస్తి చోర సర్పాదికం తథా ॥
 అనుకూలా భవే ద్భార్యా లోకై శ్చ పరిపూజ్యతే ।
 సుపుత్రాన్ ధనధాన్యం చ పశూం శ్చ వివిధా నపి ॥
 ఏత త్సర్వ మవాప్నోతి నృసింహస్య ప్రసాదతః ।
 జలసంతరణే చైవ పర్వతారోహణే తథా ॥

వనేఁపి విచరన్ మర్చ్య వ్యాఘ్రాదివిషమే పథి ।
 బిలప్రవేశే పాతాళే నారసింహ మనుస్మరేత్ ॥
 బ్రహ్మఘ్న శ్చ పశుఘ్న శ్చ భూతాహ్ గురుతల్పగః ।
 ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యో కృతఘ్నః స్త్రీవిఘాతకః ॥
 వేదానాం దూషక శ్చాపి మాతాపితృవినిందకః ।
 అసత్య స్తు సదా యజ్ఞనిందకో లోకనిందకః ॥
 స్మృత్వా సకృ స్మసింహం తు ముచ్యతే సర్వకిల్బిష్టైః ।
 బహునాత్ర విముక్తేన స్మృత్వా తం శుద్ధమానసః ॥
 యత్ర యత్ర చరే న్మర్త్యః నృసింహః తత్ర గచ్ఛతి ।
 గచ్ఛం స్తిష్ఠన్ స్వపన్ మర్త్యః జాగ్ర చ్ఛాపి గ్రస న్నపి ॥
 నృసింహేతి నృసింహేతి నృసింహేతి సదా స్మరన్ ।
 పుమాన్ న లిప్యతే పాపైః భుక్తిం ముక్తిం చ విందతి ॥
 నారీ సుభగతా మేతి సౌభాగ్యం చ సురూపతామ్ ।
 భర్తుః ప్రియత్వం లభతే న వైధవ్యం చ విందతి ॥
 న సపత్నీం చ జన్మాంతే సమ్యక్ జ్ఞానీ ద్విజో భనేత్ ।
 భూమిప్రదక్షిణా న్మర్త్యో యత్ఫలం లభతే చిరాత్ ॥
 తత్ఫలం లభతే నారసింహమూర్తి ప్రదక్షిణాత్ ।
 ఇత్యుక్త్యా దేవదేవేశో లక్ష్మీ మాలింగ్య లీలయా ॥
 ప్రహ్లాదస్యాభిషేకం తు బ్రహ్మణే చోపదిష్టవాన్ ।
 శ్రీశైలస్య ప్రదేశేతు లోకానాం హితకామ్యయా ॥
 స్వరూపం స్థాపయామాస ప్రకృతిస్థోఽభవ త్తదా ।
 బ్రహ్మఽపి దైత్యరాజానం ప్రహ్లాద మభిషిచ్య చ ॥
 దైవతైః సృహ సుప్రీతో హృత్ఫలలోకం యయౌ స్వయమ్ ।
 హిరణ్యకశిపోః భీత్యా ప్రపలాయ శచీపతిః ॥
 స్వర్గరాజ్యాత్ పరిభ్రష్టో యుగానా మేకసప్తతిః ।
 నృసింహేన హతే దైత్యే తదా స్వర్గ మవాప సః ॥
 దిక్పాలా శ్చ సంప్రాప్తాః స్వంస్వం స్థాన మనుత్తమమ్ ।
 ధర్మే మతి సృమస్తానాం జనానా మభవ త్తదా ॥
 ఏత న్నామ సహస్ర స్తు బ్రహ్మణా నిర్మితం పురా ।
 పుత్రా నధ్యాపయమాస సనకాదీ న్మహామునీన్ ॥

ఊచు స్తే చ తత సృర్వే లోకానాం హితకామ్యయా ।
 దేవతా ఋషయ స్పిద్యాః యక్షవిద్యాధరోగణాః ॥
 గంధర్వా శ్చ మనుష్యా శ్చ ఇహాముత్ర ఫలైషిణాః ।
 అస్య స్తోత్రస్య పఠనాత్ విశుద్ధమనసోఽభవన్ ॥
 సనత్కుమారా త్సంప్రాప్తో భరద్వాజో ముని స్తదా ।
 తస్మా దాంగీరసః ప్రాప్తో తస్మా త్ప్రాప్తో మహామతిః ॥
 జగ్రాహ భార్గవ స్తస్మా దగ్నిమిత్రాయ సోఽబ్రవీత్ ।
 జైగ్రాఽవ్యాయ స ప్రాహ ఋతుకర్ణాయ సంయామి ॥
 విష్ణుమిత్రాయ సప్రాహ సోఽబ్రవీత్ చ్యవనాయ చ ।
 తస్మా దవాప శాండిల్యో గర్గాయ ప్రాహ వై మునిః ॥
 ఋతుంజయాయ స ప్రాహ సోఽపి బోధాయనాయ చ ।
 క్రమాత్ స విష్ణవే ప్రాహ స ప్రాహోద్దామకుక్షయే ॥
 సింహతేజా స్తు తస్మాచ్ఛ్రీప్రియాయ దదౌ చ సః ।
 ఉపదిష్టోఽస్త్రిహం తస్మా దిదం నామ సహస్రకమ్ ॥
 తత్రసాదా దమృత్యు ర్మే యస్మా త్కస్మా ద్భయం న చ ।
 మయా చ కథితం నారసింహస్తోత్ర మిదం తవ ॥
 త్వం హి నిత్యం శుచి ర్భూత్వా త మారాధయ శాశ్వతమ్ ।
 సర్వభూతాశ్రయం దేవం నృసింహం భక్తవత్సలమ్ ॥
 పూజయిత్వా స్తవం జప్త్వా హుత్వా నిశ్చలమానసః ।
 ప్రాప్నుషే మహతీం సిద్ధిం సర్వాన్ కామాన్ నరోత్తమ ॥
 అయ మేవ పరో దర్శుః ఇద మేవ పరంతపః ।
 ఇద మేవ పరం జ్ఞాన మిద మేవ మహా ద్రవ్యతమ్ ॥
 అయ మేవ సదాచారః అయ మేవ మహామఖః ।
 ఇద మేవ త్రయో వేదాః శాస్త్రాణ్యాగమనాని చ ॥
 యదిహస్తి తదన్యత్ర యన్నేహస్తి న తత్ క్షచిత్ ।
 కథితం నారసింహస్య చరితం పాపనాశనమ్ ॥
 సర్వమంత్రమయం తాపత్రయోపశమనం పరమ్ ।
 సర్వార్థసాధనం దివ్యం కిం భూయః శ్రోతు మిచ్ఛసి ॥

శ్రీలక్ష్మీనృసింహ సహస్రనామ స్తోత్రమ్ సంపూర్ణమ్

